

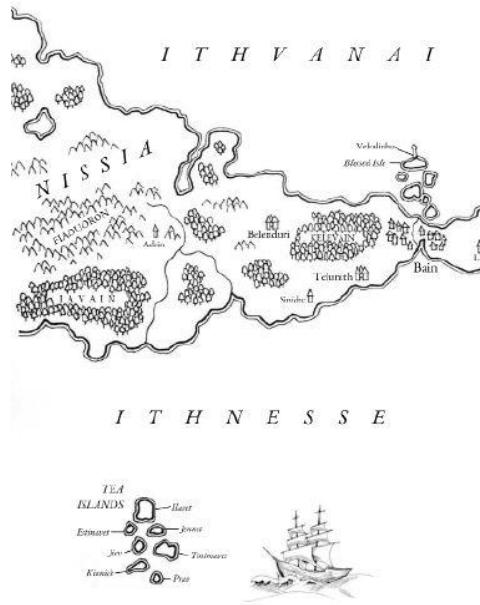
Софія Саматар

Чужинець в Олондрії

Джевік, син торговця перцем, виріс на оповіданнях про Олондрію — далеку землю, де книжка є настільки ж звичною річчю, наскільки вона є рідкісною на його батьківщині. Коли батько помирає і Джевік заступає його у щорічній комерційній подорожі до Олондрії, життя його впритул наближається до омріяного ідеалу. Але досить було йому опинитися на традиційному для Олондрії раблезіанському Святі Птахів, як він збивається з цього шляху і стає об’єктом переслідувань привида юної неписьменної дівчини.

У відчаї Джевік шукає допомоги в жерців олондрійських релігій, однак швидко стає пішаком у боротьбі між двома найпотужнішими культами імперії. І хоч країна стоїть на порозі війни, йому доводиться протистояти привиду й дізнаватися історію дівчини, аби отримати хоч якийсь шанс стати вільним, звільнивши разом і її. Це випробування кидає виклик його розумінню мистецтва й життя, батьківщини й вигнання, а також того, де проходять межі того «спокусливого некроманства», яким є для нього читання.

Мапа Олондрії

Книга перша

Вітер Чудес

Глава перша

Дитинство в Тіомі

Оскільки в Олондрії я був чужинцем, тож нічого не знав ані про пишноту її узбереж, ані про Бейн, Портове Місто, чиї вогні й кольори спливають в океан справжнім трояндовим водоспадом. Я й гадки не мав про усю неозорість торговищ прянощами у Бейні, де крамарі впадають у шал од пахошів, я ніколи не бачив оспівуваних поетами ранкових туманів понад зеленим Іллоуном; я ніколи не бачив жодної жінки з коштовним камінням у волоссі, ніколи не споглядав мідного блиску куполів і не стояв на меланхолійних берегах півдня, куди вітер надносить з моря смуток. Якщо зануритися вглиб Файяліту, Країни Вин, опиняєшся там, де ясність світла здатна зупинити серце: це те світло, що його місцеві мешканці звать «диханням ангелів» і яке, кажуть, лікує серцеві недуги й хворі легені. Далі лежить Балінфейл, де у зимову пору люди носять каптури з білого біличого хутра, а літньої пори, подекують, ходить богиня Любов і земля вкривається пелюстками мигдалевого квіту. Але я ще нічого про все це не знав. Я знав лише свій острів, де моя мама, змашуючи собі волосся при слабкому світлі свічки з ґнотом з висушеного очерету, лякала мене байками про Привида Без Нутрошів: буцімто коли він йде, у нього ляскають сандалі, бо має вивернуті назад стопи.

Я звуся Джейвік. Походжу з блакитного й туманного села Тіом на заході острова Тінімавет, що належить до Чайних островів. Якщо небо дуже чисте, то з Тіома, з висоти скель, іноді можна побачити зелене узбережжя острова Джів; та коли дощить і все світло тоне у важких хмарах, наше село стає найсамотнішим у світі. Щоб дістатися до найближчого села Пітот, треба відбути триденну подорож віслюком, що ними послуговуються на островах; дорога до порту Дініволім на півночі займає щонайменше два тижні, ще й по виснажливій спеці. В Тіомі, на відкритій галявині, стоїть дім мого батька – велична споруда з жовтого каменю, з широким склепінчастим заїздом, прикрашеним ампельними рослинами, з пласким дахом та дев'ятьма кімнатами, схо-

ваними за віконницями. А неподалік, за селом, у ненастанно праній дощами долині, де брунатним віслюкам точаться сльози від виснаження, де квіти тануть і щезають од спеки, батько тримав просторий перцевий фільварок.

Той фільварок був джерелом батькового багатства і дозволяв йому утримувати чималий дім, зберігати своє становище у раді села й носити патерицю, прикрашену червоним барвником. Вологий і гострий дух, що линув од вкритих завісою туману перцевих кущів, пишних і зелених, свідчив про багатства; батько звик розтирати між пальцями сухі зеренця, аби надати пучкам запаху золота. Проте якщо він був заможним у звичному значенні слова, то в іншому сенсі був убогим: у нашому домі було лишень двійко дітей, і роки, що минули після мого народження, не давали надії на інших нащадків: нещастя, у якому зазвичай звинувачували слонячого бога. Матінка казала, що слонячий бог гнівається на батька, бо заздрить його багатому дому й родючим землям; але я знав, що в селі шепочуться, мовляв батько продав богові своїх ненароджених дітей. Я бачив, як люди, минаючи будинок, підштовхують одне одного ліктем і стиха гомонять: «Він заплатив за цей палац сімома немовлятами». Іноді наші робітники підспівували собі до роботи таку жорстоку пісеньку: *«Земля тут повнить-ся дрібними кісточками»*. Якою б не була причина, перша батькова дружина не понесла плоду жодного разу, тоді як друга дружина, моя мати, народила лише двох дітей: мого старшого брата Джома й мене. Оскільки перша дружина не мала дитини, то саме до неї ми завжди вживали звертання або як до Матері, або, на знак поваги, як до *ети-донвати*, «Дружини Мого Батька»; це саме вона супроводжувала нас на свята, церемонна й гордовита, із закрученим в два буклі над вухами чорним волоссям. Наша справжня мати жила в одній кімнаті з нами, і батько та його дружина називали її «Нянькою», а ми, діти, називали її просто на ім'я – те ім'я, яке вона почала носити ще дівчатком: Кіавет, що означає Голка. Вона була кругловида й гарненька, і не носила взуття. Її волосся вільно спадало на спину. Поночі вона розповідала нам небилиці, при тому змащувала собі волосся і лоскотала нас чайчиною пір'іною.

Батькова дружина залишила за собою обов'язок щоранку оглядати нас, перш ніж ми вирушали, щоб стати перед батькові очі. Вона пхала нам до вух і вуст свої нещадні пальці у пошуках недоліків, вкрай жорстко затягала паски наших штанців і пригладжувала нам волосся, зволожуючи його власною слиною. Її подовгасте лице було позначене виразом стримуваної люті, її тіло відгонило поразкою, вона дратувалася просто за звичкою, а її слина в нашому волоссі тхнула кислим, як дно збірника води. Лише одного разу я бачив її щасливою: коли стало зрозуміло, що Джом, мій

лагідний, усміхнений старший брат, ніколи не стане справжнім чоловіком і проведе своє життя поміж помаранчевих дерев, імітуючи свист зябликів.

Мої перші спогади про зустрічі з батьком походять з часів того прикрого відкриття. Пройшовши осоружні обмацування розлюченої першої дружини, ми із Джомом, взявшись за руки, одягнені в однакові легкі штанці й короткі вишиті синім камізьки, мали йти у патію, що повнилося пахощами. У затіненому деревами патію панували прохолода; його простір заповнювали рослини у глиняних горщиках. Під стіною було влаштовано жолоб з водою, щоб напувати співочих пташок. Батько сидів у плетеному кріслі, простягнувши ноги вперед, і його задерті догори голі п'яти нагадували пару місячних дисків у повні.

Ми стали на коліна.

– Доброго ранку, батьку, котрого ми любимо з цілого нашого серця; ваші віддані діти вітають вас, – промимрив я.

– І з цілого нашого серця, і з цілого нашого серця, і з цілого нашого серця, – проказав Джом, обмацуючи пасок на штанцях.

Батько мовчав. Ми почули, як стрімко тріпоче крилами пташка, сідаючи десь у тінистих деревах. Врешті він промовив своїм безбарвним важким голосом:

– Старший сину, твоє привітання неправильне.

– І ми його любимо, – додав Джом невпевнено. Він накручував собі один кінець паска на палець. Від нього, як завжди, пахло сном, масним волоссям і за давненою сечею.

Батько зітхнув. Крісло зарипіло під ним, коли він нахилився вперед. Поблагословив нас, доторкнувшись до наших маківок, а це означало, що нам можна встати і дивитися на нього.

– Молодший сину, – тихо запитав він, – який сьогодні день? І які молитви будемо повторювати після заходу сонця?

– Сьогодні Тавіт, і це будуть молитви кукурудзяного борошна, пасифлори і нового місяця.

Батько зробив мені зауваження, аби я не говорив так швидко, бо люди подумують, що я нечесний; але я бачив, що він задоволений, і відчув, як серце сповнилося полегшенням – і за брата, й за себе. Він продовжив запитувати мене на різні теми: про вітри, атрибути богів, просту арифметику, мешканців островів і тонке мистецтво вирощування перцю. Я поводився впевнено, випростав плечі й намагався відповідати швидко, проте стримував своє нервово бажання вистрелювати слова, імітував повільну вимову батька, його суворий дух великого землевласника. Мого брата він бі-

льше ні про що не запитував. Джом стояв, облишений сам на себе, човгаючи сандалями по плитах, – лише іноді, коли в патіо опинялися голуби, він дуже тихенько промовляв:

– Оо-оох.

Нарешті батько знову нас поблагословив, і ми, взявшись за руки, втекли в задні кімнати; і в моїй пам'яті закарбувався вираз вузьких батькових очей: хитрий, цинічний і сповнений смутку.

Першого разу, коли він побачив, що Джом не може відповісти на запитання, ба навіть привітати його належним чином, батько зреагував добре знайомою важкою люттю слона-самця. Він взявся погрожувати моєму братові, а коли погрозами не вдалося вилікувати вперту братову неспроможність, наказав двом тупуватим робітникам з перцевих плантацій відшмагати його за будинком на латці піщаного ґрунту. Поки тривала езекуція, я не полишав стін нашої затемненої спальні: сидів на колінах у матері, а вона затискала мені руками вуха, аби я не чув гучних братових криків, у яких бринів подив од нерозуміння того, що відбувається. Подумки я уявляв собі, як він звивається по землі, раз по раз зметуючи руками у намаганні захистити виваляну в пилюці голову, а на нього все сиплються й сиплються удари товстих дрючків, а батько байдуже спостерігає зі свого крісла... По всьому Джом повернули нам, побитого і закривавленого, з виряченими очима, і мама металася туди-сюди, міняючи йому компреси, а її щоками нестримно текли сльози.

– Це помилка, – хлипала вона. – Це ж ясно: він – дитина вепра.

Її обличчя у світлі свічки спотворювалося гримасою плачу й блищало від сліз, а рухи були непевними. Того вечора вона вже не розповідала мені байок, а сіла на краєчку ліжка, вчепилася мені в плече і пояснила приглушеним і пристрасним голо-сом, що батьком Джом був вепрячий бог; що душі дітей цього бога красивіші й ніжніші, ніж звичайні душі, і що наш обов'язок на землі – піклуватися про них з покорою, яку ми виказуємо священним тваринам.

– Але ваш батько його вб'є, – казала вона, вдивляючись у темряву порожніми очима. – У нього в череві кремінь. Він безвірник. Він – тіомський варвар.

Мама походила з села Пітот, де жінки носили на ногах браслети з мушель і вищипували брови, отож її тверді релігійні переконання вважалися в Тіомі пітотськими забобонами, породженими невіглаством. Дружина мого батька сміялася з неї, бо та палила в маленьких глиняних черепках сушену шамбалу, тобто робила те, чого ми в Тіомі, як казала з презирством дружина мого батька, ось уже сто років не робимо.

Вона й з мене кепкувала, коли я одного ранку за сніданком, у нападі гніву, сказав їй, що Джом доводиться сином вепрячому богу і має незаплямовану душу:

– Може в нього й душа свині, – промовила вона, – та це не означає, що він не є недоумком.

За цим маленьким богохульством та за зморшками довкола рота знати було, що в неї гарний настрій. Той настрій не полишав її, рухи були енергійними, а ніздрі злегка стискалися від затамованої радості весь той час, поки батько шукав засоби, аби вилікувати Джомові його надзвичайну душу. Коли з півдня прибули цілителі, з отими своїми моторошними очима й довгими ковпаками з мавпячих шкур, – вона власноручно подала їм гарячий фініковий сік у яскравих полив'яних горнятках, усміхаючись і не підводячи очей від землі. Але їх мерзенні «оздоровчі заходи», які довели мого брата до того, що він вкрився пухирями, вчадів од наркотиків і плакав уві сні, не вплинули на його сяючу душу, а лише нагнали тінь страху в його оченята лагідної свинки. Дім наповнився смородом медикаментів, і моє ліжко перенесли в іншу кімнату; від смеркання й до світанку я міг чути тихий стогін брата, що чергувався із зойками. Вечорами моя мама клячала до молитви в маленькій кімнатці, де на старомодному вівтарі вишикувалися родинні *дженат*; лише в їхню силу вона по-справжньому вірила.

Джат – це зовнішня душа. Мені ніколи не подобалося, як виглядала та, що була моя: височезне чоло, на ногах кігті, довкола шиї мотузок з сухих конопель. Інші *дженат* були ближчі до прототипів. Пригадую, що Джомова була зодягнена в маленький камзол з червоної шкіри. Кімнатка, де вони жили, була мало чим більша за шафу і пахла смаленими травами й цвіллю. Як і більшість дітей, певний час я боявся *дженат*, бо вважалося – якщо твоя *джат* заговорила з тобою, то смерть твоя вже близько; але несерйозне ставлення до них у Тіомі вплинуло на мене й послабило мій страх, отож я більше не пробігав повз вівтарну кімнатку із затамованим подихом і калатанням серця. Та ба, дивний дроз охопив мене, коли я зазирнув туди і побачив босі мамині ноги у напівтемряві, її тіло в тіні, на колінах, у молитві. Я усвідомив, що вона молиться за Джомо і, напевно, гладить маленьку фігурку в червоному камзолі, аби полегшити синові страждання ззовні.

Врешті, ті нещасливі дні скінчилися перемогою братової душі. Цілителі поїхали геть, прихопивши з собою гидкий сморід; дружина мого батька знову стала звично прикрою, а моє ліжко повернулося на місце. Єдина відмінність тепер полягала в тому, що Джом більше не сидів у кімнаті для занять і не слухав повчань нашого вихова-

теля, а натомість блукав собі у патіо під помаранчевими деревами, ведучи приємні діалоги з птахами.

Після цього батько глибоко й турботливо зацікавився мною, своїм єдиним сином на цьому світі; адже не залишалось більше жодного сумніву, що я буду його єдиним спадкоємцем і продовжу започатковану ним торгівлю з Олондрією.

Раз на рік, коли врожай перцю вже був зібраний і висушений та зберігався у великих лантухах з грубої мішквини, батько разом зі своїм ключником Стеном і супроводом служників мандрував до Олондрії, на торговища прянощами у Бейні. Напередодні вночі ми збиралися в патіо, щоб помолитися за успіх всієї виправи і попросити в батькового бога – чорно-білої мавпи – захисту для них на тій далекій чужині. Мама дуже запопадливо бралася до цих молитов, бо вона називала Олондрію не інакше як Країною Привидів і стримувалася від плачу лише з тієї причини, що боялася, аби через її сльози корабель не потонув. Вранці наступного дня, після звичного сніданку з печеної курки, меду та фруктів, батько благословляв нас і поволі рушав, спираючись на патерицю, в сині світанкові тумани. Родина й домашня челядь проводжали його, йдучи слідом до воріт, де він, з допомогою сумного й мовчазного Стена, закидав на спину своєму зажирілому мулові сідло з білої шкіри. Мій батько, разом зі Стеном, який пішки вів його мула, творив голову велетенського каравану: за ним йшов гурт челяді, несучи на плечах дерев'яні ноші з високими стосами міхів з перцем, а позад них марширувала залога міцних наймитів з фільварку, озброєна короткими ножами, луками й отруєними стрілами. За ними хлопець вів пару віслуків, навантажених провізією й наметом батька, і нарешті – третій осел ніс мішок з дерев'яними брусками, на яких батько буде записувати комерційні операції. Яскравий батьків одяг, капелюх з широкими крисами і солом'яний парасоль ще довго було видно, поки караван торував шлях поміж будинків, затінених манговими деревами, і урочисто сходив у долину. Мій батько ніколи не обертвся, щоб подивитися на нас, не робив жодних рухів, лише злегка погойдувався на хребті мула. Він плив крізь ранок з грацією кита: незворушний, неосяжний.

Коли він повертався, ми встеляли патіо найсвятковішими квітами острова – суцвіттями *тедіет*, що потріскували під стопами, наче іскри, поширюючи гострий запах лайма. Дім наповнювався візитерами, а старі просиджували ніч у патіо, загорнуті в тонкі ковдри, аби вберегтися від вологого повітря, і цмулили кокосову настоянку. Перша дружина мого батька плакала на кухні, наглядаючи за челяддю, моя мама закручувала волосся у вузол на тім'ї й заколювала шпильками, а батько, гордий і страшенно багатий після чотирьох місяців на чужині, пив так жадібно, що слугам до-

водилось відносити його в спальню на руках. У такі часи він бував нестриманим. Смикав мене за вуха і називав «брунатним мавпеням». Просиджував цілу ніч при жаровні, пригощаючи старих казками з півночі; розкуто реготав, закидаючи голову назад, аж йому сльози тиснулися з очей, а одного вечора я побачив, як він у патіо поцілував маму в шию. І, звичайно ж, він щоразу дбав про подарунки: сідла й шкіряні чевревики для старих, шовки й парфуми для дружин і чудові іграшки для нас із Джомом. Були серед них музичні скриньки й розфарбовані дерев'яні птахи, які вміли скакати по долівці і які слід було накручувати, обертаючи шматочок мосяжу, що стирчав з-під крил; були прекрасні іграшкові тварини та іграшкові кораблі, що просто-таки вражали детальністю виконання, оснащені реалістичним такелажем і веслами та хитромудрими крихітними мореплавцями. Він навіть привіз нам прикрашений тонкими розписами комплект *омі*, тобто «Рук» – складної й древньої карткової гри олондрійської аристократії, про правила якої ані він, ані ми не мали жодного уявлення, але любили мальовані карти: Кістлявий Кінь, Мосяжна Вежа. Вечорами я прокрадався й вмощувався за котроюсь із орхідей у горщиках в коридорі, що провадив од східного крила будинку до патіо; звідти я слухав батькові оповідки, прекрасніші за будь-які подарунки: про висячі сади, опіум і босоногих дівчат в домах для розваг.

Однієї ночі він мене викрив. Проїшов повз мене, важко човгаючи ногами, і місячне світло з саду дозволило йому помітити мій сховок. Він закректав, зупинився і нахилився, щоб витягти мене звідти й поставити на ноги.

– Ах... Батьку... – видихнув я, скривившись.

– Що ти тут робиш? – запитав він. – Що? Кажі!

– Я хотів... Я думав...

– Так, боги таки ненавидять мене. Дали мені двох недолугих синів. – Ляпас, якого він мені вліпив, був м'який; це страх примусив мене сіпнутися.

– Я тільки слухав. Я хотів послухати вас. Послухати про Олондрію. Тепер я піду спати. Пробачте мені. Я хотів послухати, що ви розповідали.

– Послухати, що я розповідав.

– Так.

Він повільно кивнув, руки в боки, купол голови рухається проти місячного світла з патіо. Обличчя ховається в темряві, дихання прискорене й натужне, наче він з чимось бореться. Кожен видих, вогненний від випитої настоянки, змушував мої очі зволожуватися.

– Я піду спати, – прошепотів я.

– Ні. Ні. Ти ж хотів послухати. Дуже добре. Фільварок – це твоя посілість за правом народження. Ти мусиш слухати про Олондрію. Мусиш вчитися.

Відчуття полегкості пронизало мене; коліна тремтіли.

– Так, – продовжував він, міркуючи. – Ти мусиш слухати. Але спочатку, молодший сину, ти маєш скуштувати.

Мої м'язи, не встигнувши розслабитися, знову напружилися у паніці.

– Скуштувати?

– Скуштувати. – Він згріб рукав мої сорочки й поволік мене, штовхаючи поперед себе коридором. – Скуштувати правду, – бурмотів він, спотикаючись. – Скуштувати її. Ні, надвір. В сад. Туди. Так. Тут ти дізнаєшся.

В саду було ясно. Місячне сяйво відбивалося від кожного листочка. На кухні не світилося: вся челядь пішла спати. Тільки Стен мав би чувати, та він, мабуть, був в іншому кінці дому – сидів потай в алькові над патіо. Звідти він міг бачити, коли котромусь зі старих щось було потрібно, але він не міг би почути мого плачу, а навіть якщо б і почув, то не втрутиться, коли побачить, що я з батьком. Сильний стусан у спину пожбував мене на землю поміж кущів помідорів. Батько схилився наді мною, накривши своєю тінню.

– Хто ти є?

– Джевік Тіомський.

На іншому кінці дому злетів у небо вибух реготу: хтось зі старих вдало жартував.

– Добре, – сказав мій батько. Він присів, гойднувшись так, що я злякався: зараз впаде просто на мене. Тоді підніс руку до моїх уст. – Скуштуй. Їж.

Щось забруднило мені рота. Смак і запах гіркоти. Я душився. Це була земля. Я відсахнувся, трясучи головою, та він схопив мене ззаду за шию. Його жорсткі й наплегливі пальці втиснулися мені поміж зуби.

– О ні. Ти будеш їсти. Це – твоє життя. Ця земля. Ця країна. Тіом.

Я боровся, але врешті проковтнув, плачучи і давлячись. Весь цей час він продовжував говорити – так, немов десь далеко гуркотів грім.

– Ти ховаєшся, ти повзаєш, аби почути про Олондрію. Країну привидів і дияволів. Для цього ти шпигуєш за своїм батьком, за тим, чия кров тебе породила. Тепер ти покуштуєш свою власну землю, пізнаєш її. Хто ти є?

– Джевік Тіомський.

– Не випльовуй. Хто ти є?

– Джевік Тіомський!

Позад нього спалахнуло світло; хтось загукав до нього з дому. Батько встав, і я прикрив собі очі від світла рукою. Один зі старих стояв у дверях, тримаючи ліхтар на ланцюзі.

– Що там таке? – гукнув він тріснутим п'яним голосом.

– Нічого. Хлопчисько не міг заснути, – відповів батько, підіймаючи мене за лікоть.

– Нічні страхи?

– Так. З ним вже все добре.

Він поплескав мене по плечу, скуйовдив мені волосся. Тіні рухалися над нами, хмари на бігу затуляли місяць.

Глава друга

Метр Лунре

Вчинки батька були для мене здебільшого незрозумілі, оскільки в них він керувався власними таємними й заплутаними, наче лабіринт, розрахунками. Він жив у іншому світі – світі інтриг, домовленостей, контрактів, таємного скуповування землі по всьому острову. Багато в чому він був світом у собі, цілком як замкнена сфера. Безперечно, у власних очах його рішення були абсолютно логічними – навіть те рішення, яке спонукало його, патріотично налаштованого острів'янина, привезти мені вихователя з Бейна: метра Лунре, олондрійця.

День розпочався так, як зазвичай розпочиналися дні, коли очікувалось повернення батька додому з подорожей: будинок прикрашений квітами, зроблено чималі запаси кокосової настоянки. Ми стовбичили біля воріт, помиті й напахчені, зодягнені у все найяскравіше, мама теребить спідницю, в дружини мого батька почервонілі очі. Джом, що підріс і поширшав у плечах, тихенько собі постогнував, а я нервово довбав п'ятою сандалі кам'яну плиту. Ми видивлялися в глибокій блакитній долині перший знак появи валки, та перш ніж ми її побачили, почулися дитячі вигуки: – Жовта людина!

Жовта людина! Ми Perezирнулися в сум'ятті. Мама закусила нижню губу; Джом кувікнув на знак тривоги. Спочатку я подумав було, що діти мали на увазі мого батька, чия золотава шкіра, кольору шкурки нічної мавпи, була рідкістю на островах; але, звісно ж, тіомські діти добре знали мого батька і ніколи б не привітали члена ради таким невихованим вереском. А тоді згадав єдину «жовту людину», яку бачив на своєму віку: це був олондрієць, ворожбит і цілитель, який колись, ще як я був дитиною,

навідався у Тіом; він носив на очах два шматочки скла, прикріплені дротиками до вух, і блукав горами Тінімавета, відрізаючи по шматочку від дерев. Пізніше я дізнався, що той цілитель написав схвально зустрінутий трактат «*Про лікарські властивості соку молодого кокоса*» і помер як шанований чоловік у своєму рідному місті Дейнівел; але на той момент я був певний, що це він повернувся зі своїм мішком деревних зрізів.

– Ось вони, – промовив напруженим голосом Павіт, старший над челяддю. Це справді були вони: вервечка вершників, що петляла поміж дерев. Показався плетений парасоль мого батька, його нерухома, статечна фігура, а поруч з ним – інший чоловік, високий та худий, верхи на острівному мулі. Завзятий дитячий вереск докотився до села раніше за валку, отож вона просувалася як святкова процесія, виманюючи людей з їхніх осель. Коли вони наблизилися, я побачив, що батькове обличчя сяє гордістю, а в його поставі помітно нову бундючність, властиву старим королям острова. Чоловік, який їхав біля нього, виглядав незграбним через свої довгі ноги, очей не підводив і впирався поглядом поміж вуха свого повільного мула. Він був не жовтий, а радше блідо-брунатний, кольору сирого кеш'ю; своє срібне волосся обтинав так коротко, що воно нагадувало шапочку. Цілитель-збирачем листя він не був, а був зовсім незнайомою людиною, зі срібними бровами на гладко виголеному обличчі та довгими тонкокостими руками. Коли він спішився перед домом, я почув, як мама шепоче:

– Захисти нас, Боже-з-Чорно-Білим-Хвостом, од того, хто не походить з цього світу.

Батько зліз з мула і, усміхаючись, велично ступав до нас. Мені здалося, що я вловив його запах – запах риби, морської хвороби і поту. Ми стали навколішки й звернули погляди додолу, до голої землі, бурмочучи ритуальні вітання й чекаючи, поки він торкнеться наших голів своєю м'ясистою долонею. Відтак ми повставали – й не могли не витріщатися на чужинця, який стояв перед нами зніяковіло, з напівусмішкою, вищий, ніж будь-хто довкола.

– Дивіться-но, жовта людина! – не вгавали діти. – Він схожий на плащоносну ящірку!

І справді, своїми вузькими штанями і високим коміром з брижами він нагадував це створіння. Батько звернувся до нього і з перебільшеною недбалістю вимовив кілька іноземних слів, які, здавалося, плинно лилися йому з рота, проте були, як я пізніше дізнався, грубим каліченням північної мови, але на той час сповнили мене благоговінням упереміш із синівською гордістю. Чужинець відповів йому напівпоклоном і потоком мелодійної мови, що змусила мою маму поцілувати кінчики пальців, аби відве-

рнути зло. Відтак батько вказав на мене жестом неприхованої гордості, і чужинець звернув свій пронизливий, зацікавлений, ласкавий погляд на мене. Очі в нього були з прозеленню, кольору морів, де стаються корабельні катастрофи, кольору недозрілих кавунів, кольору лишайника, кольору скла.

– *Ав маро*, – промовив батько, вказавши на мене, а потім на себе.

Олондрієць поклав руку на серце і низько вклонився мені.

– Вклонись йому, – звелів мені батько. Я незграбно скопіював поклін чужинця, чим викликав бурю веселощів серед дітлахів, що нас оточували. Батько кивнув, задоволений, і знову заговорив до чужинця, жестом запрошуючи його увійти в проходу оселі. Ми рушили слідом за ними у патіо, де чужинець вмовився у плетеному кріслі, випроставши свої довжелезні ноги; вираз обличчя мав приязний і дещо приголомшений.

Він приніс в наш дім нову атмосферу: він приніс *Тетчі*, Вітер Чудес. Вночі він сидів у просякнутому вологою патіо, і жаровня кидала мерехтливе світло на його обличчя. Він просиджував зі старими, розмовляв з ними своєю мовою, що дзвеніла тисячею фонтанів, а його довгі пластичні руки відкидали фантастичні тіні. Батько перекладав те, що запитували старі: Чи чужинець – ворожбит? Чи збирається він збирати кору й листя? Чи може він викликати свою *джат*? Не обійшлося без вибухів сміху, старі шкірилися й показували пеньки колишніх зубів, напосідалися на чужинця, аби пив нашу міцнющу домашню настоянку і палив наш тютюн. Він догоджав їм, як міг, хоча від кокосової настоянки кривився, а грубий тютюн, загорнутий у листок, викликав у нього напад кашлю. Це страшенно сподобалося старим, але батько прийшов йому на допомогу, пояснивши, що до мешканців півночі треба бути поблажливим, бо ж вони вузькогруді. В ті дні ми не могли добрати, чи не є наш гість, бува, свого роду неповноцінним: він рішуче віддавав перевагу гарячому фініковому сокові перед настоянкою, яку так полюбляли старі; на сніданок їв лише фрукти і дуже зблід, уздрівши свинячий шлунок; після пообіднього сну виглядав виснаженим, а ще пив надто багато води. Втім, його присутність привнесла збудливу атмосферу, що наповнила дім наче світло, атмосферу, що запахла святами, парфумами та квітами *тедіет* і притягала нескінченний потік цікавих енергійних візитерів, які приносили чужинцеві частунки: запечений в цукрі ямс, мідії в олії.

Мій батько надимався, мов гарбуз: його геть розривало від власної значущості, прецінь він був єдиний, хто міг розуміти знаменитого чужинця.

– Наш гість втопився, – оголошував він з урочистою, драматичною інтонацією, після чого родичі й гості мали смиренно відійти з патіо. На його вустах постійно грала

нещира, вдавано бадьора усмішка. Він голосно просторікував на вулиці. Його ввели до найвищого кола радників, і він носив тепер патерицю з яструбиним пір'ям. Найчудовішим у всьому цьому було те, що він, здавалося, втратив здатність впадати у гнів та ігнорувати неприємності, через які раніше тупав ногами, немов буйвіл. Служники підхопили його настрій: жартували й усміхалися, виконуючи свою роботу, ба навіть дозволяли Джому цупити арахіс і медові соти через задні двері кухні. Навіть дружина мого батька була зачарована даром північного гостя – родзинками: вона прислужувала йому з натягнутою подобою посмішки, у волосся почепила олондрійський шаль.

Моя мати найстійкіше опиралася святковій атмосфері в домі. У ніч по прибутті чужинця вона у своїй кімнаті спалила черепок сушених трав: за їдким димом я визначив, що то було листя, яке охороняє від привидів-леопардів. Слідом йшли дражливі дими проти кажанів, прокази і падучої хвороби, а також ті, що, як кажуть, мають звільняти людські житла від довгопалих духів. Після нічних чувань над глиняними черепками вона бродила домом з виснаженим і страдницьким виразом на обличчі, а тіло мала геть мляве. Дружина мого батька, з усієї сили красуючись в кульчиках з бейнськими перлами, скаржилася, що моя мама осоромить всіх нас своїми забобонами, але я думаю – вона в глибині душі потерпала, що чужинець і справді свого роду привид і що мама прожене його, а з ним і новий статус нашої родини.

– Поговори зі своєю нянькою, – просила вона мене. – Вона робить дурня з твого батька. Подивись на неї! В неї таке «пізньоранкове» лице, наче на похороні.

Я спробував поговорити з нею, але вона лише подивилася на мене печально і запитала, чи ношу я під спідньою сорочкою шворку із заговореної шкіри. Я намагався захистити чужинця, мовляв – він людина і нічого більше, хоча й іноземець, але вона прошила мене таким темним, пильним поглядом, що мої слова застрягли мені в горлі.

Олондрієць пробував, з властивою йому незграбністю, заспокоїти маму, знаючи, що вона дружина господаря, проте його зусилля незмінно зазнавали невдачі. Вона уникала його тіні, цілувала пальці кожного разу, коли чула його розмову, і відмовилася од його родзинок, злякано скрикнувши:

– Вони схожі на мавпяче лайно!

Одного разу, в патію, я побачив, як він наближається до неї, на що вона поквально впала на коліна, як ми всі це робили в перші дні, будучи незнайомими з його звичаями. Я вже помітив, що північного гостя обурює ця острівна традиція, отож заховався при вході, щоб побачити, як він поведеться з моєю матір'ю. Він навчився торкатися слуг, кладучи їм руку на тім'я, аби змусити їх підвестися, але, схоже, не бажав

робити те ж саме з мамою, яка терпляче клячала; і справді, як я тепер знаю, на його збентежений олондрійський розум моя мати посідала високе становище господині цього дому. Розігралася сумна комедія: північний гість вклонився, поклавши руку на серце, але мама не бачила цього, бо дивилася вниз, у землю. Очевидно, він хотів попросити про щось, але, зовсім не знаючи нашої мови, не мав інших засобів, аби дати себе зрозуміти, окрім жестів та виразу обличчя. Він прочистив горло і зобразив своїми довгими руками дію пиття, але мама, все ще дивлячись у землю, не бачила цього і залишилася нерухомою. На це олондрієць зігнув удвоє своє довжелезне тіло і знову зобразив пиття, намагаючись перехопити її погляд, який був пильно прикутий до кам'яних плит. Побачивши, що мама у вкрай скрутному становищі, я вийшов зі свого сховку. Мама втекла, а я приніс нашому гостю глиняний кухлик води.

І все ж чужинцю був притаманний дух наполегливості, бо через дружбу з Джомом він переконав мою матір: хоч і не походить з цього світу, та принаймні доброзичливим таки є. З перших же днів Джом, цей юнак з тужливим голосом сутінкової пташки і маленькими очіцями звірятка, якнайкраще почувався в товаристві чужинця. Джом був сином своєї матері: носив шкіряні шворки під одягом, залізні амулети на зап'ястках і маленьку сумку з насінням сезаму на талії, і мама так пропахтила його одяг і волосся димом смалених трав, що ми думали – нашого гостя здмухне назад у море, щойно він підійде до брата. Втім, Джом схвилювала присутність чужинця і він шукав будь-якої нагоди поговорити з ним – з усіх нас лише брат не знав, що гість не зможе зрозуміти. А чужинець завжди зустрічав його з посмішкою щирого задоволення, тиснув йому руку, як це роблять олондрійці з рівними собі й з близькими. У зеленому шатрі тінистих дерев, вкритих майже прозорим блакитним цвітом, обидва співрозмовники розмовляли мовою гортанних звуків і жестів, а ще красномовного вигинання брів. Джом навчив північного гостя перших слів мовою кідеті, а були це слова «дерево», «помаранча», «папуга», «зяблик» і «шпак». Брат був зачарований довгими, витонченими руками чужинця, його золотими й срібними персями, його кульчиками з блакитними каменями в прожилках, а ще – як і ми всі – мелодійністю його вимови та достоту крокодилячими очима: ще одним із перших вивчених Лунре слів було «зелений». Одного вечора Лунре приніс зі своєї кімнати дерев'яний сюрчок, яскравої барви, з трьома маленькими дудочками, схожими на флейти із західного Естінавета. На них він умів імітувати закличне цвірінкання співочих пташок півночі: музику, яка розповідає про виноградники, оливкові дерева та священні ріки. Коли забриніла ця дивовижна музика, брат заплакав і запитав:

– Де пташки?

Чужоземець не відповів йому, проте, здається, зрозумів: його гладке брунатне обличчя посумнішало, і він одклав сюрчок, торкнувшись листя кінчиками пальців у жесті відчаю.

Я не знаю, коли мама вперше приєдналася до них під квітучими деревами. Вочевидь, вона розпочала з того, що спостерігала, аби впевнитися, що її синові не завдають шкоди; іноді я бачив, як вона зупиняється перепочити, з опертим на стегно високим глечиком, і вдивляється в дерева, а в її чудових очах чорної лані чаїться тривога. З тіні долинали звуки пташиних голосів, легке посміювання олондрійця і звук голосу мого брата, що терпляче тлумачив:

– Ні, він блакитний.

Так чи інакше, мама почала заходити під дерева, можливо, щоб захистити сина – і якимось чином скромний вираз і сумні очі олондрійця пом'якшили її серце. У ті дні вона почала казати:

– Доброї б йому вдачі, тому нещасному приви́ду! Він занадто пітніє, а оті його штани, мабуть, перешкоджають вільному току крові.

Вона вже не падала на коліна при зустрічі з ним, а усміхалася й кивала на його низький уклін, аж одного ранку вказала собі на груди й промовила:

– Кіавет.

– Лунре, – охоче відгукнувся чужинець, торкнувшись своїх вузьких грудей.

– Лун-ле, – повторила мама. Її солодка усмішка промайнула – пір'їна на вітрі. Невдовзі вона, ніяковіючи, але з таємною гордістю, подарувала йому власноруч пошиті камізельку і пару штанів на його довготелесе тіло. Одяг був вельми ошатний: штани вільного крою й прикрашені узором з рожевої та золотої нитки, камізелька з вишитими блакитним чіткими контурами островів Тіом і Пітот. Чужинець був глибоко зворушений і деякий час стояв, приклавши руку до серця, схиливши в поклоні срібну голову, щиро дякуючи їй мовою дощових крапель. Дружина мого батька ніяк не могла припинити глузувати з маминої приязні до «приви́да», але мама лише посміхалася і спокійно відповідала:

– А Тетчі дме собі.

Минув місяць, відколи почав дути вітер чудес, і тоді батько позбувся мого старого вихователя, здитинілого суб'єкта з волохатими вухами, який навчав мене математики, релігії та історії. Як пояснив мені батько одного ранку, коли я сидів перед ним, олондрійця було взято на місце старого, аби він навчав мене північної мови. Коли він казав це, його очі задоволено мружилися, ще й вимахував недопалком тонкої сигари і погладжував чимале черевце.

– Сину мій, – казав він, – тобі дуже пощастило! Колись, як ти успадкуєш фільварок, то у Бейні почуватимешся впевнено, і ніхто не зможе тебе одурити на торговцях прянощів! Так, я хочу, аби ти отримав пристойну освіту бейнського пана – і цей довготелесий навчить тебе розмовляти олондрійською і читати в книжках.

Слово на означення книжки у всіх відомих мовах землі звучить як *валлон*, «оселя слів», олондрійська назва для цього інструменту магії та мистецтва. Я не мав жодного уявлення про значення цього слова, але подякував батькові тихим голосом, а він тим часом ефектно палив свою сигару і форкнув, аби показати, що почув мене. Я був і схвильований, і наляканий самою думкою про навчання в чужинця, адже ніяковів у його присутності й бентежився від його зеленого погляду. Я не міг уявити, як він мене вчитиме, прецінь нас не поєднувала жодна спільна мова, – але слухняно приєднався до нього у кімнаті для занять, що виходила в сад за домом.

Він почав з того, що взяв мене за зап'ясток і обвів довкола кімнати, вказуючи на предмети і називаючи їх та даючи мені знак, що я повинен повторити. Коли я вивчив назви всіх предметів у кімнаті, він одвів мене на город і назвав овочі. Якщо там були незнайомі йому рослини, він вказував на них і піднімав свої брови кольору сірої чайки, а це означало, що він хоче вивчити це слово мовою кідеті. Він постійно носив при собі шкіряну торбину тонкої роботи, в якій тримав ще один шкіряний предмет, пофарбований у переливчасто-синій колір; коли він його відкривав, аркуші дорогого бавовняного паперу розгорталися, наче віяло, деякі з них були вкриті дрібними позначками, які він сам і робив. У торбині була вузька кишеня, пришита до зовнішнього краю, зацеплена на металеву застібку та оздоблена туркусами. В ній мій новий вчитель тримав два чи три чудових чорнильних писала, які досить було наповнити лише раз на день; ними ото він і робив позначки у своєму *валлоні*. Кожного разу, коли я називав йому якесь слово нашою мовою, він витягав свою книжку в палітурках із синього сап'яну, швидко записував туди щось і дякував мені поклоном. Мені дивно було: хоча я й захоплювався книжкою як чимось більш винахідливим, ніж наші дерев'яні бруски, та не міг зрозуміти, навіщо йому було відслідковувати кількість слів, які він вивчив.

Аж одного ранку він приніс із собою в кімнату для занять дерев'яну скриньку, чудово виконаний сховок, прикрашений візерунками з позолоти, чистих фарб і перламутру. Темно-синьою кришкою танцював квіт помаранчі, а в хмарі золотих зірок пливла пара долонь зі слонової кістки: руки духів. Я знав, що ця скринька прибула у важкій, пишно оздобленій моряцькій скрині мого метра, яку батькові слуги з великими труднощами тягли через вологі ліси нашого острова. Подейкували, що в ній чужи-

нець зберігав жахливі атрибути чаклунського ремесла, а ще кістки своєї дружини, її череп, настільки ж бездоганний, як череп нареченої. Він поставив скриньку на круглий плаский камінь, що слугував нам за стіл. Я став колінами на килимок, сперся ліктями на камінь, а підборіддям – на долоні. Метр віддавав перевагу сидінню на ослінчику, нависаючи над столом, ноги розтрубом, зігнуті коліна стирчать вище стільниці. Саме так він і сидів зараз, відтак зняв торбину, поклав її на стіл і витяг з неї тоненьку книжку в палітурці з червоного сап'яну.

– Для тебе, – сказав він по-олондрійськи, посунувши малу книжечку до мене.

Від хвилювання мені стисло горло. Я взяв книжечку до рук і спробував висловити свою вдячність очима, а метр тим часом усміхнувся і захрускотів кісточками своїх павучих пальців – оце така в нього була звичка виражати задоволення.

Кімната для занять вже встигла прогрітися. Через арку входу в сад сюди сягали довгі промені світла, а з кухні, що була за дверима поруч, долинали голоси челяді. Я обережно пообертав книжечку в руках, торкаючись корінця, і врешті, набравши повітря в груди, відкрив її. Вона була порожня.

Я торкнувся чистого паперу і з докором подивився на метра. Він стиха засміявся і стиснув кісточку пальців, вочевидь, задоволений моїм розчаруванням. Я вже знав достатньо з його мови, аби врешті запитати:

– Що це таке, Чаві? – звернувся я до нього, вживаючи слово «вчитель» мовою кідеті, як це робив завжди.

Він підніс вгору палець на знак того, що маю почекати та бути уважним. Тоді відкрив книжечку переді мною на першій сторінці й розгладив папір. Відтак одчинив оздоблену скриньку, продемонструвавши при цьому майстерно виконану полицку, підвішену до внутрішнього боку кришки, всіяну намальованими жовтою фарбою ромбами. Мугикаючи собі під ніс щось веселе, він вийняв кілька маленьких глиняних дзбаночків, кожен із крихітним корком, і невеличку пляшечку з червоного кришталю. Його пальці на мить завмерли над полицкою, перш ніж вибрали гравійоване срібне писало з футляру зі слонової кістки. Швидко, плавними спритними рухами він одкоркував один із дзбаночків, звідки розтікся темний запах іржі й алое. Тоді додав туди декілька крапель з кришталевої пляшечки, від чого кімната запахла квітковом пилюком, і перемішав отриману суміш тонкою очеретиною. Вийнята очеретина виявилася цілковито чорною, і він поклав її на неглибокий таріль. Після чого наповнив писало рідиною з дзбаночка, обертаючи його кінчик. Витер перо шовковим клаптиком, рясно поплямленим чорнильними смугами; тоді нахилився до мене, зігнувся над моєю книжечкою і написав п'ять хитромудрих знаків.

Тепер я зрозумів, що метр мав на меті навчити мене олондрійських чисел і записування рахунків таким способом, як це робив він – акуратними маленькими рядками у книжці. Я із завзяттям нахилився вперед, уявивши собі, як зрадив би батько, якби побачив, що його син пише цифри на папері достоту як бейнський пан. У мене були таємні побоювання: хоча книжку було набагато легше носити, ніж ті бруски, на яких ми писали шматком розжареного заліза, мені здавалося, що сторінки може легко знищити морська вода, що чорнило може розмазатися і що це ненадійний спосіб ведення записів. Тим не менш, дивні знаки, жолобчасті, наче мушлі, так мене захопили, що метр задоволено засміявся і поплескав мене по плечу. Я повільно вів пальцем під рядочком вишуканих цифр, запам'ятовуючи чужоземні форми чисел від одного до п'яти.

– Шевік, – сказав метр.

Я глянув на нього вичікувально, почувши вже знайому мені невірну вимову його імені.

– Шевік, – повторив він, вказуючи на знаки на сторінці.

Я гордо відповів йому його ж мовою:

– Один, два, три, чотири, п'ять.

Він похитав головою.

– Шевік, Шевік, – мовив він, постукуючи по паперу. Я насупився й стенив плечима, кажучи:

– Пробачте мені, Чаві. Я не розумію.

Метр підняв руки, долонями від себе, і м'яко зробив у повітрі штовхальний рух, показуючи, що не сердиться. Відтак терпляче нахилився вперед.

– *Ш*, – сказав він, вказуючи писалом на перший знак на сторінці; тоді пересунув писало до другого знаку і чітко вимовив:

– *Е*.

Та лише тоді, коли він кілька разів описав усі ознаки, повторюючи моє ім'я, я, приголомшений, зрозумів, що присутній при якомусь чаклунстві: що знаки взагалі не були цифрами, а могли говорити, як ота однострунна тіомська арфа, яка вміє імітувати людський голос і називається «сестра вітру».

Мені аж спина й плечі похололи, хоча з саду линуло жарке, важке повітря. Я витріщився на метра, а він у відповідь дивився на мене своїми мудрими ясними очима.

– Не бійся, – сказав. Він посміхнувся, але обличчя виглядало змарнілим і сумним. Я почув, як у саду подає звуки Тетчі, викриваючи свою присутність тріпотінням листя.

Глава третя

Входи

«Книга, – каже Вандос Ур-Амакірський, – це фортеця, місце плачу, ключ до пустелі, річка без мосту, сад списів». Фанлевас Мудрий, великий теолог Авалеї, пише, що Куїдва, Бог Слів, є «наглядачем зі свинцевим канчуком». Кажуть, що Тала Єнітська зберігала свої книжки в залізній скрині, яку не можна було відкривати в її присутності, інакше вона лягала на підлогу і верещала. Вона писала: «Поміж сторінок чаяться пожежі, які можуть піднятися, обсмалити волосся і вжалити повіки». Равхатос називав життя поета «чесною і згубною дорогою, з якої навіть пил та каміння дороги моєму серцю», і застерігав, що з тими, хто проводить багато часу за читанням чи писанням, не вільно розмовляти цілих сім годин після того заняття. «Бо пішли вони в Яму, і спускаються ж вони у неї Схилами Вогню, але коли вони виходять звідти, то спинаються Сходами Каменю». Готра Ур-Броумський казав, що книги були йому «дорожчими, ніж батько й мати», і цю відданість підхоплювали упродовж віків тисячі інших олондрійців, таких як Елатуїд Мандрівник, який досліджував Ніссіанське узбережжя і писав: «Я сів у місці пустельному зі своїми книгами, і заплакав од радості». А містик Лейя Тєворова, ця хоробра й незбагненна душа, багато років до того, як прийняла свою трагічну смерть від води, писала: «Коли вони поклали мене в Холод, над Білим Озером, у Гидкій Вежі, і коли Зима прийшла з її жорстоким, жорстким, лютим, темним, гострим і жахливим Духом, моя єдина втіха полягала в моїх Книгах, де я ходила, наче Дитина, або сяяла у Темряві як Нетля, обернена спиною до іскристого Вогню».

У моїй кімнаті, в моєму селі, я сявав як нетля, обернена спиною до іскристого вогню. Мєтр Лунре навчив мене свого чаклунства: я обійняв те диво і зомлів у його обіймах. Труднощі навчання, нескінченне копіювання літер, відмінювання дієслів – *«айєїн, кайєїн, байєїнан, байєїнун»* – все це врешті перевело мене через завісу полум'я у світ, який був новим способом розмови і мислення, новим способом руху, засобом втечі. У масивній моряцькій скрині метра Лунре зберігалися зовсім не кістки вбитої дружини, а колекція живих коханок, яких він чуттєво укладав, пестячи волосся кожній по черзі: його книжки, деякі рукописні, а деякі з друкарського верстата, цього не-

земного винаходу ворожбитів Асарми. Невдовзі я зрозумів, чому, заходячи кликати на вечерю, завжди заставав свого метра простягненим на постелі в однаковій позі: голова оперта на руку, голі груди блищать, стегна прикриті тонкою ковдрою, кульчики мерехтять, а дух поглинутий туманами розгорнутої книжки. Я теж, незабаром після того як прочитав свою першу книжку, Нардієнові *Казки для Чутливого*, піддався чарівним голосам, що кликали мене зі своїх веленевих домівок. Побожний трепет викликало у мене те, що я можу наблизитися до цих чужинецьких духів, побачити очима й почути вухами тих, кого я ніколи не знав, спілкуватися з мертвими, відчувати, що я знаю їх близько і що вони знають мене більш повно, ніж будь-яка людина, яку я знаю вочлоченою. Зізнаюсь: я безтямно закохався у Талу Єнітську, яка була вже старою на той час, коли винайшли друкарський верстат. Коли вона почула про цей винахід, то, кажуть, почала танцювати в екстазі, гукаючи: «Вони створили це! Вони створили це!» – доки не впала, мов нежива. Її біограф пише: «Отямившись, вона знову взялася до свого екзальтованого танцю, викрикуючи: „Вони створили це!“, аж поки її сили не вичерпалися цілком. І так тривало цілих сім днів, і хоч як люди з її Дому хотіли стримати її, та не посміли застосувати силу, – після чого вона вмерла...».

Серед книжок з моряцької скрині метра були історичні хроніки, лірична поезія та романи, а також кілька релігійних текстів і короткі філософські трактати. Завдяки тим сторінкам я вперше вийшов на обсажені деревами вулиці Бейна й походжав Сливовом Садам біля зеленого міського каналу. Я воював разом з повстанцями Келіадху проти Тула Єретика і бачив, як небо наповнюється драконами, що пирскають вогнем, немов розгортають золоту парчу. Я збирав гриби у лісі Фенлевейн та полював на табуни диких оленів на рівнинах, я плив швидкою течією Ільбаліну через найпроменистіші сади на землі; я був присутній при дворі у Вельвалінгу, резиденції королів, і спостерігав, як новий Телкан став на коліна, щоб отримати високу корону чорного й білого шовку. Мої сни повнилися битвами, зачарованими лісами та героїчними мандрями, а також древеді – олондрійськими вампірами, що їх крила мають колір індиго. Щовечора я лежав у ліжку, читаючи при світлі каганця, що являв собою чашу грушоподібної форми з іржаво-червоної глини – подарунок метра Лунре.

Годі скласти ціну всьому тому, що подарував мені метр. Освіта, яку він мені давав, була безсистемною, сформованою його власними палками захопленнями; це не була традиційна освіта багатих олондрійців, що складається з Трьох Шляхетних Мистецтв: їзди верхи, музики та каліграфії. Це було більше схоже на освіту новиків у служінні богів Куїдві, але все-таки вона відхилялася од канону, бо відкидалися деякі класичні тексти заради текстів менш знаних: я майже нічого не знав з фундамента-

льних *Настанов з Поетики* Телідара, зате багато разів прочитав невеличкий томик *Про Дев'ять Текстур Світла*. Отже, поки батько уявляв, що я стаю бейнським паном, я насправді не знав майже нічого із того, що знають такі панове. Коней я бачив лише на малюнках, не вмів грати на флейті чи гітарі, мій почерк був акуратним, але не натхненним, і я знав лише п'ять класичних письменників. А що я знав, що я вивчив – то це мапу серця, мапу пристрастей Лунре Бейнського: я блукав лісами його бажань і купався в морі його мрій. Всі ці роки я ходив падолами його серця, його добровільного вигнання, пізнавши усе, що він любив, дивлячись на все його очима, цими вікнами з агату.

Він був потайний, як той краб. Або ж виявляв стриманість щодо певних тем: були речі, про які я за всі дев'ять років так і не зміг переконати його поговорити. Однією з таких тем була його попередня праця, якою він займався у Бейні: він ніколи не казав, ким був – вихователем, друкарем, крамарем, злодієм? Мій хлоп'ячий розум нафантазував про нього всілякі карколомні романи, але він не хотів ловитися на гачок і лише сміявся, коли я казав, що він був чаклуном або піратом. Коли я запитав його, чому він покинув батьківщину, він зацітував Лейю Теворову: «До мене говорив Бог, і я переконався, що недостойний Його».

Його обличчя, ні старе, ні молоде, через палюче сонце стало темним як в острів'янина, а брови й коротко стрижене волосся виблякли до барви піску. З незграбними кінцівками, ще й у своєму острівному одязі він нагадував ярмаркового блазня, але був оточений надто щільним серпанком смутку, аби бути насправді комічним. Він дедалі більше любив наші долини й ліси, багато часу проводив під відкритим небом, нипаючи схилами з патерицею тикового дерева або досліджуючи кручі біля моря. Він міг прийти додому з цілком звичайними квітами або мушлями і змусити мене дивитися на них, поки сам розводився про їх неповторну красу.

– Поглянь-но на це! – казав він піднесено. – Хіба воно не тонше, ніж мистецтво? Хіба воно не схоже на жіноче вухо? Ці вигини схожі на звуки музики...

На такі теми як краса природи, книжки та кольори світла він говорив з нестримною пристрасстю, яку мені часто вже несила було терпіти, і я лишень зітхав. З моєю мамою він також розмовляв. І наполегливо оволодівав нашою мовою доти, аж поки не зміг належно складати хвалу деревам і грі світла й тіні у патію. Коли мама пояснила, що тіні символізують шкурку бога мого батька, він потер руки від захвату і швидко записав кілька нотаток у свою приватну книжечку. «Дозволь розповісти тобі, – сказав він одного разу, поклавши руку мені на плече після того, як випив склянку нашої настоянки, до смаку якої зрештою звик. – Дозволь розповісти тобі про те, що являють

собою старі люди. Наші апетити ростуть, як виткі стебла – схожі на жалюгідні рослини пустелі, які несуть тільки квіти і не мають листя. Та ти ж ніколи не бачив пустелі. Ти не читав Фірдрета Бейнського? „Земля має тисячу спраглих язиків“. Ось на що схожа старість».

Він ніколи не здавався мені старим, хоча, безумовно, мав великий апетит – до пам'яток, до пташиного співу, до запаху моря, до слів нашої мови. Та іноді він міг і злягти до ліжка, його тіло немилосердно лихоманило, а вираз обличчя був такий страдницький, як у когось, кому недовго залишилося жити, а в житті ще так багато незавершеного. Під час тих лихоманок я доглядав його, читаючи вголос із *Ванатула*, бо він вірив, що слова мають силу вилікувати будь-яку недугу. Я любив його так, наче ми були товаришами по вигнанню, адже тільки з ним я міг розмовляти про книжки, насолоджуючись такою бесідою, яку Вандос називає «поживою богів». І все ж було в ньому щось непохитне, щось непереборне, невідомий центр, який він ретельно оберегав і куди мене ніколи не підпускав, отож чим ближче я його пізнавав, тим, здавалося, рішучіше він тримав мене на відстані. Навіть у гарячковому маренні він себе не виказав.

На островах старе слово *чаві*, яким я завжди називав свого метра, спершу стосувалося вчителя древніх і загадкових знань. *Чанаві* було мало, і доми їхні будувалися в горах, аби ті, хто їх шукав, могли дістатися туди лише після тривалих зусиль. Вони були дивні, самотні, вважали ліс своїм домом, промовці двозначних слів, люди без *джат*, бо кидали свої *дженат* у море – чинили акт символічної смерті. Поміж їх учнями ширилися скорботні пісні у формі жалобних острівних кантів, що оплакували темну непроникність мудрості *чанаві*; прислів'я мовою кідеті каже: «Попросіть *чаві* наповнити ваш кошик – і він взагалі його відбере». Вони були важкими духами і змушували людей плакати. Проте більша частина скорботних пісень учнів сумує не через незбагненну загадку мудрості, а скоріш через те, що учням взагалі не вдавалося знайти своїх учителів: про *чанаві* було відомо, що вони тануть в лісах, в туманах, аби ті, хто відбув важку подорож, виявляли лише гору й тишу. Ці пісні, «Канти покинутості», співаються на святах і висловлюють відчайдушну любов і горе послідовників *чанаві*. *«Кров мого серця, не знайдеш спокою і на горі в туркотінні голубок;/ Вчитель мій квітку втоптав у болото своєю ногою».*

Люди мого народу називали Лунре «жовтою людиною» або «чужинцем». Коли доводилося опинятися в селі, те, як вони зиркали, як підсміювалися старі, як верещали діти, переслідуючи нас вулицями, – завдавало мені болю. Іноді вони навіть називали його *готан* – бездушна людина, вигнанець, людина без *джат*. Я умовляв його триматися подалі від них, подалі од широких відкритих доріг. Він розумів це, ставлячись до мене з іронічною поступливістю, коли я водив його через хащі в джунглях і на небезпечні кручі, через непрохідні ліси, де холодне повітря здіймалося від землі, де я задихався, б'ючи палицею зів'ялі ліани, аби прибрати їх з нашої дороги. Листя репалося під моєю зброєю, розбризкуючи молочко. Коли ми зрештою проривалися і виходили на кручі, моя камізелька так просякала вологою, що морський вітер видавався мені холодним. Нас оточували повалені скелі, білі від гуано, а за ними – море кольору слини, що котило хвилі у звичному своєму хвилюванні.

– Як ви це зносите? – тихо промовив я.

Лунре спокійно стояв у полуденному сяйві й жував корінь імбиру.

– Я не зовсім розумію, що ти маєш на увазі.

– Ви знаєте, що я маю на увазі. Це місце.

– Он як. Це місце.

– Ви ж бували в Бейні, у великій бібліотеці. Ви олондрієць. Ви скрізь побували.

– Так вже й скрізь! Звісно що ні.

– Ну то в багатьох місцях.

– Так.

Він стенив плечима, дивлячись на море. Бриз ставав холоднішим, і купчасті хмари облягли небо. Місцями сонце світило крізь них сріблом, роблячи їх сяйливими, наче черева мертвих риб. Кожного дня, – думав я, – кожнісінького пополудня цей дощ.

Лунре поплескав мене по спині, посміюючись.

– Не будь таким похмурим. Поглянь! – Метр швидкою ходою рвонув до краю лісу і зірвав у підліску фрукт грушоподібної форми. – Поглянь-но довкола! – продовжив він, повернувшись, щоб тицьнути мені під ніс отой фрукт, що від нього відгонило нудотним духом олії для волосся і спиртного.

Я відіпхнув його руку. Він засміявся так, ніби це була гра, але відразу ж прибрав свого звичного задуманого вигляду, його волосся стояло дибки на вітрі. Небо набуло кольору пилу, а мені на гадці були порцелянові кахлі, тиснені медальйони з печатками олондрійських кланів, монументи з білої крейди. Я тужив за широкими вулицями, що повнилися гуркотом коліс екіпажів, за переповненими торговищами, моста-

ми, бібліотеками, садами, будинками розваг, за всім тим, про що читав, але ніколи не бачив, за землею книг, за країною Лунре, за всім тим, що було деінде, десь іще далі. Вдалині розлігся грім, і день довкола нас потемнів. Лунре виплюнув шматочок кореня імбиру, і вітер закружляв ним. Ми заквапилися додому під крики стривожених птахів і встигли якраз тоді, коли буря накрила усе з силою болотяної лавини.

Вдома аркові переходи повнилася звуками негоди. В коридорі я подивився на Лунре; у темряві, що настала від дощу, його ледве було видно. Він підняв бліду руку й заговорив.

– Що?

– Я збираюся почитати, – повторив він голосніше.

– Я також, – збрехав я і спостерігав, як він розтанув у південному крилі.

Коли він зник, я пішов під кам'яну арку, що виходила у патіо. Тьмавий вогник у вікні навпроти пронизував негоду: це мій батько був у кімнаті, де зберігав свої рахунки. Я перебіг через патіо, встигнувши змокнути за ці кілька секунд, і постукав у замкнені двері.

Почулося клацання, потім вібруючий звук скиненого прогонича. Стен, ключник і тінь мого батька, відчинив двері й відступив набік, аби впустити мене. Я провів рукою по обличчю, змахнувши воду, і закліпав на тьмяне сяйво маленької жаровні біля батькових ніг.

Він був не сам. Двоє літніх чоловіків з села сиділи разом з ним коло жаровні; це були люди високого рангу, мали-бо на плечах яскраві плащі. На їх обернених до мене носатих обличчях читалося здивування. Батько сидів нерухомо, в руці тримав залізний стрижень з розжареним кінчиком. Служник стояв на колінах перед ним, тримаючи міцний брусок з тикового дерева; подібні бруски були поскладані поруч з ним, готові до використання. Позад цієї маленької групи людей, мовчазної й примарної, стояли рядами до самої стелі інші бруски, записи мого батька.

Я впав на коліна, гупнувшись об підлогу з пісковика.

– Пробачте мені, Батьку!

Запала пауза, відтак залунав його невиразний голос:

– Молодший сину.

Я підвів очі. Він не торкнувся моєї голови, зрештою був занадто далеко, щоб досягти мене: між нами були жаровня і вкляклий служник. Я вдивлявся в його обличчя, шукаючи бодай щось, що міг би визначити: гнів, схвалення, розчарування. Його очі були клаптиками чорного шовку в жирній плоті щік.

Я чекав. Він опустив залізний стрижень на жаровню, пообертав ним у вугіллі.

– Це мій син Джевік, – пояснив він старим. – Ви, напевно, його забули. Він не змагається в жодних іграх. Я спровадив йому чужоземного вихователя, тож вони тепер весь свій час збувають у теревенях, як пара старих бабів.

Одному з чоловіків вирвався короткий смішок, заклекотіла мокрота.

– Батьку, – сказав я, руки витянені вздовж тіла, кулаки стиснені: – Візьміть мене із собою, коли поїдете до Олондрії.

Він зустрівся зі мною очима. Серце закалатало мені в горлі.

– Візьміть мене з собою, – повторив я із зусиллям. – Я навчуся справи... Я здобуду освіту...

– Освіту! – він посміхнувся, повернувшись поглядом до стрижня, розжарюванням якого займався. – Освіта, молодший сину, то твоя біда. Той олондрієць так тебе навчив, що ти вриваєшся в приватну кімнату батька і заважаєш займатися справою.

– Мені треба було поговорити з вами. Я не можу... – і зупинився, не в стані підібрати слова. Дощ шарпав покрівлю і нещадно шмагав землю.

– Чого ти не можеш? – Він підняв стрижень і, примружившись, взявся розглядати кінчик, що яснів рубіновим світлом. – Не можеш розмовляти зі своїми однолітками? Не можеш знайти селянську дівчину, щоб утішатися з нею? Не можеш бігати? Не можеш танцювати? Не можеш плавати? Не можеш вийти зі своєї кімнати? Що?

Він обернувся й швидко провів розпеченим залізом поперек бруска, що його тримав служник. Одного разу, пам'ятаю, він промахнувся й припік чоловікові руку, поставивши отак своє тавро, за яке відкупився парою курей.

– Я не можу тут залишатися.

– Не можеш тут залишатися! – Розлігся його брутальний, плаский сміх, і старі й собі підхопили; далєбі, надто багато було в нього влади, аби коли-небудь сміятися одному. – Годі-бо! Звісно, ти сподіваєшся і очікуєш, що твій батько проживе ще кілька років.

– Нехай життя мого батька буде таким довгим, як берег, що оточує Острів Достатку.

– Он як. Ви чули, як він сипле словами, – зауважив він своїм компаньйонам. – Ця нетерплячість... колись вона стане його великою помилкою. – Він дивився на мене, вперше дозволяючи побачити всю глибину холоду в двох ямах своїх очей. – Ти залишишся, – повільно сказав він. – Будеш вдячний за те, що отримав. Подякуєш мені.

– Дякую, Батьку, – прошепотів я, цілком спустошений.

Він одкинув гарячу залізяку набік, і вона впала з гуркотом. Тоді відкинувся назад, шукаючи під паском сигару; на мене більше не дивився.

– Забирайся, – промовив.

* * *

Я не знаю, чи був він жорстокий. Я знаю, що він був могутній; я знаю, що він любив владу і не зносив непослух. Я не знаю, чому він спровадив для мене вихователя з чужої країни лише для того, щоб поглузувати з мене, з мого вихователя і з моїх уподобань. Я не знаю, що воно таке – оте, що спало всередині його підступного розуму, що зрідка прокидалося, аби на коротку мить наповнити його очі тінню скорботи. Я не знаю, що воно таке було, що врешті накинuloсь на його серце і вбило його, що повалило його з ніг просто посеред райських полів, кинуло в буяння перцевої стихії.

Ранок був холодним і ясним. Добігав кінця сезон дощів, і вітер, що зветься Кіон, плив над нами верхи на своєму незримому змієві. Жмутки листя на помаранчевих деревах обважніли й блищали від вологи, а Джом стояв під ними і струшував гілки, аби зібрати собі на волосся ще більше роси. То саме його голос ми почули – голос, невиразний через надмір слини в роті, радше белькотіння:

– В патіо осел!

То саме його голос змусив нас бігти, вже знаючи правду, а правда полягала в тому, що копитних тварин в доми не вводили, за винятком випадків смерті. Я добіг до входу і побачив маму – вона вже обм'якла, підтримувана слугами, пронизливо кричала й билася в їх руках, метляла головою з боку на бік, волосся звисло їй на обличчя. Повітря повнилося її тваринним виттям, що не змовкатиме сім днів. У центрі патіо, під орнаментом світла й тіні, стояв осел, що його тримали на мотузках два запилюжених батькових наймити з тих, що працюють в полі. На спині в осла дибилось щось: намет, великий мішок ямса, туша слоненяти... тіло мого батька.

Тіло було прив'язане мотузками, перехняблене у сидячій позі, одягнене в жовті штани, на ногах мало шкіряні сандалі, прикрашені дрібними червоними пацьорками. Але церемоніальна патериця з гоноровим блазенським атрибутом з яструбиного пір'я залишилася покинутою десь на полях, оскільки ніхто з наймитів не смів її торкнутися. Я таки приніс цей скіпетр додому, дорогою вся його гладенька довжина спочивала на моєму плечі, а коли ми поволі піднімалися на пагорб назустріч Тіому, надбіг вітер, дихаючи дощем; останнім йшов товстий білий мул, який був гордістю батька і

якого наймити покинули, бо ж саме на його спині сталася смерть. Діставшись додому, я пройшов через арку в руїни патію, де кожне тінисте дерево було зрубано, а кожен горщик розбито об камінь. Постояв якусь хвилину, тримаючи патерицю в руках; довкола слалася тепла імла. Із задніх кімнат чувся звук ритмічного лементу.

Цей лемент наповнював мої вуха сім днів і сім ночей, аж поки не перетворився на щось звикло-монотонне, як шалене сюрчання цикад. Слуги пішли в село, щоб привести одинадцять професійних плакальниць – жінок у лахмітті, з розпущеними патлами, що голосили, метляючи головами взад-вперед. Їх прибуття полегшило мамине становище, бо вона геть захрипла і виснажилася жалобою, адже ненастанно лементувала відтоді, як побачила батькове тіло. Плакальниці сиділи в сплюндрованому патію, по п'ять чи шість нараз, клячали серед розбитих горщиків, землі, поламаних квітів і шалено побивались, а ми тим часом у своїх кімнатах одягалися в найошатніший одяг, напахчували волосся і розмальовували обличчя блакитною крейдою.

За кілька хвилин перед тим, як ми вирушили на погреб, я проходив повз мамину кімнату, і там був *чаві*, якийсь старий чоловік, рідковолосий, у понищеному бурями шкіряному плащі. Він присів біля мами, – а вона лежала на ліжку долілиць, – і його тонка брунатна долоня спочивала на її волоссі. Я призупинився, стривожений, і почув, як він каже:

– Годі вже, дочко. Ось він і пішов. Легка і холодна, мов змійка.

Я поспішив далі коридором, почуваячись винним і переляканим, наче отримав знак. Незабаром мама з'явилася, невпізнанна під шаром крейди. Мені важко сказати, чи полегшив його візит мамине горе, бо вона була схожа на витесану з каменю фігуру. Що стосується *чаві*, то він таємно покинув дім, і я більше його не бачив.

Жінки ячали, їхні голоси змішувалися з різкими звуками рогів, а ми проходили через село повільно, зовсім повільно, під набіглими хмарами, ми, сім'я мого батька, вимашчені наблакитно, штивні як опудала, з порожніми, позбавленими виразу обличчями і в камізельках, рясно розшитих бісером. Ми сунули запилюженими вулицями, в какофонії жалоби, а слідом йшла челядь і несла на ношах величезний труп. Метр Лунре був з нами, у своєму олондрійському костюмі, в тому самому, що дав привід сільським дітям назвати його «плащоносною ящіркою». Його обличчя, не розмальоване, мало вираз задуми; він не сумував, лишень потис мені руку і сказав:

– Тепер ти став смертним...

Він усі сім днів просидів з нами в долині, біля зруйнованого міста, міста Джаджетанет, що кришилося, прикрите туманами, де ми посадовили батькове тіло на одному з древніх каменів і спостерігали, як провалюється його плоть, прана дощами.

«Куди піду я, щоб зустріти світанок? – співали наймані співаки. – Не вколов він ногу терниною, не залишає він сліду кривавого». Батькова *джат* лежала поруч нього, пузата, як він сам, аж блискуча від багаторічного запопадливого пещення маминими руками; лиш пір'я обвисло.

Оскільки батько займав високе становище, жалобну церемонію пошанували увагою: присутніми були більшість тіомців, а деякі прибули навіть з Пітота. Зелений пологий схил, що вів до зруйнованого міста, вкривали люди – сиділи схрестивши ноги на матах під широкими парасолями. Втомлені служники ходили поміж них, носячи тарелі з їжею, і ритуальними жалобними фразами просили не відмовити у прийнятті поживи. Люди відвертали голови і з різним ступенем запалу наполягали, що не можуть їсти; та зрештою прийняли все, що їм дали. – Нехай це відійде од мене, – казали ми, ковтаючи кокосову настоянку, висмоктуючи мідії зі скойок, олія стікала нашими підборіддями.

Перед нами здіймалися древні руїни Джаджетанет Бажаної, міста настільки старого, що ніхто не міг згадати, хто ж це був – отой, що її бажав; міста привидів, населеного попелом мертвих, де вологі тумани скрадалися попід стіни і задума не попішала зникати. Вночі, коли запалювали багаття і жалоба сягала апогею шаленства, а жінки із заплутаним волоссям імітували смертні муки, Джаджетанет здіймалася над нами, масивна, затуляючи собою зірки, Вона, душа втрати, яка знала, що це таке – бути забутим. Плакальниці пронизливо верещали. Батькове тіло лежало на кам'яній брилі, оточене запаленими смолоскипами, в золотих штанях і розцяцькованих бісером сандалях. Чи його руки все ще пахли перцем? Я уявив собі, як він інспектував фільварок, а в той час в його ребрах вже чигала смерть, згорнувшись для кидка.

І раптом, крізь завісу хмільного напою, я усвідомив, що не плакав, і визнав напругу в своєму серці таємним екстазом свободи. Дивлячись на розмиті плями нічних вогнищ, я примірявся до того, що має статися, летів усе нижче, немов шпак у Країну Гітар. Я затремтів з хвилювання, коли на брилі крихкого каменю батькову *джат* злизав спалах полум'я; я відчув у собі той момент, коли попрошу маму, аби дозволила мені попрощатися, і легким галопом з'їду в потонулу під дощами долину, прямуючи на північ. У мені був той момент, і ще багато інших моментів: момент торкання тімені дружини мого батька, коли вона, стоячи на колінах і плачучи, благає мене не викидати її з дому; урочистий момент нюхання тютюну зі старими з села; момент, коли я пакую свою торбину, а довкола лампи кружляють нетлі. Моя мандрівка вже була там, як оте слово, що чекає бути написаним. Я бачив тихий, мокрий ліс і порт Дініволім. А

ще корабель, який забере мене звідси, яскравий як місто, а за ним, як світло, що піднімається з моря, – прозорий берег півночі.

* * *

Єдина річ, яку я не передбачив, – це те, що Лунре, мій іноземний метр, одмовиться від шансу повернутися зі мною в країну, де народився. Він безмірно вразив мене, коли зі скупю суворою посмішкою похитав головою і сказав:

– Ах, Шеве, цей шлях одрізано. «Я закинув свій шолом у море».

– Поет Равхатос... – пробурмотів я, заціпенілий. – Покинув війни... усамітнися в глиняній хатині в Келевейні...

– Ти був гарним учнем, – відповів Лунре. Я подивився на нього. Він стояв у тіні, похилившись, і його постать чітко вимальовувалась на тлі вхідної арки; позаду яснів город. Випадковий промінь упіймав один кульчик з блакитним камінцем, срібну брову, спокійну зелень ока, відтінок виразу: зрікаюся, рішуче.

– Я все ще ваш учень, – такою була моя відповідь.

Він засміявся і зробив легкий, непевний жест, відкривши одну бліду долоню сьайву, що линуло з городу.

– Можливо, – сказав він. – Я все своє життя був учнем Вандоса, і я вірю, що ваші *чанаві* схильні не відпускати своїх учнів.

Його зуби зблиснули у посмішці; але, побачивши мій сумирний понурий вид, м'яко додав:

– Я буду тут, коли ти повернешся.

Я кивнув, вкотре визнавши присутність таємного залізного стрижня в серцевині мого метра, адамантової жили, яка жодного разу не піддалася моєму дотику. Я примружився й закусив губу, перевівши погляд на сонце. Відтак запитав:

– Хай так... але що вам привезти з Бейна?

– Ох! – Він протяжно, судомно зітхнув. – Ох! Мені? Не привозь мені нічого...

– Що? – Я зірвався на крик. – Нічого? Ніяких книжок? Є безмір речей, яких вам хотілося!

Він знову посміхнувся, через силу:

– Є безмір речей, про які я згадував...

– Чаві, – не вгавав я. – Ви не можете відмовитися од подарунка, ну хоч щось з батьківщини.

Він одвів погляд, але не раніше, ніж я встиг побачити вираз обличчя, як у пораненого, тугу в його очах, – достоту так він виглядав, коли його хапала лихоманка.

– Нічого, -- пробурмотів він нарешті. – Нічого, таки нічого не спадає на думку...

– Цього не може бути, Чаві, щось та й має бути. Благаю, скажіть, що вам привезти?

Він подивився на мене. Знову натяг оту свою понуру, відчайдушну посмішку, і я бачив у його очах смуток цього острова туманів та квітів. Але подумки я бачив ще й інше: високого чоловіка, що йде вздовж вітряного причалу й випльовує в море маслинові кісточки.

– Осінь, – сказав він.

Книга друга

Місто Бейн

Глава четверта

На морі

Корабель *Ардоньї* – олондрійською мовою «той, хто виходить з туману» – ніс мене на північ вздовж узбережжя Дженнет, німотні години штилю відмірялися звуком капітанського гонга, що скликав до їжі: запашна тушена риба з неймовірною кількістю кісток. Я стояв у голові черги разом з іншими платними пасажирами, в той час як мій ключник Стен та наші робітники дожидалися у хвості, переступаючи з ноги на ногу і закусуючи булочками у формі півмісяця, що їх морці звать «вухами в'язнів» і що їх радше їм кидали, аніж подавали, у в'язанці мішків. З камбуза поряд віяло сильним жаром, лунав різкий голос, брязкав метал, стелився запах гнилизни й розпеченого до червоного заліза, а за облачком, у спокійному морі, яке було водночас і темним, і блідим у місячному сяйві, проплив повз нас острів Дженнет зі своїми вершинами з вулканічного каменю. Ми не брали пасажирів з цього катованого стихіями острова безодень і попелу, де саламандри з роздвоєними язиками плодяться посеред квітів, що мають форму глечиків, і де, як кажуть острівні перекази, живе Інети-Киан, Пожирач Ротів, який нипає чорними пагорбами, і вітер шарпає йому волосся.

Поки Стен врешті приєднався до мене зі своєю мискою, я вже майже доїв свою тушену рибу. Він примостив миску на кінчики пальців і зморщив носа від огиди. Довкола нас від руху корабля вібрували стіни, старе дерево блищало в світлі каганців з китовим жиром.

Я кивнув на знак привітання і виплюнув у долоню ціле віяло кісток.

– Ну ж бо, – засміявся я, – це краще, ніж те, що нам давали в корчмі.

– В корчмі хоча б були плоди хлібного дерева, – відповів Стен, понуро дивлячись у свою миску.

– Плоди хлібного дерева притуплюють мозок. Покуштуй-но – сьогодні це вугор.

– Добре, Екаві, – відповів він. Цей титул, вимовлений тихим, покірним і пасивним тоном, став для мене точкою відліку: саме так він звертався до мого батька. Цей титул тепер був мій, разом з будинком, лісами, перцевими кущами, усім монотонним краєвидом мого дитинства. І для мене це нічого не значить, думав я собі, хрумтячи колючими шматочками риби: мій хвилиний неспокій зміло стрімким потоком радос-

ті. Міхи з перцем, якими ми завантажили трюм, гроші, які ми заробимо, фільварок – все це важить для мене менше, ніж літера *фі*, вимовлена жаргоном морців...

Вони вимовляли її як *зі*; вони висвистували свої слова; вони їх виспівували. Вони горбилися над сусідніми столами, високі брутальні чоловіки, їх білі сорочки з брижами потемніли від поту й смоли. Деякі коротко стригли волосся за бейнською модою, а інші дозволяли волосся вільно рости, спадаючи на вуха, або ж зав'язували у хвостик і пускали по спині. Вони підносили миски до зарослих губів і не відставляли, аж поки не спорожнювали, а коли вертіли головами, їхні кульчики раз по раз вилискували. Вони анітрохи не були схожі на мого метра: оповідали сороміцькі історійки, обтирали роти рукавами і реготали, коли одному з них довелося боротися з кісткою, що застрягла в горлі.

– Квартал Зітхань, – почув я їхню розмову. – Ти п'єш з ведмедями. Рідкозуба Ілоні, в неї в хаті смердить.

У їхній мові лунали очеретяні звуки Евмені та солоня лайка Калки; вони використовували назви певних фруктів і прибережних вітрів мовою кідеті, і в їх сленгу пульсували свистячі звуки мови Кестеньїйського нагір'я. Нарешті вони підвелися один за одним, випльовуючи кістки під ноги. Коли проходили повз наш стіл, я втупився в свою тарілку, серце мені калатало – я потерпав, що вони можуть помітити мене і водночас нестримно бажав бути одним з них, ба навіть одним з галерних рабів, у яких під очима витатуйовані знаки їхніх злочинів.

Коли я підвів погляд, Стен дивився на мене.

– Що?

Він зітхнув.

– Та нічого. Але... Може б ви запитали кока, чи нема у нього кропу.

– Кропу? А то нащо?

– Для молитви, – відповів він, підносячи ложку до уст.

– Для молитви.

– Старий Екаві звик був молитися у плаванні.

– Мій батько молився. – Я засміявся, давши своїй мисці щигля, а Стен ледь помітно стенив вузькими плечима. Світло каганця осявало невмолимі втрати, яких зазнала його зачіска, і маленький білий шрам, що переривав одну брову.

Я сперся ліктями об стіл і заохотливо йому посміхнувся.

– І куди ж нам засилати свої молитви?

– Назад, на острови. У ніздрі богів.

– Бідний мій Стене. Ти справді віриш у те, що спалена в моїй каюті дрібка сушеного кропу завадить богам розтрошити цей корабель, якщо їм цього захочеться?

Він знову стенив плечима. Відтак витягнув з рота дрібну кістку.

– Послухай, – я взявся його переконувати. – Дме Кавім. Він дме на північ і нікуди не звертає! Ну і як дим зможе рухатися назад?

– Вітер зміниться.

– Але коли? До того часу наші молитви зникнуть, їх поглинуть хмари і вони впадуть дощем над Олондрією!

Його очі нервово забігали. Врешті-решт, він не був *готан*, не належав до того нещасного класу, який живе без *джат*: вдома у нього була *джат*, неодмінно в одній із задніх кімнат його міцної глиняної хатини, скромна фігурка з дерева або глини, але не менш потужна, ніж моя власна. Звісно ж, не можна було брати з собою *джат* на північ до Олондрії: загубити свою *джат* у морі було б найбільшим з лих. Вважалося, що спалений кріп мав зробити богів прихильними і таким чином можна було вберегти свою *джат* від шкоди; але я був вражений думкою про те, що мій батько вірив у такий забобон. Та й Стен також: він так зажурився, аж його залізні риси зм'якли. Він виглядав таким нещасним, що я мимоволі засміявся.

– Добре. Я попрошу кріп. Але не зізнаюся, для чого він мені. Вони подумують, що взяли на облавок вантаж з безумців!

Я підвівся, зняв свою торбину зі спинки стільця і пішов од Стена: подерся крутими сходами на палубу. Не встиг я вигулькнути на сонячне світло, де високі щогли здіймалися, наче ліс голих дерев, – вітер одразу кинувся шарпати мені волосся. Я попрямував до краю лискучої палуби і нахилився над поруччям. Оскільки вітер був сприятливим, усі гребці зібралися на палубі, раби й вільні люди разом; татування на тілах рабів палали, немов орнаментовані прикраси, на руках красувалися обручі з ретельно обробленого олова. Вони сиділи в тіні вітрил, граючи в нескінченну гру *лондо*, складну й захоплюючу вправу на вдачу. На дошках під ними було крейдою нанесено знаки, і на них вони кидали маленькі шматочки слонової кістки, спочатку торкаючись ними до своїх голів на пошанування Куїдві, Бога Оракулів. Деякі йшли ще далі: вони молилися до Ітнесе, Богині Моря, або до Ангела Мирхавлі, захисниці кораблів, чия вкрита золотом статуя височіла, мріючи, на носі судна. Ангел був сумним і суворим, зі справжнім людським волоссям і дерев'яною чашею в ногах; молячись, морці плювали в цю чашу і називали це «жертвуванням прісної води». Коли котрийсь з чоловіків біг виконати цей ритуал, вимащені крейдою підшви його босих ніг так і

блискали, а решта гравців реготали і всіляко ображали його, вправляючись в дотепності.

Я вийняв зі своєї торбини книжку і прочитав: *«Приходьте ж, армії зі скла. Приходьте з надр, де сіль яриться, пустіть на волю свої крики в мушлю вітру»*. Всю цю подорож я читав морську поезію з потріпаної й такої дорогої мені копії *Олондрійської Лірики*, яку мій метр послав зі мною в дорогу. *«Приходьте з конями ночей, із білими морськими леопардами, і з вежі хвиль / кидайте в груди берега свої летючі прапори зеленого вогню»*. Я постійно читав: при сонячному світлі, що сліпило очі, при місячному світлі, що їх напружувало, упивався музикою північних слів і нескінченною далиною моря, самотній і щасливий, у тузі за тим, кому я міг би розкрити думки свого серця, у сподіванні, що побачу на власні очі морський світлоокий народ, що жене свої вівці. «Бо є світ під морем, – пише Елатуїд Мандрівник, – який населений і наповнений тваринами й птахами, схожими на тих, що на поверхні вод. Є в ньому діви прекрасні з довгими прозорими плавниками, безкінечно женуть вони своїх білих овець з одного кінця моря в інший...». Сам Фірдред Бейнський, що з-поміж усіх авторів найбільш суворо дотримувався фактів, пише, що в Морі Звуків його корабель зазнав переслідування з боку іншого корабля; отой інший корабель був під морем, ковзав його протилежною поверхнею, так що Фірдред бачив лише його темне дно: *«Його вітрила були за межами цього світу»*. В Тінімаветі побутують незліченні казки про морських упирів, привиди потопельників та про магічних риб і принцес тих королівств, що під морем. Мені було цікаво, чи не побачу кого-небудь з них отут, де море бувало найбільш штормовим – якщо раптом уночі впіймаю на глибині світло примарного смолоскипа. Але ніякого такого видіння я не побачив, хіба що у снах, коли, збуджений і виснажений поезією, стояв на палубі й спостерігав за танцями світлячків, а насправді упирів, або вловлював здалека, як здійснюється моторошна гора: синій кит, що його морці звать «стегном білого велетня».

Наді мною, на верхній палубі, сиділи острівні крамарі: люди рівного зі мною рангу, хоча серед них не було настільки ж молодих, як я. Там вони цілі пообіддя позіхали під шкіряними тентами, що лопотіли на вітрі, цмулили настоянку з чайних горняток, віщували напрямом вітру, а слуги змащували їм волосся олією. Ілаветійці помалу попивали слабке рисове вино своєї країни, пальці рук і ніг їм фарбували у насичений темно-рудий колір; запах диму паленої хни перебивався ароматом їхніх бейнських сигар, у той час як один з них твердив, що запах хни може змусити його плакати через ностальгію. Я зневажав їх за це позерство, за ці зітхання за рідними лісами і національними стравами, що поєднувалися з хизуванням своїм знанням північної сто-

лиці. Ніхто з них не знав стільки, як я; ніхто з них не розмовляв олондрійською мовою; в їхніх дурних головах не було ані найменшого розуміння півночі. Хлопчик-олондрієць, який щовечора ставав коліньми на подушечку і співав для їх задоволення, з таким же успіхом міг співати до вітрил або в порожню ніч: гадаю, крамарі отримали б більше задоволення, якби їм танцювала якась дівчина з південного Тінімавета, грубо намащена охрою і зі скойками мідій у волоссі.

А хлопчик тим часом співав про жінок і сади, про війни в Броджіарі, про пагорби Тевроана. Він знав пастуші пісні з Кестеньї та грубі рибальські пісні Калки. Срібні дзвіночки, почеплені до його гітари, супроводжували гру ніжними звуками, і ця музика долинала туди, де я сидів під вигином верхньої палуби. Я сидів там самотою і ховався, обвивши коліна руками, а наді мною ляскали і бралися брижами вітрила; сидів на вітрі, сидів у темряві. З палуби наді мною долинала уривками бубоніння: там під лампами сиділи крамарі, обхопивши свої горнята скоцюрбленими пальцями. Зі щогл і снастей над нами сіялося тьмяне світло ламп; носовий ліхтар мрів блідим, далеким маяком у темряві; все довкола було химерним, рипіло і рухалося, повнилося ненасатанним вітром і далекими криками морців, які платили свої програші в *лондо* на носі судна. Хлопчик вривався у повітря, в якому так любив бути, його солодкий голос пронизував ніч, виводячи широко відому пісню, приспівом якій слугувало: «*О Бейне, місто мого серця*». Я сидів зачарований, геть далекий від своїх богів, покинутий на волю хвиль у цій посудині з прянощами, у зітханні Півдня, у сітях зірок, що творили свій колообіг, у країні дельфінів.

* * *

На півдорозі нашого плавання упав штиль. Галерні раби гребли, під власний хрипкий спів, під небом кольору куркуми. *Ардоньї* розгорнувся, як сонний дракон, над глянцеvim морем, і коли я стояв на своєму звичному місці на палубі, шиєю стікали струмки поту. Сторінки моєї книжки никли у цій спеці, букви танцювали перед очима, і я читав кожен рядок знову й знову, занадто очманілий, аби розуміти слова. Я підняв голову і позіхнув на весь рот. У цей момент моє око вловило якийсь рух, якийсь об'єкт, чорний аж до жучиної чорноти і блискучий на сонці.

Це було заплетене в коси жіноче волосся. Вона піднімалася з нижніх палуб. Я закрив книжку, стривожений незвичайністю образу: жінка, острівна жінка з волоссям, заплетеним в напрочуд акуратні ряди кіс на тім'ї, на облявку олондрійського судна, що прямує в місто Бейн! Вона завовтузилася, бо під пахвою тримала бавовняну пос-

тілку, і це ускладнювало піднімання сходами. Перш ніж я встиг запропонувати допомогу, жінка проштовхнула постілку на палубу, а слідом і сама вилізла, мружачись на світло.

І відразу ж опустила на коліна, тривожно вдивляючись у палубний отвір, звідки щойно з'явилася.

– Джіссі, – кликала вона. – Тримайся його. Тримайся за нього, Джіссі.

В її вимові я вловив акцент південного Тінімавета, нечіткі приголосні, інтонація бідняків.

Поволі, потроху знизу показалася постать якогось старого, що ніс на спині дівчинку. Голова дівчинки погойдувалася; її сухе волосся звисало двома рудими потоками; її босі ноги метлялися мовчазними дзвонами. Вона чіплялася за шию старого із впертістю знемоги, поки він, погойдуючись, перетинав палубні дошки у напрямку тіні під тентом.

Кілька морців одволіклися від своїх занять, аби повітришатися на дивне тріо. Один з них присвиснув. «*Брей!*» – кинув він. *Руда*.

Я трохи відвернувся од цієї сцени і знову відкрив свою *Лірику*, роблячи вигляд, що зібрався читати, а жінка тим часом відтягла постілку в тінь і розгорнула її. Дівчинка, хоч яка тендітна, добряче натомивши руки іншим немов велика риба, сіла на постілку, кінець якої загорнули, аби підняти їй голову. Її тонкий голосок перетнув палубу і досяг моїх вух:

– Тут вітряно. Але пташок зовсім нема.

– Для птахів ми занадто далеко від землі, моя любя, – сказала старша жінка.

– Я це знаю, – відповіла дівчинка презирливим тоном. Її супутниця змовчала; старий, слуга або підупалий дядько, поплентався до сходів.

Не знаючи ані своєї, ані їхньої долі, я відчував тільки жалість до них, змішану із захопленням – прецінь дівчинка страждала на те, що зветься *куїтна*. Неприродний колір волосся, просто-таки вогненний на фоні її темної шкіри, додавав мені певності щодо її хвороби, хоча я ніколи не спостерігав таких запущених стадій. Вона була *куїтна*: мала той повільний, жорстокий, невиліковний синдром виснаження, той спадковий ґандж, який, як кажуть, вражає родини отруйників, про який на островах говорять зі страхом як про «те, що руйнує волосся», або через химерний колір, який він дає, як про «шкурку орангутанга». Не так давно – у часи мого діда – сім'ї жертв *куїтних* разом зі всією їхньою худобою і землею підлягали ритуальному спаленню, і навіть зараз в горах і диких місцях островів можна було знайти цілі сім'ї, які живуть на вигнанні та в злиднях, захищаючи своїх хворих. Одного разу, коли я ще був дитиною, в

полудень, коли челядь спала, до брами нашого дому прийшов дивний чоловік і бив у браму палицею; він був дуже брудний, у лахмітті і просмерділий страхом, і коли я вийшов до нього, він заговорив рипучим голосом, що видобувався з кудлатої бороди:

– Винеси мені води, і я молитимусь за тебе.

Я обернувся й побіг назад, у дім, а оскільки був надто наляканий, аби повернутися до прохача самому, то розбудив маму і сказав їй, що якийсь чоловік знадвору просить води.

– Хто там? – сонно спитала вона. – Що тобі треба?

Я був малим і, не вміючи назвати свій страх, сказав:

– Там чоловік-бабуїн.

Мама засміялася, підвелася, скуповдила мені волосся і назвала соньком, а тоді пішла до збірника і наповнила глиняний глечик водою для незнайомця. Я тримався за її спідниці, і так мені було затишно від її запаху темних кімнат і сну, від її волосся, що припечаталося подушкою до щоки, від її ніжного голосу, коли вона дразнила мене. Поруч з нею я почувався сміливішим, але потривало це недовго, бо, вийшовши з патію, вона стрепенулася, охнула й стала проворно цілувати кінчики своїх пальців, мало не перекинувши глечик з водою. Чоловік вчепився за брамний стовп, дивлячись на нас з відчайдушною зухвалістю. Його посмішка була сливе гримасою, в ній чаїлася якась жаклива іронія.

– Доброго дня тобі, сестро! – озвався він. – Цією водою ти здобудеш собі молитви тих, хто вмирає.

Мама стиснула глечик і засичала до мене:

– Стій тут! Не ворущись!

Потім глибоко вдихнула, підійшла до чоловіка, передала йому глечик, обернулася на п'ятах, не зронивши ані слова, і поспішила в дім, прихопивши й мене.

– От бачиш! – крикнув я, радий з того, що мій страх знайшов підтвердження у її страхові: – Я ж казав тобі, що це був чоловік-бабуїн! Він смердить, і в нього зубиська.

Але мама сказала сумно, вдивляючись через кам'яну арку:

– Ні, то був не бабуїн... То був один з людей *киїтна*, які живуть на Слимаковій Горі.

Думка про те, що якісь люди живуть на Слимаковій Горі, де земля дихала сірчистими випарами і навіть роса була отруйною, вразила і налякала мене. Як вони жили там? Що вони їли? Яку воду вони пили? Але мама сказала, що думати про це – на біду. Пізніше знайшли порожній глечик – він стояв під брамою; мама наказала слугам розбити його на дрібні шматочки і закопати в саду на задньому дворі. А кілька

днів по тому ми почули, що загін чоловіків з Тіома, озброєний смолоскипами і списами, прогнав людей *киїтна* геть:

– Серед них була мала дитина, – шепотілися жінки на фруктовому ринку. – В неї було руде волосся, вони роздивилися його при світлі смолоскипів – таке руде, як оцей кокосовий горіх!

Тоді я сподівався, що зможу колись побачити дитину *киїтна*. І ось тепер спостерігав цю дівчинку, яка нерухомо лежала в тіні під тентом і займала так мало місця, що здавалася безтілесною, якоюсь грою світла, що мерехтить під тріпотливим укриттям, наче тінь, що її відкидає вогонь.

Вона була не настільки юною, як я думав спочатку. Вона не була дитиною, хоча здаля саме такою й здавалася – була маленькою навіть як на острів'янку. Але її талія, яку було видно між короткою камізелькою і верхом штанів на зав'язках, мала делікатні вигини, та й вираз обличчя був далеко не дитячий. Здавалося, вона снить із відкритими очима; у неї була темна шкіра, насиченого відтінку намулу, а згин ліктя, присмерковий в тіні, був достоту мрією про ріки. На ній був браслет з нефритових намистин, який свідчив, що вона походить з далекого півдня – належить до племені людей з лагун, які вирощують рис і ловлять вугрів.

Дівчина, мабуть, щонайменше двічі заговорювала до мене, перш ніж я це зрозумів. Вона намагалася підвищити голос, кличучи:

– Брате! Стережися, бо матимеш сонячну хворобу.

Нарешті я зустрівся з нею поглядом, побачив її втомлену, ледь глузливу посмішку і посміхнувся у відповідь. Старша жінка, вочевидь її мати, пошепки переконувала доньку замовкнути.

– Все добре, – відповіла дівчина. – Поглянь на нього! Він нікому не завдасть шкоди. І він не забобонний. У нього довге риб'яче обличчя.

Я підійшов до них і привітався з матір'ю; вона полохливо сховала очі від мого погляду. В неї було пласке, багатостраждальне лице людини, що працює в полі, й шрам на чолі. Дівчина дивилася на мене з-під вогненної хмари свого волосся, її уста все ще вигиналися у посмішці.

– Сідай, брате, – запросила вона.

Я подякував і сів на стілець поряд з її постілкою, навпроти матері, яка продовжувала стояти навколішки, погладжуючи довге волосся дівчини, і уникала мого погляду.

– Риба... – промовила дівчина, старанно підбираючи слова, швидко дихаючи, – вона символізує мудрість. Хіба ні? Риба є наймудрішою з істот. Ось, більшість наших

крамарів на цьому судні мають статуру на зразок домашньої качки – за винятком тлустого ілаветійця – цей взагалі найгірший за всіх, схожий на крука... – Вона примовкла, на мить заплющивши очі, тоді знову відкрила їх і прошила мене поглядом таким ясным, аж мені стало не по собі. – Качки дурні, – правила вона далі, – а круки розумні, але в них погані серця. Ось чому ми прийшли сюди саме зараз, в полудень, коли вони сплять.

Я посміхнувся.

– Ти, схоже, мала достатньо часу, аби всіх нас вивчити. І все ж це вперше я бачу, що ти вийшла зі своєї каюти.

– Типиав, – одповіла вона, – слуга моєї матері, розповідає мені все. Я цілком йому довіряю. У нього повільна думка, але дуже гостре око. Мій батько... Далебі, я надто багато говорю – ти вважатимеш, що я погано поводжуся...

– Ні, – запевнив я. Але вона лежала дуже сумирна і мовчазна, намагаючись дати собі раду з диханням.

– Пане, – тихим голосом промовила її мати, нарешті звівши на мене погляд, і я побачив, заскочений, які глибокі в неї очі – очі красуні: – Моя донечка тяжко хвора. В неї... вона деякий час недобре почувалась. Вона вийшла сюди, аби подихати повітрям, відпочити, а ця розмова надто напружує її, отожд...

– Зупинися, – прошепотіла дівчина. Вона дивилася на мене, її посмішка тремтіла. – Пробач нам. Ми не звикли до такого товариства.

– Це я маю просити пробачення, – відповів я. – Це я потурбував тебе – втрутився у твій відпочинок.

– Анітрохи, – заперечила дівчина, зробивши це якимось особливо серйозно й церемонно. – Жодним чином. Таких, як ти, дуже рідко зустрінеш: мудра людина з островів. Скажи мені – ти бував раніше у цій північній країні привидів?

Я похитав головою.

– Це мій перший візит. Але я володію мовою цієї країни.

– Ти володієш їхньою мовою? Олондрійською?

– У мене був вихователь з Олондрії.

Старша жінка винагородила мене поглядом правдивого благоговіння; дівчина дивилася на мене мовчки із виразом, якого я не міг прочитати.

– Ми чули, що там можна найняти тлумачів, – несміливо озвалася мати.

– Я впевнений, що можна, – відповів я, хоча не мав такої певності ні на йоту. Жінка, схоже, відчула полегкість і, втішена, пригладила на колінах свою темну сукню, при цьому опустила руку і, гадаючи, що ніхто не помітить, пошкрябала щиколотку.

Бідні створіння, подумав я, дивуючись, як вони збираються жити у північній столиці. Я помітив, що в жінки на правій руці бракує підмізинного й мізинного пальців.

Раптом заговорила дівчина.

– Що стосується нас, – сказала вона якимось шорстким, неприємним тоном, – ми подорожуємо до місця зцілення, як ти міг би здогадатися. Воно називається Алей-лін, і розташоване в горах. Але насправді... – вона замовкла на хвилину, мнучи пальцями тканину постілки. – Насправді... у цьому нема жодного сенсу...

– Ні, є сенс, – перебила її мати. – Ми віримо, що знайдемо там зцілення. Там святе місце. Храм чужоземної богині. І, можливо, боги півночі... на півночі є багато небаченого, сину, багато чудес. Ви й самі, мабуть, чули про них...

– Звісно ж, кажуть, і я в це вірю, що те місце є місцем магії, осідком знаменитих ворожбитів, – запевнив я. – Ті ворожбити, наприклад, винайшли карту зоряного неба, литу з мосяжу, за допомогою якої вони можуть вимірювати відстань од землі до зірок. Вони пишуть не лише цифрами, а й словами, і таким чином можуть спілкуватися крізь час і простір, а один з їхніх пристроїв може робити незліченні копії книжок – таких, як оця.

Я простягнув їм тоненьку *Олондрійську Лірику*, оправлену в темно-зелену шкіру. Жінки дивилися на неї, проте не наважувалися торкнутися.

– То це – *валлон*? – запитала дівчина, злегка затнувшись на цьому слові.

– Так. У ньому записано багато віршів північною мовою.

Мати дівчини не зводила з мене очей, і я здогадався, що виснажений вираз на її обличчі є наслідком не тяжкої праці, а неослабної печалі. – Ви ворожбит, сину мій?

Я засміявся.

– Ні-ні! Я лише вивчаю північну літературу. В читанні немає жодної ворожби.

– Звісно ж, ні! – гиркнула дівчина, здивувавши мене своєю люттю. Її маленьке личко спалахнуло, наче хтось відслонив лампу. – Нащо ти це робиш? – засичала вона на матір. – Навіщо? Навіщо? Чому ти не можеш замовкнути? Чому ти ніколи не можеш помовчати хоча б годину?

Жінка швидко закліпала і відвернулася.

– Можливо... – промурмотів я, наполовину підвівшись зі стільця.

– О ні. *Ти* не йди, – процідила дівчина, в її голосі бриніла нестяма. – Я образила тебе. Пробач мені! Моя мама і я – ми надто самотні. Скажи, – продовжила вона без паузи, – як воно тобі – відкрите море? Хіба ж не відчуваєшся у ньому вільним?

– Гадаю, що так...

– Прекрасне і страшне водночас. Мій батько, ще до того як перестав говорити, казав, що відкрите море схоже на лихоманку. Він назвав його «лихоманкою здоров'я» – чи не здається тобі, що це дуже влучно? Лихоманка здоров'я. Він казав, що завжди почував себе в морі вдвічі живішим.

– Твій батько був крамарем?

– Чому ти сказав «був»? Він не помер.

– Пробач, – пробурмотів я.

– Він не помер. Просто він дуже тихий.

Я глянув на матір; вона сиділа з опущеною головою.

– Чого ти посміхаєшся? – запитала дівчина.

Моя примирлива напівусмішка випарувалася.

– Я не посміхаюсь.

– Добре.

Така агресія в нерухомому тілі, обличчя майже нічого не виражає. Маленьке підборіддя випнуте; очі свердлять мене щосили. У ній не було ані селянської боязко-сті, ані поваги. Я задумався над тим, що на це відповісти; було ніяково, ніби наступив на якусь тваринку в темряві.

– Ти розповідала так, наче він мертвий, – сказав я нарешті.

– Ти повинен був запитати.

– Мене збив з пантелику твій вибір слів, – парирував я, відчувши, що починаю дратуватися.

– Слова – то ніщо, пішли за вітром.

– Ні, – заперечив я з притиском, нахилившись уперед; сорочка прилипла мені до спітнілої спини. – Ні. Ти помиляєшся. Слова – це все. Вони можуть бути усім.

– Це така олондрійська філософія?

Від її глузування, її зухвалості мені перехопило подих. Це було так, наче вона підвелася й відважила мені ляпаса. На мить постать батька спалахнула в моїй пам'яті, наче маяк: в руці залізний стрижень з краплею вогню на кінці.

– Можливо. Можливо, так воно і є, – я нарешті здобувся на відповідь. – Наші філософії різняться. В Олондрії слова є чимось більшим, ніж те, що йде за вітром. Вони живуть вічно, ось тут. – Я підніс книжку, тримаючи її за корінець. – Тут вони живуть. Олондрійські слова. У цій книжці є вірші людей, які жили тисячу років тому! Пам'ять не може стільки тривати – вона може зберегти кілька віршів на кілька поколінь, але не назавжди. А це – може.

– Ну то почитай мені це, – сказала вона.

– Що?

– Джіссі, – занепокоїлась мати.

– Читай мені це, – наполягала дівчина, невідривно пасучи мене чорним і войовничим поглядом. – Читай мені, що ти там тягаєш у тому *валлоні*.

– Ти цього не зрозумієш.

– А я й не хочу розуміти, – такою була її відповідь. – Нащо воно мені?

Книжка відкрилася на *Нічній Ліриці* Караніса Лойського. Сонце пересунулося так, що мої коліна вже не були в тіні, і сторінка набрала вигляду аркуша яркого світла, що ним чорні цятки розсіялися, як попіл. Коли я взявся читати ці меланхолійні рядки, моє роздратування вляглося.

Ой леле, сьогодні приплив зайшов занадто далеко.

Занадто далеко він йде,
простягається удалину, бариться й триває,
ось він вже перелився за небокрай.

Ой леле, вітер іде, несучи
заметіль серед літа з лілій гірських.
Він розтрушує їх, і залишаються тільки зірки:
ось Бджола, онде Молот, там Арфа.

– Дякую, – озвалася дівчина.

Закрила очі.

Мати взяла її руку й заходилася розтирати.

– Джіссі? Я, мабуть, покличу Тіпіава.

Дівчина нічого не відповіла. Жінка кинула на мене переляканий, збентежений погляд, тоді пошкунтила через палубу до сходів і погукала слугу.

– Брате. – Очі дівчини були відкриті.

– Так, – відгукнувся я, мій гнів уже охолов під хвилею співчуття. Вона помре, подумав я.

З її легенів вирвався потік повітря: смішок.

– Зрештою... Не звертай уваги, – пробурмотіла вона, знову закривши очі. – Нічого важливого.

Її мати повернулася зі слугою. Я стояв збоку, поки старий став на коліна, а жінка допомогла дівчині вчепитися у його згорблену спину. Старий зі стогоном підвівся і хитнувся вперед, його ноша гойднулася; жінка згорнула постільку, уникаючи мого погляду... Я посунув стілець далі в тінь під тентом і відкрив свою книжку, але коли вони дійшли до сходів, дівчина покликкала мене:

– Брате!

Я встав. Її волосся тріпотіло в сонячному промінні.

– Твоє ім'я.

– Джевік Тіомський.

– Джіссавет, – сказала вмируща дівчина. – Кіємська.

* * *

У свої двадцять дев'ять, віддавши своє серце морю, я вирішив подорожувати і навідатися, якщо матиму змогу, в деякі малознані куточки Світу. Отож, маючи таку мету, я звернувся до капітана шхуни Ондіс, коли вона поповнювала запаси в гавані Бейна; і капітан – чоловік витончений в істинно бейнському стилі, що пізнати було з елегантної трубки та вишуканої форми чобіт – сам заявив, що він дуже охочий мати додаткову пару рук на облявку своєї шхуни, що мала спуститися до Родючого Узбережжя. Ми мали зупинитися на Асармі, столиці старих картографів, далі попрямувати до ароматного, вщерть наповненого помаранчами Єніту на узбережжі, і, нарешті, вирушити до Ілбаліну, оминувши Кестеньїйське нагір'я, в Балінфейл, щоб зібрати наш вантаж білого мигдалю. Така програма цілком мене задовольняла: я планував перетнути гори і вступити у сувору країну Броджіарів. Я не знав тоді, що мої поневіряння триватимуть сорок років і закинуть мене у такі місця, на згадку про які не одне серце здригнеться.

Я не буду, о мій доброзичливий читачу, витрачати час на опис самого Бейна, того міста, яке, як відомо, лежить у самісінькому центрі світу, – бо й справді, хіба серед тих, хто читає цю книжку, знайдеться хтось, хто не знає цього, безсумнівно, найбільшого міста на землі? Хто не знає цього «золоченого дому», «цариці торговищ», де, як кажуть, можна купити навіть людське м'ясо? Ні, я починаю ці скромні нотатки далі на південь і схід, біля воріт Асарми, які, якщо дивитися на них з моря, нагадують дзеркальце в жіночій руці...

Я лежав на своїй постілці, в полоні морської хитавиці, й читав Фірдреда Бейнського у жовтій плямі світла від свічки. Але не міг зосередитися на читанні: літери, здавалося, зсувалися, з власної волі складаючись у слова, яких не існує в олондрійській мові. *Киїтна*. А відтак, наче зруйноване місто: *Джіссавет Кіємська*. Я одклав книжку набік і віддався мріям про неї. Я запам'ятав ясність її очей, які були так схожі на очі Киомі, першої жінки у світі, яка отримала як благословення зір богів. Я думав про місто, чю назву вона так старанно вимовляла: А-лей-лін, Алейлін, місто Лейї Теворової, місто шалених пір року. Всі мої знання про це місто обмежувалися розпо-

віддю Лейї про те, як її проголосили безумною і замкнули там у великій башті з чорної цегли на цілу зиму. Я знайшов це місто на карті Фірдреда. Карта ця, як і всі олондрійські карти, мала хибу: міста на ній було намальовано в перебільшених розмірах. Алейлін: місто як місто. Місце Богині Глини. А поруч з ним – місячного кольору овал Фетліана, озера, де потонула Лейя, де якась доглядачка, як я дізнався з передмови до автобіографії, знайшла її поряд з черевиком, що заплутався у водоростях. Там, після довгих мук, дівчина з Кіема помре – бо хіба ж не було даремною справою боротися з *киїтною*, справедливим покаранням богів? «І, можливо, боги півночі...» – нерішуче казала мати, доведена до відчаю; але чим могли зарадити нам боги півночі? Вони – просто казки, красиві імена. Я повернувся набік, не міг заспокоїтися, все думав з гіркотою про незвичайну дівчину. Згадував риси її обличчя, коли вона лежала під навісом, наче нефритова королева. Вона прибула з півдня, з землі цілителів, ворожитів і забобонів, з місця, яке ми на Тіомі називали «Краєм Ночі».

Врешті я задмухнув свічку і заснув, але дівчина не наснилася мені, як я того сподівався; вона втекла разом з крихітним племінцем свічки. Натомість мені наснилося море, як воно лютує, розбиває наше вутле судно, топить прянощі, коле дошки й кістки своїми буйними руками... А потім наснилася мавпа, що стрибає з дерева на дерево, пригинаючи гілки. Щось було у тому, як вона озирається через плече, як звисає її хвіст, що аж кишить вошами... І, нарешті, патію, плями сонячного світла, звуки квапливих кроків, усе ближче, вже чути дихання. *Джевіку*. Голос моєї мами.

Глава п'ята

Місто мого серця

З мосту Алоун прощавсь я з морем могутнім, з плавбою,
 О Бейне, місто мого серця,
 Щоб ніколи не плакати через розлуку з тобою,
 О Бейне, місто мого серця.
 Дозволь же зібрати світло з тих площ, де мені довелося,
 О Бейне, місто мого серця,
 Супроводити юних дівчат із прикрасами у волоссі,
 О Бейне, місто мого серця.
 О, ці арки, цитрини, цинамону квіт, листя рути!
 О Бейне, місто мого серця.
 Те, що ми полишаєм, нашим більше не може бути,
 О Бейне, місто мого серця.

Бейн, Золочений Дім, Незрівнянне Місто, побиває південні береги блиском своїх куполів. Обома узбережжями тягнуться піски, світлі, бездоганні, позначені ви-

тонченими пальмами, чиї тонкі силуети не дають тіні. Ті піски, що їх взимку шмагає дощ, а влітку пражить сонце, надають узбережжю вигляду дівчини в білому – олондрійському кольорі жалоби. Та коли наближаєшся до гавані, ця ілюзія розвіюється. Заявляє про себе місто: Бейн пишний, Бейн веселий. А просторінь гирла гавані з її старовинними кам'яними стінами та, здається, нескінченною армадою суден перепиняє шлях південним піскам.

З цього місця ненастанного нурту, цього чудового порту одного разу вийшов прикрашений багряними прапорами олондрійський флот, аби завоювати землю Евмені; з цього порту, з давніх-давен, «до Початку Часів», довгі торговельні кораблі вирушали на ріки, аби здобувати яблука, пурпур, золото. Вони й досі приходять, вантажені міддю й порфіром з Кестеньї, льоном та корком з Евмені, фруктами з Балінфейлу, кораблі, що плавають на північ аж до оселедцевих торговищ країни Броджіар і на південь аж до скарбниці моря, до самого Тінімавета. Тут вони збираються, і їх так багато, що вже й море саме по собі є містом, з канатними мостами, перекинутими поміж кораблями, так що морці можуть відвідувати одне одного, з ненастаними згукми мосяжних рогів, що їх носять на поясах посадові особи гавані, *сінсавлі*, які сновигають поміж кораблями в малих шлюпках кольору жовтка.

– Вперед! – гукають вони. – Назад! Ти, ану ліворуч, каправі твої очі!

А перед ними, навколо них здіймається оте інше місто: блискуча мозаїка веж-вітряків, терас, прогонів побілених сходів, нагромадження балконів і тіней, що натякають на олеандрові сади.

Бейн – це, звичайно, ім'я олондрійського бога вина, чиї очі «підмальовані, немов соняхи», а сам він грає на священній кістяній флейті. «Приходьте до нього з медом, – закликає *Книга містерій*, – з плодами виноградної лози білими й червоними, з фініками, з фіґами соковитими». Можливо, через присутність цього чужого бога з рум'яними щоками, який зводив людей своїм священним туманом, що засліплював мені очі й мозок – хоча я спирався на поручні й хапав повітря, хоча я дико озирався доккола, наче видивлявся, як би то зжерти гавань, – свої перші кілька годин у Бейні, та й, власне кажучи, увесь цей перший день я прожив у якійсь хмарі, пронизуваній час од часу картинами, що вражали, немов сонячні спалахи. Нас оточували чудові кораблі, більшість з яких – мигдалеподібні синьо-білі олондрійські річкові судна, вантажені динями; поки ми брязкотливим трапом торували шлях до жвавої набережної, чулися крики, лункі удари, радісна, бурхлива діяльність; було гаряче, світло яріло, височіли білі будинки; коли я врешті зійшов на набережну, на суходіл, ноги мені трусилися, і було враження, що камінь, яким мощено шлях, котиться мені до ніг, ще й гойдливі

дерева і раптова, магічна присутність коней, що їх, здавалося, було більше сотні. Олондрійці люблять цих шляхетних тварин і запрягають їх до повозів, і всеньке місто Бейн наповнене ними – усюди їхні жваві, тремкі ніздрі, аміачний запах шкір, заплетені гриви, блискуча упряж, стукіт копит і купи теплих «яблук» на бруківці. Мої земляки-крамарі, носії мови кідеті, і я висадилися на берег, прикриваючись колижкими через тісняву парасолями, у супроводі натовпів слуг і носильників, і з тривогою звернули свої погляди на повози. Відразу нас оточило кілька вузькооких патлатих молодиків зі шкіряними заплечними торбами, які горлали слово «*апканат*», що мовою кідеті означає «тлумач». Один з них вхопив мене за руку: «*Апканат!*» – завзято твердив він, показуючи на себе і дихаючи часниковим духом мені в обличчя. Коли я похитав головою і відповів йому олондрійською: «Нема потреби», – він задер брови і посміхнувся, показуючи разки вузьких, як шило, зубів. На мить мій погляд вихопив цю яскраву картину: його чорні масні кучері, голова на тлі сліпучо-білої, осяяної сонцем стіни, – і ось він вже зник, приєднавшись до товаришів по ремеслу, що товклися довкола трапа й горлали.

Успіх нашої подорожі цілковито був у руках Стена, який, здавалося, зовсім не піддавався на чари цієї екзотичної столиці. Поки я приголомшено роздивлявся вежі й засклені вікна, він винайняв одну з великих відкритих підвод, що мала доправити нас і наш крам. Коли він поторсав мене за рукав, я, все ще ошелешений, пішов за ним і піднявся дерев'яними сходами на підводі, де мої чотирнадцять слуг поприсідали серед мішків перцю. Візник стрибнув на своє сидіння і лягнув поводами по кінських спинах. «Га!» – гукнув він, і високий повіз гойднувся. Я різко випав зі свого заціпеніння лишень на хвилину, але достатньо довгу, аби відкрити рота од зачудування, достатньо довгу, аби встигнути подумати: це все діється насправді, ми полишаємо гавань; достатньо довгу, аби озирнутися на елегантний *Ардоньї*, що гойдався на хвилях навпроти набережної, а довкола його трапа юрилися тлумачі. Інший корабель розвантажував фрукти; повітря відгонило помаранчами. У натовпі я розгледів жінку з Тінімавета: вона сперечалася з тлумачами. А поруч, у якійсь подібі лектики, лежала хвора дівчина з мідним волоссям...

Повіз звернув за ріг, і корабель зник з очей. Гавань відступила слідом за кораблем, дедалі вужчала між стінами будинків. Стен, сидячи по мій бік, акуратний, нудний і незворушний, як завжди, торкнувся мого коліна.

– Екаві, ви скоро зможете відпочити. Ваш батько завжди зупинявся в певному готелі, недалеко від гавані, ще й зручно розташованому біля торговищ прянощами.

Сподіваюся, вам він теж підійде. Ціна не надто висока, а неподалік є невеликі корчми, дуже дешеві і, я думаю, ідеальні для наших чоловіків...

Я зиркнув на нього і пробурмотів:

– Звісно, так.

Його обличчя було звичним, темним, трикутним, з блідим шрамом над одним оком; але зараз я бачив його на тлі білих стін, які ми минали, стін самого міста Бейн з їх кованими брамами й різьбленими дверима, увінчаними кетягами амаранту. Ми торхкотіли під вузькими кам'яними мостами, що з'єднували ці високі, урочисті будівлі, піднімалися переходами з вигнутими парапетами понад лункими вулицями, проїжджали під балконами, з яких звисали квіти, блякло-білі й кольору індиго, їхали крізь сонячне світло та глибокі тіні, що ними налиті були ці мощені бруківкою галереї. Отож, я спізнав момент, коли уявне стає дійсним, і таким великим було через це моє сум'яття, що наче фізичний холод заволоділо мною, аж я відчув слабкість, близьку до запаморочення. Бо, незважаючи на всі оті ретельно плекані квіти, це були саме ті вулиці, що про них написав Фодра: «Тут осінь, і завжди пустельна». Старі залізні брами поїдені іржею, стіни позеленіли од вільгості, будівлі оточені порожніми провулками, надто вузькими для повозів; це були саме ті вулиці, що їх той приречений, екзальтований, астматичний молодик з Солоного Узбережжя, чиї вірші спокусили цілу націю, назвав «нестерпними кварталами». «*О вулиці мого міста, – прошепотів я, – зі стінами, що наче вицвілі гобелени*». Стен кинув на мене швидкий погляд, в очах чаїлася паніка. Я вчепився руками в грубий матеріал мішків обабіч себе і дихав гарячим, сухим, запашним повітрям галереї. Вічне місто Бейн! Ми завернули за ріг; вулиця продовжувалась далі, а ми вкотилися на затишну площу зі стінами з рожевого каменю; згряя ластівок, сполохана нашим повозом, здійнялася у повітря; статуя молоді дівчини, розкинувши руки, спостерігала, як ми їдемо повз.

* * *

Готель *Урлома*, «Арка Світанку», стоїть на вулиці Міді, у жвавій торговельній ділянці на північ од Великої Гавані. Стіни будинків тут тонкі, отож можна чути звуки, що долинають ззовні – голоси, глухий стукіт, човгання ніг сходами вгору-вниз, гру на флейті, котяче нявкання. Готель являє собою високу стару споруду з дерева й каменю, з покрівлею з мідного сланцю – однією з тих покрівель, що тепер позеленіли, проте встигли дати назву вулиці. Коли ми постали перед його широким, підтримува-

ним колонами ґанком з парою кипарисів по боках, я раптом обіллявся холодним потом і затремтів.

– Оцей готель, – промовив Стен, крадькома поглядаючи на мене, аби оцінити, наскільки я задоволений. Я кивнув і спробував посміхнутися, від чого заболіли тріщини на пересохлих губах. Відтак розчинилися двері, вийшов високий опасистий бейнець і поспішив униз сходами, незграбно ступаючи в шкіряних пантофлях, що не трималися ніг.

– Ласкаво просимо, ласкаво просимо! – загукав він спотвореною кідетською, вимахуючи руками, від чого надимались рукави його білої сорочки. Він наближався до повоза, а тим часом наш візник зняв дерев'яні східці й приставив їх збоку, аби ми могли зійти. – Ласкаво просимо, – не вгавав пан. Його лагідні золотаві очі нервово перебігали обличчями моїх слуг. – *Апканат?* – запитав він, знову спотворивши кідетську вимову. – Нема *апканат?* Ви не маєте *апканат?* – Тим часом візник, ігноруючи нетерплячі панські крики, подивився на мене своїми чорними твердими очима, простягнув руку і поставив одну ногу в черевіку на східці з майже насмішкуватою самовпевненістю, наче заявляючи цим, що я можу цілком йому довіряти. Я вхопився за простягнуту руку й підвівся, погойдуючись, оточений схвильованими приглушеними розмовами, що їх вели слуги і Стен, який поклав мені руку на поперек; химерний готель і темні, наїжачені списи кипарисів, здавалося, стрибали й гойдалися у сонячному сяйві, поки я злізав з повоза. Коли я ступив на землю і візник відпустив мене, я спіткнувся. Опасистий пан підтримав, поклавши свою велику долоню мені на плече. – Ласкаво просимо, – вкотре сказав він; а потім, трясучи головою, промовив олондрійською нібито сам до себе: – Бідака! Та ж він ще хлопчик! І називає себе перекладачем!

Я відчував, що повинен виправити його, але не міг знайти потрібних слів його мовою. Подивився в рум'яне обличчя і співчутливі топазові очі; від його сивого волосся, укладеного так, що на кожній скроні манірно лежало по однаковому кучерику, точився потужний запах геліотропа. Мене охопило оте відчуття малості, що його наші люди мали відчувати на півночі: моя голова ледве сягала плеча цього запахущого пана. Я був у захопленні від його великих долонь, таких вологих, з перламутрово-білими нігтями, прикрашених кількома перснями з аквамаринами.

– *Апканат*, – повільно мовив він, вдивляючись мені в обличчя. Я прочистив горло, відкрив рота і... закрит. Він зітхнув, одвернувся, а тоді закотив очі з розпачу на вид Стена й візника, котрі спілкувалися за посередництвом енергійних жестів. Втім, такий метод спілкування виявився успішним, бо Стен поспішив до мене і сказав:

– Екаві, я супроводжу слуг у їхню корчму. По кількох днях ви, можливо, самі захочете поглянути, як вони облаштувалися – але зараз я запропонував би вам відпочити і чекати мене тут... – Він невпевнено подивився на мене, потім глянув на бейнського пана, який придивлявся до нас обох з чималим інтересом. Справжнім ударом став для мене нищівний сором: я виявився нездатним до розмови – у такий важливий момент не зумів довести своїх знань, як якийсь невдатний учень.

Зібрав усю свою мужність і кивнув.

– Так, звісно! Я огляну наші кімнати.

Стен, схоже, відчув полегкість і поспішив назад у повіз, але я помітив, що, ідучи, він цілує кінчики своїх тонких пальців, а його вуста швидко ворухнуться, як у молитві.

Поводи заляскали по спинах коней. Я повернувся до бейнця, що стояв поряд, розпрямив плечі й промовив:

– Доброго дня.

Його золотаві очі розширилися.

– Доброго дня! Отакої!

Він простягнув руку, посміхнувшись, і моя долоня потонула в його долоні.

– Добридень і вам, *телмаро*! – Він нахилився ближче, шукаючи на моєму обличчі якийсь знак розуміння. – Ви розмовляєте олондрійською? Ви *апканат*?

Я засміявся й відповів йому досить незграбно, але з насолодою:

– Я – крамар з Чайних островів. Мій батько... він користувався... він приїздив...

– Так-так! – підхопив пан. – Але ходімо, аби не стояти на сонці. – Він повів мене до готелю доріжкою з рожевого сланцю. – Отже, ви – син того голомозого пана! Так, я чекаю його щороку! Сподіваюся, ніякого лиха... – Він урвав мову, тим часом ми піднялися сходами на ґанок.

– Він помер, – сказав я.

– Ох! – Панове чоло взялося зморшками з виразом такого щирого болю, аж я пошкодував, що не повідомив цього якимось делікатніше. – Це жахливо, жахливо! І він не старший за мене! Одначе пробачте мені – я звуся Єдов Бейнський.

Він поклав руку на серце і вклонився, показавши мені круглий острівець рожевої шкіри на маківці; коли він випростався, я теж вклонився, промовивши:

– Джевік Тіомський.

При цьому він зайшовся голосним, радісним сміхом.

– Дивовижно! Яка освіченість! О, прецінь ваш батько був мудрий! Ну ж бо, зайдімо до оселі.

Він схопився за мосяжне кільце на дверях, потяг і відчинив їх, відтак запровадив мене у вельми простору, прохолодну кімнату, порожню, якщо не рахувати вазу з білими трояндами та стіл, на якому ця ваза стояла. Його шкіряні пантофлі гучно ляскали по кахлях, а поли світло-зеленого камзола для ранкових візитів маяли, наче крила, коли він крокував через цю залу і далі в напівтемний коридор. Цілий готель, як і його власник, просякнув запахами кедр, старих килимів і геліотропа. Сонні вітальні мріли по обидва боки галереї, кожна з високим мармуровим коминком, що блищав у тіні; безформні в сутінках предмети обстави тислися до стін. Нарешті через стрільчачі подвійні двері ми вийшли на веранду, заляту сонцем, і я зупинився, зажмурившись на мить од цього всевладного бейнського морського світла. «Я тут», – прошепотів мовою півночі, вчепившись у витончено прикрашені вигини балюстради. Залізо під моїми долонями було холодне, непіддатливе, чуже, чудове.

Господар запропонував мені фотель – довге низьке крісло, застелене зеленим шовковим покривалом, – і заспішив геть, аби принести «ковток місцевого». Я напівліг у фотелі, вдихаючи пахощі саду, аромат зморених спекою фіалок з домішками запахів пилу й старого тиньку. Небо було глибокої синьої барви, балкони своїм різнобарв'ям нагадували намисто. Я опустив погляд: бильце фотеля, застелене грушево-зеленою тканиною, здавалася, пульсувало в невтомному світлі. А поряд – моя долоня, вузька, темна, безвладна. В Олондрії. На той час, як мій господар повернувся з вином, я вже поринув у блаженний сон.

* * *

Прокинувся я скуйовджений і спітнілий; сів, підставивши обличчя вечірньому світлу, і думав про книжки. Це була година *кебма*, названа так на честь хліба, що його споживали в сутінках: крізь сад я міг бачити вогні у вікнах, а в одному зарослому зеленню дворі жіночий голос наполегливо кликав: «Валесе, додому». Я підвівся, обернувся й пішов углиб готелю, натикаючись у темряві на меблі, аж поки світло в коридорі не привело мене до господаря. Він сидів за столом, заставленим наїдками, його обличчя і наолієне волосся блищали в променях розкішної настільної лампи в сітці з рожевого кришталю.

– Заходьте, заходьте, – загукав він, заяснівши посмішкою і схопившись так швидко, аж зачепив стіл і викликав цим ніжний подзвін скла. – Мені не хотілося будити вас, але я радий, що ви нарешті прибули. Мушу сказати вам, наша розмова була напруженою!

Помахом руки він вказав на свого єдиного співтраpezника: мого ключника, Стена. Безбарвний, печальний, якийсь зіщулений навпроти високого бейнця, Стен сидів перед тарілкою, заваленою іноземними делікатесами – рожевими клешнями і відворотного виду кульками з холодцю.

– Стене, – промовив я, намагаючись стримати сміх.

– Екаві, – звернув він на скорботний тон. – Пан наполіг, аби я сів. Я відчув, що не можу відмовитися.

– Ні-ні, ти все добре зробив. Послухай-но, Стене, мені потрібні гроші, олондрійські гроші. Просто дай мені половину того, що у тебе в гаманці.

Бейнець, що так і продовжував стояти, спершись обома руками об стіл, переводив погляд то на мене, то на Стена з поблажливим виглядом людини в доброму гуморі, але, побачивши, що Стен вийняв гаманець і почав одраховувати мені в долоню яскраві трикутні монети, – насурмив брови у збентеженні.

– Отакої! Що це? Пощо ці гроші? Вам не потрібні гроші в моєму домі, – вигукнув він, чи то забувши, що його дім є готелем, чи то місцева гостинність оволоділа ним до такої міри, що він зібрався не брати з мене плату за харчування.

– Пробачте мені. Я не можу залишитися.

– Але куди ж ви зібралися? У мене є *сефдаліма*, справжня *сефдаліма* з наших теренів, є з анчоусами або без них! Ну ж бо, *телмаро*, благаю вас, ви ж нічого не їли! – І нарешті, у відчаї, коли я відчинив перші-ліпші двері: – Не туди! Якщо хочете на вулицю, то в інші двері...

– Дякую, – кинув я через плече, кваплячись у галерею; в кишенях у мене бряжчало. Звідти я потрапив у передпокій з білими трояндами. Залишилося зробити один рух – відчинити двері, і за ними було все: морське повітря, довгі тіні кипарисів, гуркіт коліс екіпажів, Бейн.

Я збіг парадними сходами готелю й опинився у присмерковому світлі, приголомшений наче та міль, випущена з темної спальні. Різні незнайомці штовхали мене – крамарі в коротких плащах, із вгодованими голеними щоками, студенти в яскравих камзолах і писарі в сорочках з китичками. Радісний дух години *кебма* прокидався під деревами: в кав'ярнях було повно відвідувачів, які наповнювали повітря різноголосим сміхом і хмарами сигарного диму, рвали руками пласкі наолієні хлібці *кебма*, обмивали пальці в мосяжних чашах, плесканням у долоні підкликали подавальників. Я перебіг через дорогу, сахаючись від карет, і притисся лицем до вікна, де лежали запилюжені книжки. Вони лежали там достоту так, як я собі уявляв: відриті, легко дося-

жні. Я штовхнув двері – чим змусив мелодійно дзеленькнути дзвіночок – і увійшов до крамниці.

А далі все було, як у тих казках, де стаються раптові перетворення: «Він опинився на якомусь полі й відчув, що це дуже велика країна». Це було схоже на історію, в якій Ефалдар прокидається в місті Зім: «Його оточували стіни з аметисту, а його ліжко стояло на високому помості». В крамниці було тьмяне червонувате світло і зовсім мало вільного місця, бо скрізь громадилися полиці, повністю заставлені книжками, що манили написаними на корінцях назвами: *Крамар з Вейма. Вірші, Написані Під Час Подорожі Каналами. Секрети Кореня Мандрагори і Отримувана з Нього Користь*. Я пробігався пальцями по книжках, виймав їх з полиць, відкривав їх, гортав сторінки, дихав у такт з рядками таємних слів, занурений у сливе чуттєву свободу, як Ісвалха серед німф у водоймі; в горлі мені став клубок зі смаком невипланих сліз. Як же ж багато книжок там було... Незмірно більше, ніж вмiстив мій метр у своїй моряцькій скрині. Крамниця здавалася просто неймовірною, потойбічною, якоюсь печерою чудес; при тому вона навіть не була справжньою книгарнею, як оті, що їх я відкрив пізніше, дослідивши обидва боки вулиці Тополь. Це була одна з тих маленьких крамничок, натицаних у різних куточках Бейна, де продаються портрети популярних письменників, тютюн і поряд книжки, а головний прибуток вони отримують від продажу газет; книжкові томи там погано між собою пов'язані, і взагалі такі крамниці завжди здаються невдалими, проте вони такі ж вічні, як квіти. Мало ймовірно, щоб хто-небудь, давніше або потім, зазнав у настільки скромному закладі бурю емоцій настільки ж потужну, як та, що її пережив я. Я перебирав ті книжки стос за стосом, хапав, одкидав, міняв – аж памороки мені забили оті солодкі випари: дух старих пергаментів.

Нарешті я знайшов оправлену в шкіряну палітурку копію *Роману Долини*: ледь торкнувшись її, мої руки відмовилися з нею розлучитися. Це була «двоколірна копія»: заголовки розділів орнаментовані витонченими квітами, виконаними синім та багряним чорнилом. Обкладинка тиснена квітковим узором; папір, хоч і не найвищої якості, з гарно текстурованої пресованої бавовни; оповідь спліталася у містичну казку, в якій діяли зачаровані яструби і скорботна діва, перетворена на ягничку. Схопивши свою знахідку, я наблизився до столу книготорговця – місця, яке у кожній книгарні в Олондрії, навіть у найскромнішій, було освяченим традицією центральним місцем. Цей стіл, як і багато інших подібних столів, був завалений книжками та розкиданими паперами, а за ним, у сяйві лампи, гонорувалася юна дівчина небуденної вроди. У неї була бурштинової барви шкіра племені латів, людей олондрійської Країни Вин, і буйні

маси цупкого каштанового волосся, що зміїлося поміж башт, складених з книжок. Її руки, брудні й меткі, з обламаними нігтями, загорнули покупку і стиснули мої п'ятнадцять *дроїв* з неприхованим завзяттям. Я подякував їй, але вона не підвела очей. Натомість нетерпляче висмикнула прядку волосся, що заплуталася поміж намист-амулетів. Я вийшов в останнє світло вечора. У храмі бога Куїдві били у дзвони, а над куполом храму з'являлися перші зірки.

* * *

Якщо ви любите Бейн так, як любив його я, тоді ви маєте знати його чар, п'янку суміш зарозумілості та життєвої сили, яка чаїть в собі велике зітхання, подібне до зітхання розлюченого океану, зітхання його страхітливої прадавнини, видобуте з безодень його каміння. Маєте знати пасажі під Золотою Стіною, де просиджують старі, граючи в *лондо* і попиваючи чарчину *тейви*, цього виготовленого з інжиру безбарвного алкогольного напою очищувальної дії, який не має запаху, але має післясмак – «наче козолист жуєш». Маєте знати продавців деревини і опівнічний клус коня, впряженого у повіз із нечистотами. Маєте знати, яким осяйним буває Королівський Театр, величезний, немов замок, і освітлений до урочистих подій незгірш як храм вогню, з широкими ярусними терасами, що спускаються до каналу. Маєте, певна річ, знати білі стіни, запах сумаху, запах пилу, пахощі смаження кави, обсмажених у тісті баклажанів, «нестерпні квартали», де виникає відчуття, що когось поховали, що люди не можуть жити серед таких старовинних веж. Все це я дослідив у місяці фанлеї, «Місяці Яблук», одному з найбільш щасливих і безтурботних олондрійських місяців. У Бейні, можливо, залишилося ще трохи людей, які пам'ятають мене тодішнього: молодого аристократа-іноземця у сірому шовковому костюмі.

Мої дні починалися з прогулянки екіпажем: я їхав вологими ранковими вулицями на великі торговища прянощами. Розташовані на місці стародавніх аукціонів коней та худоби, ці великі криті торговища під склепінчастими шкіряними дахами, які мають захищати від дощу, утворюють плутаний лабіринт, що тягнеться майже до гавані. Тут, у цій тіні відкриті міхи щедро являють кожному свій вміст: темний кумин, аромат гір; сушений подрібнений червоний перець кольору залізної руди; і куркума, «атрибут весілля». Забрівши сюди, тиняєшся поміж тісних, запашних, схожих на вольєри загородок, серед щойно прибулих зі своїх країн старих чоловіків і жінок, які попивають малими ковтками чай, сидючи поруч свого краму, а їх руки повсякчас пахнуть корицею. Є й молодшого віку крамарі: люди з неспішною мовою, пани-господарі,

які витирають очі мусліновими хусточками; а в одному кутку жінка, що належить до Калак – давнього бейнського народу рибалок – продає вітер з великого мосяжного дзвона. Є тут і трави, свіжі й сушені – м'ята, майоран і базилік; є фіміам у темних конусах та схожих на глину кубах; повітрям ширяться пахощі, які, здається, говорять між собою, так наче торговище наповнене несамовитими привидами. Мандрівні продавці пропонують чай та позбавлену запаху «воду життя», яка допомагає прийти до тями тим, хто піддавався прянощевому божевіллю: прецінь у прянощах є підступні речовини, інгредієнти для любовного очарування, а ще є такі, що використовуються на війні та для віроломного вбивства. Я бачив, як вони продають порошок, що зветься *саравай*, «сто вогнів», яким страчують ув'язнених за державну зраду; а є ще пряність без назви, яка, будучи рознесена вітром, заражає ворогів падучою хворобою. Пропонують також подрібнену шкаралупу страусового яйця – «заманювач жінок». Здається, ніби запахи згущують повітря – так, наче у напівсутінках подмук прянощів піднімається, як дим, і клубочиться довкола облич крамарів.

Тут я сидів разом зі Стеном, торгувався, сперечався і сміявся, пересипав перець покупцям у мішки і з усе більшим нетерпінням чекав тієї пообідньої години, коли настане кінець базарного дня і я зможу вирушити сам-один у місто. Коли цей момент наставав і мої слуги зав'язували мішки й опускали двері ятки, я вставав, струшував перець з одягу і, заледве кинувши якесь слово, полишав їх – виходив разом з останніми бейнцями, змішавшись з ними і перестаючи бути крамарем-іноземцем.

Був сезон раптових дощів. Шалені літні бурі сунули з заходу, вивертали потоки на сланцеві покрівлі й білі вежі-вітряки, гойдали і гнули до самого долу тополі на вулиці Книжників і брали приступом тенти кав'ярень. Це були дощі, що змушували людей тиснутися попід стіни, ховатися під балконами або чимдуж мчати через площі; від них намокали, як хлющ, тріпотливі стрічки і яскрава упряж коней, так що розмита фарба творила акварелі на їхніх боках. Бурі полокали вулиці, й потічки брунатої води ринули вздовж водостоків у напрямку моря; бурі тарабанили дахами кав'ярень, де люди тіснилися, сміючись, серед випарів і в напівтемряві. Я любив ці зливи; вони були такого роду, що на них ніхто не нарікає, адже їм передують задушливі, гнітючі години затишшя; вони накочувалися так само, як накочуються бурі на острови, лише тривали не так довго, і часто після них одразу з'являлося сонце. Я почувався щасливим кожного разу, коли дощ заставав мене на вулиці, бо тоді я мчав у найближчу кав'ярню разом з усіма, хто утік од негоди, і всі ми, сміючись, протискувалися через двері. Дощ дозволяв мені забігати куди завгодно, зав'язувати швидкі, випадкові товариські стосунки, що мимоволі виникали за переповненими столами, в оточенні усміх-

нених подавальників, які доброзичливо проштовхувалися крізь натовп, несучи горнята паруючого яблучного сидру. Таким чином мене закидало поміж студентів та докерів, негоціантів та *гув'ялхі* – селян у старих робах, підперезаних мотузками, з олов'яними кульчиками, в грубому, закаляному гноєм взутті, з люльками, що їх вони курили, обережно притримуючи своїми порепаними деформованими руками. Надворі прало як з відра – а ми знай нахилилися над своїми трунками і для початку, звісно, завжди балакали про погоду, і всі раділи раптовій нагоді випити і бурхливій розрядці розлитого в повітрі передгрозового затишшя. У кав'ярнях пахло сидром, вологим одягом, паруючим волоссям і тютюном. Лампи сміливо розтинали наслану бурею темряву; часто хто-небудь грав на північному різновиді скрипки, яку слід тримати вертикально між голими ногами і яка стогне, немов вітер у вежах.

Після дощів місто було спокійним і сяючим, свіжовимитим, високі дахи блищали, мокрі дерева райдужно мерехтіли, і все здавалося погідним і тихим, адже буря минула. Чисте повітря сяяло холодним алмазним світлом. Вітри, що віяли з моря, дихали свіжістю, і місто позбувалося пилу; пил змивало разом зі спекою і спричиненим нею дискомфортом, і небо теж було немов випране й височіло блідо-блакитними прозорими шарами етеру, вкрите перистими хмарками, що мінилися блакиттю й золотом. Кав'ярні мало-помалу порожніли, і подавальники сідали грати в *лондо*. Дітлахи заходилися влаштовувати у стічних жолобах перегони своїми мальованими човниками; їхній сміх і вереск линули мокрими вулицями в мерехтливому повітрі, а над ними бабусі в білих шалях виносили свої крісла на балкони. У ці прозорі години я знову вирушав на прогулянку вулицею Книжників або до розлогих дерев Сливового Саду, часто з якоюсь дівчиною, що спиралася на мою руку, а то й з якимось студентом, що його приваблювало моє дивацтво, або ж із кимось з міських коханців-веселунів обох статей, що продавалися за гроші.

Бейн був невичерпний. В мене жодного разу не було відчуття, що я справді торкнувся його, хоча я любив книжкові ярмарки у затінку гойдливих дерев, величезний вибір книжок на столах, в скринях, поскладаних просто на землі, любив великі старі вілли, перетворені на книгарні. А ще я любив Старе Місто, що звалося «Кварталом Зітхань», з його заґратованими вікнами і похмурими укріпленими вежами, любив спостерігати за каналом, що звивався попід вулицями й мостами, та за скрадливими човнами, що ховалися поміж тінями дерев. Одного разу в кав'ярні, сидячи в оточенні зухвалої ватаги тимчасових компаньйонів, я, усміхнений і ситий, підняв келих *тейви*; поруч сиділа дівчина, чи то Айліт, чи то Керліт – її ім'я я більше не згадую, бо викреслив його з пам'яті, подібно до імен всіх інших дівчат, які мене супроводили.

– А може я залишуся тут, – гукнув, перекикуючи спів, що лунав од сусіднього столу. – Може й не повернуся додому. Мені б хотілося пізнати кожен закамарок Бейна.

Дівчина, що сиділа поруч, захихотіла й мотнула головою, аби відкинути волосся; забряжчали кульчики.

– Бейн! – протягла вона. – Ти нічого не знатимеш про Бейн, аж поки не побуваєш на Святі Птахів.

Глава шоста

Свято Птахів

Гадаю, я досі так і не знаю Бейна. Свято Птахів дало мені знання не про якесь конкретне місто на землі, а про іншу, глибшу територію.

Розпочиналося воно так, як зазвичай розпочинаються свята, хіба що було позначене особливою щедрістю олондрійських веселоців: місто готувалося до святкування два дні. Гультяї вивалювалися з переповнених кав'ярень та облягали вулиці; коли бракувало місць за столами просто неба, вони сиділи на узбіччях, відкорковуючи пляшки з *тейвою*. З балкону свого готельного номера я спостерігав за тим, що діялося внизу: за садовими вечірками, за жінками в блискучому одязі, що накривали столи посеред олеандрів, за опасистими дідами, які волали, аби їм ще дали вина, за дітьми, що скрізь верещали й ганялися одне за одним, витоптуючи чорнобривці. Кожна дитина тримала гнучку лозину з прикріпленою на кінці пташкою, зробленою з цигаркового паперу, з тонким пір'ям, що кріпилося мідним дротом; коли діти гралися, ці чарівні витвори тріпотіли, немов збиралися злетіти на дерева, а вночі лежали покинутими в освітленій лампами траві. Я помітив, що у багатьох будинках було темно, без жодних ознак святкувань; одного разу побачив дитину, яка дивилася на вулицю, і за це її виволікли з балкона й надавали ляпанців. Але на вулицях панувало пожвавлення, вони ряхтіли яскравими кольорами, були переповнені продавцями, винарjami й квітникарками, що всі водночас вирвалися з торговищ, аби підкорити світ.

У день, коли мала відбутися процесія, я зодяг чисту сорочку з перламутровим ґудзиком під шиєю й спустився вниз: цікаво було поспостерігати за цим особливим святом. Єдов був у передпокої, зазиравав через вікно; коли я увійшов, він повернувся до мене й строго подивився.

– Куди це ви зібралися, *телмаро*?

– Йду подивитися на процесію, – відповів я безжурно.

Він спохмурнів. Я помітив, що сам він не був одягнений до виходу: на ньому був простий білий ранковий камзол, в одному вусі всього лиш скромна яшма, а вираз обличчя такий, який ми у Тіомі назвали б «пізньоранковим».

– О, невже ви збираєтеся сьогодні вийти надвір? – здивувався він.

– А чом би й ні?

– Та ж сьогодні Свято Птахів, *телмаро*. На вулицях буде повно лихих людей, злодіїв! Ваш батько завжди дослухався до моєї поради й не полишав готелю в це свято.

Більшого заохочення для мене годі було й придумати.

– До зустрічі! – я засміявся й широко відчинив двері.

Свято Птахів присвячене Авалей, Богині Кохання й Смерті, що про неї мій метр якийсь сказав: «Не все, що є древнім, гідне похвали». З прочитаного я дізнався, що тінь Авалей найчастіше сходить в моменти кризи; в мене склалося враження, що вона має бути схожою на острівних рослинних богів, німотна й глуха до будь-яких благань. І все-таки в її великий святковий день не приписувалося складати жертви чи сумувати. Кав'ярні були переповнені студентськими ватагами, які самозабутньо співали, відбиваючи ритм кулаками по столах, а Сливовий Сад заповнив галасливий натовп селян, зодягнених у всі відтінки блакитного і пропахлих вугільним гаром.

Коли почалася процесія, музиканти зіскочили зі своїх імпровізованих сцен, і натовп жваво посунув у бік Великої Набережної. Я зробив так само, проштовхуючись поміж глядачів, що пхалися, аби опинитися навпроти сірого фасаду Осіннього Палацу. Десь гриміли барабани: глибокі, урочисті. В садах палацу, де в минулому столітті знаменитий генерал повісився через кохання, люди видиралися на решітки кованої огорожі, щоб кращого бачити, й розмахували прапорами над птахаріумом, наповненим паперовими папугами ара.

– Ти щось бачиш? – гукнув хтось поряд мало не у вухо мені.

– Ні! – гукнув я у відповідь. Барабани били темний марш. Обидва боки вулиці були вщерть заповнені людом, який спостерігав за дійством з-під дерев, а непорушні військові контролювали кордони натовпу.

Процесія показалася на вулиці, і появу її звістив колихкий видих – видих, що вирвався водночас з грудей цілого натовпу, завмерлого в очікуванні; на зміну прийшов шквал музики, що вдарив уздовж всієї вулиці, немов водяний смерч, а слідом покотилася хвиля голосних криків і помахів шалями. Жінки маяли у повітрі своїми шалями, цими повільними прапорами з кольорового шовку; маяли, оголивши руки, маяли навіть з балконів і співали при цьому дивних, збудливих пісень, що здіймалися

й пульсували в нагрітому повітрі та скидались на мелодії з самих глибин землі. Тепер з'явилися оті барабани, величезні, прикрашені дзвіночками, зроблені зі шкір священних биків – істот, випещених у храмах, вигодованих пшеницею й базиліком; істот, що їм повертали голови на захід перед тим, як пустити під жертвний ніж; істот, чиї масивні роги заковували в бронзу. Барабанщики були у масках з фарбованого дерева і кивали головами в такт барабанного бою. За ними йшли молоді євнухи зі срібними кадилами, їхні солодкі моторошні голоси перепліталися з висхідними потоками етеру, змішувалися з темними димами фіміаму, що ширилися довкруг них... Повітря водночас наповнилося сильним запахом, якого я не міг визначити, щось схоже на первісні запахи ладану й горілої кістки, і, сп'янілий від цього аромату, більш потужного, ніж на торговищах прянощами, я побачив, як гордо виступають жерці, одягнені в шкіряні спідниці. Вони були оголені до пояса, з поголеними і розфарбованими охрою грудьми, голови їм вінчали бронзові роги жертвних биків; слідом йшли жриці в накидках з лев'ячої шкіри, в руках несли лілії, голови їм прикрашали вінки з волошок.

«Взимку іду я в Країну Мертвих,
Там належу я брату своєму Телдурі;
Навесні я належу Толу,
Богові Диму і Божевілля;
І тільки влітку я буду твоєю,
О юначе з рум'янцем на щоках,
О музико, що флейти голубить,
О зірко, що спить під деревом тим, що на пагорбі мріє».

Так співали жриці, а слідом за ними й жінки у натовпі. І ось показалася богиня, вона сама чи то її зображення, вирізьблене з великої кам'яної брили, і несли її двадцятьоро чоловіків на ношах, цю величезну фігуру, вкриту старою позолотою.

«Де він, той ніж мисливський,
Що ним я вбив оленя молочно-білого?
Бо не бачу його я: ані поруч з рукою своєю, ані під нею».

Такою була пісня жерців, і разом з ними її співали чоловіки довкола мене, і звуки ці зливалися у пристрасний грім, водночас закличний і грізний, підсилений дзвонами й барабанами. Повітря не було: його витіснили пахощі фіміаму й квітів. Богиня повільно просувалася, це віщось такої нестерпної ваги, такої вагомості, що я ледь чи міг дивитися на неї і геть не міг зрозуміти виразу її обличчя, втіленого в байдужому камені. Вона була місячною істотою: в ній не було нічого тваринного. Ноші були обсипані цілими оберемками лілій, жонкілів, анемонів і нарцисів ув оточенні полум'я,

якого майже не було видно в сонячному світлі; окрім запалених свічок, фігуру оточували урни й килими, а розфарбованими обличчями чоловіків-носильників спливав піт, створюючи брудно-червоні патьоки. Позад неї рухалися інші, менші ноші, що їх несли жерці у капюшонах; на цих ношах під сімома шарами розкішної парчі спочивала *Книга містерій*, вкладена у срібний футляр, немов у всіяному перлами тьмяному й духмяному ґроті на дні моря.

Жінки враз заспівали: «*Мисливський ніж у серці моєму, мисливський ніж – окраса серця мого*». Мелодія почала розростатися, чоловічі й жіночі голоси зазвучали разом, чоловіки запитували: «*Де він, той ніж мисливський*», а жінки відповідали їм палкими звуками, немов стріли пускали: «*Мисливський ніж – окраса серця мого*». Обличчя перекошені від екстазу. Якась жінка біля мене дивилася на дерева, вигнувши спину, її просвітлене обличчя було мокре од сліз; інші жінки, відкривши рота, кидали в процесію важкі, тремкі мелодії, пісні, що дисонували із сакральною музикою. З інших місць долинали крики, ридання, нестямний лемент когось, хто розмовляв мовою без слів; а коли богиня нас покинула, натовп уразила потужна конвульсія плачу, пронизана безтямними криками.

Мої щоки теж були мокрі. Я все ще не зводив погляду з богині, яка зникала, з Авалеї Дозрілого Зерна, коли другий струс прошив натовп – не такий глибокий, як перший, але він означав якусь зміну, якесь нове переживання.

– Крила! – вигукнув хтось. Відразу ж здійнявся галас; люди побігли, але не у бік процесії. Вони бігли назад на площу, в сад, у провулки, тісно скупчившись і сміючись, озираючись позад себе. Дітей швидко підхоплювали і забирали геть, жінки бігли, задержавши спідниці, кілька чоловіків видерлися на дерева Набережної, а на балкони над вулицею набилося роззяв, які жадібно вдивлялися в те, що діялося внизу, – чи то втішені, чи то перелякані.

– Крила!

Я зупинився, дивлячись уздовж вулиці. Обличчя мені дивно пашіло, наче я випив глечик молодого вина. Натовп розтанув; залишилося нас лише кількоро – тих, що стояли, мов укопані, наче спостерігали за шляхом мандрівної комети. І ми таки побачили їх прихід: це були юнаки; вони бігли, ревучи, зчепившись між собою, їхні руки були з'єднані так, щоб рухатися, немов хвиля, як мутна бурхлива повінь, або як дракон, як якась страховинна бестія, що складається зі ста частин, навіжена істота, що руйнує хідники. Вони рухалися так, ніби збігали з гори, здавшись на милість сили тяжіння, так, наче могли прорватися крізь ліси, армії, кам'яні мури; дорогою вони горлали, а дехто співав, у декого була гримаса болю, ще інші світилися неземним екста-

зом. Вуличні музїки кинулися було врозтїч у бїк провулків, та запїзно: юнаки врізалися в їх гущу із силою потопу, і тих, кого їм вдалося запопасти, вони схопили й потопили у своїй живїй ріці, змушуючи або бїгти, або бути затоптаним. Я спостерїгав за ними, тремтячи, відчуваючи щось на кшталт чи то жаху, чи туги, чи, можливо, палкого бажання: у мїру їх наближення я помічав, що у них мокре від поту волосся, що у декого на лобї розмазана кров, а дехто був геть мокрий, наче пройшов крізь пелену дощу. Поруч зі мною якийсь чоловік, обличчя якого блищало від слїз, несамовито крикнув і, немов плавець, пірнув у цю рухому масу. На якусь мить я побачив себе – маленьку постать під деревами; а тоді вони зламали мене, і я був з ними.

* * *

Це були студенти, поети й коханці богинї Авалей, і вони шаленїли від кохання, яке гнало їх вулицями. Кохання змушувало їх кидатися від стїни до стїни в ритмічному танці, зчепившись мїж собою й хрипко виспівуючи: «Багатства й слави не бажаю я, й царем не хочу бути; нічого іншого для себе не бажаю, окрім як бути твоїм коханцем і рабом, щоб залишатися з тобою; тож будь зі мною ти на пагорбах, цим здійсниш ти усі мої бажання...» Танець був схожий на той, що його танцювали напередодні битви. Отак вони мчали вулицями у гїдній пекла нестями, аж поки їхня пристрасть не вичерпалася, немов сніп блискавок серед провулків, й поки вони, все ще зчепившись руками, як налякані діти, не припленталися до сякого-такого прихистку – погано освітленої кав'ярні. Тодї я вперше побачив обличчя тих, хто був моїм товаришем по жаху; ті обличчя були худі й видовжені, з приголомшеним виразом, на тілах – пошарпаний одяг, як у тих, хто пиячить під мостами, жести мляві, і вони... все ще тримаються за руки. Вони були справжніми ревнителями богинї й провели день у храмі, п'ючи хмільні трунки з ферментованих квітів, а дехто з них кохався за ширмами з храмовими блудницями і був на вигляд такий втрачений і випромїнював такий відблиск, як щойно вбитий воїн. Кав'ярня, де ми опинилися, – втомлені й хворі, з надірваними легенями, – являла собою велику кам'яну залу з куполоподїбною почорнілою стелею, з кіптявими лампами вздовж стїн, із чого я зрозумїв, що сонце вже сіло, і тїльки блакитні сутїнки ллються через прочинені двері. Очевидно, тут було добре відомо, що таке «Крила», бо швидко розпалили вогонь, і з темряви небавом матеріалїзувалися сонні дївчата; одна з них прихопила великий олов'яний шаплик і заходилася бризкати в обличчя хлопчині, що зомлів. Ми дивилися одне на одного у світлі коминка.

– Де це ми? – запитав я худого замурзаного юнака, що тримав мене за руку.
Він низав плечима.

– Десь у Кварталі Зітхань.

– Ви поранені?

– Ні, – відповів він, подивившись на мене так, ніби я запитав щось недоречне, хоча у нього на лобі й на волоссі запеклася кров, змішана з брудом. Ми і ще кілька юнаків сиділи за столом на дерев'яних стільцях, перев'язаних задля міцності мотузками, а дівчата, рухаючись безшелесно, наче відьми, доносили нам вино і *тейву* і наставляли долоні, аби ми клали туди монети, після чого танули, позіхаючи, в мороку.

– Мені треба випити, – сказав тремтячим голосом хлопчина, що сидів навпроти мене. Хоч він і посміхався, в очах йому стояли сльози... Інші поплескали його по спині, і хтось із них сказав: «Так, о боги, в мене спрага дракона!» – і почувся легкий смішок. З вулиці було чути звуки флейт і ритм барабанів, те свято, з якого ми пішли – хоча б на мить – все ще тривало; і я виявив, що мені страшенно, до відчаю й туги хочеться, аби ці незнайомі юнаки дозволили залишитися серед них.

Ми були молоді й пройшли крізь вогонь, і тому соромилися. Ми не обмінювалися іменами, але по якомусь часі почали поводитися, як личить молодим людям, наша розмова стала голоснішою і вже не губилася у тій тьмяній залі, де свинина і кролятина потріскували над вогнищем і сонні дівчата вешталися, човгаючи ногами. Наші очі сяяли; один з хлопців зняв зі стіни скрипку, визувся і почав грати, обережно обіймаючи інструмент ногами; коли м'ясо зготувалося, ми жадібно накинулися на нього, губи нам замастилися смальцем, і сила, яку воно нам дало, була потужною, як сила вина. Якось непомітно в мене зав'язалася серйозна бесіда з двома юнаками; я пояснював їм речі, яких сам не знав, зв'язки між поетами, яких досі сам не помічав, це була чиста архітектура, спонукана емоційним збудженням і *тейвою*. Мої співбесідники були студентами Філософської Школи, і вони завзято зі мною сперечалися, демонструючи блискуче почуття гумору. Вони скрутили для мене цигарки, і ми, палячи, нахилилися й зблизилися головами; їхні жваві очі сяяли у темряві. Я зумів дати відповіді на всі їхні заперечення; вони подивилися на мене із захопленням, вони раділи, вони почали величати мене «Іноземним Професором». І я відчував себе на висоті людського блаженства, коли запротестував: «Ні, не іноземний. Я виріс на північних поетах...».

Ніч принесла музику. В кав'ярню увірвався гурт музикантів зі свята, озброєний хрипкими трубами, гітарами й набряклими барабанами; прибульці наповнили залу

смородом поту, галасливо вимагали грошей і вина, сипали оглушливою й веселою какофонією звуків. Уся зала враз заяріла дівчатами, мабуть, тими ж, що раніше прислужували нам, але тепер вони красувалися у довгих кульчиках, вищали й реготали, а молодики хапали їх і поривали до танцю, кружляли, аж стугоніла підлога, а стінами метлялися величезні тіні, зроджені червоними відблисками вогню од коминка. Музика привабила з вулиці труп кестеньїйських танцюристів, чию появу п'яні студенти зустріли схвальними вигуками – це були гнучкі рум'янощокі молодики в шапках з круглими крисами й квадратним верхом, пошитих з рябих козячих шкір. Вони були зодягнені в довгі пурпурні каптани, які сягали халяв чобіт, але мали розрізи по боках, аби демонструвати їхні широкі вишиті штани; вони несамовито стрибали на п'ятах і пальцях ніг, при чому їхні тіла вище талії залишалися нерухомими, а на обличчях застигав гордовито-благородний вираз. Я споглядав усе через глибокі, сьайливі тумани, що оповили мене; споглядав, як підіймалася чиясь рука, кивала чиясь голова, ба навіть плече дівчини, яка підійшла, щоб сісти мені на коліна, споглядав через зоряний серпанок – воно було холодне на дотик, наче зроблене з емалі. Вона повернула голову, щоб подивитися на мене. Я був щасливий і виснажений, почувався так, наче опинився у відкритому морі: ніби світ потонув, а його місце зайняло щось нове, якийсь дзвінкий блиск, незмірний і прозорий.

Холодна дівчина ворухнула губами, щось сказала мені, але я нічого не почув. Запевнив її, що вона зовсім не важка. Мій потяг до неї не мав початку; я відчував, що він існував завжди, сліпий і стрімкий, як мій потяг до цього міста. Вона взяла мене за руку й повела до кімнат, якимось примарними коридорами, висячими сходами, непроникною темрявою, в кімнату з такими тонкими стінами, немов їх було зроблено з картону, де єдина свічка божевільно блимала в мороці. Знизу було чутно музику. Гадаю, дівчина щось говорила до мене, але я не міг зрозуміти нічого зі сказаного нею, аж поки вона не наблизилася до мене, і я чітко почув її голос, коли вона прошепотіла:

– Кузене, це те, що споживають боги.

* * *

Прокинувся я від різкого світла й тиші. А відтак, після тиші, виник звук – звуки вуличного шуму, що, як я зрозумів, і пробудили мене, звуки розмов і кроків, вибух сміху, рипіння дверей, дирчання дерев'яного столу по кам'яному хіднику. В роті було сухо, та болю я не відчував; проте, щойно спробував порухатися, почала боліти кожна кінцівка, нестерпний біль зосередився в черепі й ритмічно пульсував там, немов

підлаштовуючись до дзвеніння у вухах. Разом з болем прийшло усвідомлення того, що я перебуваю в незнайомій кімнаті, і що тиша цієї кімнати – це перше, що я почув, порожнеча, що стривожила мене, бо це не було схоже на інші різновиди тиші: це був мертвий звук покинутості й запустіння. Розклепив очі. Я лежав на вузькій, просмерділій аміаком і мишами постілці, одягнений у саму сорочку, на підлозі з дерев'яних рейок, які давно позеленіли, в дуже малій кімнатчині, освітленій сліпучим сонцем. Жодного знаку по тій дівчині, і жодного знаку, що кімнатка комусь належить. Я сів, кволо намацав штани, що лежали в мене в ногах. Побачив під стіною свої черевики, але жилет щез, і я незабаром зрозумів, що гаманець теж пропав. Єдиний перламутровий ґудзик, що колись заціпав комір моєї сорочки, забрали, обтяли з вправністю хірурга.

Тремтяче тіло вкрилося огидним потом. Я відчинив двері й пошкандибав коридором – тьмяним простором, що ним котилася луна верескливого вульгарного реготу. Праворуч од мене відчинилася двері, й звідти вивалилася якась дівчина. Вона перечепилася і впала; була гола, якщо не рахувати зеленого шалю, яким затулялася. Тоді перекотилася спиною до стіни, повернулися лицем до відкритих дверей і, знемагаючи від реготу, гукнула туди: – Не роби цього! – а звідти у неї швиргнули парою пантофлів. Я стояв, похитуючись, мене нудило від гніву, а ще брали сумніви, чи це саме та дівчина і чи варто вимагати повернення своїх речей, та вона тим часом звела очі, подивилася на мене і загорлала намірено образливим тоном: – *Вау!* Чи це не верблюд Емуна Дейса? – Власна дотепність ввергла її в нестримний дурний регіт. Я відвернувся й продовжив нетвердими ногами йти коридором, відмовляючись вірити, що така особа могла бути моєю супутницею минулої ночі, і відчуваючи, що надто мало в мене сил, аби боротися.

Звернувши за ріг, я мало не врізався в одного з кестеньїських танцюристів, що стояв і спокійнісінько собі дзюрів на стіну. Він був одягнений у довгу спідницю з розрізом, але під нею не було штанів, і передню частину спідниці він намотав собі на руку. Танцюрист був дуже високий; повернувши голову, він подивився на мене своїми гарячими чорними очима, і в цьому пильному погляді було стільки живої й моторошної уважності, аж я застиг на місці, дивлячись через плече на нього, і серце мені стислося. Він виглядав людиною, здатною мислити не так, як інші. В його очах була водночас порожнеча й глибина, і це переконало мене – він не просто божевільний; його погляд, сповнений натхненної цілеспрямованості, у поєднанні з красивим і при тому тваринно-розпусним лицем робив його втіленням чистого зла. Я відкрив було рота, але не міг знайти жодного слова у відповідь на цей погляд. Нарешті він струс-

нувся й відпустив свою розкішну темно-пурпурову спідницю, яка сягнула йому нижче колін, відтак одвернувся і, задоволений собою, почвалав коридором.

– Який жах! – прошепотів я, нездатний стриматися. Тепер мною нещадно трусила лихоманка, а дзвеніння у вухах переросло у ненастанне виття. Я рушив далі порожнім проходом. Цей коридор здавався вужчим, тіснішим за інші, і в ньому було тихо, наче в осередді будівлі. Мене вразила зустріч з танцюристом, і я часто озирався, аби переконатися, що за мною не стежать. Крихту терпіння – і будеш на вулиці, твердив я собі, але не вірив у це, більше не вірив ні в що, сказане собі, більше не вірив, що десь існують сонячні промені, свята, шерехи тополь понад каналом. Повітря танцювало мені перед очима. Переді мною відкрилася сходи, і я пішов ними вниз, намагаючись триматися за стіну, яка була гладка й холодна і не давала мені опори; та, врешті, знесилений до краю, я опустився на коліна й відкинувся на східці, мій розум снував тишу.

І раптом... сталася вона. Вона з'явилася не так, як з'являється людина, а отак: з якогось моменту світ став усвідомлювати її присутність. Вона постала брутально, у сліпучому розламі біля підніжжя сходів, і повітря затріпотіло й розчахнулося, щоб прийняти її. Місто зволожилося сльозами. Я зойкнув од сильного болю в голові, затулився руками, аби захистити обличчя... Але вона була тут, я все ще бачив її, такою, як вона була на кораблі, з дитячою фігуркою, довгим рудим волоссям, з обличчям, яке годі було розгледіти – таким воно було ясным. Повітря вібрало й іскрилося від напруження, потрібного для того, щоб тримати її; воно гуло, немов сталевий лист, немов язика блискавки. У коридорі запанував хаос через порушення географії, через те, що світ був змушений перебудуватися.

Вона піднесла свою маленьку долоньку. Поштовхом відкрилися перспективи, ландшафти, над якими я мчав, безпорадний; а вона заговорила, голосом настільки близьким, наче натискала пальцями мій мозок:

– Вставай! Встань, Джейвіку Тіомський!

Глава сьома

Із записника Сомнамбули

Наші острови повні привидів.

Отаку фразу я записав. Я нашкрябав її після того, як знайшов дорогу назад до готелю Урлома, по тому, як прийшов до тьми на сходах борделю в місті Бейн людиною, переслідуваною привидом. Три слова олондрійською мовою. Кідетською це буде п'ять слів.

Я написав це в книжечці для записів у паперовій оправі, і та книжечка все ще при мені. М'який шкіряний чохол, шворка, аби обмотати довкола й зберігати зав'язаною. Я придбав цю книжечку, щоб фіксувати свої торговельні операції, і кілька тижнів справді використовував її для цієї мети. Тому тут є сторінки, що містять ряди чисел на кідеті, розділові риси між записами, ланцюжки підрахунків. А далі, на останніх кількох аркушах – це виверження, цей безлад. Напхані всередину газетні вирізки, нашвидку скопійовані цитати з книжок, взятих у бібліотеці Єдова. Справжнє дзеркало мого життя в Бейні.

* * *

Наші острови повні привидів. Ці привиди приходять з квітів і з води. Вони – це ті, що завжди чатують, під відкритим небом, на стежках. Бувають Морські Мертві й Зотлілі Мертві, тобто ті, чиї тіла не спалили, а ще є Отруєні Мертві й Тваринні Мертві – привиди священних звірів. Саме вони є причиною того, що ми ходимо під деревами, уникаємо утворених місячним світлом силуетів, ніколи не кидаємо насіння через плече в темряві. Вони часто являються на пагорбах і перехрестях, а особливо надокучливі на узбережжях: там Морські Мертві влаштовують у святкові дні свої лахмітні, незграбні танці. Побачивши такого привида, ви маєте поцілувати кінчики своїх пальців і помолитися, і лише після цього поволі відійти з того місця, а насамперед – ні в якому разі не можна запитувати у привида його ім'я. Дім треба очищати димом, і у вас у волоссі має бути дим, ви маєте носити на ребрах шворки із заговореної шкіри, під одягом; маєте втирати в груди і шию олію перцевої м'яти, уникати океану, підтримувати біля себе вогонь і жувати сушені квітки гарбуза. Якщо вас переслідують духи, вам треба звернутися до цілителів, які лікуватимуть вас гарячими голками, проносним, постійним торохкотінням сушеного гарбуза. Колись я чув їхній спів з сусіднього дому: «Забери своє намисто, о Привиде, забери своє віяло, забери свої сандалі».

* * *

Я бачив її три рази; можливо, чотири.

Першого разу – на сходах. Потім – у лабіринті вулиць, де я блукав, питаючи в незнайомих людей дорогу до каналу. Вона проросла в життя з найближчого муру, немов камінь захворів на рак. Я сахнувся, закричав і звалився у стічний жолоб.

Мабуть, втратив свідомість на деякий час. Очутили мене спритні руки жебрака. Коли я сів, він облишив у спокої мої кишені й вишкірив поламани зуби. Очі в нього були – як роздушені сушені фіґи.

– Тютюн, – шипів він, тягнучи мене за полу сорочки. – Тютюню для улюбленця богів.

На вулиці Сов я знову побачив її – привида дівчини з Кієма. Вона подивилася на мене очима якогось чоловіка родом з Країни Чапель. Піднявши руку, вона відібрала мені розум; я лопотів невідь що до сонячного світла; бігав, кричав, бився головою об стіни у пошуках милосердної темряви. Мій страх був сильніший за сором. Коли я знову прийшов до тями, повз мене проходила якась пара, і жінка підсмикнула подолок, аби не торкнутися ненароком мого розпростертого тіла. На ній була блідо-рожева сукня, волосся заколене шпильками.

– Яка гидота, – сказала вона, і її супутник відповів:

– Після Свята такого слід очікувати.

Чи існує якийсь зв'язок між Святом Птахів і цією манною? Хотілось би мені знайти одного з тих, хто товаришив мені тієї ночі – одного з Крил. Чи всіх їх переслідує привид, як мене? Я не можу в це повірити. Адже їх було так багато. Навіть тут, у готелі, я чую їхні крики.

* * *

Раніше я написав, що бачив її, «можливо, чотири рази». Тепер вже налічую п'ять.

Спочатку я не був певний; думав, що це просто жаский сон, викликаний моторошними подіями Свята. Але тепер я знаю, що вона переслідує мене уві сні.

* * *

Я знову її бачив. Втекти від цього неможливо. Я ходжу кімнатою, заварюю каву, п'ю гарячий напій склянка за склянкою. Я розмовляю з собою в дзеркалі. Я кажу:

– Прокинься. Відкрий очі. Подивися на мене. Якщо схилиш голову, я тебе прокляну.

Стен сказав Єдову, що я страждаю на лихоманку.

Стен усе знає. Я відразу йому розповів. Я сказав:

– Це джептоу.

На це слово він поцілував кінчики пальців. Джептоу – дикий дух, привид, громадянин країни привидів, джепнатоу-хет. Але Стен не забобонний. Він дотримується спокійної та впорядкованої релігії своїх предків, які служили нашій сім'ї від часу Війни Круків. Поки я оце пишу, він підтримує вогонь у глиняному черепку, палить шамбалу проти привидів і розмарин, «солону траву», як молитву до вітрів.

* * *

Що вона таке?

Вона являється у звукові курантів. Повітря б'є у дзвін і реве. Тепер я розумію, що світло має свій звук. Вона цілковито чужа мені: чужіша, ніж світлосяйне море, чужоземніша, ніж блякле узбережжя, ніж нерідне місто. Марно ридаю: – «Привиде, згинь, на волоссі твоєму стала гора» – таким пам'ятається мені кант переляканих дітей під далекими деревами.

– Допоможи, – кричу я. В нікуди.

І привид одповідає:

– Ні. Це ти мені допоможи.

У неї металевий голос, арфа світла.

* * *

– Ти мені допоможи.

Чого їй треба?

Я запитав її. Я загорлав: – Як? Скажи мені, як. – Але я не можу довго терпіти її голосу й присутності. Її маленький рот відкривається і закривається, печера світла. І ніч розсипається довкола мене, немов розбитий скляний храм.

Чого їй треба? Гадаю...

* * *

Пишу лівою рукою. Права перев'язана: минулої ночі я вибив нею вікно. Прийшовши до тями, побачив, що Стен нахилився наді мною й обмотує мені руку смужками, одірваними від простирадла, а обпеченою шкірою його щоки повзуть дві сльозини. Він сказав, що намагався перехопити мене, перш ніж я добіжу до вікна, але я зірвався так раптово, що він не встиг. Я сказав йому, аби він не винуватив себе. Він добре охороняв мене, поки я мандрував уві сні, не давав мені впасти на жаровню чи у вогонь.

* * *

Він каже, що сьогодні ми їдемо додому.

Він надто втомився, щоб усміхнутися по-справжньому, його лице тепер як маска. Бідний мій Стен...

* * *

Три дні я не відкривав цю книжку. Не було сили. Але я мушу думати. Я мушу діяти, інакше загину. Я залишився сам. Стен та інші повернулися на острови без мене.

Якась глибинна частина мене підозрювала правду. Прихована інтуїція нашіптувала: «Вона не дозволить тобі поїхати звідси». Я ігнорував цю пересторогу. Зосередився на майбутній подорожі, на наших планах стосовно того, яким чином приховати мою хворобу, поки плистимемо до Тіома. Я повинен був сісти на корабель загорнутим у плащ – знаю-бо, що на моєму обличчі надто помітно страждання, та й, здається, постарів років на десять за стільки ж днів. Стен мав швидко завести мене в трюм. Ми не розповіли про мій стан іншим слугам з побоювань, що історія про переслідування мене привидам дійде до капітана.

Якось Стен запитав мене, що думають олондрійці про привидів і як дають собі раду в подібних випадках, і я зрозумів, що не знаю. Насправді, наскільки мені відомо, в олондрійській мові немає слова на означення «привида». Є тільки слово неа, яке означає «ангел».

І тому ми вирішили не ризикувати. Небагато знайдеться капітанів-носіїв кідеті, які охоче дозволили б присутність привида на облавку, і я припустив, що капітан-олондрієць відчуватиме те ж саме.

Тепер я цього не певен. Та, зрештою, нагода переконатися в цьому на собі мені так і не випала.

Все почалося на вулиці Годинників. Спочатку щось стиснуло мені лоба. Потім з'явилася нудота; на це я стиснув зуби і молився. Потім біль голови, а за ним – безумство. Перш ніж ми дісталися гавані та корабля, біль розколов мій розум, як пара срібних щипців.

– Ні, – сказала вона. Єдине слово, удар чистого і болісного, що межує з тортурями, світла.

Час, що тривав після цього моменту, залишився у моїй свідомості невиразним і мерехтливим, як буря. Я знаю, що бився, аби вийти з екіпажа. Я бився зі Стеном, з моїм добрим, любим Стеном. Я казав:

– Випусти мене. Вона мене вб'є.

Ці слова я добре пам'ятаю.

Коли я вийшов з екіпажа, вона зблякла і я знову зміг бачити. Все відбувалося на багатолюдній вулиці, ще й докери збіглися повитріщатися. Коні били копитами і косували очима. Стен взяв мене за плечі.

Навіть зараз я все ще не можу повірити, що він поїхав.

* * *

Мені доведеться в це повірити. Він поїхав, і це я, його Екаві, відіслав його. Я знаю, що вчинив правильно. Мине кілька тижнів, вітри зміняться і олондрійські кораблі припинять плавати на південь. Що станеться з фільварком, з мамою і з Джомом, якщо не буде Стена? Якби він залишився надовше, то пропустив би два повних вегетаційних сезони. Він це знав, але все одно намагався залишитися. Він сказав: – Наступного тижня домовимося на інший корабель. Я відповів йому, що це марна справа. Я сказав: – Привид не дасть мені відплисти.

* * *

Привид не дасть мені відплисти. Я повернувся до готелю Урлома сам-один. Проїшов через кімнату білих троянд і далі коридором. Коли увійшов до трапезної, Єдов покинув читати газету і подивися на мене. Перед ним лежала цигарка, парувала склянка чаю.

* * *

Я сказав йому, що занадто хворий, аби подорожувати. Він завів мене сюди, до цієї кімнати на даху готелю.

* * *

Сказав, що вже здав мою колишню кімнату. Кажучи це, на мене не дивився. Відчинив ключем двері на тісні сходи і завів мене до цієї комірчини, так званої «студентської квартири». Вона одна така тут, на даху. Деякий час він нею не користувався. – Ви ж знаєте тих студентів, – сказав він. – Потрощені меблі, блудниці в будь-який час доби. Я відповів: так, я бачив, я розумію. Раптом мені дуже захотілося, щоб він пішов. Не знаю, наскільки він обізнаний про те, що сталося. Наляканий.

* * *

– Ти мені допоможи.

Я пам'ятаю своє повернення через милий серцю Бейн. Пройшов вулицею Святих, вулицею Купалень, де повітря пахтить миррою. Вулицею Акацій, вулицею Червоних Карнизів. Вулицею Фаворитки Принца Кельви. Вулицею Арф, де чаїться луна.

«О вулиці мого міста, – пише Фодра, – чому ж ви відступаєте, коли я на вас ступаю?».

Пройшов вулицю Мертвих – цвинтарем Бейна. Її побілені вали блищать, як цукрова вата. Там стоять мініатюрні будиночки мертвих, кахельні фантазії, схожі на іграшкові хатки.

Під ними олондрійські кістки розкладаються на пил.

У чомусь вона на них схожа. Вона, мабуть, померла тут, в Олондрії, на півночі. Значить, її поховали, а не спалили, як це зазвичай роблять на островах. Вона – одна із Зотлілих Мертвих.

А отже, має хотіти того, чого хочуть всі подібні мертві: згоріти. Щоб звільнитися.

– Ти мені допоможи.

– Хочеш, щоб я знайшов твоє тіло? – крикнув я.

Мій власний голос налякав мене: занадто різкий, занадто голосний. Коли я занурився в темряву, то почув унизу стрімкі кроки. З сусіднього двору гавкали пси.

* * *

З бейнської газети «Шпак», одразу після Свята Птахів:

Свято Птахів скінчилося, на полегшу всім чесним громадянам. Втрачено чиїсь невеликі статки, побито багато скла, безнадійно заплямовано чиїсь репутації – та навряд чи це стане новиною для давніх мешканців столиці. Значно більше турбує те, що, всупереч поширеній думці, так зване «свято» – це не просто нашестя, в якому беруть участь лише приїжджі. Автор цього допису зі зручного вікна спостеріг особу, дуже схожу на пані Оламі Бейнську, яка плакала перед зображенням Богині.

Такі прояви є доказом того, що, незважаючи на благі наміри Телкана, чия мудрість у цьому питанні є незаперечною, культ Авалеї зберігається в його найнедостойніших формах, і можна очікувати, що так продовжуватиметься ще деякий час. Ті, хто вважав, що рішення Телкана перешкодити Верховній Жриці Авалеї бути присутньою на церемонії скасує саме свято, мають визнати власну неправоту. Схоже, допоки існують жерці Авалеї, бики, євнухи та селяни-ревнителі, хаос таки буде полонити наші вулиці кожного Місяця Яблук.

Та невже рішення немає і нічого зробити не можна? Невже нам залишається тільки зітхати, змітаючи бите скло й сміття зі своїх порогів? Ні! Адже повідомлялося, що на Благословенний Острів надійшло безліч листів зі скаргами на збитки та вимогами посилити охорону. Серця добропорядних бейнців не повинні втрачати надії! Ми маємо доєднати свої голоси до голосу Телкана, аж поки Червона та Біла Ради не задовольнять наших вимог! Громадяни, висловлюйте свої бажання: жодних фестивалів блудниць у Бейні, жодних злочинських тлумів, жодних Свят Птахів!

* * *

В кількох наступних випусках – листи з реакцією на допис. Згода, схвалення, повідомлення про злочини, скоєні під час Свята. Ніякого опонування. Ніяких голосів на захист.

* * *

Вікна у студентській квартирі забиті дошками. Шибки, мабуть, вже давно розбили. Приготували для мене.

* * *

Двері ведуть на дах, де у горщиках ростуть трави та овочі. Іноді я виходжу на повітря. А на ніч двері замикаю.

Стіл. Свічник такий пом'ятий, наче ним орудували в бійці. Коминок вінчають фігурки з гримасами чи то усмішками, деяким бракує носа або рога.

Моя торбина, мої книжки. Олондрійська Лірика, в оправу в'їлася морська вода. Роман Долини, зачитаний так, що аркуші почали згортатися в рурку. Газети, пера. У мене немає особливих талантів, але, якщо мій метр таки справдив надії, я маю пристойну освіту. Ця освіта мусить служити мені і мечем, і щитом, і другом.

* * *

З олондрійського альманаха Супутник ліхтарника та з загальної енциклопедії, запис про ангелів:

Ангели. Галюцинації.

Колись вважалося, що ангели є духами померлих і володіють знаннями про Потойбіччя; у наш час під цим поняттям розуміють виключно витвори людського розуму, який втратив душевну рівновагу через хворобу, шоківий стан або внутрішні розлади. За часів повсюдного невігластва і правління культу Авалей хворих осіб воліли вшановувати як святих, а не лікувати й повертати до здоров'я. Наслідками ставали страждання та безумство. Поклоніння ангелам, а рівно ж геомантия і читання таубеля, було заборонене і почало кваліфікуватися як злочин у 939 році.

939-му. Через три роки після того, як мій метр покинув Олондрію.

* * *

Відбув безрезультатний похід до Бібліотеки Бейна.

Повна відсутність книжок про ангелів. Я підкріпився в кав'ярні кавою й смаженою яловичиною і доїхав екіпажем до великої будівлі з колонами. Як часто я ходив її залами у щасливіші дні! Тепер я чіплявся за поруччя, аби видертися сходами на

сьомий поверх. Тут, у книгозбірні рідкісних і духовних видань, перелистав трактати про магію та підручники з теології. Подекуди натрапляв на слово, на рядок, які, здавалося, обіцяли відкриття. «Можливо, на вибір Бреймом професії вплинула його мати, яку шість років одвідував ангел». «Зі слів Ангела з Беродреса, як повідомляє його глашатай Герна, ніколи не буде створено машину, здатну літати». Але я не знайшов жодних трактатів, жодних аргументів, жодних пояснень. Тільки невеличкий білий томик, Коштовності з Каменю, для Настанови й Піднесення Спраглих Сердець, який повторював те, що я читав у Супутнику – мовляв, ніяких ангелів не існує, є лише хворі мізки, – і додавав кілька молитов, які мали відновити лад у свідомості.

Навіть автобіографії Лейї Теворової не було.

Я запитав про неї, підійшовши до бібліотекарської конторки на першому поверсі. Чергова бібліотекарка, темноволоса дівчина з сердитим виразом обличчя і густим рум'янцем, подивилася на мене так холодно, аж їй вії, здавалося, настовбурчилися.

Навіщо мені ця книжка?

Я відповів, що чув похвалу на адресу цього твору як одного з найвизначніших в олондрійській літературі.

– Та невже? – промовила вона, і перо в її руці завмерло. – І хто ж вам таке сказав?

– Не знаю його імені, – промимрив я. – Зустрівся з ним на торговищі прянощами. А тоді обернувся й пішов геть.

* * *

Мені б хотілося, щоб мій метр був тут.

Мені б хотілося, щоб Стен був тут.

Я не хочу бути сам.

Переді мною на столі лежить купа старої бавовняної тканини. Єдов дозволив мені взяти запинала зі скелетоподібного ліжка в студентській квартирі, які розсипалися на шматки. Щоночі я читаю, аж поки не відчую куранти, трепетання у повітрі, що сигналізує появу привида. Тоді закриваю книжку і задмухую свічку. Замикаю двері, запихаю до рота зібгану бавовняну ганчірку і зав'язую його іншою ганчіркою, аби заглушити свої крики.

* * *

Запитую себе: як довго? Як довго я зможу це витримувати?

* * *

Це не тільки світло. Світло приносить біль, але біль не є нескінченним. Коли сила болю переходить межу, я провалююся в темряву. Ні, біль – це не найгірше. Найгірше – почуття неправильності, як при розкритті злочину.

Наші два світи шкрябають одне одного, як дві половини зламаної кістки.

Мій світ змінився назавжди, зіпсований цим дотиком. Джіссавет, моя співвітчизниця, мертва. Вона зараз така ж велика, як печера, і така ж маленька, як намистинка на жіночому шалі, байдужа, як пейзаж. Вона померла і в місті, і в садах, і в безіменних лісах; на всіх великих рівнинах і морях землі її смерть лежить, як знак розпаду.

Вона приносить мені зображення зі свого минулого, як диявольський посаг. Вікно. Вулиця.

Я корчуся з болю, коли вони постають переді мною. Вони не мої.

* * *

З альманаха Супутник ліхтарника:

Коштовності з Каменю, для Настанови й Піднесення Спраглих Сердець.

Книга мудрості, зібрана Івромом, Другим Жерцем Каменю, і видана Імперським видавництвом у 931 році. До сьогоднішнього дня книга витримала шість перевидань. Особливий інтерес представляють розділи, присвячені злу, що його спричиняють розкоші, неробство і пияцтво. У розділі про читання міститься вірш «І я безпорадний перед тобою, як дитина», що, як кажуть, змусив Телкана заплакати.

Івром, Жрець Каменю. Друга за порядком особа, яка несла це святе служіння. Івром народився у Бейні 883 року. Після смерті свого попередника, Першого Жерця Каменю, у 928 році прийняв на себе керівництво культом на прохання Телкана. Опублікував понад п'ятдесят книг і брошур, що пояснюють мудрість Каменю, знайдену його попередником у пустелі Ладьяніт, включаючи популярну і впливову роботу **Коштовності з Каменю**. Вдівець з однією дочкою, мешкає з Телканом на Благословенному Острові.

* * *

Зачинені ворота. Порожні вулиці.

* * *

Лейя Теворова. Психічно неврівноважена жінка і помірно обдарована письменниця. Її абсурдна автобіографія, яку використовували в школах протягом століття після її смерті, була засуджена Жрецем Каменю і заборонена в 934 році.

* * *

Коли я занадто хворий, щоби спуститися вниз, Єдов приносить мені на таці тарілку зупи. Він ніколи не забуває мене. Я вдячний за це – але не довіряю йому. При звуках його кроків по сходах я віддираю себе від підлоги, видираюся на ліжку, обмацую голову, щоб познаходити всі синці, які доведеться пояснити.

Він заходить, децо штивніючи від запаху нічного горщика. Він пришле хлопчика з кухні, аби забрав його.

Дякую. Дякую за доброту. Дякую за зупу.

Не видавай мене. Не проганяй мене.

* * *

«...Витвори людського розуму, який втратив душевну рівновагу через хворобу, шоківий стан або внутрішні розлади».

Брехня. Вона – не ілюзія.

* * *

Авалея. Богиня Любові й Смерті, одна з Богів Часу. За легендою вона є дочкою Лейлін, Богині Зцілення, і Хета Куїдві, Бога Оракулів. Її брат Елія порівнював її красу з красою богині Руни, за що обоє, і він, і сестра, були вигнані в Країну Мертвих. Кажуть, що Авалея щовесни повертається звідти. Її називають Дозрілим Зерном, і

вона, за уявленнями простих розумів, керує літньою порою року. Фанлевас Мудрий у книзі **Змія і троянда** описує її такими словами:

«Богиня Авалея – наймістичніша фігура, може навіть більш загадкова, ніж сам Місяць. Вона присутня там, де присутнє зерно, присутній обробіток землі. Вона була присутня, коли ми вперше занурили руки в ґрунт. У ній – весь сміх і вся любов, вона – згода на всіляке навіженство, мовчазне прийняття землею наших починань... І, як і її мати – Лейлін, Мати всіх нас, – вона має таку дивну рису: перш ніж стати божественною, вона була людською глиною. І попри те – о дивовижна таємнице! – вона є також Королевою Мертвих, яка диспонує, замість рук, лев'ячими лапами. Саме вона сидить на тому темному троні. І вона ж гуляє садами. Вона є матір'ю як королів, так і вампірів...

Культ Авалеї процвітав під час правління Дому Гілуенів, аж до приходу до влади нинішнього Телкана. Богині поклонялися у різних формах: на півночі її називали Велкосрі, «Чумною Лілією», а на крайньому півдні – Темгелі, «Королевою Флейт». Сумнозвісними є злочини представників цього культу, їхнє здирництво щодо селян, прагнення до політичної влади і кричуще багатство їхніх храмів. В останні роки їхній вплив, на щастя, зменшився, особливо з часу заборони однієї з їх найбільш непристойних практик – залицяння до ангелів та поклоніння їм».

* * *

Я побував на Кінному Ринку.

На вулиці Чинбарів мене знудило від смороду, отож я напився води зі струмочка, що витікав з пащі висіченого в камені лилика біля В'язниці Архітекторів. На Ринку вивезені з заходу тварини, напівприручені й пофарбовані, ставали на диби і форкали серед страхітливого смороду, що супроводить вичинювання шкір.

Крамарі торгувалися із запилюженими вершниками. Коні й інша худоба тислися упереміш: газелі, дикі страуси і верблюди, цей нащадок дракона. У Каретному Домі я зарезервував собі місце в кареті, що прямуватиме до Етендрії. Перший крок на шляху пошуків тіла.

* * *

Я пам'ятаю назву місця, куди вона подорожувала: Алейлін. Названо на честь богині Лейлін, покровительки цілителів.

* * *

Єдов:

– Може вам все ж потрібен лікар, телмаро? Я знаю одну пані, безмежно обдаровану й тактовну. Мені здається, ваша хвороба така, що зле піддається лікуванню.

* * *

Ні. Жодних лікарів.

– Ну ж бо, телмаро. Спробуйте бути розсудливим. Покладіться на мене. Ваше страждання змушує й мене страждати.

Він підтягнув розхитаний стілець до столу, обережно вмовстився на нього. Його очі у світлі свічки нагадували розтоплену карамель.

– Довіртесь мені.

Щоки блищать, на кожній по кучерику. Запах геліотропа.

На очі мені навернулися сльози. Я затремтів – так мені захотілося довіритися йому.

– Що вам докучає? – запитав він пошепки.

– Мертвечина. Деяко мертве.

Він нахилився ближче, виявив наполегливість. – Ангел?

Так. Так, сказав я. Ангел.

* * *

Сподіваюся, я не припустився хибного вчинку. Я боюся

Це останні слова у книжечці.

Вони прийшли по мене наступного дня. Єдов увійшов першим, намотавши на руки тороки свого ранкового камзола. – Мені шкода, – кинув він і відступив, аби звільнити місце воякам.

Їх було двоє, один сивочолий, другий молодий. Обидва в темно-синіх одностроях з вишитою перев'яззю Імперської гвардії.

Сивочолий приступив до мене. Його очі, над величезним гачкуватим носом, не були злими. Він прочистив горло, і в його заплетеній бороді клацнули пацьорки.

– Як вас звати?

– Джевік Тіомський.

– Чим займаєтеся?

– Я крамар, торгую перцем.

– У якій справі ви тут?

– У тій самій, що приводить в Бейн кожного з крамарів.

Він посміхнувся, його очі стали холоднішими, скидалися на зелені озера під крижаним вітром.

– Нам повідомили про порушення громадського порядку. Шум. Крики. Можете пояснити?

Молодший вояк записував усе в книжку. Він підвів голову, чекаючи на мою відповідь.

Мені пересохло в роті.

– Я... – затнувся і зиркнув на Єдова. Той був зайнятий вивченням царги стародавнього ліжка з балдахіном, возькаючи пальцем по дереву, наче перевіряв наявність пилу.

– Ви сказали мені довіряти вам, – звернувся я до нього.

– Прошу взяти до уваги, – промовив сивоголовий вояк. – Ви підозрюєтеся в незаконних діях. Будьте ласкаві зібрати свої речі. Ви маєте поїхати з нами до Вельвалінгу на Благословенному Острові, аби вас випробував Жрець Каменю.

– Про яке випробування йдеться?

– Ходімо, – сказав вояк. – В нас мало часу. – Коли побачив, що я не рушаю з місця, додав: – Знаєте, нічого ще не доведено. Жрець може зовсім відхилити вашу справу. Але якщо ви змусите нас накласти на вас ланцюги, це справить несприятливе враження.

Молодший вояк заходився відщипати ланцюг зі свого пояса.

– Що ти робиш? – різко зупинив його старший. – Не треба цього.

– Я думав... – відповів молодий чоловік, червоніючи.

– Дурниці, – форкнув старший вояк з огляду на те, що я взявся збирати речі. – Сам бачиш, він цілком слухняний.

Я втиснув у торбину свої книжки й одяг, без вагань додавши *Супутник ліхтарника*, що належав Єдову.

– А як щодо мене? – запитав Єдов.

– Щодо вас? – перепитав вояк. – Вам дадуть знати з Острова.

– Але ж я діяв з добрими намірами! Повідомив вам одразу, як виникла підозра...

– Якщо вам щось не подобається, можете подати скаргу, – відповів вояк.

Я встав і завдав торбину на плече. Надворі темнішало, поміж вежами міста сіявся легкий дощ. Побачивши, з якою тривогою я дивлюся на нього, сивий вояк блиснув зубами в посмішці.

– Правильно! – промовив. – Підемо разом, як наказала кришка горщику! – І, наче мій вид зворушив його, додав: – Ну ж бо, збадьоріться. На Острові ми маємо дві благословенних речі. Перша – це музика. А друга – ясність.

Ясність.

– Маємо море, ліси, пагорби, – продовжував він. – Це праведна країна. І наше місто – це Священне Місто.

Книга третя

Священне Місто

Глава восьма

Вежа Мирри

Священне Місто: місто гранатових дерев, місто лунких дзвонів. Розжарене місто, місто плюмажів. Вдень на його високі балкони навідується приручені співочі пташки, а вночі це роблять ширяючі кажани і пухнасті сови. Місто населене мовчазними фігурами, намальованими на стінах і стелях, або такими, що полюють на невловну дичину гобеленовими просторами, або такими, що стоять в кінці галерей: сліпі, з кам'яними кучерями, але одягнені у розкішні хітони з нальотом пилу. Самотня молода газель біжить коридором; її темні очі широко розкриті. На ній нашійник з рубінами. Вона нюхом знаходить шлях за завісу, де споживає приготовану для неї їжу – ячмінну кашу, подану на тарелі з рідкісної блакитної порцеляни.

Коли Фірдреда Бейнського призначили картографом Телкана, він писав: «Отож, йдучи шляхом древніх мудреців, я нарешті відійшов од свого безрадісного життя й усамітнися в домі, пропахлому фіміамом, у землі, на північ од якої закінчуються всі подорожі». Ця сентенція відображає віру олондрійців у те, що мертві мешкають на півночі, що мертва земля є «країною на північ від богів», і тому Благословенний Острів є брамою між двома священними імперіями, між Олондрією та місцем, яке «не є ні землею, ні порожнечею». Кілька разів на рік король з королевою вирушають на найпівнічніший край острова, аби принести жертви невідомої природи на вівтарі, що стоїть на пагорбі настільки священному, що птахи не сідають на нього. У такі часи прийнято говорити: «Вони зустрічаються з Могильним Королем».

Можливо, це близькість смерті або північна одержимість нею додають цьому місцю своєрідної апатії, у якій тоне все. Багаті зали здаються забальзамованими, повітря насичене специфічним запахом. Ліжка вкладають у каркаси, подібні до гробівців... А марнотратність, жадібна чуттєвість придворного життя, вельможі, що ніжаться у ваннах з трояндової олії, страви з перепелиного мозку або деяких залоз білого ведмедя свідчать про жадобу до життя при брамі смерті. Стінні розписи у деяких кімнатах зображають наложниць, які сплять у розпусних позах. За садами сидять, припавши до землі, *ілокі* – в'ючні птахи: ці масивні пернаті, що ними Телкани їздять на війну, кишать паразитами і смердять смертю, а від їх диких криків досягають плоди.

Що ж додає нічним святкуванням яскравості – чи не сама смерть? Чи не смерть наповнює бальні зали відголосками сміху, додаючи цим нотку чарів, – так, як пікантний соус з очних яблук ворогів, що ним приправляли м'ясо для Тула, дев'ятнадцятого Телкана? Іноді кімнати вибухають кольорами, немов стається тюльпановий шторм, і розсміяні обличчя пропливають поміж дзеркал; фонтани на площі набувають золотої барви завдяки ферментованому персиковому нектару, а озеро осяяне прогулянковими суднами. Придворні палять на сходах, їхні обличчя паленіють од вина й бенкетування, а принцеси кидають з балконів запалені свічечки. Всюди присутні красиві тіла, щедро напарфумлені й розкішно одягнені – тільки найчарівніші, тільки найяскравіші зірки прокладають собі шлях у це коло.

І, можливо, саме це, а не близькість смерті, робить атмосферу виснаженою. Можливо, це просто велич, надмірна витонченість, гарячкова природа, що вироблялася століттями змішання кількох благородних сімейств, гнітючий знак обраності. Крики люті відлунюють залами, де сяють антикварні картини. В альтанці знайдено задушену мавпу. Дві сотні років тому анонімний придворний поет молився: «Захистіть нас від переслідувань наших зверхників».

А вони, ці зверхники, вельможі – вони, п'яні від свободи, без жодних обмежень потурають своїм найрізноманітнішим схильностям, виїжджають на полювання до світанку, шмагають своїх слуг-фаворитів чи гарячково копіюють рукописи в бібліотеці. Пристрасті аристократів відомі: була серед них Кіаліс, принцеса, чиї експерименти отруїли більше тисячі птахів; був Дром, який наполягав, аби самому розтинати нариви своїм селянам, і Рава, чий нестримний потяг до опалів розоряв цілі провінції. Були Телкани, які знаходили насолоду в армійському житті й наповнювали банкетні зали вояками, які длубалися в зубах і всівали столи кістками; були покровителі драматургів і музикантів, покровителі гільдій. І безліч принців, які захоплювалися трояндами.

Світло лине коридорами цього «Міста П'яти Веж». На сході воно вдаряється об Вежу Гранатів, відому своїми мідними шпильями й садами яскраво-багряних півоній; там проживає Телдейр, дружина правителя, зі своїми дітьми і наблизеними. Далі поспішає до Вежі Мирри, де розміщено святині й храми, і визолочує її бліду мармурову велич; відтак виграває над центральною Вежею Дзеркал, забарвлюючи її зубчасті мури в присмерково-рожеве і яскраво сяючи в галереях. На заході воно тоне в інтенсивній нефритовій барві Вежі Алое, де книжники сидять за столами в Королівській бібліотеці; а насамкінець зігріває блакить Вежі Ляпіс-Лазурі і запашні, сховані за віконницями кімнати Телкана.

За мить сонце впало за пагорби – немов лампу загасили. У цьому місті кажуть, що «темрява падає, як удар долі». Газель дивиться вгору, потім рясую мчить уздовж алеї барви парчевого бродату, мітяти шлях бібками посліду, схожими на темне насіння.

* * *

Вони завезли мене до того міста, до Вельвалінгу. Ми мандрували однією з барж короля, схожою на похоронну, встеленою подушками. Чорний шкіряний тент забезпечував сякий-такий захист від дощу, однак вояки запропонували мені покласти торбину в трюмі задля збереження. Я сидів поряд з ними на вологих подушках, а залога баржі, всі у темних капелюхах зі срібними дзвіночками, відштовхуючись жердинами, вели баржу каналом. На морі вони поміняли свої жердини на весла. Вони співали: *«Довго носив на собі я скарби короля. Та не зрівнятися Вейля коралам з твоїми вустами»*.

Бейн відступив од мене, втративши обриси в туманах. А потім дощ припинився, небо прояснилося, і яскраве море розпросторилося довкола мене з усіх боків. Як пише Равхатос у своїй *Пісні Вишнання*, «Я повернув лице до півночі», – і, подібно до його серця, моє серце «здрігалося, як струнний інструмент».

Острови поціткували море пунктирною лінією. Імперська баржа тихо прослизала повз них: білий ненаселений горбок під назвою Острів Крейд, чудові острівці з горами та струмками, де в кипарисових гаях стояли палаци, – Острів Птахів, Острові Поетових Доньок. «Гарні вони, острови Ітванаї, – пише Імродіас Історик, – але найгарніший за всі сам Благодословений Острів, зірка, що впала, і всі води Океану не змогли її згасити, духмяний острів, асфодель моря». Він замрів спочатку невиразною тінню, скупченням туманів, далі ставав усе щільнішим, блідим променем на морі показався пірс, стало видно вкриті оливковими деревами гори. Ми залишили інші острови позаду, і він постав у всій своїй погідній величі, немов білий ріг чи аметистова корона, немов місто з алебастру.

На причалі нас чекала карета, і ми, гуркочучи, поїхали рівною Орлиною Дорогою; вояки палили, і вікна затягло димом із запахом ганусу. Я відсунув віконне скло зі свого боку, аби йшло повітря. Ми минали м'яку сільську місцевість, де виноградники прикрасилися гронами, схожими на скляне намисто. Думка про майбутнє «випробування» відволікала мене від цих охайних полів, але мені перехопило подих од захва-

ту, коли нарешті побачив Вельвалінгу і забув про все в ту осяйну мить, коли райдужний відблиск спочив на колонах з етендрійського мармуру.

Мешканці островів не пробивають хмари, боячись гніву богині дощу. А мешканці півночі такого страху не мають. Шпилі Вельвалінгу сягали таких висот, яких я ніколи не бачив у столиці, ба навіть не уявляв собі у кошмарах. Вони були різні, не було серед них двох схожих, всіх їх було створено за окремою останньою волею королів: гладкі мури здіймалися обіч стін, укритих різьбленням, мармурові фігури нахилилися з балюстрад і прикрашали собою башти, з яких виростали обсидіанові шпилі, похмурі поглиначі світла. Спалахували дзеркала на конічних дахах, нефритові пси скалилися в бійницях мурів, сходові прогони висіли в повітрі й ряхтіли на сонці, а в садах росли неймовірно високі декоративні дерева, що визирали з-поза щедро обкладених кахлями стін. Ми перетнули величну площу перед палацом, неозору, як пустеля, і прогурокотіли схилом у підземний каретний дім. На думку мені спали слова оди, написаної Темандейном: *«О світочу імперії, мармуровий лісе, караване вітрів, Вельвалінгу!»*.

В каретному домі фірман відчинив браму, підносячи в руці лампу.

– Які новини? – запитав він.

– Все погано, – бадьоро відповів старий вояк, висідаючи з карети. – Низька платня, високі податки і жодної перспективи війни будь-де, окрім країни Броджіар.

– Мені б хотілося поїхати в країну Броджіар, – озвався молодший вояк.

– Тобі! – вигукнув його товариш, сміючись. – Та вони засолять тебе, як оселедця.

Фірман реготнув, визнаючи старшому воякові рацію, відтак кивнув головою у мій бік. – А цього куди?

– У Вежу Мирри.

Фірман відійшов од мене, і вояк відсалютував йому з похмурою посмішкою.

Я пішов за вояком освітленим смолоскипами тунелем; молодий вояк йшов позаду мене, відстаючи на крок-два. Так ми увійшли в залу розмірами з храм. Мабуть, зо три, а то й чотири таких будинки, як мій власний на островах, могли б поміститися у тій залі. Світло проникало сюди крізь високі вікна, крейдяні сходи немов пливли у ньому. Винятковий простір, виняткова тиша. На одній зі стін висіла тріумфального сюжету картина із зображенням весілля Елюети, один з останніх шедеврів Файроса Божественного; золота фарба на ній пом'якшилася через столітній шар кіптяви. Я знав цю картину: бачив її репродукцію в копії *Книги Часу*, що належала моєму метру. На передньому плані стояла на колінах дівчина людського роду, з посмішкою небес-

ного щастя. Кожна складка її сукні була достатньо великою, аби вмістити цілого мене. Її волосся було «гладким, як тінь», одну долоню вона тримала вивернутою назовні, показуючи місце, де її обпекла шкіра бога.

Друга зала. Третя. Черевики вояків своїм гуркотом розбивали тишу. В кожне вікно вливався, як таїнство, ореол туманного світла. Ми піднялися одними мармуровими сходами, потім іншими. Ніхто не звертався до нас, ніхто не перепиняв. Виглядало так, наче великий палац був цілком покинутий. Лишень коли зали стали меншими і почали наповнюватися їдким димом, ми побачили кілька фігур – занурених у себе чоловіків і жінок у довгих хітонах. Вони промайнули повз нас без жодного слова, як нетлі. Нарешті, в погано освітленій кімнаті, де по кутах тліли урни, старий вояк зупинився і кашлянув.

– Ну, – поважно озвався, – тут ми вас і залишимо.

Я кивнув, мої пальці судомно стиснули ремінець торбини.

– Не варто мати такий наляканий вигляд, – порадив він мені. – Це ще ніколи нікому не допомогло.

Обернувся до свого молодого підлеглого і кивнув головою на двері.

– Ходімо. Вони дадуть нам хліба й чаю в крамниці друкаря.

Вони вийшли, – ланцюг на поясі молодого вояка тихо брязнув, – і залишили мене самого в моторошній і задушливій темряві. Я почув шурхіт і обернувся. Висока струнка постать рухалась до мене через килим, несучи обома руками щось біле.

Не знаю, кого я очікував побачити: можливо, жерця в підпоясаному хітоні чи вченого у зеленому плащі із самовдоволеним виглядом, властивим олондрійським медикам. Але аж ніяк не цю високу жінку в темній сукні. Її тонкі риси освітлювала знизу лампа, що являла собою кулю матового скла.

– Ти прохач? – запитала вона.

– *Телдарін*, – відповів я. – Чужинець.

Вона пильно придивилася до мене. – Але ти прийшов побачитися з моїм батьком.

– Він – Жрець Каменю?

– Так.

– Тоді я... гадаю... він має мене випробувати.

Я зупинився, аби голос мене не зрадив.

– Ласкаво просимо, – відповіла жінка. Вона врівноважила лампу, перекинувши її на одну руку, а другу простягла мені; я стиснув її пальці, нагріті лампою, немов зроб-

лені з гарячого воску. – Мене звать Тіалон, – сказала вона. – Мій батько – Жрець Каменю. Він чекає на тебе; вчора ми отримали листа.

– Листа?

– Так. Від особи на ім'я Єдов. Здається, ти у нього мешкав.

– О.

– Не хвилюйся, – підбадьорила вона, і погляд їй пом'якшав од співчуття.

Я відповів коротким силуваним смішком.

– Твоє ім'я?

– Джейвік Тіомський.

– Джейвіку. Ходи зі мною. Він чекає на тебе у своєму кабінеті.

Я пішов за нею. Вона була вищою за мене, мала коротко стрижені кучері, немов щойно відхворіла. Ні в полотняних капцях, ні в простій вовняній сукні не було нічого елегантного; якби вона не представилася донькою жерця, я прийняв би її за когось на кшталт старшої служниці. Проте була в ній певна одмінна риса: від неї струменіла не самотність, а самодостатність. У сусідній кімнаті, де сіре світло наповнювало вікна, якими стівав поновний дощ, я побачив, що вона старша, ніж здалося мені перше, – можливо, їй років тридцять. На лівій скроні мала татування – третю літеру від безсоння.

– Батьку, – промовила.

Спочатку я його не побачив; кімната була заставлена столами, і на кожному височіли розповзлі стоси книжок і паперів. Я помітив його лише тоді, коли він прочистив горло: згорблений старий чоловік у чорному хітоні сидів біля вогню на стільці з високою спинкою.

Він пильно дивився на мене, його череп тьмяно блищав у шерехатому світлі. При першому погляді на його немов з каменю висічені риси я відчув, як моє серце затрепетало в надії: він мав такий самий бундючний відлюдницький вигляд, як у цілительів з моєї країни, чоловіків, які виліковували душевні хвороби, чоловіків, які виганяли привидів. Івром, Другий Жрець Каменю. Святий чоловік.

– Вітаю, *веймаро*, – наважився я заговорити. – Мене звать...

Я зупинився, заскочений тим, що він прямував до мене. Але не підвівся: це стілець рухався сам по собі. Коли все це присунуло ближче, я помітив по боках невеличкі колеса з павутиноподібними спицями.

Старий пересувався зі звуком, схожим на легке цокання. Коли він дістався до мене, його кістлява рука, що спочивала на підлокітнику, ледь помітно смикнулася, і засіб пересування зупинився. Він закинув голову, щоб вивчити моє обличчя. Очі в

нього були приголомшливі, великі й світлі, немов сигнальні вогні, що продовжують горіти на уламках по кораблетрощі.

– Ну? – промовив він. Єдине слово – і серце моє впало від самого його звучання. Голос був холодним і зневажливим: голос тирана.

– Сідай, будь ласка, Джевіку, – стиха озвалася дочка, підсуваючи мені дзиг'лик. Я глянув на неї, і вона кивнула мені; її очі відбивали світло, що сіялося у вікна. Щось в її погляді, спокійному й щирому, підбадьорило мене, і я сів.

– Ну? – повторив жрець. – Ти заявляєш, що бачив ангела.

– Я нічого не заявляю. Це правда.

– Це ти так кажеш. – Жрець нахилив голову, ніби спостерігаючи за якимось природним явищем. – Але це щось нетипове, – продовжив він. – *Ладьявел*.

Ладьявел означає «неписьменний». Неук: попросту дикун.

– Я вмю читати й писати, – заперечив я, ображений, – і вільно розмовляю олондрійською мовою.

– Овва! І ти, звісно ж, пишаєшся собою. – Він похитав головою і заусміхався так, що губи побіліли, притиснувшись до зубів. – Ну добре, добре. Насправді все це зайве. Справа проста. Скажи мені, хто тебе послав, і підеш собі.

– Ніхто мене не посилав. Мене привели сюди вояки.

– Не жартуй зі мною, – він стишив голос. – Назви мені ім'я свого господаря. Хто тебе навчив?

Я мимоволі ковтнув. Дощ різко напав на вікна, вогонь заколихався на своєму ложі. Старий жрець дивився на мене, стискаючи підлокітники свого зачарованого крісла. – Я... – видихнув я. Кров шуміла мені у вухах; здавалося, незвичайне море, біле і повне зірок, здіймалося довкола мене, заповнюючи собою кімнату.

– Ім'я! – гарикнув жрець.

Я відчайдушно закліпав, щоб повернути собі ясність бачення. Його рука в чорному рукаві промайнула крилом крізь тумани, що мене огортали. Зашелестів пергамент. Він розклав на колінах мапу і тицяв у неї своїм жовтим нігтем.

– Куди ти ходив у Бейні? Де тебе розбестили?

– Розбестили?..

– Так! Це були жерці Авалеї? Хоча я сумніваюся в цьому; вони надто хитрі, щоб робити це нині. Це був якийсь крамар? А може власник готелю? Як його звали?

– Єдов, – прошепотів я.

– Це був він?

– Ні... це... я не розумію, про що ви питаєте. Я не розумію, що ви маєте на увазі.

Жрець обернувся до доньки, яка тим часом підтягла собі стілець і сіла біля нас, підперши підборіддя рукою, з виразом задуми і не без співчуття.

– Бачиш? – жрець свердлов її очима. – Ось чому вони обрали цього *ладьявела*. Він може твердити, що нічого не знає, а ми не можемо нічого довести.

– Але, можливо, він каже правду, – відповіла вона.

– Так, я кажу правду, – перебив я, захопившись за цю іскру надії. – *Вейдарін...*

– Я не жриця.

– *Телдарін...*

Вона і на це звертання похитала головою, спохмурніла.

– Ні. Називай мене на ім'я.

– Тіалон, тоді... в ім'я богів, яким ти молишся, – допоможи мені!

Мій крик завис у повітрі. Здається, дочку жерця він зворушив: її щоки зблідли, вона випросталася, склавши руки на колінах, і відповіла:

– Я допоможу. – Її батько застогнав і зібгав мапу жестом роздратування. – Я допоможу, – твердо повторила вона, – але ти також маєш мені допомогти.

– Будь-що. Зроблю все, чого лиш попросиш.

Я витер очі тремтячою рукою. Туман моєї слабкості відступив, кімната знову прояснилася. Під блакитними від дощу вікнами Тіалон нахилилася вперед, сплівши руки, на щоці стрибав відблиск вогню.

– Джевіку, – проказала повільно й вагомо, – це серйозна справа. Тебе припровадили сюди за підозрою в скоєнні злочину. Ти розумієш, про що йдеться?

– Ні.

– Удавання святості, – сказала вона і зупинилася, щоб спостерігати за мною.

– Святості?

– Так. Злочин заявляння про контакт з духами померлих.

– Але ж я нічого не заявляю, – заперечив я. – І не заявляв нічого. Я не сказав нікому, окрім власника готелю, а той спровадив мене до вас. – Я перевів погляд з її чистих зелених очей на палаючі очі батька, що вилітали з орбіт. – Я не святий. Я б ніколи не назвав того, хто має таку як у мене недугу, святим.

– Ось бачиш, батьку, – промовила Тіалон.

– Нічого я не бачу, – відрізав він. – Нічого, крім нового підступу свиновірців Авалеї.

Тіалон зітхнула й повернулася до мене.

– Розкажи нам про свій острів. Розкажи нам...

– Розкажи нам, – перебив її жрець глузливым тоном, – чи поклоняються ваші люди ангелам?

– Ні, – відповів я. – Тобто... в нас є добрі духи, яких ми зємо ангелами. Але вони не померлі. Вони не такі, як мертві, – це щось інше...

Мій голос звучав надто слабко як на таку кімнату, отож жрець нахилився вперед, зосереджений, і прикував мене своїм безжальним поглядом.

– Не такі?

В моїй уяві постали неозорі ліси та руки моєї матері, що пахнуть борошном. Там на темних вітварях стояли черепки з тліючим розмарином і лежали *дженат*. Вітер зітхає у гіллях хлібного дерева, чутно ритуальний спів цілителів, ячання мого старшого брата, як його бито за будинком. Я з усіх сил намагався передати ці образи словами, воліючи при цьому дивитися на Тіалон, а не на жерця, бо щирість її погляду додавала мені сили. Поки я розповідав, у кімнаті поволі темнішало. Дощ припинився, але над морем пролунав звук далекого грому.

– У найдавніші часи, – розповідав я, – було тільки море. Острівів не було. Боги тоді були, але під морем. І з ними були їхні слуги, нижчі духи, які є ангелами, які, подібно до богів, завжди однакові – ні ростуть, ні зменшуються... Після того, як світ розділювався, вони пішли жити на Острів Достатку – те місце, куди ми вирушаємо після смерті, тобто ті з нас, хто вмирає добре. А ті з нас, хто вмирає недобре, потрапляють до іншого місця.

– Іншого місця? До якого іншого місця? – вимагав пояснень жрець.

– До *Джепнатоу-хет*, – тихо сказав я. Країни анге... ні, країни мертвих. Тих, хто мертві, але ще живі. Єдине місце, куди не можна дістатися морем.

– А що це означає – померти погано? – запитала Тіалон.

– Померти неспаленим. Померти на морі, або зігнати, або померти у розпалі розпусної пристрасті. Та ангел, що мене переслідує, померла в Алейліні, що на півночі. Її тіло так і не спалили, і тому вона не може спочити.

Тіалон кивнула.

– Я читала в книжках одного з наших вчених, чоловіка на ім'я Фірдред Бейнський, що острівні люди спалюють своїх мертвих...

– О так! – перервав роздратовано жрець. – Моя дочка обожнює географів. Але дозволь запитати тебе, *ладьявеле*, – твій народ спілкується з мертвими?

– Ні.

– Він тремтить! – заволав жрець, відкинувшись у кріслі й піднявши брови. – Ну, це вже щось! Це, принаймні, виходить за рамки звичного! Отож, ваш народ не прагне дістатися до мертвих; він не є аматором могил. Чудовий, розумний народ, оті *ладьявен!* Але наш власний народ, як ти, мабуть, знаєш, має просто-таки жажливу пристрасть до ангелів. Одного часу було так: досить тобі було уві сні побачити свого померлого дідуся, як тебе вже тягли до храму. Тих, хто стверджував, що може розмовляти з мертвими, оточували шаную, і люди приходили до них з усілякими питаннями, так начеб ті були оракулами. Як вродить кукурудза, куди поділося подароване мамою намисто, за кого я вийду заміж, хто вкрав мого буланого – різні дурниці, трюки, фарс! Так, любов до ангелів була колись виразкою цієї країни, і я той лікар, який її вирізував.

Ми дійшли до моменту, якого мені не можна було оминати.

– Якщо ви лікар, – сказав я, – то вилікуйте мене. Допоможіть мені знайти тіло моєї співвітчизниці. Мені треба поїхати в Алейлін, або нехай тіло ексгумують і пришлють мені сюди. Я маю спалити його на погребовому вогнищі.

Старий вперся у мене поглядом. На якусь мить вираз здивування і навіть поваги перебіг його обличчям бляклого старого баклана, побитого снігами. Відтак він подивився на Тіалон, знову перевів погляд на мене, відкинув назад голову, оголивши поморщене горло, і зареготав.

– Дивовижно! – вигукнув він. У його сміху не було справжніх веселоців; це був жорстокий звук, що скидався на точення дзьоба об камінь. – Він просить мене відрядити людей, аби вони вешталися країною, розкопували могили, влаштовували літні вогнища, як це роблять наші селяни по закінченні сінокошу. Яке б це було свято! І ти, гадаю, – продовжив він, підвівши голову, щоб зафіксувати мене своїм хижацьким проникливим поглядом, – ти, без сумніву, будеш керувати процесією, люблений і шанований усіма, і ще із сотню літ не буде кінця переказам про цю історію. Ні, *ладьявеле*, цього не буде. Я не дозволю дурити своїх людей. Я хочу бачити їх чистими, і чесними, і здатними читати *Ванатул*. Слова є вершиною духа, і в книжках ми можемо спілкуватися з мертвими. Поза цим немає нічого правдивого, немає жодних голосів, які ми могли б почути.

Він обернувся до доньки.

– Гадаю, Сірі Доми.

– Так, батьку, – пробурмотіла вона. Тоді перетнула кімнату і вдарила в гонг, розсипаючи дзвінкий, як бризки льоду, звук. Вона залишилася в тіні, її обличчя нагадувало кам'яний диск; світло вогню торкалося тільки щиколотки і чорного ворсу капця.

Її батько склав мапу на колінах, вигладжуючи кожну зморшку.

– *Веймаро*, – звернувся я до нього, але він не підвів очей.

За мить ми почули тупіт, і коли прибула охорона, щоб забрати мене в Доми, я підвівся так різко, що дзиґлик піді мною перекинувся.

Глава дев'ята

Сірі Доми

Сірі Доми. Лікарня для психічнохворих, розташована у Вельвалінгу, на південній стороні Вежі Мирри. Побудована у 732 році, вона призначалася для членів Імперського Дому. Так тривало до 845 року, коли, простоявши деякий час порожньою, вона перейшла до інших знатних родин. Нині будь-яка особа, благородна або з простолюду, отримавши дозвіл од жерця або жриці, – за винятком жерців культу Авалей, – може отримати там лікування. Доми функціонують відповідно до філософії Мюїрна Фейрівельського, який надавав особливої ваги світлу, повітрю й мовчанню в тактиці ведення та лікуванні божевільних.

Я закрив книжку й підвів погляд.

Білі стіни, біла підлога, стеля пофарбована на взірець неба.

Я пригадав, де чув раніше ці слова: *Сірі Доми*. Переповнена кав'ярня в Бейні, безладна розмова про відомого художника.

– Замкнувся на кухні, – казали. – Майже стік кров'ю.

Молода жінка, яка пила зі мною, скрушно покрутила головою.

– Бідний хлопчина! Заберуть в Доми.

– Куди-куди? – перепитав я.

– В Сірі Доми, – уточнила вона. Знову оте дивне гойдання головою, зачочування очей, сміх. У глибині її сліпучої посмішки виднівся єдиний потемнілий зуб.

* * *

Я повернув у свою торбину книжку *Супутник ліхтарника*, викрадену з бібліотеки Єдова в готелі Урлома. Доглядач, який привів мене сюди, сказав, що я можу користуватися полицями, якщо захочу, але я не захотів. Я б не хотів облаштовувати собі дім у цій білій кімнаті. Мої книжки залишилися там, де й були. Доглядачі забрали мій одяг: тепер я одягнений у те, що носять в Сірих Домах – бляклий балахон з поя-

сом. Вони забрали мій гаманець, «на зберігання»; забрали мої пера й чорнило. Але писання заохочувалося. Вони видали мені м'який олівець із закругленим вістря.

На полиці стояли інші книжки. Я перетнув кімнату в чотири кроки і перехилився набік, аби прочитати назви на корінцях. *Канкельде, Військова Дисципліна. Евменійська Кампанія. Коротка Історія Мовної Війни*. Товсті томи в брунатній телячій шкірі, вочевидь, пожегнуті якимось старим колишнім вояком.

Я роздивився довкола. Потер стіну пальцем; трохи білої фарби залишилося на пальці. Взявся ходити довкола стін, аби розім'ятися й забути, що є в'язнем. Я міг би вийти в загальну кімнату, де попід стінами вишикувалися фарбовані білі кушетки, але відчував огиду до товариства інших пацієнтів. Під час години *кебма* двоє з них витріщалися на мене, перешіптувалися і хихотили: чоловік з пошрамованою головою й жінка з акуратною пов'язкою на кожному кінчику пальця. В жінки були фарбовані в яскраво-зелений колір повіки і густо намащений чимось червоним рот. Перехопивши мій погляд, вона помахала мені тими таємничими обмотаними пальцями...

Ні, не варто туди йти. Я все ходив і ходив по колу, в марній надії втомити себе, перш ніж настане ніч. На високій стелі наді мною сяяла лампа – надто далеко, щоб дістати, ще й забрана у залізну сітку, аби ніхто не міг розбити скло.

* * *

Попри те, що двері були замкнені, ангел все одно прийшла.

Я видерся зі сну в супроводі власного крику.

Вона була тут, її руде світіння, її одяг, текучий, мов рідина.

Я вигинав спину дугою і корчився на ліжку, вся кімната раптом стала могилою, а серце – божевільним інструментом, що б'ється так шалено, аж несила терпіти. Мій страх все ще був тваринним, нагальним і нездоланим, як крик віслюка, який відчув запах крові.

Вона встигла сказати багато чого, перш ніж я зміг почути її поза ударами свого серця. Думаю, що вона говорила мені про холод. Але я бачив тільки її руки в русі, похилену на один бік голову; світло, що линуло від неї, вихоплювало обриси книжкових томів на полиці. Я дивився на її уста, як вони відкривалися й закривалися; насправді це була лише гра її світла. Я уявляв, що нутро в неї порожнє або наповнене попелом чи парфумами. В неї був серйозний погляд, хоча очі мала все такі ж нелюдські, непрочитувані. Рухалася так, як, за моїм уявленням, мали б рухатися під водою вугри.

Її думки, її образи вторглися в мене: я був відкритий, як поле. Я побачив обличчя її матері, потім кут вулиці десь у Бейні. Те, що це був Бейн, я пізнав за формою ліхтарів. У блакитному світлі повз мене проїхала кривобока карета. Виднілися дахи, опівнічне небо було таким холодним, що зірки дзвеніли суголосно з ним.

Я качався по підлозі, кидався об стіни, аби позбутися цього видіння. Кімната стала срібною і кидала мною туди-сюди, мов човен. Я втратив свідомість; прийшов до тями, лежачи на підлозі. Наді мною рухалося світло: земне, масляне світло каганця, настільки рівне й природне, аж мені сльози навернулися на очі.

– Поглянь, він приходить до тями.

Один з доглядачів, служників богині Лейлін, обійняв мене за плечі й допоміг сісти. Інша доглядачка тримала каганець. Той, що був поруч зі мною, обтирав мені скроні холодною носовою хусточкою, що наповнила повітря запахом товченого плюща.

– Ось так, – промовив заспокійливо. І допоміг мені лягти в ліжко. Його товаришка спостерігала за нами, її занепокоєне обличчя підсвічувалися знизу, через що здавалося, що має вуса, схожі на відбиток великого пальця.

– Може принести вам що-небудь? – запитала вона.

– Так, принесіть мені тіло мертвої дівчини.

– Що-що? – перепитав інший доглядач, нахилившись до мене.

– Нічого, – видихнув я.

* * *

«О доброзичливий читачу, – писав Фірдред Бейнський з дороги над Гаделлоном у північних горах, – не думай, що людина у якийсь момент закінчить творення себе самої. Душа завжди може перекуватися в нову форму; і тепер вогненна рука Іви взялася за мене не на жарт – більше того, він навіть накинувся на мене зі своїм молотом... О ви, бейнські панії, чарівніші за квітки мімози, що ви подумаєте, якщо я скажу вам, що впав на землю і поповз на животі в убогу халупу чаклуна з гірського схилу, який носив шапку з овечих сечових міхурів? Тільки відчай примусив мене підкоритися йому, бо рана на моєму стегні стала поширювати поганий запах. Я подивився в його очі, обмащені жиром, і сказав собі: настає день, якого ніщо не провіщало...».

Ось і на мене теж накинулися з молотом; і в зіткненні з привидами я був готовий, як Фірдред, захопитися за будь-яку надію на зцілення. І коли дочка жерця, Тіалон,

прийшла до моєї кімнати і сказала: гадаю, я могла б послабити твій біль, – я сів на ліжку і виголосив:

– Зроби це.

Вона помовчала.

– Ти дуже піддатливий на умовляння. Чи не хочеш спершу вислухати мою пропозицію?

– Мені цього не треба, – прошепелявив я. У мене розпухла губа – розсік уночі, падаючи.

Вона підтягла до себе *бредіс* – обтягнутий шкірою писарський дзиглік, що стояв під стіною – і сіла, схрестивши ноги.

Я знову ліг. Її обличчя розташувалося трохи вище за моє, отож я міг добре придивитися до її вушного завитка і блакитного татуювання на скроні. Вона принесла з собою пошарпану скриньку для письма, і тепер відкрила її, поставивши собі на коліна, і вийняла малу книжечку в білій палітурці.

Прочистила горло. На фоні книжечки особливо помітною була брунатність її рук. Коли вона рухалася, по ній перебігала покліткована тінь од сітки, що захищала лампу.

– Для цього насправді ще зарано, – сказала вона, глянувши на мене, – але я подумала, що це допоможе тобі зрозуміти, яке лікування я маю на увазі.

Вона відкрила книжечку і прочитала: *Бо нитка є тобі дороговказом. Бо ти зодягнений у світанок. Бо в полі знайшов ти захований скарб. Прихили ж коліна, мандрівниче, і візьми його. Цей скарб – слово. А тепер устань, підними патерицю свою і йди, поки не знайдеш інше».*

Вона закрила книжечку, погладила обкладинку.

– Цю книгу написав твій батько, – озвався я. – *Коштовності з Каменю.*

Вона подивилася на мене і усміхнулася.

– Ти її знаєш.

– Бачив у Бейні.

– Читав?

– Лише рядок чи два. Читав те, що там мовиться про ангелів.

Легкий рум'янець забарвив її щоки.

– Добре. Я щойно прочитала тобі уривок з глави про читання.

Читання, сказала вона: у цьому полягала її пропозиція. Уривок, який вона мені прочитала, був промовлений вустами богів. Ці слова були висічені на Камені, що його покійний вчитель її батька знайшов у пустелі, де блукав на почутій уві сні заклик.

Читати Камінь і записувати прочитані слова було справою життя для батька, а її справа життя полягала в тому, щоб допомагати йому. Глава про читання була однією з перших, яку вони записали. Вона розповіла, що батько, осягнувши сенс тієї глави, скоцюрбився на підлозі й стогнав, немов народжував красу цього благословення.

Вона сказала, що читатиме мені.

– Гарна ідея, – погодився я. – І що воно має дати?

Вона нахмурила брови, але не з образи, а роздумуючи над запитанням. Її обличчя прибрало відсутнього вигляду, немов вона дослухалася до внутрішнього голосу.

– Думаю, – промовила нарешті, – те, що мучить тебе, – це втрата рівноваги, брак ладу. Писане слово несе в собі лад набагато більший, ніж мовлене слово. Я вважаю, що тобі слід читати, причому безупинно, читати все, що трапиться під руку. А коли ти втомишся, я читатиму тобі. Цей метод вже мав певний успіх. Я практикувала його з іншими. Один з них повернувся до своєї родини.

– Небагатьох я знаю, хто читає більше за мене, – відповів я їй. Тим часом я лежав на спині, а вона підвелася і нахилилася наді мною із золоченим пером в руках.

– Пробач, – промовила стиха. Відтак поставила дві крапки мені над бровами і виміряла відстань між ними мірною стрічкою. Губи мала зосереджено стулені. Дотик рук був твердий, попри всю її худорлявість. Її одяг мав сухий запах, подібно до землі, нагрітої сонцем. Закінчивши, записала кілька рядків у записник, що був у її скриньці. – Висновок Ури, – пояснила вона. – Про вплив думки на кров. Його так ніколи й не довели.

Підійшла до полиці й присіла, щоб прочитати назви.

– Читав щось із цього?

– А ти не збираєшся читати молитви? Ну, щоб настановляти мене, вести шляхами Каменя?

Вона посміхнулася до мене через плече.

– Не має значення, що ми читаємо, але я воліла б, щоб тобі не було нудно. – Ще раз перебіглася назвами. – Спробуймо це. *Мемуари Вояка*.

Тіалон повернулися на *бредіс*, прихопивши з собою товстенький томик. Друк виявився для неї задрібним, отож для зручності читання вона сягнула по принесені у скриньці окуляри. Вони звисали на ланцюжку, який заклала собі як намисто. Прилаштувавши їх на носі, відкрила книжку навмання і почала.

Звичайно, честю було воювати під її орудою, за що я дякую Тому, Чиє Обличчя Приховане. Я пам'ятаю опівнічну сторожу і те, як ми могли бачити, що каганець все ще світить в її наметі чи в наметі одного з її наложників. Куди б вона не вирушала, всюди брала з собою усіх сорок сім наложників, а ті не скаржилися, хоча деякі з них були зовсім хлопчиками, і їхня шкіра серед зими геть потріскалася, як і наша, і якщо бракувало деревини для нагрівання води, вони йшли немитими так само, як і ми... Але після того, як Дрюнве помер тієї весни, Фереланья вже ніколи не була такою, як раніше, хоча й продовжувала мати сорок шість наложників, яким належалося її утішати, тому ми, вояки, й кажемо, коли в житті щось втратило смак: «це щось таке, як сорок шість наложників пані генерала»...

* * *

Звісно ж, таке лікування виявилось провальним.

Але голос Тіалон продовжував заповнювати собою години, і я щодня чекав на неї з усе більшим нетерпінням. Я ніколи не чув наближення її кроків. Вона завжди стукала, потім зазірала у двері, посміхаючись, і нерішучо заходила, завжди зі своєю скринькою для письма.

Ясність, думав я. Ясність і музика. У неї був низький, виразний голос, не такий потужний, як дзвін, але резонуючий, як *ліміке*, олондрійські цимбали. Вона читала мені вірші Деміоса Бешайда і листи Скендхо Письменного, вождя Броджіара, який заповів поховати себе під бібліотекою Телкана. Вона читала мені п'єси Неавендіс Поетеси з великим артистизмом, змінюючи голос і міміку, аби відповідали різним персонажам. І була розчарована, побачивши, що зміни в мені не настають. Через тиждень мені більше не потрібно було хитати головою. Вона вже могла читати по моєму обличчю.

– Не здавайся, – прошепотів я.

Вона усміхнулася. Її рука потяглася до моєї подушки і взялася перебирати неслухняний торок на ній. Пристойність чи сором'язливість завадили їй торкнутися мого волосся. Замість цього вона теребила торок, аж поки той урвався. Скинула його зі спідниці, куди він було причепився – біла прядка на чорному тлі.

– Розкажи мені що-небудь, – попрохав я, боячись, що зараз вона піде, боячись, що вона вислизне туди, де проживає решту свого життя, у щасливе й впорядковане місце, збудоване з книжкових полиць, урізноманітнене кольоровим чорнилом, віддалік од монотонної нудьги Домів.

– Добре, – погодилась вона.

Розповідь була присвячена Неавандіс, великій королеві-поетесі.

– Одна нога в неї була коротша за іншу. Лише трохи, але все одно вона ніколи не ходила. Слуги носили її в спеціальному кріслі – тепер воно тут, зберігається у підвалах скарбниці. Називається «Хризопразове Сідло». Стара Телдейр запровадила звичай – виносити його напоказ у день смерті Неавандіс; малою дівчинкою я кілька разів це бачила. Воно вкрите яскраво-зеленими самоцвітами, кольору нестиглих яблук. Дуже красиве. – Зупинилася, відсунула *бредіс* од ліжка і сіла так, аби дивитися мені прямо в лице.

– Кажуть, у неї був коханець, – продовжила вона задумливо, обійнявши коліна руками. – Конюх з Файяліту. Його повісили за каліцтво одного з бойових коней короля. Тепер, звісно ж, усі говорять, що його повісили через ревності – королем тоді був Атрін Блідий, який славився своєю жорстокістю. Але кажуть ще й таке – буцімто Неавандіс отруїла одну з танцівниць короля, на ім'я «Стопи, як Пальмове Листя». Та хіба хтось знає, як було насправді? Бо, як казала моя няня, «під плащем Телкана вміщається стільки речей, що не стало б часу їх перелічити від сьогодні до Танбрівудської Ночі». – Вона заклала за вухо темний кучерик і пригладила його. Смугаста тінь мандрувала її обличчям. – Танбрівудської Ночі повісили коханця Неавандіс. За звичаєм він мав право на останнє бажання. Отож і попросив, аби його стратили саме Танбрівудської Ночі. Це був серйозний удар по королю, який був забобонним, – прецінь вважалося, що ті, хто вмирає Танбрівудської Ночі, можуть легко переходити з Країни Мертвих до нас, і що багато хто з них стають Ангелами Переслідування.

– І він переслідував короля? – мій голос зробився дуже тихим.

– Цього ніхто не знає. Більше схоже на те, що він переслідував королеву. Бо хоча після його смерті вона й написала ще кілька п'єс, включаючи *Юну Діву з Квітами*, і дев'ятий том поезій, але почала жувати листя *мілім* – спадкова вада – і, як тобі відомо, померла у віці п'ятдесяти років.

– Ти ж не віриш у те, що щойно сказала, – в Ангелів Переслідування.

Її очі, пильні та ясні, витримали мій погляд.

– Ні, Джейвіку, не вірю.

– Тоді як ти можеш це пояснити? І не кажи про божевілля. *Не кажи*.

Їй вирвалось коротке зітхання, таке легке, як спогад про дихання.

Я відвернувся од неї і втупився у своє гіпсове небо. Але вона продовжувала сидіти, так довго, що я врешті знову повернув голову до неї. Вона прикипіла поглядом до ніжки мого ліжка.

– Це було б занадто просто, – прошелестіла вона. – Ангели. Тому що боги говорять не так, як говоримо ми.

* * *

І яким же чином говорять боги?

У закономірностях; у письмі.

Але іноді здавалося, що вона їх не чує. Її поведінка ставала різкою і нервовою; вона грюкала дверима за собою. Упершись в своїх безплідних зусиллях довести Висновок Ури, так сильно натискала мені пером над оком, аж протинала шкіру. Вона думала, що повинна була статися якась зміна: посилення тепла в кровотоку, розширення чола, бодай мізерне.

– Ти *слухаєш*, коли я читаю? Слухаєш, Джейвіку?

Якось в один із тих розрізів упала сльозина, що викотилася їй з ока. Запекло, немов увійшло жало.

* * *

Сірі Доми не є жорстокими. Вони добрі. Кожен день починається з прогулянки для тих, хто не надто божевільний, щоб вставати і ходити. Йдеш широким коридором, де завжди горять світильники, і кожен з них забраний у дротяну сітку, а відтак виходиш через великі подвійні двері в сад. Сад дикий, власне просто порослий травою схил, оточений муром. Моря звідси не видно, але здається, що воно відбивається в небі. Повітря сильно насичене йодом. Одного разу в нижній частині схилу жінка з пов'язками на руках знайшла чайку зі зламаним крилом.

Якось вранці Тіалон прийшла в сад одвідати мене. Я сидів під муром з книжкою, і її довга тінь впала на сторінку.

– Джейвіку, – покликала вона. – Як ти почуваєшся?

Я, прижмурившись, дивився на неї.

– Як бачиш.

Вона сіла поряд і поклала свою скриньку в траву, що іскрилася на сонці.

– Ти рано, – сказав я.

– На вулиці так гарно, що я просто не змогла всидіти. – Вона була в безтурботному, блаженному настрої; відкинулася назад, щоб споглядати небо. – Довкола по-

чинає пахнути осінню, хоча ще тепло. Пахне камінням, як у старій пісні. Знаєш цю пісню?

Осінь надходить, шепоче і пахне камінням.

Так сумно мені.

Скоро настане пора, як варитимем чай
із сушених корінців.

Лошо, ой Лошо!

Що ти зробив із квіткою тою,
яка була серцем моїм...

Вона зайшлася від сміху:

– З цього моменту пісня стає такою сентиментальною, просто жах! Мені подобаються лише перші рядки, де осінь, шепіт, пахне камінням... Що ти читаєш?

Я підняв книжку, щоб показати: це була моя копія *Олондрійської Лірики*.

Вона мовчки дивилася на неї якусь хвилинку. А тоді якимось напруженим голо-
сом порадила:

– Це рідкісна копія. Стара. Маєш добре її пильнувати.

Вона сиділа, спершись спиною на мур, раптом її опанувала пригніченість. Я не
звик бачити її в такому яскравому світлі. Здавалося, що незмінна темна вовна її одя-
гу посипана блискучим порошком; блиск ланцюжка її окулярів мене засліпив. Не мо-
жу сказати, чи справді їй тремтіли губи, а чи це була сонячна омана.

Раптом вона попрохала:

– Розкажи мені про свій острів.

– Про острів? – Її запитання було таким несподіваним, що я затнувся.

– Так. Що ви їсте. Які у вас домівки. – Вона щось рахувала на пальцях, не див-
лячись на мене. – Хто ваші правителі. Як у вас називаються пори року. Як ви танцю-
єте. Про все. Розкажи мені все.

– Мій острів називається Тінімавет.

– Продовжуй.

– Ми – фермери й рибалки, в основній своїй масі. Дехто з нас вирощує чай.
Щоб стати збирачем чаю, спершу ти маєш довести, що твої руки ніжні, як квіти. З
огляду на це така робота зазвичай дістається молодим дівчатам...

Я замовк. Вона закрила обличчя руками; плечі їй здригалися.

За мить нахилилася до своєї скриньки для письма. Вийняла хусточку, витерла очі, тоді, зім'явши, поклала хусточку назад поміж книг і паперів.

На мене так і не дивилася. Її профіль виглядав, наче мокрий плід зі знятою шкіркою.

– Пробач, – сказала вона.

– Ні... Це...

Вона піднесла руку, обриваючи мої слова.

– Неприпустимо, – промовила. – Це неприпустимо, і нема мені виправдання. Дозволь запитати – скільки тобі років?

– Двадцять два.

– Двадцять два. – Вона дивилася на мене, і її очі були мокрі й зелені, як селадон. – Ти дуже молодий. Гадаю, ти ще нічого не встиг побудувати?

Я подумав про своє життя: навчання, подорож, ангел. І заперечливо похитав головою.

– Ні, – прошепотіла вона. – Я так і думала, що ні. Будувати – це небезпечно. Як тільки ти щось побудував, – щось таке, в що вклав усю свою пристрась і волю, – воно стає для тебе ціннішим, ніж власне щастя. І ти не розумієш цього, поки будуєш. Отак ти створюєш мучеництво – щось таке, що пізніше змусить тебе страждати. – Вона посунулася по траві, змінивши позу, і обсмикнула спідницю. – Дехто скаже, що мучеництво – моє призначення, – стиха продовжила. – І це правда, або частково правда. В мене ніколи не було шовкової сукні. Відколи мені сповнилося одинадцять років, увесь свій одяг я шию собі сама. Навіть няні не дозволялося мені допомогти. Бачив би ти, що то був за одяг – спідниці криві, пахви провисають або надто тісні... Та ніхто не сміявся. Вони не сміялися, бо боялися. Боялися мого батька і Телкана. І для мене це було ще гірше. Почувалася ще самотнішою...

Вона накрутила на палець ланцюжок, що був у неї на шиї. – Я нічого про це не знаю, – прошепотіла. – Про все те, що відкидаю. Про ті речі, що заборонені Каменем. Ошатний одяг, танці, вино, пору паління вогнищ. Мені невідомо, що таке бал. Я ніколи не бувала ніде, окрім Бібліотеки Бейна. Ой ні – одного разу я побувала в Долині. Лише раз! Їздила до міста Елюет, де помер мій дід. Мені тоді було тринадцять, і я була така перелякана! Така перелякана, що майже не пам'ятаю, як воно – їхати по возом, як виглядала країна. Нам довелося випорожнюватися в траву – це мене жахало! І відтоді – ніколи. В мене немає коштовностей, окрім намиста, залишеного мені мамою. Та я ніколи не носила його, Джевіку, – ніколи. І тепер ти запитаєш: що це

означає? Що я побудувала? Якщо я ніколи нічого не вирішувала... якщо я лише погоджувалася з тим, що вирішували за мене...

Я похитав головою, але вона схопила мене за зап'ясток і сильно стиснула його, двічі.

– *Не прикидайся.*

І відпустила мене. Кров прилила мені до зап'ястка; він пульсував.

– Висновок Ури! – гукнула вона з різким сміхом. Її очі знову наповнилися сльозами. – Батько був правий. Це дурниці. Я тільки думала, що маю щось своє... Я ніколи не була на морі. Я ніколи не була в чужоземній країні. Я тільки читала про них. І вже ніколи нікуди не поїду. Ти чуєш мене? Я ніколи нікуди не поїду. Але я дещо побудувала. Ти... ти... – Вона, тремтячи, вказала на мене. Її гнів вразив мене. – Де ти вивчив олондрійську мову? – крикнула у нестямі.

– Олондрійську? Вдома. В мене був вихователь.

Я наче водою її облив – так вона зреагувала. На мить завмерла; тоді схопила свою скриньку і встала.

– Тіалон!

Вона швидко пішла геть по заросеній траві. І не прийшла до мене ні наступного дня, ні опісля.

* * *

Час тягнувся в Домах одноманітний, як клубок вовни. Я був знаний під ім'ям Острів'янин і являв собою майже зразкового пацієнта. Їв те, що давали. Ходив на обов'язкові прогулянки. Доглядачам я подобався, як, власне, і пацієнтам: якимось чоловік з пошрамованою головою дав мені пізньоцвіт.

І це все, що стосується днів; але ночі, ночі... Нам часто кажуть, що сон є сестрою смерті; для мого привида сон був радше дверним отвором за шовковою завісою. Вона відсувала цю вуаль пальцем; а я шарпався, немов риба на гачку. Потім блискавка, крики, швидкі кроки доглядальників у коридорі.

Я так часто падав з ліжка, що вони стягли матрац на підлогу, і я тепер спав на ньому, наче на сіннику десь на островах. На стільці біля моїх дверей сидів доглядальник, той самий червонолиций кирпатий чоловік, який прийшов мені на допомогу в першу мою ніч у Домах. Коли я запитав його ім'я, він сказав, що можу називати його Орду, що означає «Жолудь». Одного разу, коли я лежав, знесилений, і спостерігав, як він прибирає з підлоги моє блювотиння, я запитав його, чи вірить він в ангелів. Він

кинув ганчірку у відро, не дивлячись на мене. – Принесу вам імбирного чаю, – ото й усе, що сказав.

Я писав листа за листом Жерцю Каменя, пояснюючи свої обставини і просячи про милосердя. Я писав Тіалон, просячи її повернутися. Орду дбав про те, щоб мої писання потрапляли до адресатів; він був чесною людиною; він щиро пообіцяв мені, що жоден мій лист ніколи не потрапить на материк. Ні жрець, ні його донька не відповіли на мої листи, але я продовжував писати їх, бо це заняття не давало моєму розуму знову й знову повертатися до диких думок: як би то увігнати олівець собі в зап'ясток. Я кружляв по кімнаті босоніж, зі сплутаним волоссям, в отому своєму позиченому одязі, і будував логіку, сперечаючись з власною тонкою тінню.

У деякі ночі ангел не приходила, і я спав, аж поки Орду не відчиняв двері й не кликав мене. Через деякий час тільки такі ранки могли змусити мене заплакати. Загартувавшись у протистоянні страждання, я не мав захисту проти звичайного денного світла. Закривав обличчя руками і ридав.

Єдине, що могло мене тоді заспокоїти, – це двоколірна копія *Роману Долини*. Відлущена позолота на корінці, ілюстрації-дереворити. *Фелхамі Рятується Втечею з Фортеці Біл. Король Зустрічає Лева*. Грива зображеної істоти має насичений рожевий колір і симетрична, як колесо. Я заповзав у цю історію, занурювався в зациклений і формальний сюжет, де зимові битви і магічні перетворення, де відьма Бродліан під личиною слимака крилася у лісі в оточенні чотирьох білих свиней, де Фелхамі, вбитий, простягся на ложі з духмяної рути. *Довго він їхав, і впала темрява, і місяць був йому товаришем*. Рядки, що пробули незмінними усі вісімсот років, зодягнені в усю їх благородну ясність.

Аж ось одного разу з книжки випала картка, а на ній невідомою мені рукою було написано послання, що складалося з одного рядка. В ньому говорилося: «*Чекай нас опівночі*».

Глава десята

Опівночі в Скляному Лісі

Я прокинувся від звуку шипіння.

Сів, вчепившись руками в матрац, всі м'язи нап'яті – готуються протистояти привида. Але привида не було. Замість нього перед моїми очима постав прикритий заслінками ліхтар, що відкидав вузький промінь світла кольору міді.

Я міг розгледіти лише пальці, які тримали світло, а за ними – тінь у плащі.

Постать кинула щось на мій матрац. Прошепотіла:

– Надінь це.

Я обмацав те, що впало поруч: штани, туніка, пара тканих капців.

– Хто ти?

Відвідувач підняв ліхтар, щоб показати мені своє лице. Його очі залишилися в тіні, але посмішка була вельми приємна.

– Друг, – прошелестів його видих. – Твій друг. І Богині Авалеї друг.

Я більше нічого не питав, а заходився якомога швидше одягатися в темряві.

Закінчивши з одяганням, я встав, і незнайомиць наблизив губи до мого вуха, для чого йому довелося трохи нахилитись, бо, як і більшість олондрійців, він був вищий за мене.

– Йди за мною. Не кажи нічого, поки я не дозволю.

– Речі забрати з собою?

Він коротко стиснув мені плече:

– Не сьогодні.

Я пішов за ним. У галереї вздовж стіни тягся ряд малих нічних ламп, тьмавих, немов світляки. На стільці з прямою спинкою сидів і чував Орду. Я зупинився, але мій супутник взяв мене за руку і потяг за собою, пробурмотівши під носом:

– Все добре.

Доглядальник відвів очі. Раптом мені пригадалося, що він не відповів, коли я запитав його про ангелів, отож я зрозумів, що це він міг покласти картку з незнайомим почерком мені у книжку. Ця думка вразила мене, наче вікно, що відкрилося у цілком темному домі.

Мій поводитир перевів мене загальною кімнатою, туманний промінь його ліхтаря ковзнув понад низькими рядами порожніх кушеток. Ми пішли коридором до дверей, але не до тих, що вели в сад, а до інших – до виходу в Святе Місто. Вони були відчинені. Ми прослизнули крізь них, немов примхливий протяг. Поводир прикрив двері за нами, але не дозволив їм заклацнути – щоб вони лише виглядали зачиненими. Далі ми піднялися на один прогін неосвітлених сходів і вийшли на місток, де нас зустріло нічне повітря з пахощами ясмину.

Мій компаньйон відкинув капюшон з обличчя.

– О!

Він обернувся до мене й посміхнувся, відслонивши свій ліхтар так, щоб світло розлилося між нами. А тоді простяг мені руку для привітання.

– Мирос Сінидрейський, – представився він. – Вельможа, що впав у немилість, тимчасовий камердинер і рафінований нероба.

Я потис йому руку.

– Джевік Тіомський.

– Іноземець, чи не так? – сказав він, піднімаючи ліхтар і вдивляючись у моє обличчя. – Якийсь ти виснажений. Що вони з тобою робили в тих своїх Домах? Геть замучений.

Я озирнувся.

– Що робили? Замкнули. А ми що, не підемо далі?

Мирос зайшовся голосним сміхом.

– *Вай!* – лайнувся він. – Дякую, що нагадав мені про мої обов'язки. Легко забути про них у таку ніч, як ця. Гарзд. Передаю тобі офіційне повідомлення: Мейлар, Верховна Жриця Авалеї, вітає тебе і запрошує відвідати її салон.

Я розгубився, не знаючи, як до нього ставитися: оте смішкування, і нечесані кучері, і властиве його манері поєднання обережності й шалапутства... Але його бадьорість була мені такою ж відродою, як свіжий вітерець на цьому відкритому містку, а жриця Авалеї, наскільки я знав, була ворогом Жерця Каменю.

– Буду радий завітати, – відповів я.

Він поплескав мене по плечу.

– От і чудово. З формальностями покінчено. Нам туди – але не підходь надто близько до краю. Попереджаю: поруччя зроблені, скоріш за все, ще у часи поклоніння молоку, а гримнутися звідси в сад – то кепська пригода.

Ми рушили крізь нічний палац. Перетинали мости, переходили зали, де розфарбовані статуї у світлі Миросового ліхтаря виглядали переляканими, наче ми заставали їх за чимось забороненим, коєним в темряві. Іноді ми надібували вартових, які дрімали собі на сходових прогонах, спираючись на списи, або втомленим кроком ходили за бійницями мурів. Жоден з них не зупинив нас, аби запитати, що ми тут робимо. З деякими з них Мирос обмінювався пакунками або тютюном, а одного разу навіть пляшечкою *тейви*; але навзамін він отримував, здавалося, стільки ж подарунків, скільки давав, отож ритуал виглядав радше як таємна форма ввічливості, аніж підкуп. Ніч була прохолодна й свіжа, і терасами гуляв вітер – куйовдив мені волосся, розносив пахощі нічних квітів. Поміж вежами, там, де світилися вікна або горіли лампи у підвісних садах, кажани закладали струнки й точні віражі, видні проти світла. Ми проходили повз стіни плюща, що повнився шерехами, і врешті зайшли у шпичасту вхідну арку. В залах, що лежали за нею, моє почуття напрямку зрадило мене. Лиш

одне я знав – що ми минали цілий шерех величезних мовчазних просторів, і тільки світло лампи ковзало фресками й золоченими підлогами.

Насамкінець дісталися до внутрішнього саду; його гілки купалися у місячному сяйві. Єдиним звуком тут було крапання схованої від ока води, і рудувате світіння ліхтаря здавалося нетактовним, майже здатним розбудити зі сну тутешні мутовчасті квіти. Поки ми просувалися вузькою стежкою, викладеною кахлями, воскове листя рододендронів не раз торкалося мого волосся в цьому духмяному мороці. В кінці цих рукотворних джунглів були двері з темного дерева в оточенні світильників у формі тюльпанів, і Мирос відчинив їх переді мною з поклоном.

– Ось ми й прийшли.

Я пройшов повз нього у передпокій. Відразу біля входу стояв стіл із запаленою лампою, яку вартував геть старий німецький челядник з ріденьким срібним волоссям, що звисало йому на плечі. Він подивився на мене із сумнівом, але відразу втратив інтерес і заходився перебирати кокарди, що звисали з його камзола. Мирос привітався з ним, явно не очікуючи на відповідь, залишив свій ліхтар на столі й повісив плащ.

У наступній за передпокою залі ніч було подолано й забуто. Цілі грона ламп розсівали світло, яке вправно імітувало сонячне сяйво; лампи ті, захищені склом у формі цибулини, стриміли з запашного клубка квітучих виноградних лоз, що їх терпляче спонукали рости по усій стелі. Це шатро темно-зелених живих форм плавно розчинялося в рослинності, що вкривала стіни, звивалась поміж гілок дерев, які росли у горщиках, дерев, що блищали витонченим життям, та незабаром я спостеріг, що воно зовсім не було життям: ми увійшли в ліс кольорового скла. Як тільки десь тріпотіло пташине крило, у відповідь довкола нього дзвеніли квіти. Ми перетнули міст над мініатюрним каналом, в якому аж ряхтіло від коропів. У салоні, що крився за каналом, групи людей сиділи або лежали на канапах, а довкола них соталися сміх, цигарковий дим та звуки лютні.

Ми підійшли до них; запанувала тиша, погляди звернулися на мене. Обличчя цих людей мали гордовитий і незворушний вираз, деякі були красиво нафарбовані. Я став на коліна перед ними. Відтак чийсь голос промовив: – Встань, любий хлопче! – і я, ще не підвівши голови, вже знав, що це був голос жінки на рожевій канапі. Прегарна, приголомшлива, вона вже засліпила мене своїми грудьми, майже повністю оголеними, обрамленими чорним шовком, немов у рамі вікна. Їй було, либонь, років сорок; округлу напудровану шию оперізували діаманти й агати. Вузькі очі застигли на мармуровому обличчі.

Я підвівся, і вона простягла руку. Я ступив уперед і потис її напахчену долоню. Кучері її броньованої зачіски блищали, наче полаковані.

– Ласкаво просимо, дорогий хлопче, – промовила вона глибоким голосом, не усміхаючись. – Я – Верховна Жриця. Можеш поцілувати мій шаль.

* * *

Верховна Жриця Авалеї була на Благословенному Острові бранкою. Вона не бувала на материку вже більше десяти років. Тим не менш, підтримувала представницький, ба навіть розкішний салон, в якому розважалися гості з родовитих сімей, які все ще підтримували її ослаблений культ. Вона приносила жертви богині на одному зі схилів Острова; у святкові дні їй дозволялося використовувати танцювальну залу Вежі Дзеркал. Її шаль був зроблений із шовку настільки рідкісного, що створював враження масивного, немов живого. Коли я притис його до вуст, він залишив по собі аромат морви.

– Сідай, – запросила вона.

Я потонув у жовтій оббивці крісла, на яке вона вказала. Нелегко було витримувати її розумний, дещо хтивий погляд. Вона промовила повільним, лунким голосом, і кожне її слово було вагомим, наче камінь, що падає у воду: – Тут ти у безпеці, дитино моя. Не бійся. Хто-небудь, принесе йому напій.

Похмура дівчина вийшла з декоративного лісу і, наблизившись, опустила мені в долоні предмет, виготовлений зі скла й срібної філіграні.

– Дякую, – сказав я, обережно приймаючи його. Це було щось на зразок лампи, з круглим черевцем і чотирма срібними ніжками. Кілька подібних «ламп» стояло на низькому столику посеред кола гостей; з кожної стирчала вигнута рурка зі скла.

– Пив коли-небудь раніше лос? – запитала Верховна Жриця.

Я заперечливо похитав головою.

– Який ти щасливий, що скуштуєш його вперше! Отакий він, привілей молодості!

Навпроти мене сиділа худа, як дротик, молода пані з голодним виразом обличчя; її спідниці були прикрашені павичевим пір'ям, що мало коштувати щонайменше цілий маєток. Вона взяла зі столу одне з тих барилець, вклала рурку до вуст і заходилася смоктати, підморгнувши мені фарбованим оком. Стовпчик золотистої рідини наповнив рурку. Я пішов за її прикладом і зробив обережний ковток з врученого мені барильця. Язик занурився в густу, солодку й міцну персикову настоянку, що її

олондрійська аристократія вживає як відновлювальний та відсвіжний напій. Її аромат і вогняна консистенція перевищували всяку міру: в мене склалося враження, наче я п'ю нерозведені парфуми. Однак, коли минулася коротка хвиля нудоти, мої судини наповнилися енергією. Я вдруجه подякував Верховній Жриці, і вона навіть злегка реготнула, ледь розтуливши губи, при тому що досі ще жодного разу не посміхнулася.

Кімната розпливалася, підточена дією *лосу*. Лютніст знову взяв свій інструмент, і липке повітря наповнилося сумними звуками, а гості поринули в розмови, жартували й попивали свої напої, занадто ввічливі або занадто пихаті, аби помічати мою присутність. Пані, яка допіру допомогла мені з напоєм, біла себе рукою в пласкі груди так, що аж їй бряжчали золоті браслети, і супроводила це заняття серією безпорадних вигуків; обіч неї якийсь чудного вигляду чоловік, молодий, але з колючим мертвотно-білим волоссям, щось оповідав, щоразу перериваючи себе презирливим знизуванням плечима. Ще один юнак намагався підпалити свій черевик; інший, розчервонілий красень, лежав на підлозі, а голова його спочивала на тілі гончака. Злодійкувата мавпа згорнулася калачиком на колінах фарбованої позолотою красуні, й та своїми доглянутими відбіленими нігтями чухала хитрій тваринці вуха. Були серед гостей стрункий придворний, одягнений у шовк персикової барви, і пані середнього віку з пучками фіалок над вухами, чиї щоки з кожним випитим ковтком *лосу* щораз більше обвисали. Серед слуг, що сиділи на підлозі, я помітив ніссіанську рабиню фатальної краси; вона тулилася щокою до руки, простягнутої на порожньому кріслі.

Таємницю того незайнятого крісла викрила радше пауза, що раптом настала посеред шуму, аніж якийсь спеціальний знак. Уся зібрана в кімнаті компанія, як один, захотіла набрати дихання, ще й лютня замовкла, щоправда, лише на мить, роблячи стрибок між двома нотами. Коли цей момент минув, музика й сміх поновилися, але я встиг побачити його – мовчазну постать, яка стояла поза колом зібраних, спиною до нас; одну руку він заклав за спину, і рука ця аж по кісточки тонула в пінному мереживі, що лилося з темного рукава. Він нахилився, аби погодувати мавпу, що сиділа серед листя тюльпанового дерева, обтяженого скляними квітами фуксії. Могло здатися, що він був там завжди – на непевній території удекорованої галявини.

А потім він обернувся, і якась лиха випадковість у поєднанні з випарами *лоса* змусили мене повірити, що я упізнав його. Те, яким способом він повернувся до мене, його дикий рот, його занурений у себе погляд упевнили мене, що я бачу перед собою кестеньїйського танцюриста з Бейна. Шок струснув усе моє єство, мені забракло повітря, шкіра вкрилася потом; уявив собі, що бачу його таким, яким він був у борделі, в усій його жорстокій красі й ореолі божевілля, – якимось чином перенесеним

до цієї вишуканої оселі, повної аристократів. У наступний момент жахлива подібність розчинилася, і я знову зміг дихати, коли зодягнена у темне постать рушила і приєдналася до кола, позбувшись схожості з танцюристом, за винятком певної чистоти рис, неперевершеної витонченості й імпазантного зросту.

Він з розгону сів у оббите оксамитом крісло й запалив цигарку. І в ту ж мить опинився під перехресним вогнем поглядів – йому пускали бісики й шепотілися: загальна розмова зів'яла, і в кімнату закралася майже невловна нудьга, що псувала притаманну салонів атмосферу зачарованої скрині зі скарбами. Молодий чоловік, винуватець того збурення, відкинувся у кріслі. Він дедалі менше скидався на того танцюриста, котрий мене так збентежив: його волосся через надмірну довжину було зав'язане на шиї у вузол; голову вінчала чорна ярмулка, а кругле скельце в правому оці робило його схожим на ювеліра або молодого писаря. Він робив враження зарозумілого, старанного, трохи розпусного юнака, родовитого і давно звиклого до виявів покори. Та все ж було дещо, що споріднювало його з кестеньїйським танцюристом: магнетизм, що полягав у поєднанні краси і натяку на загрозу.

– Почастунок! – проголосила Верховна Жриця своїм темним дрімотним голосом. Четверо служниць підвелися й розтанули в лісі. Жриця випросталася; світло замерехтіло на її пишних грудях, а погляд прикипів до дивного юнака в чорній ярмулці. Служниці повернулися з візком, і присутні вигуками вдячності привітали все те, що було привезено на ньому: вежі зацукрених плодів маракуйї, відварені у вині груші, наколені на пагінці перцевої м'яти шматочки консервованого імбиру, а ще маленькі лебеді, вирізьблені з білого шоколаду. Ця пожива розсіяла морок, що запанував було з появою змученого незнайомця. До неї подали інше вино, солодке й червоне, розлите в крихітні золоті келишки й посипане пелюстками ясмину, а відтак запропонували гарячий напій з какао-бобів. Під впливом цих вишуканих солодоштів гості ще безоглядніше віддавалися веселощам, піднімалися зі своїх крісел і переходили з місця на місце, щоразу прилаштовуючи собі на колінах скляні тарілочки і розмахуючи маленькими виделками з налиплими білими крупинками збитих вершків. Нарешті вони й до мене почали звертатися з розмовами і хвалили мене за мою олондрійську. Я вивчив нове слово на означення посудини для *лоса*: *алосья*. Біловолосий юнак підійшов і сів на бильце мого крісла, і я розповів йому про острів Дженнет, що є найбільшим у світі виробником шоколаду.

І саме коли ми пили шоколад, жриця раптом оголосила: – Досить! – і гості, все ще сміючись і розмовляючи, підвелися, взяли свої паруючі філіжанки і пішли через ліс до виходу; пані пищали, коли їхнє волосся чіплялося за скляні бруньки. Служниці

йшли слідом. Лютніст випростав свої пружні ноги, підняв подушку, на якій досі сидів, і теж пішов із самовпевненістю того, хто заробляє собі на життя власним вмінням. Незабаром нас залишилося п'ятеро: Верховна Жриця, Мирос, придворний у шовку персикової барви, темноволосий незнайомиць з мереживними манжетами і я.

Жриця розправила свої спідниці по канапі. Десь залопотіла мавпа, не показуючись на очі.

– Отож, – промовив придворний якимось сварливим, на диво жалібним голосом. – Якщо ми збираємося проводити секретну раду, то чи треба нам аж такого яскравого світла? Мені голова тріщить вже цілу годину.

На знак жриці Мирос приніс напрочуд багато прикрашену лампу, інкрустовану кігтями й вусиками зі старовинного мосяжу, та поставив її на стіл. Тоді видерся на дзиґлик, загасив стельові світильники, зістрибнув звідти і загубився десь поміж тихого дзвону скляного листа. Кімната набула нової загадковості, і компанія враз стала виглядати ще театральнішою: очі у всіх здавалися глибоко запалими. З-за дерев до нас долинув ледь чутний сміх.

Придворний струснувся; темрява, схоже, відновила його енергію. Він простяг мені свою малу бліду долоню і представився:

– Орем, Верховний Жрець Авалеї.

– Джевік Тіомський.

Він засміявся. Його волосся було настільки сухим і чорним, що зовсім не відбивало світла, а червінь губів різко виділялося на вкритому пудрою обличчі.

– Я знаю, хто ти. Ми всі знаємо, хто ти. Однак ми доклали певних зусиль, аби побачити тебе особисто. Раді, що врешті зустрілися з тобою.

– Раді, – луною повторила жриця. Я подивився на неї. У темряві вона немов виросла, її груди й шия монументально здіймалися над чорною сукнею. Зачіска була схожа на бастіон, що боронить місто. – Я чула, – перейшла вона до головного, – що ти розмовляєш з ангелом.

Її риси коливалися у світлі, що струменіло від лампи. Я щиро пошкодував через те, що надто багато випив. Хотілося запитати ім'я дивного молодика в темному костюмі, але вирішив зосередитися на власному захисті. – Це правда, – відповів я.

– Розкажи нам усе, – зажадала жриця. І я, спершись на стіл, на єдиному подиху виклав історію про переслідування мене привидами, про ув'язнення і про шляхи Зотлілих Мертвих.

Коли я закінчив, жрець, стиснувши руками бильця крісла, обернувся до інших:

– Якщо це правда, ми знову зможемо влаштувати Нічний Ярмарок!

– Авжеж, – підтвердила жриця. – Але поки що занадто рано про це говорити. Спочатку ми маємо ретельно випробувати його. Нам потрібна певність.

– Так, звісно, – підтримав Орем.

– Що це таке – Нічний Ярмарок? – запитав я.

Жриця повернулася до мене, перебираючи пальцями агатове намисто на шиї. На висіченій масці її обличчя жили й мислили лише очі – подовгасті, чорні, прикриті повіками, відтінені двома смужками яблучно-зеленої барви.

– Нічний Ярмарок, дитя моє, – це одне з безлічі благословень богині Авалей. Його влаштовують в провінціях, по селах. Люди з'їздяться здалеку, аби купувати і продавати, їсти й пити, щоб веселитися разом хоча б одну ніч. А в центрі дійства завжди стоїть *евнеаньї*, покликаний відповісти на їхні запитання і втішити їх у скруті.

Евнеаньї – це містик, святий. «Одержимий ангелами».

Мені кров у жилах застигла.

– Якого роду запитання вони задають?

– Будь-якого роду, дитя моє. Ангели знають усе.

– Але я не можу говорити до неї. Я не хочу говорити до неї. Я хочу лише позбутися її та піти.

– Так, – промовила жриця. – Звісно, тобі б хотілося повернутися на батьківщину. Як у нас кажуть, вогонь рідного дому яскравіший за будь-який інший вогонь. А ще у нас кажуть, що холод рідного дому холодніший за будь-який інший. Крім того, ангела слід пошанувати, перш ніж він одійде.

– Авжеж, – втрутився жрець своїм заспокійливим тремким голосом. – Подібно як Дитя Снігу, що його ми прикликаємо для лікування лихоманки. Воно ніколи не відходить без жертви. Якщо пацієнтвилікувався, ми приносимо цьому ангелу листя базилика й зерно, і тоді він тане...

На чолі мені виступив піт.

– Я не можу розмовляти з нею.

– Поки що не можеш, – заспокоїв Орем. – Це цілком природно. Ти не пробував. Наша пані допоможе тобі у першій спробі. Після цього поступово ставатиме легше.

– Ні, – вичавив я.

Жрець і жриця презирнулися. Що стосується молодика зі скельцем в оці, то він чмихнув, запалив наступну цигарку й огидним рухом горла випустив кільця диму в бік блискотливих дерев.

– А я гадаю, що ти це зробиш, – промовив жрець, посміхаючись. Зуби в нього були досконалі, як срібний зливочок. Коли він повертав голову, волосся йому шелесті-

ло, наче віхоть чорної соломи. Не зводячи погляду зі жриці, він повторив: – Гадаю, ти це зробиш. Бо моя пані могутня. Вона має силу зробити те, що ти хочеш. Хіба ти не казав, що твоя співвітчизниця померла в горах? Як ти збираєшся роздобути її тіло без нашої допомоги? А з нашою допомогою все стає простим, немов у п'єсі. Вороги сильні, але наша пані сильніша.

Жриця випросталась. У темних глибинах її очей майнув зблиск.

– Це правда, – прорекла вона. – Я є жінкою непересічної сили. Я з дитинства була улюбленицею богині. Кажу це не для того, щоб залякати тебе, як це роблять інші, а для того, щоб переконати тебе прийняти мою пропозицію допомоги. Ти зараз далеко від дому, а витримувати увагу з боку ангела на перших порах вельми складно. Тобі потрібне керівництво, таке керівництво, яке здатна дати тобі Авалея. У ці злі часи тобі навряд чи вдасться уникнути уваги тих, хто запроторив тебе до Сірих Домів, тих, чий блюзнірський культ стає...

Я прослідкував за її поглядом, бо вона більше не дивилася на мене, і побачив, як молодик у ярмулці посилає ледь помітний знак. Нічого особливого: його рука, що спочивала на підлокітнику, припіднялася на якийсь дюйм, а пальці розчепірилися на знак перестороги. Жриця відразу замовкла, і я здивувався владі цього незнайомця, який був удвічі молодший за неї.

– Зрештою, ти все це знаєш, – додала вона. – Ти вже зустрічався з ними. Якщо хтось і може тобі допомогти, то це я. Я можу принести тобі тіло ангела.

Атмосфера напружилася від чекання. Вони вичікували, щоб я заговорив.

– Як ви це зробите? – запитав я.

Жриця зайшлася своїм низьким важким сміхом.

– Якщо те, що ти кажеш, правда, то, поки ти влаштуєш Нічний Ярмарок, я пошлю своїх слуг на північ до Алейліна. Вони роздобудуть те, що ти шукаєш. І осядуть в Кестеньї, на нагір'ях, де легко сховатися від вояків короля. Там ти й зустрінешся з ними, у селі Клах-не-Вій. Наш Принц, – сказала вона, зупинивши м'який, ласкавий погляд на мовчазному молодикуні, – має будинок поблизу того села.

Отже, принц. Він зустрівся зі мною поглядом. Одне з його прекрасних очей було більше за інше – трохи збільшене скельцем. Вираз його обличчя був zarazом презирливим і сумним: так, сповненим жалю. На мереживі довкола його шиї гніздилися дрібні перли.

Я повернувся до жриці.

– Якщо я зроблю це для вас, – тобто влаштую вам Нічний Ярмарок, – ви дасте мені тіло.

– Так, – підтвердила вона.

– І як я можу бути певним?

– Ніяк не можеш бути певним, – відповіла вона. – Як не можеш бути певним, що в кінці захочеш знищити тіло.

Я засміявся.

– Тіло я точно спалю, обіцяю вам.

– У *Книзі Авалеї*, – заговорила жриця, – написано: *«Як вітер понад долиною, як дракон, як море амбри, як удар молота: такий він, кожен дух посеред мертвих»*.

* * *

Посеред мертвих.

Вони повели мене крізь дерева, тією дорогою, якою йшли інші гості, і ми разом ступили на веранду з колонами; там панувала ніч. Сходи вели на відкриту зорям терасу, де на мосяжних стовпах палали чотири лампи, поширюючи довкола свіжий аромат смоли. Тераса виходила на невеличке озерце серед веж, свого роду внутрішній басейн, де світло ламп і світло зірок вели свою пустотливу гру. Були й інші тераси, що межували з цією, були й балкони понад нею, але всі вони стояли безлюдні, лампи там не світилися.

Від води почувся вигук. Я побачив, що там плавають бліді тіла, міцні молоді тіла Мироса й інших панів. Їх одяг було розкидано по терасі, поряд із сукнями кількох служниць, які галасували й плюскали одна на одну на мілководді. На терасі не було інших меблів, окрім стола, отож веселуни сиділи вище нього, на сходах, що вели з веранди, але часто підводилися, аби навідатися до столу: на ньому стояла чаша з іскристою рідиною, і кожен вливав собі до рота дешицю тієї рідини просто з ковша. Розлягалися деренчливі звуки лютні. Моє серце, просякне *лосом*, розширилося на вид двох юних панн, що танцювали на терасі. У світлі ламп їхні обличчя пломеніли, ошатні сукні розхристалися, волосся розтріпалося, звиснувши на вуха. Вони співали популярну пісню того жанру, що зветься *ванадель*, із наступним приспівом: *«Скачи ж, моя чорна маленька кобилко»*. Біловолосий вельможа, відсвічуючи в темряві, увійшов під крони дерев біля тераси і збирав там ягоди, аби поціляти ними у дівчат, що вихором проносилися повз нього. Сорочки на ньому не було.

Я занурився в ту маячню. Пізніше міг пригадати окремі картини, але відновити їх хронологію в тій примарній атмосфері було понад мої сили: один верещить, інший сміється, вітер шарпає айвові дерева – але я не можу розташувати події в правиль-

ній послідовності. Знову бачу гостре, дотепне, насмішкувате обличчя пані в павиному пір'ї, як вона тримає мене за комір і примушує закинути голову, аби спорожнити ківш мені в рот; холодна рідина просочується крізь одяг і щипає мені шкіру. На ній браслет з натуральних перлів; під час тієї боротьби він рветься, і дорогоцінні намистини прискають на кахлі. Пантофлик рожевого кольору пливе за водою і повільно тоне. Служниця плаче, стоячи поміж колон.

Я бачу Верховну Жрицю, її екстравагантне тіло, як вона здимає руки, аби розпустити волосся, і як те волосся виривається на волю смолисто-чорними кучерями. Маска з її обличчя впала. Вона щирить зуби, верещить, біжить і шубовсає у чорну воду – як є, одягнена. Руки здимаються, викидаючи цілі віяла крапель. Компанія кличе її не лише за титулом, а й на ім'я – Тейморія, ім'я, що належить Королеві Відьом. Біловолосий юнак виринає на поверхню озера, його волосся сіре й сплутане, а руки обхоплюють її астральні плечі. Гола служниця посковзується в калюжі, що розтеклася по кахлях; вона падає на коліно, кричить від болю, її драглиста плоть огидно трясеться. А в тіні веранди принц тримає за зап'ястки ніссіанську рабину. Обое мовчать.

Остання картина – і найпотужніша – пов'язана з цим енігматичним молодиком. Це, мабуть, кінець ночі, бо повітря сіріє. Він оголошує, що покидає нас. Гуляки поволі збираються на терасі, мокрі як хлющ, заточуються, дехто взагалі голий. Молодик вже десь загубив свій чудернацький монокль і ярмулку. Обличчя в нього сумне; волосся розсипалося по плечах. Зібрані гості починають вклонятися. Один за одним вони наближаються до нього, стають на коліна і торкаються кахлів чолом. З кожним поклоном обличчя юнака сіпається, наче його з душі верне, і несамовита гординя торкається соковитих вуст. Верховна Жриця падає на коліна як підкошена, одним рухом; мокрий одяг обліплює її неосяжні стегна. Вона волає: – Батьку!

Я теж стою на колінах, близько до його лискучих чобіт, майже впадаю в екстаз від торкання чолом до таких холодних, аж ломить, кахлів.

Не пам'ятаю, як повернувся у Сірі Доми. Прокинувся від того, що жовч підбилося до горла. У волоссі заплутався клаптик паперу.

Глава одинадцята

Пояс Авалей

Ми повернемося, як настане толай, ще до світанку. Закопай цю записку в саду.

* * *

Ангел не приходила до мене дві ночі. Цілих дві ночі, повільних і чудових, не потривожених жодним звуком світла. Перша була болючою; на другу в мені виросла надія, як тернова колючка. Я думав: *вона знає*. Відчував, що частина моєї надії належить привида, що вона дивиться, що вона знає – я зрушив з місця нашу долю, що вона зрозуміла, в чому полягає мій намір врятувати її. І ці дві ночі, після стількох страждань, наповнили мене силою, близькою до екстазу. Я закопав ту записку, що вийняв зі свого волосся, під стіною саду. Потім гуляв, розмовляв з іншим пацієнтом, спробував завчити слова почутого *ванаделя*. Торкався тріщин у стіні. Торкався дерев. Ворона злетіла зі звуком хустки, що тріпоче на вітрі. Мені вдавалося чути світ.

* * *

За три години до світанку. Галявина богині, під назвою Пояс Авалей, глибоко в горах Благословенного Острова. Довкола сувора олондрійська ніч, оливкові дерева височать чорними стовпами, ми спускаємося в'язким горбкуватим дерном до входу в храм.

Пагорб вигинає спину на фоні зірок, вкритий травою і побитими негодою дрібними квіточками, що їх вихоплює світло ліхтаря. Перед нами двері – звивиста тріщина у вапняку, в цій крихкій піщаного кольору породі з жолобами пилу, з увіткнутими жертвами. Цибуля-пора, пташине гніздо, перев'язані стрічками пучки білоголовника. Пляшка оливкової олії, маленька біла арфа. Ми йдемо повз мушлі моління, морви каяття і заходимо в довгу щілину в стін пагорба.

Щоб увійти, треба протискуватися боком. На нашому одязі залишається пил з цих стін. Ми – це Жриця Авалей у прикрашеному дорогоцінними каменями плащі з лев'ячої шкіри, її граційний волоокий почет, що несе вінки з дзвіночків, дев'ять мовчазних жерців у масках з усохлих невичинених шкір із дзьобами зі слонов'ячої кістки. І я. Зодягнений у білий шовковий хітон, з пофарбованими куркумою шоками, я протискуюсь крізь камінь, і так пагорб мене поглинає. Насамкінець відчуваю муку розриву, агонію від'їзду. Ніколи не був так далеко від дому.

Темрява. Темрява старих богів; богів, які, хоч і чужі, так схожі на моїх власних: богів розбрату, пафосу і одкровення. Тунельний вхід спершу робить закрут, після чого відкривається у цей простір, де абсолютна, зачаєна, згорнута пружиною і здатна відчувати чорнота. Чорнота, у якій щось живе. Вдихаю заповітне, випещене повітря,

старовинний пил, голодні привиди фіміаму. Стоячи нерухомо, відчуваю, як порожній простір довкола мене дрижить. Чути шарудіння, голосне чиркання сірника. І тоді темрява розквітає: сліпуче світло, яке змушує мене прикрити очі, а коли я вже можу їх відкрити – це вогонь, це сад: це краса, що змушує мене зойкнути, бо вона щедра і несподівана, вона – притулок опівнічних троянд, каскад самоцвітів. Печера невелика, і стіни шерехаті: вся її краса – в кольорі. Один за одним запалюються великі соснові смолоскипи. Вони стоять у залізних опорах, освітлюючи помаранчевість макових полів, багрянець святкових ілюмінацій і золото на стінах. Під цією пишнотою в піднесеному мовчанні сидять колом на кам'яній підлозі, схрестивши ноги, жерці й нафарбовані дівчата. Верховна жриця стоїть перед грубо обробленим жертovníком, витесаним зі стіни, обляпанним моторошними червоно-бурими бризками; од жертovníка відгонить гарячою сіллю.

Наші тіні величезні, неприродні; здається, що вони рухаються швидше за нас. Жриця велить мені вклякнути в центрі кола. Вона бере з жертovníка камінний глечик і наливає щось у чашу: це щось маслянисте, устричного кольору і дуже солодке на смак. Після двох ковтків я вдавився. Вони мовчки чекають, поки я доп'ю. Передаю грубу кам'яну чашу жриці. Вона занурює руки в іншу чашу на жертovníку і розмазує мені по обличчю та шиї щось таке, що смердить прогірклим: топлене масло.

– *Енавіалхі*, – каже вона. – *Я чекала на тя у гірських снігах, а ти не прийшов, о голубе червоностолий.* – Її голос низький, ласкавий і сумний, так наче вона вкладає сенс у ці слова; насправді вона тільки читає їх з книги свого розуму. – *Енавіалхі, любове моя червоностопа, древо алое, хмаро шафрану. Загублений голосе над водою, о загублений гласе кохання мого! Невже я ніколи більш не почую струни гортані твоєї, о місяцесяйна гітаро? Ні, кажуть води; відійшла-бо вона назавжди у темну країну...*

Жриця одступає від мене, її долоні блищать, густо намащені маслом. Серед жорсткої волосіні хітона поморгують хризоліти. А над хітоном – її обличчя, порожнє, важке, сторожке, і очі як сажа. Ні на мить не відриваючи погляд од мене, простягає руку до однієї з дівчат.

Раптом посеред нас з'являється птах, великий голуб, що несамовито б'є крилами; його видобуто з оксамитової торби на колінах дівчини. Тепер він білий вогонь в руках жриці – тепер, коли вона підносить його до стелі печери і громоподібно рече щось незрозумілою жаскою мовою. Відтак вона тримає його над плиткою заглибиною у жертovníку і виймає з заплетених кіс маленький кам'яний ніж. Птах бореться; поде-

куди його пір'я злиплося від масла. Вона перерізає йому горло плавним, чуттєвим рухом.

У ту ж мить печера наповнюється звуком: дівчата співають, скандують, б'ють вінками з дзвіночків по зігнутих колінах, а жерці, чиї голоси приглушені штивною шкірою масок, і собі монотонно гудять і трясуть бісерними калатальцями. Дехто з них має при собі невеликі церемоніальні ступки і товкачики з каменю, ношені на поясах, отож тепер починають ритмічно бити у них. Я надто заворожений, аби зрозуміти, що саме вони співають. Звук такий, немов його породжують шалені бджоли, цикади, гуркіт ланцюгів. Жерці наводять на мене страх своїми пожевклими дзьобами, своїми невидимими очима, щербатими рогами або рваними заячими вухами, пришитими по боках масок. Вони – як наші цілителі: бажають мені зла. Я озираюся на жрицю і бачу кров, що стікає канавкою в жолоб довкола жертovníка.

– *І ніколи ти не меш ся повертати?* – питає вона, молячи мене очима і простягаючи до мене руки, що тьмяно блищать у світлі смолоскипів. – *Ні, каже сніг; по-неже та земля, що розливає насолоду надр своїх для тя, є тінню лиш любові, що в тобі, і тінню цих зачинених дверей. Невже любов моя не здатна зберегти тя, о Енавіалхі, тіло вод... чи шлях меча, чи путь цих смертоносних мазей...*

У якийсь момент чистої притомності я знаю, що рідина, яку я випив, впливає на мій розум. У той момент все постає цілком ясно. Моє бачення загострене: я бачу дрібні щетинки на жорсткій масці жерця, уявляю, як має відчуватися та невичинена шкіра, тверда і покороблена, що скидається на сушений фрукт. Я бачу тіла під темно-червоними сукнями дівчат, потайні тіла, ребра, що здригаються, коли вони ударяють своїми дзвіночками. Я бачу більше, ніж дано бачити людському оку: піт на їх животах, їхній страх перед темною чашею, їхній страх перед темрявою. Я бачу, як вони вмивають обличчя, стають пустотливими, рожевими, беззахисними, заповзають у свої ліжечка і розмовляють шифровано, торканням пальців, передають плітки по довгому ряду ліжок, ці дівчата на ймення Фейлар, Кіалін, Кереліс, ці юні дівчатка далеко від дому. Я можу порахувати мерехтливі берили, розкидані по хітону жриці подібно до деревець молоді порослі, розкиданих по полю золотавої пшениці. Гадаю, можу навіть вловити їх запах: вони пахнуть м'ятою. А ось халцедон пахне корою дерев. Я бачу її, Тейморію, Королеву Відьом. Знаю: щоночі вона з'їдає тарілку равликів, задля красномовства. Бачу, як вона сидить біля лампи, малюючи фарфорове яблуко. Принц спить у тіні її ліжка.

Та раптом ця чіткість зникає, так само несподівано, як прийшла. Рот мені розповзається; важко втримати очі від тріпотіння повік. Монотонна музика, яка ніяк не

послабиться, яка зараз схожа на великий загін кавалерії, що бряжчить і тупоче, долаючи прірву між горами, бентежить мене, як туман. Це пил, піднятий копитами. Ідесь далеко – відлуння каменепадку. Я бачу верховну жрицю: тільки її обличчя, вродливе, безжальне, екзальтоване. В її подовгастих чорних очах відбиваються іскри смолоскипів.

– Любове моя, – каже вона. Її голос лунає в глибині мого вуха, так глибоко, що я не розумію – чи це вона говорить, чи я сам. – Де ти?

Тепер я певен: той, хто щойно це сказав, – я сам. Але це ще й вона; я відчуваю, що вона говорить через мене. Я кволо борюся проти неї, раптом перелякавшись, намагаюся підвестися, піднімаю важкі повіки, щоб побачити тіло голуба на жертovníку. Я борюся з темрявою, але про себе тупо думаю одне: вони щось підмішали у смолоскипи. Дим якийсь дивний... Потім стає зовсім легко потонути, віддатися забуттю. Падіння на дно таке невимушене, чарівне. Там, на дні, я бачу неймовірні долини з білою рибою. А ще там є пустелі, всіяні почорнілими трояндовими кущами.

– Де ти? – Це я запитую, чи то жриця запитує моїм голосом. – Чому ти не приходиш до мене? Ти не чуєш мене? Я так довго тебе шукав. Я заблукав...

Мовчання. Чую жебоніння води, яке може бути, десь далеко, дзвіночками в руках дівчат у печері.

І тоді я її побачив. І це вперше і востаннє, – усвідомлюю собі, – коли я бачу її самотню, перш ніж вона дізнається, що я тут. Вона приходить невпевнено, іноді зупиняється, ніби щось загубила. Вона далеко, і її просування дуже повільне. Одягнена в ту ж саму коротку безбарвну сорочку, волосся розсипане по худеньких плечах. Озирається, розгублена, і мені від того хочеться плакати.

– Я тут, – кажу їй.

Вона різко дивиться вгору і бачить мене. Її погляд палає. Повітря наповнюється наполегливим дзвоном, немов спалахами світла.

– Джевік, – каже вона.

– Так.

Вона наближається до мене, майже засліплюючи мене своїм океаном світла, змушуючи мене лементувати, мої очі охоплені вогнем; потім вона тьмяніє і дивиться на мене тривожно і спрагло через вируючу хмару.

– Джевіку, ти тут. Ти прийшов, щоб знайти мене...

– Так, – шепочу я.

Вона супить брови.

– Але ти якийсь дивний. Тебе тут два.

– Так. Я попросив допомоги у жриці з півночі. Ми прийшли разом, щоб дізнатися, що саме тобі потрібно. Ми... я зробив це з любові до тебе...

Вибух презирства змушує мене знову кричати. Мої очі кровоточать.

– Ти ж мене не кохаєш, – каже ангел.

– Пробач мені. Любов, про яку я казав, – це та любов, що її всі живі повинні мати до тих, хто приходять з-за краю могили.

– З-за могили, – повторює ангел. – Так кажуть на півночі.

– Так, – шепочу я. Відчуваю, як слова відлунюють всередині мене. Я слухаю і розмовляю одночасно двома мовами, перекладаючи. Я – рот і вуха Жриці Авалеї.

– Дуже добре, – каже ангел. Вона дивиться на мене з гіркою зневагою, і я плазую й корчуся перед полум'ям її обличчя. – Цей хлопчик слабкий, – каже вона з презирством. – Довго він не витримає. Ви запитали, чого я хочу, і я вам скажу. – Вона робить паузи; кожен її вдих нуртує пожежею. Відтак вона каже: – Напиши мені *валлон*. Вклади у нього мій голос. Дозволь мені жити. – Вона наближається до мене. – Напиши мені *валлон*, Джевіку. Такий, як ти читав мені на кораблі того дня. Ти казав, що вони вічні.

Її голос раптом переривається: зривається від сліз. Вона плаче, як той, хто вмирає од скорботи, але не може померти; вона плаче, як той, хто втратив найдорожчий скарб – своє єдине кохання.

– Джевіку, моя мати покинула мене на самоті. Ти чуєш мене? Вони поховали мене там, на півночі. Вона була слабкою. Дозволила їм покласти мене в землю. На цвинтарі – тьху! – на величезному цвинтарі на пагорбі. Вона дозволила їм покласти мене там, щоб мої кістки провалилися в землю, і – о, Джевіку! Я тепер одна із Зотлілих Мертвих.

Її обличчя спотворюється жахом, який вона відчуває – жахом, який охоплює нас обох. У кігтях того переживання на якусь мить вона виглядає неймовірно людськи. Її обличчя зовсім близько від мого, очі розширені, рот розверстий од жаху. Здається, я бачу пори її шкіри, краплинки поту, страх... Але, звісно, це лише ілюзія, привид: її тіло під землею, провалюється і гниє, а її молодість і краса – не більше ніж бульбашки газу. Немов прочитавши мої думки, вона пронизливо кричить, починає ридати, метляючи туди-сюди рудим волоссям, оплакуючи себе саму.

– Джіссавет, – плаче вона. – Джіссавет.

Жриця видирає переклад з мого розуму. Острів Білих Квітів.

Але я вже падаю. Я не можу більше говорити за неї, щоб верзти дурні запитання типу: «Так, ангеле? Що ти маєш на увазі?» Я знаю, що вона має на увазі, – ду-

маю собі, – і жриця не чує мене, бо я вже занадто далеко звідти, моє тіло тремтить, мокре від поту, пливе рікою болю, і ця ріка несе мене на нову глибину, де я вже не буду чути божевільних від горя волянь ангела. Це виглядає так, наче вона віддаляється від мене, плачучи понад долинами. – Джіссавет, Джіссавет. – І потім – тиша. Не знаю, що діялося далі, аж до моменту, коли прокинувся знову в святій печері та побачив схилене наді мною обличчя Орема.

* * *

– Не сідай, – попередив він. Я дивився на нього, споглядав скуйовджені тьмяні віхті його волосся на фоні скельної стелі. Його обличчя було в тіні, але я добре бачив, що на ньому нема звичної крейдяної блідості: шкіра була ряба, натягнута, подразнена. Відгонило чимось кислим: я здогадався, що так смердить його коротка шкіряна спідниця. Запах старих шаф, задавненого поту. Його маска була зсунута на шию, і вона теж дивилася на мене, схилившись вниз, і в світлі смолоскипів було помітно, як ця шкіра посічена вздовж і впоперек дрібними зморшками.

– А ти хоробрий! – висловив жрець свій захват. Він пестив моє волосся; його долоня була волога і сильно напахчена мускусом. Я лежав нерухомо на голій підлозі печери, біля його схрещених ніг, його майже безволосих – мабуть депільованих – гомілок, прикритих коротким клаптем спідниці. У повітрі розлягалися голоси, щось бурмотіли дівчата, і величезні тіні метлялися по стінах. – *Евнеаньї*, – прошепотів Орем. Його ніготь зачепив шкіру, коли він вказівним пальцем прокреслював мені на чолі коло.

Тіні то скакали, то опадали, то п'яно хилиталися стінами, тими чудовими видами гри кольору. Я все ще лежав, боліло горло. Печера пульсувала. Поставали картини лісової пожежі, ліхтарів карнавальної ходи, квітучого неба, прикрашеного рідкісними тюльпанами.

Врешті Орем та ще один жрець допомогли мені сісти. Я відчув, що лице мені заніміло; це затвердло топлене масло. Остудило роззирнувся. Дівчата, торохтячи бісерними браслетами на ногах, збилися довкола верховної жриці, яка, знепритомнівши, обм'яклою горою лежала перед кам'яним жертвником.

– Не турбуйся, – заспокоїв Орем. – З нею завжди таке відбувається. Ти досяг чудового успіху, чудового! Готово! Тепер піднімаємося!

Він посміхався, його переповнювало піднесення. Двоє дівчат втирали ароматичну олію в побілілі скроні жриці. Ще одна розтирала їй ноги, і тонкі дівочі руки зда-

валися крихітними проти тих ґротескних брил плоті. Інша змивала їй губкою кров з рук.

Жерці розвернули мене і протиснули крізь тріщину назовні, на схил гори, і так ми потрапили в прохолодну, запашну ніч. Був повний місяць, і тіні дерев лежали чорнотою на примарно-білому дерні. Далі виднілася горбкувата лука, схожа на бліде море. Орему вирвався крик радості. Він та ще один жрець підтримували мене, поки ми крокували високою травою у напрямку палацових вогнів, і оповідали при цьому різні жарти. Того іншого жерця звали Ілдо; він розповів мені про свою «племінницю», яка працювала пекаркою на кухні Телкана. Про її груди кольору несіяного борошна. Обое жерців реготали над своїми сороміцькими історіями, наче чоловіки, що повертаються з полювання. Маски підстрибували на мотузках довкола їх ший. У палацових садах серед тисових дерев ми побачили оленів, що скубали траву.

* * *

Коли ми знову опинилися всередині, в салоні, Орем подав мені горнятко шоколаду без цукру. Тепер він вдяг свій хітон, блискуче облачення з помаранчевого шовку.

– *Евнеаньї*, – прошепотів.

– Не називайте мене так.

– Пий, – заспокоїв він мене. – Все буде добре.

Примостившись в кутку свого крісла, він дивився, як я п'ю.

Напиши мені валлон, – подумав я. І засміявся; рухи були сповільнені, м'язи боліли. Жрець ганчіркою змив мені топлене масло з обличчя, але я все ще почувався так, наче ношу маску. Я сміявся – зацікавленими, неслухняними губами, з різким болем у горлі – над всією монструозністю цього бажання, над його абсолютною абсурдністю. Написати *їй* книжку, викласти письмово *її* слова олондрійськими буквами! Цей привид, цей непрошений гість, який розмовляє лише на кідеті!

– Ні, – сказав я вголос крізь стиснуті зуби. Я не хочу цього робити. Я не хочу змішувати страх смерті з тим, що найбільше люблю.

Шоколад був гіркий, як залізо, салон потопав у світанковій сірості, розцяцьковані бісером лампи вигоріли.

– Пий, – заохотив жрець. – Тобі це потрібно після твоєї молитви. Але який же ж ти хоробрий! Який досконалий! У тебе є задатки, щоб стати жерцем Авалеї!

– Ви вже мені пробачте, але це мене нітрохи не втішає.

Він посміхнувся. Його пласкі, своєрідні, немов розмиті риси пронизав блиск го-стрих очей.

– Я розповім тобі одну історію, – розпочав він. – Так, перш ніж повернемо тебе в Доми. Просто маленьку домашню історію. Це допоможе тобі заснути.

– Я був на Асармі під час холери. Не так давно – кілька років тому... Для нас то були страшні часи. Я був тоді дитиною. Вивчав астрономію. І якраз у школі бачив, як скидають тіла в море... А візки, тобто труповозки, були скрізь. Визирнеш у вікно – вони там. Не було такого місця, де б не було запаху смерті. Коли ми виходили вночі надвір, щоб читати зірки, то задихалися від смороду міста, а за дамбою плавали і фосфоресціювали трупи... Отож. У мене був товариш, хлопчина з Фенлевейну, син годинникаря, дуже розумний і дещо... відлюдькуватий. Тобто тримав усе в собі. В до-ртуарі ми жили з ним в одній кімнаті, і мені доводилося слухати, як він розмовляє уві сні... Ох! Пізніше я проклинав себе за те, що не прислухався до нього, за те, що хо-вав голову під подушку! Бо, розумієш, хлопчик той... хлопчик той був святим. Але це стало відомо пізніше. Хто зна, що ми могли б дізнатися від нього, будь про його силу відомо?

Жрець зупинився і простяг відкриту долоню в жесті безнадії.

– Хто знає? Бачиш, *телмаро*, я був надто повільний. Тільки після того, як ста-лися дивні речі – після того, як він впадав у транс просто в школі, після того, як я знайшов пачку написаних ним віршів, – тільки тоді я обмовився одному з наставників про те, що бачив, і тільки тоді юнака взяли в храм. Але на той час у нього вже з'яви-лися ознаки чуми. Коли він прощався з нами, то вже був слабкий; коли ж спускався по сходах, то вхопився за живіт. І за тиждень помер. Забрав свою мудрість у могилу. Забрав з собою ангельське благословення.

Орем нахилився вперед. На його голеній щоці загравав світанковий промінь. Він подарував мені довгий, глибокий погляд, немов на знак визнання.

– Пам'ятаю одну ніч, – прошепотів він, не відпускаючи мій погляд. – Цей хлоп-чина, *телмаро*, цей хлопчина на самоті, у темряві розмовляв зі статуєю.

Я мовчки передав йому своє порожнє горнятко. Відтак повільно вимовив:

– Ваша історія нічого для мене не означає. Нічого. Чуєте? – Мій голос набирив сили, він же опустив очі та грався емалевими застібками на хітоні. – *Нічого*. Ваші ан-гели, ваші наркотики, ваш бруд, ваша Авалея! Я хочу лише позбутися духа та піти собі.

– Але ми можемо допомогти, – відповів він, підвівши очі. – Ми можемо дати то-бі тіло ангела.

– В обмін на ваш Нічний Ярмарок. Де мене знову заарештують, це вже неодмінно, і поволочуть назад в Доми через те, що видавав себе за святого.

Він безтурботно засміявся.

– Гадаєш, моя пані безсила? О ні. У неї все ще багато друзів. Багато друзів. Настає світанок, а ніхто так і не повідомив про твоє зникнення з Сірих Домів. І коли ти повернешся, все буде так, наче ти ніколи й не виходив. – Він підсунувся вперед, його очі так і світилися радістю, захопив мене за плече і прохрипів у вухо: – Ти покинеш Острів за тиждень, або й швидше.

В його посмішці була така сливе дитинна солодкавість, аж мені спало на думку – чи він, бува, не божевільний трохи, як оті наші острівні цілителі, безумні з причини сили трансцендентності. Як божевільний Жрець Каменю: як божевільний я сам. Така духовна сила завжди була примхливою, їй не можна вірити, її треба скоріш рубцювати. Але, зачепившись за владу цього жерця, причепившись до мантиї Авалеї, я міг би вибратися з Домів і вирватися на свободу.

Я був вдячний, що він нічого не сказав про оглашенні слова ангела: *Напиши мені* валлон. Можливо, він їх не чув. Або ж, можливо, для нього було важливим не те, що саме вона сказала, а те, що я зміг спілкуватися з нею, що я справжній *евнеаньї*. Він взяв мене за руку і підвів до дверей; від його пальців йшов слабкий жар, а в диханні вчувалася якась темна нота, схожа на стримуваний плач. Ще довгий час після того, як я повернувся в Сірі Доми, його терпкий запах чіплявся до мене, як привид запаленого сірника.

Глава дванадцята

Історія Тіалон

Наступного дня мені було зимно – так зимно, що цокотів зубами. Орду помацав мені чоло і виніс залізний нічний горщик, куди я виблював гідкою сірою рідиною. Я не приєднався до інших на щоденній прогулянці в саду, а згорнувся калачиком і сховав обличчя, закутавшись у простирадла. Поки спав, мені снилися острови, братове повистування, тіні птахів, а коли прокидався – починав рахувати хвилини, наче це могло заспокоїти лихоманку. З-за стіни чулися крики: це стогнав божевільний, без слів і без змісту, з підвиваннями, як у молитві.

Тіалон прийшла мене провідати. Це був її перший візит за кілька тижнів. Вона принесла з собою скриньку для письма і мокру парасолю, бо на Вельвалінгу йшов дощ. Її волосся закучерявилось і було припорошене дрібними крапельками – вітер

задував дощ під парасоллю. Поклала свої речі під стіну і, не спитавши дозволу, сіла на краєчок мого матраца, війнувши принесеним у складках одягу холодним повітрям, і посміхнулася мені – непевною посмішкою, бо обличчя мала змарніле й хворобливе, а під очима їй залягли помітні тіні.

– Джевіку, – почала вона.

– Тіалон.

– Ти погано почувашся? – запитала тихим голосом.

– А ти? – відпарирував я.

Од цього її посмішка стала теплішою, а на очі навернулися сльози. Вона поплескала мені зап'ястя крижаною рукою.

– Ні. Я дуже добре почувуюся. А ти все ще читаєш *Олондрійську Лірику*?

– Так. А ще *Роман Долини*.

Вона кивнула. Її очі сяяли прозорим небесним світлом, наче дощ сполокав їх.

– Я теж дещо читаю. Читаю твої листи. Пробач, що не відповіла на них. Замість відповіді прийшла сама. Я не залишуся надовго. Повернуся назад, у своє реальне життя. Пам'ятаєш, я казала тобі, що щось збудувала... Це саме те, що я збудувала. Саме таке життя.

В заломленому світлі лампи її обличчя виглядало молодим, рішучим, нещасним. У тому, як вона піднесла підборіддя, помітно було відчайдушність.

– Я читаю. Роблю нотатки для батька. Сиджу в храмі Каменя, постійно читаю, дивлюся, вдивляюся в глибини таємниці. Камінь... Мені б хотілося показати тобі його. Можливо, тоді ти зрозумієш. Він чорний, важезний, надприродній, вкритий написами... – Вона піднесла руки й широко розвела долоні, окресливши в повітрі невиразну форму, відтак опустила руки й стенула плечима. – Я не можу його описати. Але повір, Джевіку, – він справді маєстатичний. Наша надія. Батько є лише другим дослідником, який спробував витлумачити повідомлення з Каменя. З цієї причини... – вона зупинилася і прикусила губу, потім подивилася на мене і спокійно продовжила: – З цієї причини ми легко можемо припуститися помилки. Розумієш? Для нас, для нашого культу це лишень початок. Ми все ще вразливі – нас продовжують висміювати і ненавидіти... У нас є підтримка короля, але більше ніхто з його близького оточення нас не підтримує. Більше того: його син є одним з тих, хто наполегливо прагне дискредитувати нас. А ще ж є культ Авалеї. Вони ненавидять нас, бо ми відкидаємо те, що вони люблять: розкіш, розпусту, захоплення ангелами.

Вона посміхнулася на вид мого зашарілого обличчя.

– Я знаю, що ти зустрічався з Верховною Жрицею Авалеї. Я все знаю. В нас є шпигуни. – Сльозина скотилася її щокою і крапнула на коліна. – Так. Шпигуни. Ми підслуховуємо під дверима, ми слідкуємо за людьми. Щодня на світанку батько отримує звіти. Це огидно...

Побачивши паніку на моєму обличчі, вона засміялася й обтерла сльози тильним боком долоні.

– Не хвилюйся. Ти у безпеці. Ти ж віриш у це, чи не так? Ти знаєш, що я тобі друг.

Я подивився в її задумливі очі – незмірно щирі очі.

– Так, – мовив я. – Я це знаю. Але я не знаю причини.

– Це саме те, заради чого я прийшла, те, що я хочу тобі сказати. Причину, з якої я тобі друг. Причину, з якої я не зраджу тебе, хоча знаю, що ти збираєшся утекти. Причину всього. Вона подивилася на мене з переляканою усмішкою і ковтнула. – Дивно. Тепер, коли я тут, – не знаю, з чого почати.

Але вона таки почала. Знала, як почати. Глибоко зітхнула і подивилася на свої пальці, стиснуті на темній вовняній сукенці. Тоді підвела голову, глянула мені в очі. І нахилилася до мене, як сестра; а десь там дощ підступав до лунких скель, що оточували Острів.

* * *

Вона розповіла мені про село Кебреїс, село Кременю, де покрівлі з битого сланцю, а вікна ґратчасті. Це село холодних вод і скельних ґрунтів затиснене поміж пагорбів на заході, у Фіадуороні, у Темних Горах. Кебреїс: село зачаїлося в неймовірно красивому ландшафті прозорих струмків, яскравих небес і сяючих снігами гірських вершин, у ландшафті, від чийого блиску боляче оку, чиє холодне повітря жалить легені; люди тут потайні, мовчазні, воліють бути в ізоляції. Багато тутешніх чоловіків колись працювали на шахтах. У таких під очима татуювання, і коли вони у розслаблених позах байдикують в кав'ярнях, можна прочитати татуювані написи «злодій» або «пірат». Серед них був один чоловік, позначений блакитним словом «браконьєр» – бо його схопили, коли він полював на кабана у Келевейні, в Телкановому лісі.

Він пропрацював на шахтах шість років і, відбувши таким чином термін покарання, зійшов з гір у глушину Кебреїса. Як і багато хто з тамтешніх чоловіків, він виявив, що найспокійніше йому живеться у пагорбах, де його татуювання приносить йому не ганьбу, а повагу. Так він і оселився там: разом з такими, як сам, просиджував

у маленькій кав'ярні, покурюючи й попиваючи кисле червоне вино на клаптику ґрунту під тентом, так він одружився з єдиною дочкою вчителя проти батькової волі й забрав її жити у свій однокімнатний будиночок поміж вершин.

Дочка шкільного вчителя, як і інші жінки Кебреїса, носила міцний бавовняний одяг, а взимку взувалася в чоботи, обшиті хутром видри. І, всупереч батьковим пророчтвам про приреченість цього шлюбу, ніколи не жалкувала за тонкою білизною чи слугами, ніколи не скаржилася, коли доводилося розбивати лід у відрах. Вона тримала кіз, засмагла на сонці, ловила форель, їла картоплю і відмовлялася брати в батька навіть редьку, а діти народжувалися одне за одним, всі були дикунами, довготелесі, співочі, схильні до авантур і сильні духом, як їх батьки. Всі вони були добре пристосовані до життя в Кебреїсі й позбавлені нездійснених мрій. А потім з'явилися на світ дві дівчинки, які померли ще немовлятами; а потім, останнім, – хлопчик, якого мати назвала Лунре, бо він народився у місяць найчистішого світла.

Отаке розповіла мені Тіалон. Оповідаючи, вона аж тремтіла від запалу й час од часу посмикувала комір сукенки. Коли я відкрив було рота, аби втрутитися, вона підняла руку й продовжила оповідати, так поквапно, немов хотіла упіймати історію, перш ніж та утече. Вона розповіла мені про худенького самотнього хлопчика з червоними колінцями, як його мучив кашель, як він плакав, переслідуваний хворобами, як лежав при стіні під вовняними ковдрами поряд з братами в одній кімнаті, розділеній пошарпаним запиналом, як страждав у тій задимленій кімнатчині, як страждав і на відкритому повітрі, як його засипало снігом і він не міг швидко бігати, як батько брав його на довгі прогулянки, щоб поліпшити його конституцію, і примушував кидатися в несамовиті крижані форелеві струмки. Вона розповіла мені, як він страждав усюди, окрім школи, де його дідусь, суворий і гарно одягнений пан, зневірений у всіх хлопчикових братах і сестрах, був зацікавлений, навряд чи сміючи сподіватися, в цьому останньому внукові, отому, з хронічним кашлем. Лунре. Одягнений в полатаний одяг братів, замотаний у шерстяний шарф. Лунре, який іноді, не маючи сили піти до школи, лежав у кутку, блідий і млявий, спостерігаючи, як паморозь вкриває щілину під дверима після того, як згас вогонь. І дід прийшов до нього, спираючись на свою палицю, закутаний у хутряний плащ, хоча вже була весна, і потоки мчали, яскраві й холодні, і де-не-де перші крокуси визирали крізь брудні залишки талого снігу. Це дідусь прийшов і сидів на стільці біля вогнища, і виглядав надто великим і величним для маленької кімнати, і запропонував заплатити за хлопчика, аби той ходив до школи в столиці, де м'якший клімат дасть йому шанс на виживання. Так, він міг би оселитися там у купця, дідового брата, в будинку, де його мати колись прожила два роки, де

вона навчилася малювати й шити, але так і не навчилася розмовляти олондрійською мовою без того, аби не приправляти її фразами гірського сленгу. Батьки Лунре погодилися, не заради вигоди чи майбутнього престижу, а тому, що Кебреїс убивав їхню найменшу дитину. І мати плакала над ним, так наче він, найважчий і найменше схожий на неї нащадок, був їй дорожчим за усіх.

– Так Лунре вирушив до Бейна, – розповідала Тіалон. – Йому було тоді десять років. Чи варто розповідати, що сталося з ним після цього? Чи варто розповідати про будинок двоюрідного дідуся, торговця склом, де було заведено влітку спати на балконі? Чи про його школи – приватну школу для хлопчиків та Бейнський університет, – чи взагалі потребуєш ти складати думку про нього, про його пристрасть до читання? Ти читав Фірдреда Бейнського, *Про Дев'ять Текstur Світла*, читав *Лірику* Караніса, – отож ти знаєш. Хіба не достатньо тобі знати, що у віці двадцяти одного року він пішов на малолюдну вечірню лекцію і побачив там літнього чоловіка, попередника мого батька, виснаженого і лютого, який закликав молодих студентів приєднатися до роботи з Каменем? Чи знати, що він відчув огиду на вид цієї кістлявої фігури і приєднався до нього не тому, що вірив у мрію, а тому, що не міг встояти перед спокусою потрапити на Благословенний Острів і ходити залами бібліотеки, що обросла міфами... Тільки пізніше він зацікавився роботою з Каменем, завдяки дебатам, що провадилися вченими, які взялися служити старому жерцю. Вони взяли собі за звичай зустрічатися в саду на даху, де квітла лаванда, в сутінкову пору. Саме їхня пристрастність приваблювала його. А пізніше – товаришування з моїм батьком.

– Він був нашим єдиним другом, – сказала вона, торкаючись горла. – Нашим другом, єдиним батьковим другом. Розумієш, що це означає? Йому вдавалося розсмішити батька. Він навіть міг змусити його грати на скрипці. Він був єдиним, хто міг переконати мого батька заспівати – навіть я не могла цього зробити, хоча я любила його спів. Він звик приходити до наших кімнат, коли я ще була малою. В нього був особливий стук у двері, за яким ми його впізнавали і впускали. Він міг принести рибу чи бичаче серце і зготувати їх на вугіллі на балконі. Він міг змусити батька з'їсти що завгодно, навіть випити вина... В його – тобто Лунре – присутності батько міг зітхнути й сказати: «Чому б ні?»; розумієш, він втрачав свою суворість і ставав великодушним. Він робив вигляд, що дратується, але я ж бачила, який він щасливий, і не що інше як щастя змушувало його улягати задоволенням... Іноді, коли приходив Лунре, а я була ще занадто малою, щоб розуміти ситуацію, могла так переповнитися радістю, що починала верещати, стрибати по всьому дому, занадто сп'яніла від утіхи, аби стриматися, аж мене мусили завчасу відсилати до ліжка або навіть карати. Розумієш,

наш дім був вельми урочистий. Там ніде було бавитися. І тому під час візитів Лунре я могла поринати у стан здичавіння: відкидала все якомога далі, занадто голосно сміялася і хотіла, щоб кожен жарт тривав безкінечно. Пізніше мені щоразу бувало так соромно...

Вона посміхнулася, перевівши погляд на свої руки, простежила лінії на долоні, невідмиті чорнильні плями. Потім підвела голову і продовжила:

– Те товаришування було непоясненим. З одного боку – цей чоловік, мій батько, такий суворий, такий сором'язливий, якого так легко було образити, який нещодавно втратив дружину, який мав на цьому світі тільки мене. Він перебував у жалобі власного, самим винайденого типу, який передбачав напружену чутливість і гнів, що вибухав з будь-якого приводу, та все ж якимось чином запросив цього молодого чоловіка відвідати його – цього студента, на шістнадцять років молодшого за себе. Як це сталося? Я уявляю собі, що це почалося в саду за храмом, в тому високому саду зі статуями і вузьким парапетом, де звикли зустрічатися послідовники Жерця Каменю; звідти вони дивилися вниз на зубчасті мури цього міста через годину після заходу сонця... Студент мав сказати щось таке або викласти певний ланцюжок міркувань, який натякнув на його схильність до самотності, любов до класичної поезії або здатність страждати мовчки, на всі ті риси, якими батько захоплювався в ньому. У ньому: йдеться про юнака віком двадцять один рік, обтяженого зовнішнім лиском міського виховання поверх смутку Кебреїса, з дещо боязким, трохи афектованим способом тримати себе, до якого він вдається, аби прикривати свою селянську незграбність. Можливо, до зближення спричинилося й те, що обоє були незграбні, хоча в Лунре, який був добродушним, ця якість була привабливою. У мого батька незграбність була жорстокою. Але коли вони бували разом, вона зникала: обидва були цілком невимушені...

– У ті часи, Джевіку, – я щиро вірю, – на небі було більше зірок. Вони висипали всі одразу, як снігове поле. І ми могли сидіти на балконі, ми утрьох, і дивитися на них, і я могла слухати розмову між батьком і Лунре. Іноді вони розповідали старі історії, або Лунре повторював частину з *Ванатула*, яку вивчив од свого батька в Кебреїсі, або мій батько приносив *ліміке* й співав своїм чистим голосом одну зі священних пісень чи старі колискові своєї країни.

Довгим же видався шлях додому.
Пошарпані, втомлені ми чужиною.
Любово моя, якщо я відстану на ньому,
Чи ти озирнешся за мною?

– Це була найсумніша пісня з тих, що він співав, пісня з найпростішими словами. Її склали у давні часи на дорозі під назвою Стежина Вовків. Пам'ятаю, я почула цю пісню крізь сон, коли лежала на балконі, поклавши щоку на кахлі, а довкола було розлите тепло літньої ночі... Я відчувала пахощі численних квітів, а ще запах вуглин, все ще червоних після нашої вечери. Ми склали тарілки в кутку балкона. Пізніше, коли я просиджувала там одна, коли мені було дев'ятнадцять, я помітила, що на небі поменшало зірок.

– Я чула, що є люди, які живуть щасливо, будучи самотніми. Але я для себе не вважаю це можливим. Я сказала тобі, що щось побудувала, та відтоді, як ти прийшов, зрозуміла: те, що я побудувала, – це тінь щастя. А ось справжнє щастя: це те, що ми мали, коли були разом, мій батько, Лунре і я, іноді з моєю нянею; коли я була достатньо дорослою, щоб не верещати від дикого захвату, а сидіти в екстазі й дозволити тому екстазу накривати себе з головою... Ми готували їжу, іноді їздили на прогулянку одним з палацових повозів і влаштовували собі перекус у лісі або мандрували пагорбами, ходили на вистави, влаштовувані для короля, а іноді самі писали п'єси та ставили їх для моєї няні на балконі. На той час Лунре прийшов до віри в послання Каменя, а ще виткав і пошив собі власний хітон, хоча імені не змінив, як це зробив мій батько, що було добре: його ім'я пасувало йому – він мав у собі світло, і я сподіваюся, що в ньому те світло буде завжди. Але він змінився. Змінився в собі. У нього з'явився зосереджений погляд і меланхолія, породжена годинами занурення в таїнство. Одного разу я з балкону побачила його внизу, під дощем, і, гадаю, він взагалі не зауважив, що йде дощ.

Тіалон зупинилася. Виглядала блідою й відстороненою, ніби висічена з каменю фонтанна фігура. Її очі були опущені; вії відкидали тінь. Врешті продовжила:

– Я взяла собі за звичку лежати уночі без сну від чистого щастя, бо він дав мені яблуко, бо ми бачили метеликів, бо він сміявся на мої жарти і з тисячі інших дурних причин, в той час як наші життя повільно й невблаганно ламалися. Вони почали сперечатися – Лунре і мій батько. Вони не доходили згоди відносно деяких інтерпретацій, і батько, який вже тоді не зносив протилежну думку, змусив Лунре спалити деякі нотатки. Так – ти шокований, і це зрозуміло. Але потім сталися ще гірші речі. Один з батькових ворогів загинув у підземеллях Телкана – не був убитий прямо, а просидів ув'язнений до смерті. І ще...

Вона зупинилася, потім продовжила, роблячи над собою зусилля, губи їй ледь ворушилися:

– У Долині спалили школу.

Відновила дихання. Відтак продовжила рівним безбарвним тоном:

– Вони вивчали заборонені книжки. Ніхто з тих дітей не вмів читати. Євнухи Авалей навчали їх через декламацію. Вони вчили автобіографію Лейї Теворової, яка стверджувала, що її переслідував ангел. Батько послав їм три попередження, а потім – гвардію, гвардію Телкана. Пізніше він сказав нам, що не знав про їх намір спалити школу. Лунре назвав його брехуном... мого батька – брехуном. У тій пожежі загинуло троє дітей. Двоє з них були мого віку.

– Можливо, це саме тоді зірки почали зникати з неба: бо я впевнена, що згасли цілі сузір'я. Вони вислизали від нас, поки ми лежали без сну або спали, і вже ніколи не поверталися, ані на мить. Можливо, вони згасали навіть тоді, коли я якось поверталася з бібліотеки разом з Лунре: ми тримались за руки в темряві, обоє в своєму понурому одязі, що робив нас, як ми самі себе називали, «двійком ворон», які веселились у туманних коридорах і під деревами. Я відчула сплеск того дикого захвату, який переживала в дитинстві, і він побачив це в мені, мій збуджений голос і сміх, і на повороті до однієї з зал він раптом випростався і сказав мені: «Не смійся так більше; це занадто». Ніколи досі він не говорив мені таких речей, ото ж я забрала свою руку з його руки і ми повернулися у Вежу Мирри мовчки. І коли проходили через сад, я побачила його обличчя у світлі лампи, і це було обличчя похмуре й зажурене, несхоже на обличчя мого друга.

– Суперечки між батьком і Лунре продовжувалися й посилювалися. Батько виявив, що Лунре зберігає таємні нотатки, а що стосується Лунре, то його незрівнянна здатність страждати мовчки, яку він розвинув у маленькому будиночку в Кебреїсі та якою так захоплювався мій батько, як виявилось, також має межі. Вони кричали одне на одного, вибігши з храму. Батько боявся, що Лунре віднесе свої нотатки до Телкана або опублікує їх на материку, тим самим знищивши всю батькову працю. А Лунре мучився через вчинену другом зраду, через спалену школу та через іншу річ, про яку не мовилося вголос.

– Так, – прошепотіла Тіалон, – через іншу річ, про яку не мовилося вголос, якої я не добачала, аж поки він не зник, хоча, мабуть, відчувала її присутність, не зізнаючись самій собі та навіть не розуміючи, що це було. Я лише знала, що щось, якась загроза нависла над нами тієї ночі у залі, коли він сказав мені не сміятися, і ще якось в одному з садів, коли я заплуталася волоссям у колючках живоплоту і він, розплутуючи його, попестив мене по щоці. Так воно й з'явилося: спочатку це, а потім на пагорбі, що виходить на море, коли ми замовкли без причини, налякані світлом загрозового штормового неба над морем; а потім вночі на балконі; а потім скрізь. Так, не-

забаром цей страх, це спустошення було скрізь, і я не могла дивитися на нього, не відчуваючи, що моє обличчя шаріється, а він дивився на мене допитливо, смиренно й без надії, аж потім одного дня, після вісімнадцяти років присутності, він зник.

– Він залишив моєму батькові листа, – тихо продовжила Тіалон, – і батько, розлючений, змусив мене його прочитати. Отак я прочитала, що Лунре відбув, покинув Олондрію, але не дізналася, куди він зібрався втекти – на північ чи на південь. А ще прочитала про причини, які його спонукали: що він не був гідний вивчати слова богів, оскільки зрадив і їх, і себе. І що він потрапив у полон певної ганебної пристрасті. Саме так він висловився: «ганебна пристрасть».

Печальна луна цих слів висіла в повітрі кімнати, луна не тільки тих слів, що сказала Тіалон, але й усього того, що вона прочитала в листі того давно минулого дня, тремтячи, під лютим поглядом батька. Від пагорбів тягся сморід горілого. Ввечері вона сиділа на балконі спиною до стіни, дивилася в темряву, і коли няня вийшла й запитала, чому вона плаче, відповіла, що лише зараз помітила – деяких зірок бракує.

– Він був на двадцять років старший за мене, – сказала вона мені у цій кам'яній клітці в Сірих Домах, сидячи на краєчку мого низького ліжка. – Він був... Та навіщо я розповідаю тобі, яким він був? Ти ж маєш знати.

Вона подивилася на мене поглядом проникливим і прямим.

– Так, – прошепотів я.

Я думав, вона заплаче, але вона цього не зробила. Була схожа на королеву: сиділа випростана, руки спокійно складені на колінах. Тільки голос їй затнувся і дроз пробіг усім тілом, коли сказала:

– Так. Я знала. Та й як мені було не знати? Хіба ж для того я провела стільки років, років свого дитинства, слухаючи, як він читає у присмерковому світлі, аби отак просто забути ті книжки, що він любив, книжки, що їх ми любили разом? Я знала, коли побачила тебе з його *Олондрійською Лірикою*.

Вона кивнула, неначе сама до себе, і обвела очима кімнатчину, недолугу полицку з непотрібними томами, всю цю вбогість і запустіння. У кімнаті стало холодніше. Її обличчя, відвернене од мене, потрапило в тінь, отож я не міг бачити її виразу, коли вона запитала:

– І як йому ведеться?

– З ним усе добре, – відповів я.

Тіалон знову кивнула. В її поведінці була бездоганна гідність засудженого на смерть. В цій історії, здавалося, оприявнилася вся її сутність, її страх і палкість, ба навіть рішучість, яка змусила її все розповісти. Я розумів, що вона розповіла це, бо

не могла відмовитися від можливості вимовити його ім'я вголос, так, щоб його почула інша людина, яка його знала. Я відчув це по тому, як вигиналися її вуста, аби вимовити це слово, як вони затримувалися на ньому – на цьому імені, що його звучання було заборонене в її домі. *Лунре*: спершу поклик водного птаха, а потім плюскіт води. Ім'я, що означає «зі світлом», останній місяць року. Вона сказала це зараз із печаллю року, що добігає кінця, а потім підвелася й повернулася до мене, обличчя було бліде і суворе в холодному світлі лампи.

– У мене є дещо для тебе.

Пішла до дверей і взяла свою скриньку для письма. Повернувшись, присіла на матрац поруч зі мною, а скриньку примостила собі на колінах. Тоді відкинула заціпку і вийняла з відчиненої скриньки два проолієних пакунки, зв'язаних шворкою.

– Новини з минулого.

В голосі забриніла прониклива нота. Поклала пакунки на простирadlo. Кожен виглядав міцним і щільним, як головка сиру. Це були стоси паперу, вкриті щільним письмом, побляклим од часу.

– Візьми їх з собою, – попрохала Тіалон.

Я дивився на неї, не знаходячи слів. Її посмішка затремтіла; очі були неймовірно яскраві. Вона сплела руки перед обличчям і дивилася вниз, прикривши вуста.

– Я написала йому багато листів. Думаю, більше тисячі.

– Я їх візьму.

Вона мимоволі ковтнула.

– Дякую. – Я постараюся зробити так, щоб тобі було легше вибратися з Домів.

– Якщо хочеш дізнатися про нього більше, – пробурмотів я, – то я міг би розповісти тобі...

Вона похитала головою, закрила скриньку, встала і, не дивлячись на мене, прошепотіла:

– Я побудувала своє життя без знання про те, де він перебуває.

* * *

Я часто згадую її саме такою: голова напівобернена, кучері блищать на потилиці над тонкою шиєю, одна рука сягає вниз, щоб підняти парасольку, а друга стискає скриньку для письма, немов якір. Мені здавалося, що вона не торкається землі, миготлива, як світло свічки, зависла в цій крихкій миті затамованого дихання. Потім

цю свічку задули, і вона пішла, кімната спорожніла, а по ній залишилися лише швидкоплинне тепло і легкий слід диму.

Після того, як вона пішла, я продовжував дивитися на двері, уявляючи постать свого метра замолоду: темноволосий, але з такими ж пильними, пронизливими, кварцово-зеленими очима, в чорному хітоні, на фоні якого його шкіра здавалась би блідішою. Я уявляв собі, як він стоїть поміж дерев під дощем, у промоклому плащі, й віддається забуттю релігійного споглядання; і мене охопило відчуття, що я образив його, зобразивши таким чином, в його іншому житті, адже він не хотів, щоб я про те життя знав. Але тепер вже запізно: мого метра, Лунре Бейнського, безповоротно замінив Лунре Кебреїський. А маленький хлопчик, який лежав у кутку і спостерігав за памороззю на дверях, замінив усі мої фантазії про дитинство метра.

Моя уява малює певне патіо, де я бачу свого метра й Тіалон, розтерзаного чоловіка і дівчинку-підлітка: ілюзорне місце з перламутровими квітами поміж гойдливих мигдалевих дерев, чиє листя блищить краплями нещодавнього дощу. Це місце – місце сліз. Та все ж їх сміх одбивається луною від каменів, сміх цього високого чоловіка з дещо відстороненим виразом обличчя, з самотньою посмішкою, зодягненого у темну вовну, невідповідну до сезону, і дівчинки в короткому прямому платтячку з тієї ж тканини. Вони розмовляють під деревами. У дівчинки волосся барви темного меду, заплетене в чотири пухнастих кіски, що їх так полюбляє зачіпати листя. У неї ноги трішки «іксом», очі осяйні, наче вечір після зливи, і стрункі, мелодійні, як в оленяти, щиколотки. Вони знову сміються. Її очі під густими віями бистрі й живі, а його очі позначені зморшками в кутиках. Ця дівчинка схвильовано і надто зріло як на свій вік говорить про класичні твори, при тому що вона все ще спить в одній кімнаті зі старою нянькою... І він дивиться на неї, спостерігає, як сліпуче світло ковзає її плечем, миготить, коли вона рухається під деревами, міняє колір її шкіри від блідо-піщаного до осіннього, а в тіні – старого срібла. Її прекрасна шкіра, яка все ще залишається шкірою дитини. Він помічає, що шкіра ця майже такого ж кольору, як її волосся. Різниця нескінченно мала: але у цій різниці відтінків криються цілі пустельні армії, міста з мармуру в полум'ї. Повітря тоншає від звуку її сміху та від аромату дерев, а потім од сну й сіножатеї, що ними пахнуть її руки, коли вона обвиває ними його шию і повергає його ниць цнотливим поцілунком. Болючі спогади пробігають іскрами в його волоссі. Пізніше, коли вони прогулюються, вона дивуватиметься, чому їм раптом стало сумно, і він не зможе це пояснити; він скаже: «Не треба було нам їсти мідії. Вони пахнуть смертю...» І їм обом захочеться плакати в сутінках.

Я бачу, як йому виступив піт на чолі, яке набуло кольору сала, і уявляю, як він тікатиме на край світу, поклавши між собою і цією милою, необережною дівчиною неосяжне море, занурившись в країну чужих квітів. І ніколи, навіть у маренні острівної лихоманки, він не дозволить собі вимовити ім'я втраченої дитини. А що стосується її, то вона вимовлятиме його ім'я лише на самоті, згорнувшись калачиком у своєму маленькому ліжку, і сльози блищатимуть у місячному світлі.

Сьогодні в домі тихо. Стара няня сидить біля вогню, щось бурмоче до себе, напівсонна. Молода дівчина збирає брудні тарілки зі столу і несе їх на темну кухню. Раптом вона визирає назовні. Балконні двері прочинені, ніч м'яка й гуде голосами літніх комах. Далі чути її переляканий крик і брязкіт тарілки об підлогу. Вона помітила зникнення зірок.

* * *

Опівнічна пора. Двері зарипіли, відчиняючись, і я одразу прокинувся, боячись, як завжди, відьомського світла, що супроводжує появу привида. Та це було лишень тьмяне світло ліхтаря, і чиясь рука, немов залізний скіпетр, гвалтовно штовхнула мене в шию.

– Вставай. Вставай.

Це був Орем, Верховний Жрець Авалеї, у плащі з капюшоном. Його рукав був мокрий і тхнув сіллю. Бо йому вже довелося вибиратися на берег, де гойдався на хвилях човен, тихий і темний, що чекав на свій вантаж: святого-втікача.

Книга четверта

Подих Ангелів

Глава тринадцята

В Долину

Човен швидко ковзав водою й ніччю до Етендрії, в місто, назване на честь «Прекрасного Палацу» з видом на море. Ми прибули надто рано, щоб пристати до берега, не привертаючи до себе зайвої уваги, отож кинули якір в виду міських вогнів і стали чекати світанку. Повітря було холодне, море неспокійне; човен танцював на кінці линви, як те лоша. Я великими ковтками вдихав сіль і темряву; пригадалося, як давніше, в Бейні, купував квиток в Етендрію. Пам'ять дала полегшу моєму серцю: я нарешті рухався на схід, де було тіло ангела. Мій шлях сплівся у вузол, повний петель і бар'єрів, але в кінці його – я був певен – лежала свобода. Наче на схвалення мого вибору, ангел відступила. Вона десь неподалік – я відчував її в своєму серці, як зеренце отрути, – але, відколи ми розмовляли в Поясі Авалеї, вона більше не шматувала моїх ночей.

Орем замаячив у мене за плечем; іскра моєї нової впевненості здригнулася й потьмарилася.

– *Евнеаньї*, – заговорив він.

– Я просив вас не кликати мене так.

– Але чому? Ти ж ним є. Ну, але менше з тим, – продовжив він свою гладку мову погідним голосом, тим часом лице його зовсім заховалася в капюшоні. Лиш світло зірок блищало на зубах. – Скажи мені, чи добре відчуваєшся?

– Так.

– Чудово, чудово! У тебе міцна конституція; власне, ти, як і я, – цвіркун.

– Цвіркун, *веймаро*?

– Опівнічна істота; бард, хитрий лис. Всеньку ніч музикує, а вдень такий: ох! як я стомився!

Його капюшон зсунувся набік; це він, мабуть, у пантомімі схилився щокою на руку. Я мимоволі усміхнувся власній думці про те, що Орем надзвичайно схожий на цвіркуна: своєю жвавистю й акуратністю, чорними очима, надмірною щуплістю кінцівок і навіть стрекотінням голосу.

– Так вже сталося, що я віддаю перевагу дневі, – відповів я.

– Шкода. Але незабаром ти можеш змінити свою думку – ніч-бо належить Ава-леї.

– Ніч – можливо. Але не я.

– Припини, *евнеаньї*. – В його голос закралася м'яка нотка застороги. – Якщо ми хочемо досягти успіху, маємо бути друзями.

Він поклав долоню на мою руку, і кожен його палець був точним і делікатним, як ланцет лікаря. Його дихання злегка відгонило гнилою полуницею.

– Ми будемо пересуватися легко й швидко. У мене тільки одна скриня, і Миросу, моему племіннику й камердинеру, наказано викинути її, якщо нас переслідуватимуть.

Я згадав, що це ім'я належить безтурботному привабливому молодика, який першим вивів мене з Домів.

– Мирос тут?

– Так, але не про це мова. Послухай. Ми уникатимемо корчем, де лише зможемо, принаймні поки не потрапимо до села Нуїллен, на східному краю Долини. Там ми влаштуємо Ярмарок. Це зрозуміло?

– Так.

– Скоріш за все, це не завадить Телкановій гвардії нас знайти. Ми – досить помітний загін, принаймні тебе й мене легко впізнати. Я кажу це без смирення й без марнославства, не хочу ані полестити, ані засудити тебе. Ми маємо бути готові до зустрічі з небезпекою. Маємо припускати, що нас знайдуть.

Човен зрадницьки гойднувся піді мною.

– А як же ж друзі вашої пані? Всі оті розмови про її силу? Ви казали, що буде легко.

– Так і буде, так і буде, жодного сумніву, – заспокоїв він мене, погладжуючи мою руку; його нігті чіплялися за вишивку на камзолі, що його він мені дав.

Я прибрав руку.

– Кажіть прямо. Нас знайдуть чи ні?

– Я не кидаю кісток, – відповів він, сміючись. – Бог Оракулів не має підстав любити мене. Я кажу, що це буде легко, бо я в це вірю. І ще я кажу, що ми маємо припускати, що нас знайдуть, бо в це я також вірю.

Поки ми розмовляли, небо трохи посвітлішало; капюшон жерця чорнів на тлі близького світанку. Коли він зробив рух, аби скласти руки, вони видалися зовсім білими.

– І що станеться, якщо нас знайдуть? – гостро запитав я.

– Для тебе наслідком будуть Сірі Доми. Довічно. Для мене... – Він знизав плечима, усміхнувся сліпучо – наче разком перлів сяйнув. – Я не боюся темного місця.

* * *

Перед світанком Орем зник під палубою, і, як день міняється місцем з ніччю, так на палубу піднявся Мирос, що раз по раз позіхав і тер очі. Побачивши мене, заусміхався широко.

– Доброго ранку, *евнеаньї*, – гукнув він, незграбно вимовляючи незвичне слово, і заходився витирати долоні об поли своєї простої льняної туніки.

– Називай мене, будь ласка, на ім'я.

– О, так значно краще! – відповів він з явною полегшею. – А як тобі на ім'я? Шевас?

Я мимоволі зареготав – *шевас* олондрійською означає «ріпа».

– Джевік Тіомський.

– Добре! Але, якщо не заперечуєш, я залишу в спокої місце твого народження, бо для мого неповороткого язика це надто тонкий звук. А ось «Джевік» – то інша справа.

Він вимовив це як «Шевік», так само, як вимовляв мій метр – зрештою, так вимовляли всі олондрійці, за винятком Тіалон, у якої було вухо музиканта. Він відтяг мене за руку з того місця, де за мить прохурчало поворотне вітрило, і ми удвох, спершись на бортові поручні, спостерігали, як місто набирає обрисів. Мирос був зовсім не схожий на свого дядька: жрець – білошкірий і темноволосий, а Мирос – кучерявий шатен із золотавою шкірою племені латів, народу Долини. Він лише нещодавно приєднався до дядькових слуг – щоб уникнути якихось неприємностей, як було зрозуміло з його ухильних відповідей і нервового мацання перлини у мочці вуха.

– Я зовсім не розуміюся на камердинерській службі, – похмуро додав він. – Лишень сподіваюся, що на нагір'ях зможемо трохи полювати. Був би я вдома, міг би полювати в Келевейні з іншими своїми дядьками... Але я сам винен. Покинути свій дім – це завжди помилка. – Згадавши мою ситуацію, він виправився: – Я маю на увазі себе і таких людей, як я, неосвічених, ні на що не здатних, окрім як на неробство...

Я засміявся і сказав, що він таки правий.

– Мені й самому слід було залишитися вдома.

На останніх словах печаль стисла мені горло.

За хвилину я опанував себе і продовжив:

– Але, як би там не було, ти при своєму дядькові, при жерцеві. Ти, мабуть, захоплюєшся ним.

Мирос витріщився на мене; сказане чи то розсмішило, чи то вразило його. Він озирнувся туди-сюди, а тоді нахилився мені до вуха і прошепотів голосно й лукаво, скидаючись на сценічного злочинця:

– Захоплююся?! Та я ненавиджу його, як кольку в печінках.

* * *

«Евмені – це Евмені, Кестенья – це Кестенья, але Долина – це Олондрія». Так писав Фірдред Бейнський про Файяліт, чи «Долину»; і його слова, здавалося, бриніли в повітрі, що кинулося нам назустріч на відмитих до білого східцях, що вели у місто. Моєю шкірою пробіг дроз на його дотик, а дух мій піднісся. Надто вже великих зусиль треба було б докласти, аби почуватися нещасним у цей прозорий ранок, будучи перенесеним із Сірих Домів у Етендрію, місто, розташоване між Долиною та морем, місто, знане своїм виробництвом солодоців, де навіть сам тиньк дихає ароматом мигдалевого тіста. Мирос кинувся наймати карету, а мене залишив під тамариндовим деревом разом із жерцем, що мовчки сидів на своїй подорожній скрині, насунувши капюшон аж до губ; явно не втішений прегарним ранком, він, як тільки Мирос повернувся, заліз в карету і захряснув дверцята.

– Що це з ним? – запитав я Мироса пошепки.

– Що? З ним? Все добре. Поглянь лишень на цю красу!

Мирос впав у екстаз на вид елегантних, молочно-білих коней. Він запросив мене сісти разом з ним на візницьке сидіння, і я з задоволенням погодився. Як тільки він примостив дядькову скриню, ми піднялися на передок і рушили.

Малий хлопчик гнав кіз під каштанами вздовж каналу. Крамар, сидячи при вікні, супив брови над газетою. Дівчина з візком прив'ялих бегоній на продаж люто позіхнула і заходилася чихатися під пахвою, задерши худу руку. А потім ми несподівано опинилися посеред торговищ, у полоні всепоглинаючого запаху грибів і диких на вигляд селян-гув'ялхі в робах, з грубими олов'яними кульчиками у вухах; вони оточили нашу карету, горлали і жестикулювали, виставляючи салат-латук, ковбаски, кошики з кропивою, головки солоного сиру. Мирос попросив у жерця два *дрої* й купив за них паперовий конус із газетного аркуша, наповнений тютюном.

– Поглянь! – кинув він, штовхнувши мене ліктем між ребра. Там, позираючи на нас незворушно і з легким натяком на кпини, сиділа поміж цибулею прекрасна молода селянка... У цій країні й чоловіки, й жінки *гув'ялхі* носять довгі прямі роби, темні або вицвілі до різних відтінків синього, підперезані мотузкою або шкіряним паском, і ефект од цієї сукні, на диво провокативної, коли вона одягнена на вродливу жінку, протягом століть був об'єктом оспівування в поезії. М'яка бавовна, коли вона зношена, не приховує обрисів тіла. «*Мала Долонько-з-Листочок*, – співається в старовинній народній пісні, – *прийди-но знов зачерпнути води у тій своїй роби старій, що носила раніше сестричка твоя, у роби, що перса твої облягає, мов дощ*». Мирос підніс руку, дивлячись на дівчину, і вона пирснула сміхом собі у долоньку. Наша карета підстрибом пхалася уперед, прориваючись крізь натовп, навалені купами редиску, дикі іриски, волохаті козячі бурдюки, напняті свіжовичавленим вином, і їстівні гриби, схожі на жовте мереживо. Далі ми минули кінський цвинтар з голубими кінними статуями і мавзолеєм, де спочивають улюблені герцогські румаки; а відтак, зіп'явшись на невеликий пагорб, наштовхнулись на саме лоно Олондрії, хвилясте і засліплене світлом.

Ми рухалися в напрямку від моря. По ліву руку від нас нависали високі вапнякові скелі, вкриті дерням та нечисленними пошкодженими вітром деревами; по праву руку місцевість розлягалася, немов сувій шовку, розгорнутого на торговищі, наче парфумована олія, розлита відчайдушним жестом. Етендрійський Шлях, широкий і доглянутий, звивався вниз у Долину, в тінь скель і в пахощі мокрих трав. Урожай винограду вже було зібрано, і околиці повнилися пом'ятими лозами кольору іржі, що із часом м'якшав, а ще – пташиним співом і спокоєм... Все сяло в тому розкішному світлі, яке називається «подихом ангелів»: пагорби, вкриті золотом пізньоцвіту, вітряні, з бронзовими гілками каштани і *радху* – будинки селян, хаотичної розбудови споруди, увінчані почорнілими димарями. Деревя й дахи чітко вимальовувались на тлі чистоти неба, якому осінь подарувала неповторну синяву. Курява вилискувала над шляхом, і її запах змішувався з дикими пахощами диму й трав, настояних у низинах полів.

* * *

На цих яскравих рустикальних просторах, далеко від будь-яких корчем, ми зупинилися в *радху*. Жрець, який незмінно ховався в кареті, здавалося, не відчував потреби у відновленні сил, а от ми з Миросом зголодніли, бо від ранку покріплялися лише білими грушами й фіґами, придбаними по дорозі.

– Тут ми обов'язково отримаємо щось їстівне, – заявив Мирос, скеровуючи коней вздовж колії у траві, прокладеної сільським візком. – Навіть якщо це буде лише *бейс* і капуста. Їв коли-небудь *бейс*? Це те, чим тут люди виживають: хліб з каштанового борошна.

Ми наблизилися до великої, сумбурної форми *радху*, що стояла серед пишних цитринових дерев, перетнули город, засаджений цибулею і капустою, минули цілу купу розбитих тачок і похмурого віслиюка, що жував траву в тіні. Збуджені діти висипали надвір, аби привітати нас. – Стережіться коней! – гукнув Мирос у бік малих хлопчика та дівчинки, ще й голого немовляти, що шкандибало за ними. Їх пронизливі крики супроводжували нас, поки ми заїжджали кудись на кшталт відкритого двору, заметеного від листя, випеченого сонцем і вкритого товстим шаром куряви.

Ми спустилися з передка і рушили на звук дверей, що стрімко розчинялися і з лоскотом зачинялися десь у глибині кривобокої кам'яної споруди, посталої перед нами. За мить з'явився хлопець з глиняним глечиком і став повільно лити з нього воду на наші брудні руки. Ця церемонія відбувалася над краєм кам'яного жолоба під стіною, який відводив воду на город. Хлопець працював дуже зосереджено і голосно сопів носом. У вухах мав потьмянілі срібні кульчики у формі маленьких корівок. Краплі з наших мокрих рук зволожили землю в цьому затишному маленькому дворі, де в грубо витесаній дерев'яній бодні мокла синя тканина, де курчата дзьобали печену кукурудзу, покинуту дітьми в тіні обвитого плющем причілку. Перехняблена передня стіна *радху* пропонувала геть дивний вибір входів, а саме кількоро аркових дверних отворів, установлених під кутом один до одного: виглядало так, наче кілька архітекторів не погодили між собою з планом будинку і кожен поринув у роботу без консультацій з іншими. Насправді такий здогад був недалекий від істини, бо *радху* являє собою сімейний проект, який розширюється від покоління до покоління, як оброслий потомством гриб. У тому дверному прорізі, що був більший за інші, з'явився кремезний клишоногий чоловік і вклонився, притискаючи тильний бік правої долоні до чола.

– Ласкаво просимо, ласкаво просимо! – прогудів він, ступив назовні й підніс свої порепані руки до жолоба, аби мовчазний хлопець і йому полив. – Ласкаво просимо, *телмарон*! Гадаю, ви прибули з Гулюету? Від молодих принців? Це така честь...

– Ні, з Етендрії, – відповів Мирос.

На ці слова обличчя старого витяглося. Він витер руки об поли роби.

– То ви не винарі?

– Ні, борони нас, Трояндо! – Мирос зайшовся голосним сміхом. – Ми служимо жерцю Авалеї. Він там, у кареті. Відпочиває. Вийде, коли буде готовий. Але ми удвох, сказати по правді, здихаємо з голоду. Майже.

– О! – вигукнув старий. Його обличчя знову розпливлося в посмішці, він навіть реготнув, вдавшись до пояснень: – Я подумав було, що ви крамарі – ох вже ті продавці вина, так вони нас гноблять, просто спасу нема, – але Авалея! – Він схилив голову і торкнувся чола. – Праведно є їй поклонятися. Ми тут, в Долині, любимо її, *теммарон*. Моя власна дочка хотіла бути однією з тих, що їй присвятилися, але в нинішні часи храм набирає менше послучниць... – Він махнув головою кудись через плече і за одним заходом товстим пальцем прочистив собі вухо. Потім старий запросив нас увійти під арку, і ми опинилися у величезній старій залі, явно оригінальній світлиці з часів побудови *радху*, в якій панувало закіптюжене огнище.

Ця велика, пропахла димом світлиця з нічим не прикрашеними стінами була би похмурою і гнітючою, якби в пласкому даху над нею не було ляди, що стояла нарозтвір і пускала досередини широкий потік яскравого денного світла. Відразу під лядою містився просторий альков, чи то спальне горище; над його краєм виднілося кілька жвавих, усміхнених дівчачих голівок. Світлиця була обставлена двома залізними ліжками, кількома плетеними з соломи стільцями і дерев'яною шафою, розмальованою вишнями.

Старого чоловіка звали Ков'ян. Він заговорив про врожай винограду, і при цьому спльовував у олов'яну плювальницю з такою силою, що посудина аж крутилася на місці. Молода жінка показала у темному дверному отворі біля огнища і кинула коротку фразу дівчаткам на горищі. Двоє з них спустилися сходами вниз і відбігли од дверей, шепочучись і кидаючи в наш бік погляди величезних темних очей. За мить вони повернулися з круглим килимком, розстелили його на підлозі посеред світлиці й поставили на нього дзиглик. Повітрям поширився неймовірно апетитний запах, щось духмяне з натяком на свинячий смалець, і я аж зніяковів од гуркоту, що розлігся з мого живота, – але Ков'ян якраз зрадів тому свідченню нашого голоду і поплескав мене по коліні своєю вузлуватою ручиською, твердою, як молот.

Дівчатка притягли бурдюк, і Ков'ян наповнив нам келишки міцним, пряним витриманим вином під назвою «Вино Білих Бджіл». Не встигли ми допити, як знадвору почулися звуки метушні, що швидко наростали, і досередини увірвалися четверо молодих чоловіків зі стривоженими й вичікувальними мінами. Це були сини Ков'яна і сини його сестри: вочевидь, було послано дитину, аби прикликала їх з полів. Вони спішно вмилися у дворі, й тепер з їхніх борід і довгого волосся стікала вода, розпов-

заючись темними плямами по плечах роб. Через ножі за поясами та олов'яні прикраси, які нагадали мені галерних рабів, вони справляли враження людей грубих і навіть диких; але вся їх завзятість пішла на те, аби нас привітати. Відбувся обмін поклонами, і ще більше стільців було видобуто із закапелків *радху*. «Хлопчиська», як їх називав Ков'ян, цілком комфортно влаштувалися на скрипучих залізних ліжках і хлебтали вино просто з бурдюка, бо келишків більше не було. В цю активну, товариську атмосферу втрутилася пара підлітків, які урочистою ходою внесли на плечах колосальних розмірів таріль.

Мирос, підбадьорений вином, привітав їх появу вигуками й постукуванням перснем по келишку. А тоді підморгнув мені та прошепотів: – Я ж казав, що вони нам щось та й дадуть! Носії епічного тареля, хлопчик і дівчинка, аж тремтіли з натуги під його вагою, поки опускали на дзиґлик посеред світлиці. На ньому парувала пречудова тушеня зі свинини, морв і каштанів. З темряви попід стінами матеріалізувалися голодні дітлахи. Останньою зі всіх увійшла сестра Ков'яна, матріарх домогосподарства: огрядна жінка з насмішкуватими очима на видубленому сонцем обличчі.

У кожному кутку великої світлиці спалахнула розмова, всі чоловіки, жінки й діти розмовляли одночасно, але тільки Ков'ян не намагався говорити тихше, отож його збуджений голос лунав голосніше за інші. Він закликав нас відвідати Гулюету, замиський маєток на північ од шляху, де «молоді принци» насолоджувалися музикою і полюванням. Гулюету був мисливським палацом: кожного дня там подавали копчену оленину, а на пласкому даху молодики практикувалися у фехтуванні.

– Це біля Білої Річки, – сказав він, і я запитав його, чи це не та Біла Річка, що згадується в *Романі Долини*.

– В *Романі*? – перепитав він, зробивши великі очі, а сім'я оточила мене, коли я вийняв книжку і почав читати:

– *«Там є ріка, вимощена зірками. Її поверхня вкрита мигдалевим цвітом; і тече вона через поля моєї мрії, немов ріка снігу. Біла Ріка – так її називають. Вона тече понад багрянцем макових полів, понад синню полів лавандових. Вода її солодка, а німфи, що в ній мешкають, приязні до людей. Цілими днями сидять вони на берегах, чешучи вовну...»*

Коли я відвів погляд од книжки, Ков'ян постукав по своєму келишку на знак схвалення. Його сестра посміхалася над своєю кавою та облизувала зуби, щоб прибрати з них гущу.

Світло вичахало, зношене до нитки. Ков'ян встав і підніс сірника до маленького каганця, що стояв на шафі. Аж тоді, коли стало зовсім темно і бліде світло зірок ста-

ло сотатися крізь ляду в стелі, Верховний Жрець Авалеї зайшов у світлицю. Він ступив через поріг без будь-яких запитань, без жодних виявів поваги, відкинув свій капюшон, очі йому блищали, а *гув'ялхі* по черзі підходили до нього й цілували в руку, і життя, що почало було входити до моїх вен, завмерло, як сік у поваленому дереві, і я знову згадав про присутність смерті.

Жрець сів, відмовився від вина й тушені і прийняв лише склянку води та шматочок сиру. Його жахливий, люблячий погляд обіймав усе, що він бачив у Ков'яновому домі.

– Чому ніхто не оповідає казок? – озвався він. – Посеред нас є чужинець, острів'янин. Тож розважмо його за звичаєм Долини.

– Бабусю, бабусю! – загукали діти.

Ков'янова сестра склала руки, її очі променилися втіхою у світлі каганця.

– Ну гаразд, – відповіла вона. – Оскільки наш гість захоплюється *Романом Долини*, я розповім йому дещо дотичне.

Вона вмостилася зручніше, аж стілець під нею зарипів. Вона прочистила горло. Десь у глибині світлиці запхінькала дитина, але її одразу прикоськали і знову запала тиша. І тоді жінка розповіла свою казку голосом гортанним і водночас гладким, як новий індійський шовк, і тільки кішка з-за стіни час від часу переривала розповідь своїм вереском.

* * *

Люди Дому, о Люди Дому! Ця історія нічию кров на воду не перетворить.

Розповідають, що Фінья Чаклун, будши одержимим забороненим коханням, вирушив у Евмені, щоб битися з піратами Морського короля; бо в ті часи народ архіпелагу був сильним, і пишався своєю силою, і переслідував наш народ аж до рівнин Мадха. Отже, Фінья доплив до Солоного Узбережжя, де море біле, як молоко, земля бідна, як попіл, а вітри знесилюють тіло. Там він знищив багатьох злих людей силою меча і магії, чим здобув собі славу. І в той час спіткала його така пригода.

Сталося так, що він отаборився в покинутій частині узбережжя; з ним були Дрод, і Роволон, і Мальдар, і Кет Гайовий. Коли вони перебули там ніч, Фінья першим побачив світанок, а ще побачив білого дельфіна, якого винесло на пісок. І був той дельфін чудовий, як перлина, і тіло мав прегарно збудоване, немов лілія, а оскільки був іще живий, то юнак поспішив спуститися на берег, аби врятувати його. Та

коли Фінья добрався туди, сонце, що сходило над Дуоронвеєм, вдарило по дельфіну, і той щез, наче був із морської піни.

І так засмутило Фінью зникнення такої благородної тварини, що він приховав од своїх товаришів те, що бачив. Проте, коли вони захотіли якнайшвидше продовжити подорож, він висловив бажання стати табором на тому ж місці й на другу ніч: сказав-бо їм, що його болить рана. На світанку він прокинувся і побачив дельфіна, який, здавалося, був на порозі смерті, і юнак кинувся вниз колючими пісками, всіяними гострими мушлями; і вдруге сонце зійшло раніше, ніж він дістався до дельфіна, й істота, пильно дивлячись на нього, розчинилася в морі.

Тоді Фінья засмутився ще більше, ніж раніше, і не захотів залишити це місце, хоча всі його товариші були готові рухатися далі. І Дрод сказав:

– Звісно, що чаклунова рана загоїлась; а чи не є те, що тримає його тут, боягузством?

Тоді Роволон, і Мальдар, і Кет злякалися, що їхнє товариство розколеться, і що Фінья викличе Дрода на поєдинок за образу; але Фінья сказав лише:

– Розплата відкладається, Сину Кобили.

І вони й третьої ночі отаборилися на тому ж місці, хоча й вельми стривожені.

Але Фінья вирішив не спати, і спустився на порожній берег, і став навколішки там, де бачив дельфіна. Всю ніч він пильнував, і коли небо зблідло, дельфіна винесло на берег, і Фінья обхопив його руками у великій радості. Тоді дельфін заговорив до нього, питаючи:

– За який же ж мій вчинок ти, Дитя Жінки, платиш мені такою тяжкою образою?

– А Фінья запитав: – Зглянься, де ж тут образа? Я побачив твою благородну красу і захотів урятувати тебе від загибелі, що її несе тобі світло. – Хіба це не образа – хопати королівську доньку? – відповіла дельфінка. – Пробач мені, – засмутився Фінья, – я діяв у незнанні. – Хай там як, – відповіла дельфінка, – ти мені заплатиш. – Охоче, – пообіцяв юнак. – Раз вже ти мене торкнувся, – сказала дельфінка, – то не відпускай.

І пірнула у хвилі й попливла на захід, а Фінья притиснувся до неї, обхопивши за шию. І так вони пливли, аж поки не припливли до чудового міста на скелі, якого чаклун ніколи не бачив і про яке ніколи не чув. Гойне було те місто; вкривало собою весь скелястий острів, і повно було в ньому гарних криниць, палаців і садів, але воно мовчало: жодна жива душа не вийшла з-поза його стін, і ланцюги покинутих криниць сумно стогнали на вітрі. – Йди туди, – звеліла дельфінка, – і зайди до головного па-

лацу. Там побачиш велику залу, всю з каменю, а в підлозі маленький отвір, заткнутий чопом з виноградного листа. Витягни той чіп і побачиш, що буде.

– Охоче, – сказав юнак і переліз з дельфінчиної спини на білі сходи, що вели до міста. А вона залишилася у воді, балануючи на хвості, й спостерігала за ним. О, скількох героїв посилали отак уперед на біду.

Зайшовши туди, чаклун щиро захопився цим містом, яке було просторішим і витонченішим за будь-яке інше місто, бачене ним у подорожах. У порівнянні з цим містом фортеця Біл, що переслідувала його у снах, здавалося грубою, неначе якась стайня, і придатною хіба на те, щоб у ній оселилися безмозкі тварини. Дахи у цьому дивному місті були яскраві, колони дивовижно високі, житла величні й просторі, з гарними фундаментами та квітучими арками; його вулиці, вигнуті або прямі, мали гарні пропорції, а мовчазні площі в тіні високих палаців наповнювали мандрівника трепетом. Дуже мізерним почувався чаклун у тому місті, замурованому в забутті. Він піднявся порожніми сходами головного палацу, найрозкішнішого з усіх, де кам'яні леви позирали на нього, але жодної живої істоти, бодай пса якогось, він там не зустрів. У центрі цього палацу, як і передбачала дельфінка, він знайшов величезну залу зі стародавнього каменю і крихітну діру, заткнуту виноградним листям. Оскільки він був рішучою людиною, то, не вагаючись, нахилився й відразу витягнув чоп.

Зала заходила ходором так, що Фінью кинуло лицем униз, і він боявся, що палац обвалиться просто на нього. Стіни все ж витримали; та страшнішим за землетрус був почутий ним голос, жіночий голос, чиє звучання перетворювало його кістки на воду: – Нахабо смертний, – мовив голос. – Гадаєш, що тебе не пам'ятаю я? О, гірко жалкувати будеш ти за злочин цей, що ним заплямував ти сьогодні свою руку. Цей народ перебуває під моїм прокляттям за свою гордість і чаклунства глибину, що перевершувала міру, для смертних корисну. А ти зламав моє святе прокляття; о, повір, ніщо тобі тепер не допоможе. Так каже твоя доля, так зірки на небі провіщають. – Ой леле! – скрикнув Фінья; колись-бо він образив богиню Сарму, і та тепер його ненавиділа. І він почув калатання дзвонів.

Вулицями міста котилися звуки тамбуринів, барабанів і веселих флейт; скрізь люди співали, обіймалися і танцювали з шаленою радістю. Молодий чаклун проштовхався крізь натовпи до самого краю міста в пошуках дельфінки, яка змусила його розсердити богиню Сарму. Але замість дельфінки у воді плавала небаченої вроди діва, зодягнена у білі шати, які колихалися довкола неї і змішувалися з її довгим чорним волоссям. – Допоможи мені піднятися! – гукнула вона. І Фінья зійшов по сходах і допоміг їй, і вона стала на ті білі сходи свого міста і лила сльози з великої радості. –

Дякую тобі, благословенний чаклуно, – пролепетала вона. А Фінья відповів: – Ой леле, милостива панно, навіщо ти змусила мене грішити проти богині, яка вже й так мене ненавидить? І принцеса здивувалася: – А що таке? Що вона сказала? – Що ви тут злі чаклуни. – Ох, ні, – заперечила дівка. – Це якраз вона зла; вона зненавиділа мене за мою красу. – У це я якраз цілком можу повірити, – сказав Фінья; молода особа й справді була вельми приваблива, наділена бронзовою шкірою, чорними очима та смоляним волоссям, ще й формами такими, що здатні спустошувати країни і нищити народи. Насправді він був майже засліплений нею і вважав її прекраснішою за будь-яку бачену ним жінку, за винятком тієї, яка переслідувала його у снах. А принцеса засміялася і ввела його в місто, сповнене радості, де всі, кого вони минали, вклонялися їм і засвідчували свою відданість. – От тепер ти побачиш, – сказала вона, – чи справді наше місто є місцем зла. Залишися зі мною на рік: бо я кохаю тебе.

Так Фінья залишився з нею в прекрасному місті криниць і садів. І вона сказала йому: – Це місто є містом Дев'яти Чудес. Перше чудо – це наші коні, шкарлатні та блискучі, як троянди. Друге – наші чудові білі мисливські пси, які можуть полювати на морі так само, як на суходолі. Третє – це наші музики, здатні змусити людей плакати, аж поки ті не відкинуть весь тягар своєї скорботи. Четверте чудо – це наше світло, найтонше у світі. П'яте – наші птахи, які мають розум і розмовляють, як люди. Шосте – наш фрукти: найбільш приємні для язика і такі, що зміцнюють тіло, як ніщо інше їстівне на землі. Сьоме – це наше вино, радість для язика й серця; а восьме – вода наших чудодійних криниць, настільки чиста, що оберігає нас од старості, хвороби й смерті.

– А дев'яте чудо? – запитав Фінья.

– Хіба ж не може хоч щось залишатися у таємниці? – вигукнула принцеса, сміючись, і Фінья попросив у неї пробачення за власну неввічливість. – Я вже пробачила тобі, – мило відповіла вона. Достеменно, була у неї така привабливість, яка могла б змусити позаздрити самих богів.

Фінья залишився з нею на рік і насолоджувався всіма гарними речами: полюванням на суші й на морі, а також найкращою музикою, вином і конями. Коли рік добігав кінця, вона попросила його залишитися надовше, і він погодився, бо сказав собі, що в іншому сватанні у нього був лише відчай. І він насолоджувався любов'ю принцеси, яка народила йому двійко прекрасних дітей, найбільш захоплюючими полюваннями свого життя, а ще мудрістю птахів. Насолоджувався всіма речами, за винятком того дев'ятого чуда, про яке так і не знав і яке, як вважав, мало бути найчудовішим за усі.

У Фіньї ще дотепер був кульчик, зроблений зі шматочка бурштину, який йому дала у лісі відьма Бродліан і в якому перебувала його помічниця й приручений дух, *лубнесс*, яка була совою з сумним жіночим обличчям. Одного разу, коли чаклун залишився сам у палаці, він потер кульчик, і *лубнесс* з'явилася, махаючи крилами, перед ним. – О *лубнесс*, – відразу заявив Фінья, – я хочу знати дев'яте чудо. – У тобі досі невдоволення нуртує? – відізвалася вона. – Так, – відповів він. – Без цього знання я не можу насолоджуватися іншими чудесами. – Що, навіть і дружиною своєю, і двійком своїх діточок? – перепитала *лубнесс*. – Навіть ними не можу, – відповів Фінья. – Тоді, – сказала *лубнесс*, – зробив ти добрий вибір, прийнявши рішення, що бути тобі чарівником. Хіба ти не помітив, що раз на рік дружинонька твоя тебе лиша – дітей з собою взявши, кудись щеза на цілий місяць? – Так, – підтвердив Фінья. – Вона ходить на священну гору за містом, бо такий у неї звичай – молитися на могилі батька. – Що ж, може бути і так, – міркувала *лубнесс*. – Та як наступного разу вона туди піде, ти піднімися вузькими сходами на самий верх палацу. А як до тебе підлетять її собаки, ти сміло бий ту погань по пащеках снопом пшениці, і тоді вони не пожеруть тебе. Тож увійди в кімнату на вершечку сходів. Всередині горітиме вогонь. І ще там буде інша річ. Ото ту річ ти маєш взяти і кинуть у вогонь. Тоді відкриється тобі насправді дев'яте чудо міста. – Якщо я не зроблю цього, то помру, – запевнив Фінья.

Невдовзі прийшов час, коли принцеса загорнулася в плащ і сказала: – Я йду помолитися на могилі батька. Дозволь, щоб діти пішли зі мною; треба, щоб вони вивчали наші звичаї. – Так, звісно, – відповів Фінья; і вони розійшлися. Пізніше Фінья піднявся вузькими сходами, що вели на вершечок палацу, темними і запилюженими сходами, якими, здавалося, ніколи не користувалися; і тут великі пси накинулися на нього, заходилися гавкати, гарчати й бризкати піною з пащек, але він ударив їх снопом пшениці, і вони лягли й заскавуліли. На вершечку сходів він відчинив двері й увійшов у маленьку і брудну кімнатку, де на колоснику чадів огидним димом вогонь. На столі лежало щось довге й чорне. Він взяв це у руки й підняв: то було довге чорне волосся його прекрасної дружини.

– Ой леле, – скрикнув Фінья, – що це таке? – І пожбури в волосся у вогонь. І враз на Місто Дев'яти Чудес впала велика тиша: музика, сміх, кроки – все припинилося, і єдиним звуком, який можна було почути, був звук самотнього голосу, що плакав і лементував.

Фінья кинувся сходами вниз і вибіг з палацу на вулицю. Місто було таким, яким він колись вперше його побачив: величезне, порожнє, витончене, покинуте навіть

мишами. І знову ланцюги стогнали в пустельних криницях. Він пішов на звук плачу, і той повів його до моря; і там він побачив прекрасну білу дельфінку, а біля неї двох малих дельфіняток. І вона скрикнула у розпучі: – Ой леле, мужу мій, що наробив ти? І плакала гірськими сльозами.

Фінья, ошалілий від горя, збіг вниз білими сходами до моря.

– Хто ти? – заволав він. – Хто ти є?

– Ой леле, – відповіла вона, – я – дев'яте чудо Міста Дев'яти Чудес.

І вона попливла зі своїми дітками у море, і там пропала.

* * *

Звідкись із глибини саду почулося низьке, схоже на звук флейти пугукання сови. На мить мені здалося, що Верховний Жрець дивиться на мене, але світло каганця так блимало й звивалося морським шашелем, кидаючи примхливі тіні, що задумливий погляд Орема неможливо було простежити. Мирос та інші слухачі зааплодували, вітаючи Ков'янову сестру, обмінюючись зауваженнями про дотепність та зворушливість казки. Орем нахилився і стиснув мені руку.

– З пам'яті! – триумфально виголосив він. – Все це з пам'яті. Вона не може прочитати ані слова.

Я підвівся, виправдовуючись втому, і один з молодих чоловіків завів мене у темну спальню. Єдиним світлом тут було те, що сочилось з іншої кімнати. Не хвилюйся, сказав я собі. Просто виживай, виживай, поки вони не принесуть тобі тіло і поки те тіло не розсиплеться на вогні. У моїй уяві полум'я все прибувало: ось вже великі багаття, а далі цілі сонця. Молодий чоловік обляскав долонями ліжко – чи то перевіряючи, наскільки воно стійке, чи то шукаючи змії. Врешті він залишив мене самого, і коли я сів і скинув черевики, то виразно почув голос жерця з іншої кімнати:

– Так, Нічний Ярмарок.

Нічний Ярмарок. Я ліг і накрився шорсткою ковдрою. Інші ще розмовляли до пізньої ночі, жартували й сміялися. Вранці водянисте сонце показало мені вишкрябані стіни кімнати з візерунками тіней від плюща, що ріс над вікном. Ангел знову не прийшла. Зі стіни на мене дивився образ богині Елюет: вона стояла навколішки й обнімала біле телятко. Вираз її темного обличчя був сумним, а під її постаттю виднівся напис: *«Бо я любила тебе без перепочинку»*.

Нічний Ярмарок

Наступного дня ми поїхали далі вглиб Долини. А від *радху* Ков'яна у всіх напрямках ширилося повідомлення, яке оповіщало про Нічний Ярмарок. Місце проведення – біля села Нуїллен, майже на крайній східній околиці Файяліту. Ця новина вирушила до Тербрісу, Хананурі, Лівалло, Нархавліну, малих сіл у тіні веж, порослих мохом. Ми подорожували в кареті, що підстрибом їхала дорогами, посипаними рінню. Мирос правив кіньми, а я сидів поруч на візницькому сидінні. Іноді ми зупинялися на узбіччі й пили молоко з важких глиняних чаш, ховаючись в тіні каштанів та обганяючись од мух, а молоді дівчата, які нам його продавали, розмовляли з нами з гортанним акцентом своєї країни і цокали язичками, коли Мирос їх дражнив. Вони припрошували нас придбати мед і сир у черепках або в'язанки сушеної риби. Одна навіть намагалася продати нам шкіру видри. У них були жваві очі й не надто старанно заплетене волосся, завжди у чотири коси, іноді з олов'яними або скляними намистинками на кінцях.

На гребені одного з пагорбів ми проїхали під знаменитою аркою Ванадіаса, великого архітектора Гробниць Хадфи. Рожевий камінь світився проти неба, вкритий різьбленням, що зображало збирачів урожаю, танцюристів, дітей і тварин в оздобі переплетеного кучерявого листа. Неперевершена складність та тонкість різьблення наповнила мене благоговінням і якоюсь тугою, схожою на ту, що відчуваєш перед лицем таємничого. В центрі арки пишалися горді слова «*Ця Щаслива Земля*», і навіть самі тіні, що залягали за нею, здавалися напоєними сяйвом.

Вночі ці тіні були глибокі й сині, *радху* довкола величезні й тихі, і весь світ набрав обрисів гравюри. Карета їхала повз храми й замиські вілли, їх білі силуети вимальовувались у темряві – кожен зачарований, застиглий у потоках світла. Цілющого світла, прохолодного, як роса. Минули знаменитий палац Фейлінгу, що стоїть у всій своїй перламутровій величі на тлі темного мережива власних лісів: визнаний тріумф Ванадіаса, здобутий завдяки цьому даху незрівнянної легкості, цим прикрашеним ліпниною конічним колонам білого мармуру. Мирос зупинив коней і стиха вилаявся під носом. Палац, розкішний і за нічної пори, стояв оточений гостроколами місячного світла. Навіть цвіркуни мовчали. Миросів голос, здавалося, роздер повітря, коли він вимовив безсмертний перший рядок вірша Темандейна:

«Вейль, вейль тово маньї фаларен, фаларенре Фейлінгу».

Далеко, далеко на пагорбах зараз минулі літа Фейлінгу,

вітри, що кличуть, і коні сині,
балкони неба.
Далеко зараз коні з димом грив:
дощ переслідує їх.
О любове моя,
якщо б ти лишила на аркуші книги цієї
свій поцілунок.

Ми бачимо блискавку понад узгір'ям
і уявляємо, наче це місто,
а інші мріють про його освітлені зали,
де куриться дикий кипарис.
Фейлінгу, так вони кличуть,
і плачуть вони.
І я оплакую з ними любов, бенкет,
море квітучих катальп,
лампу, що бачив тільки у дзеркалі.

Місяць тікає понад землею,
і тільки гори світяться.
Там, тільки там можна згадати Фейлінгу.
Де ми бачили зорі, потрощені під фонтаном,
і сіддали коней світанку.
І тебе, володарко зітхань:
з ногою, що стала на темну сходинку.

І її, мою володарку зітхань. Де вона тепер чекає, де її розпущене волосся, її безсмертні очі, її ідеальна скорбота? Чекає на мене. Я знав, що вона чекає, бо вона не приходила. Мої ночі минали у тиші, але були занадто напружені, щоб можна було назвати їх спокійними. Джіссавет чекала відразу по той бік темряви. Нічне небо у моїх снах пучнявіло, опускаючись на землю всією вагою руйнівної слави, що йшла слідом. В одному з таких снів я підняв руку і легенько торкнувся його пальцем, і воно тріснуло, як жовток, випустивши цілу лавину світла.

Узбіччями дороги невеличкими групами рухалися люди, розмовляли й сміялися стишеними голосами: їх шлях лежав на Нічний Ярмарок. Жодних ознак Телканової гвардії. Подумки я благословляв Тіалон: це, мабуть, вона робить усе, аби вберегти мене. Світляки в траві розганяли темряву, і святкова атмосфера наповнювала околицю, так наче ціла Долина пробуджувалася, оживала. В корчмі в селі Нуїллен, у старих спальнях, де ліжка відгороджувалися ширмами, простирадла були такі холодні, наче їх щойно привезли з полів.

В Нуїллені ми пробули два дні. За цей час корчма так переповнилася, що, як повів нам задишливий господар закладу, люди спали під столами. З вікна своєї кімнати я міг бачити невеличкі багаття, що їх селянські родини вночі розкладали на площі, аби спати біля них, загорнувшись у шалі. Увечері перед початком Ярмарку на вулиці раптом вирвалася музика, люди били в барабани й виспівували щось веселе; та ось Орем увійшов до моєї кімнати, несучи перекинуту через руку білу шату, очі йому блищали.

– Починаємо, *евнеаньї*, – промовив він. – Вже час.

Сам він був препоширно одягнений у ткану золотом мантию, орнаментальну жорсткість якої пом'якшувало летке мереживо на зап'ястках. Над сяйвом, що сходило від тієї мантиї – так бронза ясніла в світлі коминка – плив плаский білий трикутник його обличчя, увінчаний мертвотно-чорним волоссям. Він дивився на мене з таким захватом, наче я був якимось творінням його власних рук: прекрасним портретом чи коштовно оздобленим перснем. Його екзальтація не полишала місця ні для чого людського. По його сяючих, нестямних од екстазу, немилосердних очах я бачив, що його анітрохи не обходитиме, яких страждань я при тому зазнаю.

– Починаємо, – повторив він з легким смішком, од якого мені стислося серце. – Тобі треба одягтися.

Я мовчки роздягся й одяг ту шату, що він мені приніс. Шовк із шелестом сплив по моєму тілу, гладкий і холодний, як молочна ріка. Після цього жрець наказав сісти і зав'язав мені волосся ззаду срібною ниткою.

У дзеркалі відбилося світло коминка і моє обличчя, схоже на обгорілу стрілу. Під вікном чийсь голос горлав: «Скачи ж, моя чорна маленька кобилко».

– Ти все вивчив? – спитав Орем.

– Так.

– Завчив напам'ять?

– Так.

Мій погляд звернувся до малої пошарпаної книжечки на столі. *Настанова з благодаті*, авторства Лейї Теворової. Орем приніс її мені загорнутою в старі шовки кольору випалого зуба.

– Один з небагатьох примірників, які нам вдалося зберегти, – сказав він, втиснув книжечку мені до рук і наполегливо порадив запам'ятати перші сторінки. Це була книжка, що її Лейя написала в Алейліні, у вежі, де сиділа замкнена, у дні, які Орем називав Епохою Нещастя. Настанова для переслідуваних ангелом. Я відвів погляд од книжки й зустрівся очима з Оремом у дзеркалі.

– Ходімо, – промовив він. – Ти готовий.

На подвір'ї було повно людей: серед них ненастанно повторювалося слово *евнеаньї*, отож тепер, побачивши Орема й мене в яскравих одягах, *гув'ялхі* посунули вперед. «*Евнеаньї!*» – почувлися вигуки. Власник корчми пробився через задні двері й наказав конюшим звільнити нам дорогу до карети. Цей змучений турботами чоловік із обвислим животом і вибалушеними блакитними очима з відчаєм дивився на натовп, який продовжував прибувати з вулиці. Зрештою, він сам кинувся в його гущу, рухаючи товстими руками, як ведмідь.

– Сюди, *телмарон*, – гукав він. – За мною.

Орем ступав уперед, посміхаючись і киваючи, задоволений мов той актор після успішної гри, ще й виставив руки, аби люди могли торкатися кінчиків його пальців. Мене не торкався ніхто: здавалося, що між ними і блиском моєї шати лежав панцир якогось невидимого обладунку.

– Молися за нас, – лементували вони. Небо над нами танцювало зірками. Коли я нарешті дістався карети, коліна мені підігнулися, і я замалим не зсунувся на землю. Хтось вхопив мене за лікоть і підтримав: Мирос.

– Гоп! – спонукав він, притримуючи відчинені двері карети. – Ти вже майже на місці. Просто постав ногу на приступку.

Я заповз усередину.

– *Евнеаньї! Евнеаньї!* – стогнав натовп.

Орем приєднався до мене, Мирос зачинив дверцята, й карета рушила. Усю дорогу до вигону я відчував на собі тріумфальний погляд жерця, а у вухах мені дзвенів зчинений *гув'ялхі* гвалт. На місці Нічного Ярмарку я зійшов на траву біля високого намету. Його нап'яті стіни світилися, зігріті зсередини пишним рожевим світлом. Здавалося, всі нетлі з цілої Долини злетілися сюди, а перед наметом розтяглися ятки, прапори, смолоскипи Нічного Ярмарку.

Великий натовп зібрався біля дерев'яного помосту перед наметом; на помості сидів старий чоловік з *ліміке* на коліні. Одне його плече було вище за інше; у світлі смолоскипів він скидався на скелю. Прилаштував свій інструмент і торкнувся струн плектром зі слонової кістки.

– Я оспівую ангелів, – проголосив.

Орем взяв мене за руку.

– Дивися, *евнеаньї!* – прошепотів він, ликуючи. – Дивися, як вони тут, у Долині, люблять ангелів.

Натовп збився ще щільніше.

– Енавiалхі! – крикнув хтось. – Мирхавлі! – гукнув хтось інший, і це слово підхопили й понесли в натовпі, наче бурдюк з вином.

– Мирхавлі! Мирхавлі!

Старий на помості посміхнувся. Його обличчя розпашілося, і коли він знову заговорив, голос мав чистий, немов скупаний у сльозах. Той голос розтопився в звучанні струн – бо, хоч *ліміке* й означає «сміх голубки», та інструмент цей насправді не сміється, а плаче. Під супровід цих дзвінких звуків старий оповів

ІСТОРІЮ АНГЕЛА МИРХАВЛІ

О мій доме, пани з мого дому
і панії з мого дому,
послухайте казку чудову оцю,
вона не зашкодить нікому.

Була у рибалки дочка на ім'я Мирхавлі,
на березі моря хатина їхня проста.
Ясноока красуня не знала облуди й брехні,
лиш правду казали її вуста.

На березі сівши, дiва співала пісні,
і таким був ніжним голос її молодий,
що риба радо на поклик його сама
стрибала на берег з води.

Опинялися риби враз на гарячiм піску,
так приходив кінець цілим табунам.
Мирхавлі їх збирала тоді одну по одній,
щоб віднести до міста панам.

«Хто ж візьме за дружину дiву красну оцю,
Мирхавлі, доньку нашу любу?
Адже вона змушує голосом рибу саму
йти покiрно на згубу».

«Чи знайдеться людина така особлива,
у золоті й багрянці такий молодик?
бо інакше наша донька буде нещаслива,
не зазнає замiжжя повік».

Він був саме той чоловік, особливий,
злото й багрянець у пана того молодого;
плащ він носив шкарлатної пишної барви
й шапку шитва золотого.

Побачив на березі моря рибальське село
і швидко наблизивсь до його.
А був то місяць толай, і хмари у небі над ним

клубочились грізно й розлого.

Високий, як місяця промінь, тонкий, наче спис,
трояндою пахне його чоло!
Як наблизився він до дверей, місяця світло
на плечі йому лягло.

«Поглянь-но, дитино моя, наречений приходить
з далекого краю до цих дверей.
Чи готова ти своє життя з його життям поєднати
у солодкий місяць фанлей?»

«Ой ні, моя мамо, боюсь я цього чоловіка,
боюсь усмішки цього бороданя,
боюсь сміху його, очей його несамовитих
холодного кольору вигнання».

«Цить, дитино моя, і не кажи більш нічого.
Підкорися слову моему, інакше буде тобі зле.
Ти підеш слухняно і вийдеш заміж за нього
у солодкий місяць фанлей».

І слухняно пішла за ним, і вийшла за двері
Мирхавлі, пригнічена горем.
Та узріла його, як він вийшов на берег
і заволав понад морем.

«Мамо», – гукав він, і голос його був дикий
і холодніший за бризки, що ними вітер шмагає.
«Мамо, в солодкий місяць фанлей
твій син одружитися має».

Та ось розхилилися поли в шкарлатній шаті його,
і руки його встромилися у той розтвір.
Спочатку одна рука, потім друга, а потім іще й іще:
і всього їх було тринадцять, такий-от звір.

«Ой мамо, двері скоріш замкни і ключ заховай,
настала лиха година.
Той, кому ти пообіцяла мене –
це демон, а не людина».

Вони хутко замкнулись, вони заховали ключ,
вони вербовий вінок почепили до рами.
А він прийшов, і під двері став,
і зарикав голосно, і засвистав,
і заскреготів вузькими зубами.

«Хоч що б ти робила, чи на добро, чи на зло,
а дитина твоя нареченою мусить стати моєю,
і я прийду по неї тоді, як накриє ваше село
стрімкою припливною течією».

Хоч що б ти робила, чи на добро, чи на зло,
 відшити мене тобі вже не вдасться.
 Тож затам і змиристь: у солодкий місьць фанлей
 Мирхавлі за мене віддасться».

І ось надійшла та пора, той місяць веселий,
 коли яблуні вкрились весняною бростю,
 коли жайвора спів на поля й перелоги
 дзвоном упав з високості.

Вони хутко замкнулись, вони заховали ключ,
 вони вербовий вінок підперли серпом,
 але море враз потемніло, вітер рвонув над ним,
 всеньке небо стало від диму брудним,
 і чудовисько стало під ним стовпом.

«Або ти віддаси негайно обіцяну наречену,
 Або боляче зроблю так, що не стерпиш болю того».
 Але стали селяни довкола рибальського дому
 І до дверей не підпустили його.

Очі йому закотились, ікла заскреготіли,
 розчепірівши руки, кресав із пазурів силу скажену.
 «Як кінця добігатиме місяць цей гарний, я знову прийду
 вимагати свою обіцяну наречену».

І тоді наслав він горе велике на них усіх:
 сморід нестерпний поширивсь од моря по всій землі,
 й риба вже не виходила більше з осель своїх
 на поклик пісень Мирхавлі.

І стала земля сухою, і зелень більш не росла,
 і спрага мучила людність у кожній хаті,
 і вийшла Чума у білім хітоні, й кивала блідим чолом,
 і чайка літала над ними й черкала крилом
 і верещала: «Прокляті! Прокляті!»

І піднеслась на морі хвиля, широка, як небокрай,
 як рогатий велет-баран, що звівсь на диби, небувала,
 й півсела ущент зруйнувала-змела,
 немов греблю стихія прорвала.

«О горе, горе мені, – ридала невтішна діва, –
 пішла за водою наша хатина на дно морське.
 Покинули боги мене, забули про мене,
 інакше б не сталося горе таке».

А тоді розчесала волосся й заплела його в коси,
 сукню вдягла щонайкращу, ткану.
 «Завтра вранці піду до нареченого свого», –
 сказала так і лягла, і очі прикрила, як рану.

Вставши рано, на берег пішла Мирхавлі,

І щоб страх свій сховати,
Вона заспівала улюблену пісню свою,
ту, що рибам звикла співати.

І такою була та пісня, вічна, як світло зір,
і такі в ній чулися сум і щем,
що ті, хто дивився на діву, очі ховали,
й сльози текли їм по обличчях дощем.

Та збурилось море, і демон піднявся із хлані,
руками поводив, творив свій демонський знак.
«Відріжте язик їй, бо я підступити не зможу,
поки вона там співати буде отак».

«О демоне, ні, я більше не буду співати!»
Та демонські руки орали брили в морській ріллі,
і люди, ридаючи, все ж приступили до неї
й відтяли язик діві ясній Мирхавлі.

Та коли він вхопив і поніс її понад хвилі,
а по губах їй сочилася кров, і схилилася голова,
молитва зринула з глибини душі їй,
молитва, не складена у слова.

Саме така молитва богам наймиліша,
та, що постала з вогню в горнилі душі.
І сонце засяяло враз, і вітер пом'якшав,
і море змінило вали на брижі.

А далі море грізне демона стиснуло
і діву вирвало з його лабет.
«Обіцяна мені!» – чудовисько завило,
та море милостиве діву підхопило
і винесло на твердь.

Чудовисько й мати його воювали поміж собою,
вона насилала хвилі такі круті та високі,
що врешті сили його танути стали,
він похлинувся водою і заволав звірооко.

Чудовисько й мати його бились завзято,
вона насилала хвилі такі високі й круті,
що врешті ревнув він несамовито, окато
і провалився, і щез, і хай будуть закляті глибини ті.

* * *

Трубадур старовини продовжував свою оповідь: розповів про мандри Мирхавлі та про те, як Телкан знайшов її зовсім ослаблою у Келевейні; про те, як закохався у неї, про ревності його королеви й наложниць, про їхні облудні звинувачення та про

те, як Мирхавлі несправедливо засудили до страти. А ще в пісні йшлося про чудо: як її голос відновився і знову ширяв понад морем. І про те, як Телкан благав її повернутися, але вона відмовилася, і як її живцем забрала Ітнесе, Богиня Моря, щоб навечно оселити в раю:

О, як солодко з тобою пробувати,
знати, що кохаєш того, хто тебе кохає,
солодко травицю-ряст топтати,
поки сонце світло засилає.

О, як солодко травою-рястом походжати,
поки сонце світить в наші житла,
та солодше – пагорбами мандрувати
там, в благословеннім Царстві Світла.

Коли пісня закінчилася, мене охопило відчуття якоїсь нереальності подій, дивна відстороненість. Так, наче музика віднесла світ кудись деінде. Я дивився на смолюскипи, що їх колихке світло тяглося аж до горизонту, і вони здалися мені дивними. Тоді я раптом зрозумів, що між моїми компаньйонами саме точиться сварка.

Можливо, я надто пізно помітив це через те, що вони сперечалися чужою мовою – кестеньїською, мовою найбільш східної провінції Олондрії. Я упізнав її шиплячі звуки, бо метр колись навчив мене тих кількох слів, що сам знав, та й серед морців на *Ардонї* я її чув. Я обернувся. І побачив у світлі смолюскипа, як жестикулює розгніваний Мирос. Жерця мені не було видно, бо його заступала карета. Раптом Мирос перескочив на олондрійську, і я виразно почув:

– Та як ти можеш відмовляти? Що дає тобі право на це?

Жрець різко відповів кестеньїською.

– Прокляття на твої очі! – заволав Мирос хрипко, з ледь стримуваною люттю. – Навіть моя мама не відмовила б мені в цьому...

– От саме тому тебе й забрали від неї, – відрубав Орем. – В неї добрі наміри, але вона слабка. І не найкращим чином на тебе впливала. Та це загальна жіноча вада – псувати своїх наймолодших дітей.

– Не смій про неї говорити, – процідив Мирос. – Я лиш одне хочу знати – чому ти мені відмовляєш. Яка від цього може бути шкода?

І знову рипучий безжальний голос відповів східною мовою. Рука жерця показала з-за карети – пальці внизані перснями, зап'ясток тоне у мереживі.

Мирос знову загорлав, і йому, мабуть, наказано було збавити тон, бо він продовжував уже диким, надривним шепотом, пристрасним вибухом кестеньїської, а

дядько переривав його тиради короткими тріскотливими репліками. Далі Мирос, здається, перейшов до благань. Я відступив од нього у бік намету.

– Дядьку! – він знову перейшов на олондрійську. – Ти ж був колись молодим... І знаєш по собі...

– Забагато патякаєш, досить вже, – жерця опанувала холодна лють. Він обійшов карету, наблизився до мене і взяв за руку.

– Зачекай! – крикнув Мирос. Але жрець потяг мене до входу в намет. Я озирнувся і побачив, що Мирос стоїть, зарившись обома руками у волосся та заплющивши очі. Орем відкинув полог намету, і ми увійшли в рожеве світло; наступного разу я побачив Мироса вже аж після пожежі.

* * *

У наметі на столах горіли лампи. Під ногами була трава, в теплі її сухий осінній запах відчувався сильніше. У центрі наметового простору стояв високий різьблений стілець – як я здогадувався, принесений з храму або позичений у когось із землевласників цієї місцевості, що належали до наших симпатиків. Вони мали неабияк поспішати із цим стільцем, аби я міг сидіти отак, як сиджу зараз у своїй білій шаті, міцно вчепившись у лаковані бильця. Орем швидко опанував себе, забувши про сутичку з Миросом. Він окреслив пальцем коло мені на лобі й радісно прошепотів:

– Почалося.

І вийшов назовні. О боги, – промайнула мені думка, – що я тут роблю?

В шумі натовпу, що зібрався перед наметом, виникла пауза. І лише тоді я зрозумів, наскільки потужним було те гудіння, як коли літню музику цикад людина усвідомлює тоді, коли западає тиша.

Розлігся різкий і чистий голос Орема.

– Діти Авалеї! Діти Дозрілого Зерна! Хто хоче слухати мову *евнеань*?

– Я, *веймаро*! – вигукнув жіночий голос. – Я і Таїс, моя донька.

– Ходімо, – поважно промовив Орем. – Він чекає.

Жрець завів їх усередину: дівчину, жінку в дерев'яних ходаках та згорбленого старого чоловіка.

– Авалея чує вас, – сказав він і вийшов.

Жінка опустила на коліна і поповзла, тягнучи за собою доньку, але це було нелегкою справою, бо дівчина на коліна не стала, а пересувалася швидко і з застиглим поглядом.

– *Евнеаньї*, – заридала жінка. І закрила рукою обличчя. Було зрозуміло, що вона не мала наміру звертатися до мене лише з риданнями і нічим більше.

Я стиснув підлокітники. За мить вона таки опанувала себе і підвела на мене погляд, все ще тремтячи і витираючи долонею очі.

– *Евнеаньї*, – простогнала вона. – Ти маєш нам допомогти. Йдеться про дитину. Про крихітну дитинку – ти ж знаєш, як їх любить Авалея.

– Прошу тебе, встань, – звернувся я до неї, але вона не послухалася. Дивилася на мене із захватом, так ніби мій легкий акцент ще побільшував її благоговіння. Її дочка все так само стояла, втупившись у стіну намету.

– Йдеться про мого внука, – сказала жінка. – Про сина моєї доньки. Він ще зовсім маленький... коли він рік тому пропав, йому було три роки.

– Я не можу, – видушив я із себе.

Вона дивилася на мене в сум'ятті, губи їй розтулилися.

– Не можу нічого обіцяти, – додав я. – Але спробую.

– Дякую, дякую тобі! – шепотіла вона, очі їй заблищали.

– Дякую, – повторив за нею старий, що вмоствився зі схрещеними ногами на траві. Я подивився на одну з малих червоних ламп. Прислухався до свого серця, аж поки воно не стало битися рівніше. І я викликав у пам'яті слова Лейї Теворової, що палали, як чистий вогонь.

Одержимий має сісти лицем до Півночі, яка, хоча і не є Місцем Перебування Ангела, та залишається місцем, яке притягує Духа своїми Випарами, і таким чином може тримати його певний час у цьому Середовищі. Потім Одержимий має викликати у пам'яті певний Привид або Образ, який матиме форму Гори Дев'яти Ущелин. Кожна з цих Ущелин буде глибокою, із зазубреними краями, і жахливою, і наповненою блискучими й крижаними Випарами. Одержимий має йти до цього Видіння, аж поки не досягне його, будуючи Гору Камінь за Каменем. А коли вже досягне його, то має силою свого Розуму примусити вирости Дерево із кожної з Дев'яти Ущелин. І ті Дев'ять Дерев матимуть золоту Кору, і різні Гілки, яких буде по Дев'ять Сотень на кожному Дереві: сто Рубінових, сто Сапфірових, сто Сердолікових, сто Смарагдових, сто Халцедонових; а ще по сто Аметистових, Топазових, Опалових та Ляпіс-Лазурових; і будуть вони палахкотіти незвичайною Величчю. І коли Одержимий з усім цим впорається – з Ущелинами, і Деревами, і Гілками, яких налічується дев'ять разів по дев'ять сотень, – тоді йому буде завдано найтяжчу муку засліпленням внаслідок Сяйва того Образу, яке він буде підтримувати через

сильне Страждання. І коли він зможе дивитися на це без настання Агонії Духа, то має додати у своє Видіння чарівних Птахів, котрих буде по дев'ять сотень на кожній з Гілок Дев'яти Дерев; і кожен Птах матиме дев'ять тисяч кольорових Пір'їн. У кожного Птаха буде одна тисяча смолисто-чорних Пір'їн, одна тисяча білих, одна тисяча блакитних, одна тисяча жовтих; і ще по одній тисячі червоних, зелених, пурпурових і яскраво-помаранчевих; і ще одна тисяча Пір'їн буде прозора, як Скло. Одержимий має осягати ці речі водночас: Гору, Ущелини, Дерева з усіма їхніми Гілками і кольорових Птахів. І тоді настане момент найбільш нестерпного Страждання, і воно буде гостре, біле й гаряче, наче виковане у Горні. І коли цей Момент мине, Одержимий більше не бачитиме ані Гору, ані будь-що з тих речей, які він нещодавно осягнув; їх місце займе інше Видіння, незнайомий йому Образ, який прийме форму чогось схожого на Ліс чи Печеру. Тоді Одержимий увійде в Печеру, чи в Ліс, чи в Дивний Будинок, чи деінде, в будь-який осягнутий ним Образ; і він ітиме, поки Образ не затьмариться зяючою Темрявою. І тоді-то, у тій Темряві він зустрине Ангела.

* * *

– Джіссавет, – покликав я. – Відгукнися.

Червона лампа спалахнула, і ангел прибула. Вона стояла там у своїй звичній сорочці, плечі сяяли, немов світанок. Її босі ноги роздирали матерію повітря. Іскри обсіли їй коси; її вороже світло поглинуло світло малої червоної лампи. Це її світло було, звісно, приглушеним, меншим, ніж те, на яке вона була здатна, але залишалося за своєю суттю ворожим до життя. На островах ми кажемо, що смерть є темною, але я знаю: за цими дверима є світло, таке нестерпне, що неможливо його з чимось порівняти.

– Джевіку, – відгукнулася вона. Цей її притишений, ласкавий голос. Цей вираз туги й нестями в її прекрасних, задумливих очах. Вона піднесла руку, і я зачяк, замружившись і чекаючи удару, проте вона не вдарила. – Джевіку, – повторила вона: немов скляну скалку встромила мені в мозок.

У пам'яті спливали слова, молитви, які слід читати пошепки, обрядові заклинання: *Бороніть нас, о боги, від тих, хто говорить без голосу.* Зусиллям волі – очі міцно заплющені, голова притиснута до спинки стільця – я змусив себе сказати:

– У мене є запитання.

– Я все тобі розповім, – заговорила вона. – Я розповім тобі все, що сталося. І ти це напишеш для мене у *валлоні*.

Я розклепив очі. Вона висіла на середній висоті, рука все ще піднята в ораторському жесті. Довкола неї все сяяло м'яким білуватим вогнем. Вона мені посміхнулася; зорі падали.

– Я чекала тебе. Я знала, що ти мене покличеш. Колись я вже казала – таких, як ти, рідко зустрінеш: мудра людина з островів.

Я ковтнув слину і запнувся.

– Моє запитання. Моє запитання стосується цієї жінки, що тут присутня, цієї олондрійки. У неї пропав онук. Ти знаєш, де він?

Вона дивилася на мене з кола свого світла. І все ще була маленька. Якби я стояв поруч з нею, то, подивившись просто вниз, міг би побачити її тім'я. Але я сидів тут, на олондрійському стільці, закоцюблій, не наважуючись ворухнутися. За хвилину здобувся вимовити:

– Онук цієї жінки...

– Онук, – повторила вона. Погляд у неї був, як голка. Це був той її нестерпно ясний погляд, який я пам'ятав ще з *Ардоньї*.

Відтак її голос розсипався в моєму мозку фонтаном блискучих іскор.

– Чого тобі треба? Просиш мене знайти його? І ти смієш мене про таке просити?

– Не я прошу. А ці люди. І їхній жрець. Він сказав, що ти можеш відповісти...

– От скажи! Тобі хочеться мене бачити? Тобі це подобається?

Вона просунулася ближче, нависла золотою загрозою.

– Ні, – скрикнув я.

– І мені так само не подобається. *Так само*. Знову увійти в країну... *цю* країну... поміж живих... та ніколи! Я цього не знесу!

Вона здригнулася й приглушила світло. Я відчував її страх, такий сильний, як і мій власний: страх перед переходом. Вона стиснула кулаки.

– Напиши мені *валлон*, – промовила.

– Я не можу. Джіссавет, ці люди намагаються допомогти тобі. Вони знайдуть... вони знайдуть твоє...

– Напиши мені *валлон*!

– Зупинись! – Я закричав, притискаючи долоні до очей. Контури пальців пульсували перед моїм зором, величезні й розмиті, кров у них світилася, як олія в лампі. І вона пішла.

* * *

Я отямився на землі; смерділо блювотою.

– Онук, – пробурмотів. Чиєсь обличчя нависло наді мною, заплакане, чуже. Олондрійська селянка. Моя голова лежала у неї на колінах.

– Дякую тобі, сину, – хлипала вона і пестила мені волосся.

– Але ж я вам нічого не сказав.

– Ми її відчули. Ми бачили твої муки. *Евнеайні...*

Я відкотився од неї, після деяких зусиль сів і сплюнув у траву. Стілець валявся на боці. Дві малих лампи згасли; третя шалено блимала на межі згасання. А ми – я сам, жінка і старий чоловік, якого вона привела з собою, – ми презиралися, наче ті, що вціліли після потопу. Дівчина все ще дивилася у стіну. Вона продовжувала стояти у тій самій позі, так наче її викинуло з життя під час шторму, що стався десь за межами зіркових скупчень.

Спочатку я подумав було, що так шумить Ярмарок. Напевно, прибула якась нова розвага, отупіло думав я: танцюристи, мабуть, або повний фургон комедіантів. Але потім, коли жінка допомагала мені встати, в намет увірвався якийсь чоловік із диким темним обличчям, по якому стікав піт.

– Тікайте! Тікайте! – заверещав він. – Це гвардія! – Його роба була поплямлена чи то землею, чи то кров'ю. – Гвардія, кажу ж вам! – волав, розмахуючи руками, наче мав кігті й збирався нас роздерти. Ще якусь мить його тінь переслідувала саму себе по стінах, а в наступну мить він утік. Та за ту хвилику, поки відхилився й опадав полог намета, я встиг помітити вогонь.

І тоді ми побігли. Ми бігли в єдиному пориві. Але недовго – в той момент, коли я виплигнув назовні, у мене на бігу врізалася якась постать, і я впав. Рот спізнав смак олондрійського ґрунту. Коли я зіп'явся на ноги, ті люди, що були зі мною, вже пропали, а земля довкола палала.

Жар дмухнув мені в обличчя, почулося потріскування, волосся стало дибки.

Горіли ятки. Люди корчилися на землі, охоплені полум'ям, і суха трава миттю починала диміти.

Проти вогню стало видно обриси коней. Вони здіймалися на диби, били копитами в повітрі й сліпо кидалися вперед, ненастанно іржали від страху й люті. Їхні вершники мали шоломи, були озброєні кийками і міцно трималися в сідлах. Ті величезні

силуети наносили удари без жалю, без вагань, знову й знову. Поряд зі мною безтямно качалася по землі дівчина, на волоссі їй запеклася кров.

Зойки роздирали ніч.

Вершник, що вдарив дівчину, розвернув свою роз'юшену тварину, крутячи кийком над головою. – *Е дром!* – крикнув він. Тобто *Камінь*. Копита його жеребця розтинають повітря, зброя хурчить і бачиться розмитою плямою. Я пригнувся, задер шату до колін і побіг.

Ми всі побігли, кинулися врозсип, як миші у повінь. Побігли у поля, в поблизькі ліси, а вони переслідували нас, обмінюючись умовними покличками, немов мисливці. Книжки з історії можуть розповідати про спалення Нічного Ярмарку в Нуїллені, але вони нічого не розкажуть про жах, про огидний сморід крові й сажі. І про шум... про ті звуки. Біжучи, я зашпортався об камінь і шубовснув у зрошувальний канал, де вода сягала мені по саму шию. Береги каналу були досить круті, щоб дати надію, що кінь не наступить мені на голову, якщо триматимусь ближче берега. Я простягся в болоті, у вухах лящало від зойків.

Тоді повернувся набік, підповз упритул до краю рівчака і втиснувся в багно цілим тілом. По менітік млявий потічок, червоний у відблисках пожежі. Коні перескакували рівчак, немов орли перелітали. Повіки мені тремтіли, роз'їдені димом. Ближче до світанку пожежа перескочила через мене, випаливши поле, і посунула далі.

Глава п'ятнадцята

Ця Щаслива Земля

Я вибрався з рівчака, немов Лейлін, перша жінка, олондрійська богиня глини. *Книга містерій* розповідає про те, як вона постала «грудкою, здатною говорити». Вона прокинулася в новоствореному світі, але світ, у який я вступив, був уже старий, такий старий, що не облічити, задимлений, мовчазний. Його волосся встигло посивіти.

Вітер крутив попелом. У тумані, що клубочився з вигону, рухалися примарні постаті; вони нахилялись до землі, наче жінці, й шукали, вимовляючи імена крізь ридання.

Я став на коліна і зачерпнув з рівчака трошки каламутної води. Боліло горло, і вода мала присмак вугілля. Відтак постояв і рушив полем, босоніж, бо капці десь загубилися під час втечі. Я повертався до вигону.

Того великого намету, в якому промовляла ангел, не було. Лише жердини стирчали з землі й повільно тліли.

Я блукав поміж тих, хто вижив, і так само, як вони, викрикував ім'я. *Мирос*. Спазм стискав горло, голос відмовляв, залишився шепіт. Кожне зусилля видати голосніший звук, кожне дихання роздирали горло й легені болем.

Думав, ніколи не знайду його. Думав, що він мертвий. Хоч як вдивлявся, силуету карети ніде не бачив. У центрі вигону, де Нічний Ярмарок був найвелелюднішим, обгорілі тіла годі було упізнати.

Десь там, ближче до центру, я сів. Поруч була ятка, прикрашена довгими стрічками почорнілого мережива. На землі, у попелі валялися монети – темні трикутники, схожі на таємні листи. І намистини, що скотилися з чийогось зап'ястка.

Я поклав голову на коліна і заплакав. Я плакав за тими, хто загинув у вогні, хто прийшов щось купити, щось продати, повеселитися, поговорити з *евнеаньї*. Плакав за тими, чиї близькі залишилися по той бік хистких дверей і не повернуться з країни мертвих. Плакав за собою. Плакав, бо був переслідуваний духом, загнаний у Долину – і мимоволі став причиною такого великого страждання. Піднявши у якийсь момент голову, побачив розбишакуватого на вигляд молодика, що мав перев'язану брудною ганчіркою голову; в його блідому профілі я упізнав свого товариша.

Я зіп'явся на ноги. І загорлав:

– Миросе!

Замість голосу видобувся якийсь скрегіт.

Спочатку він мене не впізнав. Його погляд ковзнув по мені і, занепокоєний, поспішив далі, видивляючись щось серед руїн. Лише коли я зробив крок уперед, його очі повернулися до мого обличчя, і він побіг до мене, і поривчасто обійняв.

– Джевіку! – прохрипів він.

– Миросе!

– Я думав, ти загинув...

– Твій дядько?..

– Живий, у кареті, он там під лісом. Ходімо. – Він схопив мене за руку і пустився бігти. Але я відставав, задихався, легені стиснуло. Він поглянув на мене. – Пробач, – він теж засапався. – Таки доведеться бігти. Гвардія ось-ось повернеться.

– Повернеться? – прохрипів я.

– Вони захочуть позбутися тіл, – коротко пояснив він. – Прибрати на вигоні.

Ми побігли; тишу порушувало лише наше дихання. Карета стояла на краю лісу. Вона вціліла, як і дерева довкола, завдяки сприятливому напрямку вітру. Її боки були закопчені, в упряжі був тільки один кінь.

– І куди ми поїдемо? – прошепотів я.

Мирос, перевіряючи упряж, кинув на мене короткий погляд.

– На схід. Дядькові слуги пливуть униз по ріці, везуть... те, що ти шукаєш. Ми пересядемо на пором і зустрінемося з ними в Клах-не-Вій.

– Дякую.

Він кивнув, обвів похмурим поглядом спалений вигін.

– Їдьмо.

Я відчинив дверцята карети – і тут мене спікав черговий удар. На сидінні лежав лисий старий чоловік, непритомний, загорнутий у ковдру.

– Миросе! – покликав я, вражений, а він одповів з візницького сидіння:

– Сідай, нема часу.

Я послухався його і тремтячою рукою зачинив дверцята. Сів на сидіння навпроти старого і дивився на нього. Обличчя густо вкрите плямами, так наче його піддали тавруванню в якомусь брутальному ритуалі. Та помалу в цьому зів'ялому обличчі, цій пласкій голові та гострому підборідді я впізнавав зруйновані риси Орема, Верховного Жерця Авалейі.

Волосся. То була перука. Я відкинувся на спинку сидіння, серце гупало. Брови він підмальовував, очі увиразнював чорною фарбою та беладоною, зморшки маскував мазями, затирав пудрою. Ціла людина була штучним творінням, щодня відтворюваним. Губи, звичайно ж, завжди мав занадто червоні. Руки також, вочевидь, якимось доглядав: я здригнувся на саму думку про дотик тих білих, еластичних пальців. І все прояснювалося, немов завісу роздерли надвоє: плащ з капюшоном, незвичайний, тремкий голос. Я усвідомив, що досі жодного разу не бачив його обличчя при денному світлі. Від цієї раптової думки мені волосся стало сторч. По плечах пробіг дроз, ніби я побачив Діт-Пету, острівного демона «Старий в Юному».

Він не прокинувся. Коли ми від'їхали далі од згарища, у чистіше повітря, на його поморщене чоло через віконце впало сонячне проміння. Вперше його обличчя набрало якогось певного виразу. Тепер це було людське обличчя: здатне зворушити і викликати сильні емоції своєю схожістю на череп.

За п'ять днів він так і не прийшов до тям. Мирос обережно вмощував його древню голову собі на коліна і вливав поміж сухих губів тонку цівку води. Ми купили на селянському обійсті засолене м'ясо, розклали на лузі вогнище, і Мирос заходився варити у металевому казанку юшку. Очі йому блищали у відсвітах вогню, але обличчя було вихудле.

– Я бажав йому смерті, – зізнався. – У ніч Ярмарку. Ми посварилися... І я сказав йому, що хочу, аби він помер.

– Це не твоя провина, – пробурмотів я.

– І не твоя, – відповів він, суворо дивлячись на мене поверх багаття. – Я знаю, про що ти думаєш.

Я перевів погляд на жерця.

– Який же він старий.

Мирос засміявся, хоча в очах стояли сльози.

– Як ти гадаєш, скільки йому років?

– Ну, десь із сорок... Може, сорок п'ять...

– Сорок?! – скрикнув він і повалився набік од сміху. – Ото як він прокинеться, скажеш йому... – Та раптом сів, притлумивши сміх, і застеріг: – Ой ні... ніколи про це не згадуєш.

– А його енергійність, – міркував я, вражений. – Він так швидко ходить, і така пряма постава...

– Це все *болма*. Знаєш, що це? Її колись вживали Морські Королі, ті що в Евмені. Вона неймовірно дорога. Старий практично на ній живе. Іноді ще жує *мілім*, бо *болма* робить його божевільним.

– Це все тому, що він жрець? – запитав я.

– Ха! – буркнув Мирос. – Це тому, що він змаразмилый старий верблюд.

Він пристудив юшку і взявся годувати жерця; рідина стікала старому по підборіддю й по зморшкуватій шиї.

* * *

Ми їхали повільно, щоб не надсаджувати коня. Місцевість ставала дедалі пустельнішою й безлюднішою. Мирос просувався путівцями, уникаючи Королівської Дороги. Ми пили зі струмків, там же й вмивалися. Я знайшов у кареті свою торбину; все було на місці – книжки, одяг, листи Тіалон. Збереглися також велика подорожня скриня жерця і кілька речей Мироса, що склалися в основному з тютюну і пляшок

тейви. Я згадав Оремові слова: «Маємо припускати, що нас знайдуть». Його діла не розходилися зі словами. Він прибув на Нічний Ярмарок без страху і приготованим до втечі.

* * *

Ми спустилися до потічка набрати води. Мирос прихопив казанок, а я – порожній дзбанок. Той дзбанок колись слугував жерцеві для зберігання якогось знадобу, отож тепер вода з нього пощипувала, наче парфуми. Тим не менш, ми наповнювали його скрізь, де траплялася нагода. Того дня світло було лагідним, і над травною, немов туман, зависли рої мініатюрних метеликів. Раптом Мирос спіткнувся й упав на одне коліно.

– О боги, – простогнав лише. І заплакав у безмірному розпачі. Вода текла йому по черевиках.

* * *

Того дня я взяв його за руку, допоміг підвестися, подав води напитися, виводив його з нестями, як умів. А вночі він зробив те ж саме для мене, бо прийшов привид, з'явився просто в кареті, де ми спали, згорнувшись калачиками од холоду, і я раптом дико заволав на все горло, охриплим від диму голосом. Вона підійшла близько, зовсім близько. Всі сяйливі зірки стяглися довкола неї мантиєю, а її лице у гнівній гримасі ряхтіло, як клубок полум'я.

– Напиши мені *валлон*!

І моє видіння спалахом перетнув пейзаж: узбережжя, пласке як море. Це її пам'ять, не моя.

– Напиши мені *валлон*!

Коли вона врешті відпустила мене, я був не в кареті, а зовні, валявся на землі. Довкола простягалася темна лука, і всі зірки були на своєму місці. Мирос тримав мене за плечі, щоб припинити корчі.

– Вже все, – видушив я, хапаючи повітря; він одпустив мене, тяжко сапав, скидався на клубок тіні.

– Що це... Що це було? – запитав.

– Ангел, – відповів я. І був радий, що не бачу його обличчя.

– О боги ласкаві.

Деякий час він мовчав, обхопивши коліна руками. Я сів. Дихання заспокоїлося; тепер чекав, коли мине тремтіння. Вітер злегка обвівав нас, шумів у бур'янах.

Відтак Мирос запитав тихим, стривоженим голосом:

– Це завжди так відбувається?

– Завжди. Так.

А про себе подумав: *так буде відтепер*. Я відмовив ангелу; вона знала, що я не збираюся робити те, що вона вимагає; вона переслідуватиме мене по усій Олондрії як нагадування про поганий вчинок.

– Співчуваю тобі, – сказав Мирос, але я ледве чи чув його. Його слова означали для мене менше, ніж його рука, яка допомогла підвестися й завела в карету; менше, ніж його зусилля зробити наступний день звичайним: його жарти про воду, те, як він смикає поводи, його тріснуті губи, що насвистують якусь недоладну мелодію.

* * *

П'ятого дня ми зупинилися у величезному старому *радху*. Западали сутінки, немов наливалися настоянкою фіалок. Я розгледів у темряві розрослу вшир будівлю: широкі секції відкололися од неї й розвалилися, залишивши по собі зяючі отвори, а по підвір'ю було розкидане каміння упереміш зі шматками гнилих балок. У цьому місці панувала атмосфера занепаду, але звідкись з-за руїн вистрибнули кози, і дівчина вийшла з пожовклим цеберком води, аби ми могли помити руки. Вона була чорноока, метка, з твердим упертим підборіддям. Коли ми вмилися, вона шугнула ту воду в бур'яни.

Мирос виніс дядька з карети, і дівчина, не зажадавши жодних пояснень, без жодного слова завела нас до господи. Так ми опинилися в темній, закурений кімнаті з килимом на підлозі. Мирос поклав непритомного жерця на край килима.

– Що з ним? – запитала дівчина.

– Впав, – коротко відповів Мирос. На якусь мить зупинився у нерішучості, а тоді підвів голову й зустрівся з нею поглядом. – Як по правді, то ми їдемо з Нічного Ярмарку на околиці Нуїллена.

Очі їй розширилися, але вона сказала лиш одне:

– Ласкаво просимо, *телмарон*.

Помалу, крадькома з темряви почали з'являтися *гув'ялхі*, одягнені у вицвілі сині роби свого стану. Отож, зібралися згорблена, зруйнована життям жінка, висока дівчина з якоюсь нетутешньою посмішкою і старий чоловік, який безперервно щось

бурмотів. Останнім з'явилося мале дівча, років дев'яти-десяти, із жахливо спотвореним віспою обличчям. Не було чоловіків, окрім змаразмілого дідуса, і не було малих дітей. Згорблена жінка й висока дівчина дивилися на нас з відкритими ротами.

Чорноока дівчина з твердим підборіддям, яка вочевидь провадила домашнє господарство, принесла нам дерев'яні миски з тушеною і грубі жерстяні ложки. На вид їй було не більше шістнадцяти, і волосся як-будь стирчало з чотирьох кісок, але вона мала вмілі руки та рішучу ходу матрони. Вона вместила двох старших жінок – як я припустив, свою матір і сестру – на килимі, давши їм одну миску й одну ложку на двох. В обох голови були щільно обмотані білими шаллями на знак вдівства.

Дівчинка принесла горнятка з водою. То було жваве, граційне створіння, з чіпкими чорними очима на оплилому личку. Мирос уникав дивитися на неї, і коли підніс тушеню до рота, рука йому тремтіла. Стишивши голос, він запитав про старого буркотуна.

– Це батько моєї мами, – пояснила дівчина-матрона. – У нього ревматизм і судоми, він майже сліпий через катаракту. Але свого часу він був ще той зух! Орав поля власними руками і збудував цю кімнату, вже коли був старий. З самим лише ножем нападав на *дадеші* – на вершників, уявіть собі! Тримав у коробці їхні засушені вуха...

– Аж поки їх не з'їв Кіамі, – пустотливо додала дівчинка, зблиснувши очима на сестру.

І з тої раптом виплигнули її шістнадцять років – вона вибухнула нестримним реготом, але швидко прикрила рота долонею.

– Хто такий Кіамі? – запитав Мирос.

– Один тутешній кіт, – пояснила мала. – О! Дідусь тоді так розсердився! Вхопив нас за волосся...

І дитина, анітрохи не турбуючись своєю жалюгідною і потворною зовнішністю, заходилася розповідати про того найнепоправнішого в світі котяру. Вона сиділа зі схрещеними ногами й прямою спинкою, вільно опустивши руки, підносячи іноді пальчик, аби акцентувати головні моменти. Говорила швидко, очі сяяли пустотливістю, але й вогник розуму в них світився, і вся вона була втіленням яскравості, веселості, жвавості. Чорні очі сестри набували особливо м'якого виразу, коли вона дивилася на цю худеньку дитину, наділену неймовірно сильним характером і грубими, рептилоїдними рисами лица. Дівчинка так насолоджувалася загальною увагою і власною вигадливістю, що в кінці розповіді повалилася на спину й реготала до знемоги. Навіть

Мирос посміхнувся, і часточка колишнього артистизму повернулася на його обличчя, коли він, одкладаючи миску, прорік:

– Та він просто демон якийсь, той твій Кіамі!

Коли дитина вийшла, щоб принести ще води, її старша сестра нахилилася до нас і запитала напруженим шепотом:

– Ви дійсно приїхали з Нічного Ярмарку?

– Так, – запевнив Мирос.

– З того, де так багатьох вбили?

– Так.

– Ось, – з гіркотою промовила дівчина. – Такою є сьогоднішня Олондрія.

Раптом її мати вибухнула тирадою:

– В нас більше нема чоловіків. Наш дім без вікон. Він останній.

І показала брудною ложкою на дідуся. Її пильний погляд і той дивний спосіб, в який вона вистрелювала словами, миттю потьмарили атмосферу в кімнаті.

– Так, мамо, – заспокійливим тоном озвалася дочка. – Вони знають. – Тоді обернулася до нас. – Нещасний випадок, – пояснила. – Частина дому завалилася на братів і вбила їх. Обох. А перед тим помер батько, від малярії.

– *Бамай*, – прошепотів Мирос. – *Баманан ай*, – що означало «бодай ти щезло» – старе олондрійське закляття від нещастя.

– О, та воно вже щезло. – Дівчина посміхнулася й підвелася, щоб зібрати посуд. – Зло вже пройшлося цим домом. Тепер ми в безпеці. З нами більше нічого не може трапитися.

* * *

Пізніше вона відвела мене до іншої кімнати, що просякла вологою й кіптявою.

– Дякую, – проказав я. Дівчина обернулася і, без жодних проявів піклування, пішла, забравши з собою каганець. Крізь діру, що зяяла високо у стіні, блимали білі розсипи зірок. У їх світлі виднілися пошарпана ширма, солом'яний лежак на підлозі, тріснута миска для вмивання. Такі скрайні злидні, такі болючі втрати. Я торкнувся ширми; можливо, на ній, як і на багатьох інших старих меблях у Долині, зображено сцени з *Роману*. Ліс фортеці Біл, його дерева, намальовані ланцюжком гострих верхівок. Або історія святого, Брейма Чаклуна, або бідна Лейя Теворова, переслідувана ангелом.

Я закрив очі та притулився чолом до ширми. Під повіками спалахнула пожежа. Раптом тілом струснув справжній вибух дрожу. Мій розум був усе ще заціпенілий, відсторонений, але тіло не могло знести того, що сталося. Я повалився додолу і згорнувся калачиком на пліснявому лежаку.

І тоді подумав про *гув'ялхі*, що були на Ярмарку, і про господарів, що приймали нас у цьому зруйнованому місці. Подумав про жінку, яка плакала наді мною в наметі. Мені хотілося зробити щось для них, для цих покинутих напризволяще дівчат, дати їм якесь слово чи знак, які несли б не жах, а щось інше. Але нічого такого в мене не було. І коли з'явилася ангел, пробиваючи собі шлях поміж стихіями, що виривалися з фонтану іскор, я подумав, що, можливо, сам оцей жах може стати чимось іншим, чимось корисним, як казав Орем. Подумав, що мене, може, переслідувано з якоюсь метою.

На цей раз її світло було тьмяним; вона була схожа на живу дівчину, лише її легке сяння, багряна аура забарвлювала повітря. Вона зависла під рваним отвором у стіні, сплівши руки, і дивилася на мене прохальним поглядом, з виразом пристрасного жадання, готового навіть на приниження. За цим пильним поглядом крилася прихована сила, безжальний розум, і усвідомлення цього пронизало мене жахом до мозку кісток. Воля, яка не ослабне цілу вічність; сила, яка не втомлюється. І при цьому її очі були схожими на очі коханки чи дитини.

Вона ослабила пальці.

– Напиши, – прошепотіла. І слабка посмішка на вустах. Вона взялася демонструвати пантоміму, немов плече по долонях іншої дитини, і заспівала острівну пісеньку.

Мій батечко – це пальма,
а матуся – жакаранда.
Я пливу з Ілавету до Прева
В моєму човнику, малому шкіряному човнику.

Я знав цю пісеньку. Знайома мова. Мені прийшло до голови, що тільки від неї я можу почути звучання рідної мови у цій країні книжок і ангелів. Вона засміялася і перейшла до другого куплета: «*миска зеленої зупи із манго*». І я пригадав, як намагався навчити Джома співати; це було в патію під помаранчевими деревами.

– Джіссавет. Зупинись.

Вона замовкла, але рот тримала відкритим. Насупила брови: вогонь охопив міста.

– Джіссавет. Мені потрібна твоя допомога. Для цих людей. Я зараз в одному домі в Долині.

Повітря затріпотіло, викривившись довкола неї.

– Ну припини. Послухай. З ними скоїлися просто жорстокі речі. Може, ти могла б їм що-небудь сказати. Щось таке, що дасть їм надію.

Вона дивилася на мене невтїшними очима.

– Я не можу. Вже казала тобі. Існує прірва між... Вона жахлива. І вони – ті люди – не такі, як я.

– Такі.

Вона похитала головою.

– Ні. От ти – така людина, як я. Ти з мого народу. – І знову її голос, легкий і моторошний, перейшов у пісню. На цей раз вона оспівувала долини й рівнини Тінімавету, тамтешні гирла, де великі ріки пливли в море, полишаючи по собі намул. Вона оспівувала рибалок, чиї тіла звикли до повітря, рибалок, які, на відміну від інших чоловіків, не божеволіли од постійного вітру. А ще вона оспівувала довгу історію Ітікнапета Мандрівника, який першим привів людей на острови.

І зійшовши на посталі перед ними землі,
виявили, що вони прекрасні,
здійнялись щойно з моря
з річками оливи.

Вона оспівувала ці землі. Посталі Землі, що пахнуть шуваром. *Кідеті-палет*:
Острови Людей.

– *І це буде місце, де житимуть люди, – співала ангел. – Це буде дім людських істот.*

Я згадав його, я відчув його – рідний дім, з усією його далекою солодкістю; я згадав його через високий голос мертвої дівчини. Один спогад особливо чітко постав при її співі: ранній спогад про те, як я намагався навчити брата співати цю пісню. «Мій батечко – це пальма, – казав я йому тоді. – Повтори!». І він казав: «Мій батечко». «Це пальма», – настоював я. Але він не відповідав. Він прикипав поглядом до дерев, длубаючи сандаликом крейдяну борозенку між плитами. Як завжди, коли на нього тиснули, він здавалося, відступав за захисну стіну з нерозуміння й байдужості, властивої безумству.

Я чітко уявив його собі. Скільки йому тоді було років? Шість, можливо сім. Він вже тоді не міг вчитися, але батько ще цього не помітив. Він одягнений у коротку блакитну камізельку з вишивкою червоними й помаранчевими нитками; в мене була

достоту така ж. У нього піввана штанина. Якби я запитав його, як це сталося, він би не знав, або не сказав би мені, хоча краї діри поплямлені кров'ю. Він навіть не поскаржиться, що йому болить, хоча мав добряче роздерте коліно десь там, у такому місці, яке ніколи не буде назване.

«Мій батечко – це пальма, – казав я йому тоді. – Повтори!».

Я бачив, як інші діти бавляться в цю гру. І навчився від них, перейняв оте хитромудре перехресне плескання – і хотів, аби брат перейняв його від мене. Коли я закричав на нього, в його погляді, як крило птаха, промайнула настороженість.

«Ану кажи», – засичав я крізь стиснуті зуби, люто, намагаючись його налякати – прорвати його простоту і добути до нього.

Він одвів погляд, вступився невідомо куди. Чи знав він, що зараз станеться?

Я обома кулаками штовхнув його просто в груди, він звалився на спину і заревів.

А тепер, коли минуло стільки років, на чужині, під звуки співу ангела, я знову пережив той момент одчаю, що намагався подолати прірву, ту жажливу спробу дістатися, відчайдушну й жорстоку, коли любов перетворилася на насильство, коли я був готовий здерти шкіру з його обличчя, аби дізнатися, що під нею лежить.

— Джевіку, – прошепотіла ангел. Її очі, що зазирали просто в мої, – чорні, потайні, безмісячні. Її ясний погляд. – Чому ти не відповідаєш мені? Чому не пишеш?

Горе і лють, океан поглинання.

– Я не можу, – видушив я із себе. – Не можу.

– Послухай мене! – скрикнула вона.

І відразу хвилі ринули стрімким потоком.

* * *

Тиша подіяла на мене, як удар. Я сів, обливаючись потом і задихаючись, і витріщився на освітлене обличчя якогось демона.

Воно зависло наді мною, деформоване обличчя з рисами людини та ігуани. Його тонкі губи розтулилися, показалися дрібні зуби. Я похолов од страху і відсахнувся до стіни, бурмочучи уривок з молитви на кідеті:

– Від того, що невидиме... від того, що ходить перед світанком...

– Вам щось погане наснилося, – сказав демон північною мовою. Голос у нього був хрипкий і дитячий, злегка шепелявий.

– Боже мого батька, – отак я шепотів і тремтів. Витер обличчя простирадлом. Силуети в кімнаті стало видно чіткіше: я розпізнав вікно і відзначив положення ширми, і вже знав, що ця постать переді мною – ніякий не монстр, а спотворена шрамами дитина. Вона була одягнена в подерту блакитну сорочину, зшиту, без сумніву, зі старої роби, а її м'яке волосся, непричесане, стирчало дибки. Тримала мисочку з олією, в якій горів шматочок бавовни, і світло від нього трепетало, немов умираюча комаха.

– Ви кричали, – повідомила вона.

– Не сумніваюся, – пробурмотів я.

– Що вам снилося?

– Один ангел. – Я дивився їй в обличчя, намагаючись зосередитися на прекрасних очах, таких життєрадісних, наділених такою солодкою прямою. Вона з цікавістю придивлялася до мене.

– Якщо наснилося щось погане, ніколи не залишайтеся в ліжку. Треба встати. Ось дивіться. – Вона поставила мисочку з олією на підлогу, взяла мене за зап'ясток і тягнула, поки я не підвівся з лежачка. Тоді підняла руки догори над головою. – Робіть так само. Добре. А тепер крутіться.

І ми поволі оберталися, здійнявши руки, і відкидали величезні тіні на стіни. Дитина при цьому урочисто декламувала:

Вітаю тебе, вітаю тебе:
пришли мені крихітну білу троянду,
а я тобі дам оленяче серце.

– От і все, – сказала, опустивши руки. Вона посміхалася мені, очі її променіли. – Взагалі-то це треба промовляти, обертаючись довкола часнику на городі, але нам не дозволяється виходити вночі. Всі зараз на даху. Хочете піти до них?

Я кивнув і одягся в сорочку; дівчинка підхопила своє слабке світло і беззвучно попливла в коридор. Кімнати стояли темні й порожні; ми сполохали кількох щурів по кутах. Повітря було холодне, тхнуло цвілою соломою. Я побачив, що *радху*, зазвичай таке яскраве, таке життєрадісно-домашнє, може бути ще й місцем цілковитого запус-тіння. Босі ноги дитини безшелесно ступали холодною кам'яною долівкою, і світло, яке вона тримала, блимало під арками склепіння.

Врешті ми дійшли до вузьких сходів, де повітря було свіжим і зірки дивилися вниз через трикутний отвір у даху. Сходи були такі круті, що дівчинці довелося про-суватися повзком, а я тримався за її ступнями, вже почувши м'які голоси зовні. Ми вийшли на дах, у неозору ніч. Небо було всіяне гострими кришталевими зірками.

Серпик місяця сипав своє порошокне світло на зруйнований будинок і виняткову тишу навколишніх полів.

– Джевіку! – Мирос вигукнув таким переповненим емоціями голосом, що я зрозумів раніше, ніж побачив його: він п'яний. – Дякувати Авалеї, ти прийшов. Це жахливо. Це було жахливо.

Я рушив до нього. Виткі лози шелестіли й лоскотали мені щиколотки.

– Амаїв! – промовив гострий голос. – Що ти витворяєш із тим світлом? Зараз же загаси, тільки олію не розлий.

Дівчинка слухняно задмухнула світло.

– Йому приснився поганий сон, *ямас*.

– Поганий сон. – Мирос зітхнув. – Навіть спання небезпечно...

Вони сиділи під низьким муром, що тягся вздовж краю даху; виткі рослини вкрили тут камінь густою завісою. Мирос, тримаючи пляшку, сидів з опущеним поглядом і ховав обличчя в тіні; дівчина з упертим підборіддям поклала голову йому на плече. Трохи осторонь від них сиділа висока дівчина у шалі, широко розкинувши ноги і розвернувши ступні досередини. Гадаю, вона була несповна розуму. Наближаючись до них, я перечебився через порожню пляшку і з розгону сів посеред звислих лоз.

– Обережно, – обізвався Мирос. – Ото гримнешся з даху, *вай*, і я, на додачу до всього, ще буду винен у смерті *евнеаньї*.

Дівчина, привалившись до нього, почала хихотіти і ніяк не могла зупинитися. Мирос нетвердою рукою простяг мені пляшку.

– Ось, друже. Випий. Я віддав усю випивку Ларіс. П'ємо тепер завдяки її гостинності.

Я надпив трохи очисної *тейви* і повернув йому пляшку. Дівчинка зі шрамами примостилася поруч зі мною, підкуливши ноги, наче спритне мале звірятко.

– Ану марш до ліжка! – перемкнулася на неї дівчина біля Мироса, коли приступ хихотіння раптом урвався.

– Я не можу заснути, – запротестувала-заканючила дитина.

– Зараз отут заснеш, і хто тебе тоді нестиме сходами донизу?

– Я буду спати на даху, – рішуче заявила дитина.

– Тобі не можна спати на даху. – Старша сестра опустила голову, як розлючена корова. З цього, а ще з упертості, з якою вона говорила, та з невиразних приголо-сних я зрозумів, що вона також п'яна, і то дуже.

Мирос обіймав її однією рукою. Він погладив її по тімені, й вона, зітхнувши, знову притислась до його плеча. Він підняв голову і подивився на мене; місячне світло явило риси його обличчя, що розпливлися від випитого.

– Це Ларіс, – сказав він поривчасто. – Це Ларіс, справжня дочка Долини. Я вже віддав їй дві пляшки *тейви*. Це все, що в мене було. Я готовий віддати їй все, чим володію. І цього не буде досить. Цього ніколи не буде досить за Нічний Ярмарок.

– Так-таки все? – хитро запитала Ларіс, смикнувши за комір його туніки.

– О боги, – застогнав Мирос. – Ось бачиш, як воно буває, мій друже. На, випий ще. Та не такими малими ковтками, бо воно не подіє. Нехай ніхто не відкидає її гостинності.

– А, так-так, – дурнувато шкірилася Ларіс.

Я випив, скоріш заради того, щоб розвіяти власне збентеження, аніж од справжнього бажання хильнути *тейви*. Завдяки напою зірки стали виглядати яскравішими, немов вирізаними з неба кравецькими ножицями. Десь далеко в полях валували пси.

– Ларіс, Ларіс, – сумно протягнув Мирос. – Ти не знаєш, хто я. – Він сперся головою об мур, його риси у бляклому світлі згладилися. – Ніхто не знає, хто я, – пробурмотів він. – Може, за винятком мого дядька. Навіть Джевік не знає, а він же мій найкращий товариш на схід од Сінидре.

– Я знаю, хто ти, – заявила Ларіс.

– Ні. – Мирос втомлено похитав головою, катуляючи нею по муру. – Ніхто не знає. Ніхто з вас. Джевіку. – Я відчув, що він дивиться на мене, хоча його очі губилися в тіні. Лише щока й чоло блищали. – Ти думаєш, Джевіку, що я шляхетний пан, – хрипко вів далі. – Але ти помиляєшся. В мене нема честі. Я забуваю все, забуваю кожного. Одного дня я забуду навіть Нічний Ярмарок. Я забуду його на досить довгий час, щоби знову сміятися. Я ненавиджу себе за це... Одного разу я спробував піти до війська. Щоб послали на Лелевай. Всі казали, що я не зможу пройти вишкіл. І вони мали рацію. Я забагато пиячив – ти ж знаєш: коли носиш меч, вони дають тобі кредит всюди... А скільки я просадив у грі! Словом, меч мені довелося повернути. Десь із рік я думав, що помру від сорому. Я довів, що всі вони мали рацію – брати, дядьки, всі... Але потім... – Він знизав плечима. – Мені забракло мужності й на те, щоб убити себе. Здавалося, набагато розумніше поїхати на полювання...

Він засміявся, але навіть у місячному світлі було помітно, як напружились м'язи довкола рота.

– Правда полягає в тому, що в житті мені вдавалися лише дві речі: полювання і *лондо*. Навіть у коханні я невдаха. Навіть у служінні богині. І тому, моя Ларіс, я сплю сам.

Він поцілував її в тім'я.

– Ні, ні, – тупо повторювала дівчина, чіпляючись за комір його туніки. – Я знаю, хто ти. Ти чоловік, що був мені провіщений у *таубелі*, чоловік з довгою тінню.

– Ні, – заперечив Мирос. – Я – не він. – Він нахилився і тицьнув мені в руки пляшку *тейви*. А тоді, з деякими труднощами, відсунувся од Ларіс. Коли він з нескінченною ніжністю прибрав свою руку, якою досі обіймав її за плечі, вона схопила його за туніку малими безцеремонними руками.

– Це помилка, – сказала вона, п'яна і сумна, коли йому врешті вдалося повернути її руки на її власні коліна. – Ти мав кохатися зі мною, *ламмаро*. У цьому домі ми не знаємо сорому. Всі ми втратили свій сором, коли втратили своїх братів. Ось дивися. – Вона вказала на свою сестру, високу дівчину в шалі, яка сиділа як загіпнотизована і споглядала свої притрушені місячним пилом долоні, відкриваючи й закриваючи їх. – Вона носить *бродрик*, але не є вдовою. Вона зовсім не заміжня. – Голос дівчини стихився до шепоту: – Хоча в неї була дитина. Ми її поховали... Я знаю, що вона гарніша за мене, але, хай там як, мій час наближається. Ман Вотіс прочитала це для мене в *таубелі*. Вона сказала: чоловік з довгою тінню. Він має прийти у місяць толай. Але зараз не толай, так? – Вона обвела нас поглядом, її обличчя ясніло.

– Зараз велей. – Миросів голос звучав глухо: він прикрив обличчя руками.

– А! Ну, добре. Дивіться, Амаїв спить... – Ми всі поглянули на дитину, яка згорнулася калачиком у мене під боком.

– Вона могла б бути найкрасивішою, – сказала Ларіс.

* * *

Наступного дня, коли ми були вже готові рушати, а я зібрався піднятися на своє місце, дівчина на ім'я Ларіс підбігла до мене. Вона ще не зачесалася, і скуйовджені кіски метлялися по боках її широкого обличчя з твердим, рішучим підборіддям. Вона схопила мене за руку в тіні густої акації скраю порожнього подвір'я.

– Ти справді *евнеаньї*? – запитала задихано. І, не чекаючи відповіді, притиснула мою долоню до свого живота, закривши очі, в довгому, хтивому русі. Від неї сильно тхнуло *тейвою* і задавненим потом, і я відчув огиду. Ларіс відпустила мене, за-

йшовшись своїм нестримним сміхом. – Дякую, *евнеаньї*, – проказала, і зубчаста тінь від акацієвих гілок перерізала її усмішку. – Коли прийде мій час, я понесу.

Глава шістнадцята Мужність Хівнавіра

Самотність оточувала нас дедалі щільніше: ми наближалися до межі країни.

Вона, звісно, не була кінцем відомого світу: це місце, позначене на мапах страшним словом *Ладьяніт*, «без води», лежало по інший бік пустелі, за горами Дуоронвей. Та після плодючості й тепла Долини голизна пагорбів Тевроана, що нас оточила, засліпила мене. Вперше за усю подорож дорога виявилася настільки занедбаною. Всуціль вкриті вибоїнами камені наче казали: *їдь, якщо хочеш, але... під власну відповідальність*.

Одного дня ми залишили нашого коня й карету в стайні придорожньої корчми і спустилися до річки, щоб сісти на пором. Камені котилися нам під ногами, і вітер підхоплював глинисту куряву, вітер без назви, що стало дме в одному напрямку, холодніший за всі вітри, що я досі спізнав, перш ніж ступив у цю пустелю. Жрець вже міг ходити, але не розмовляв і не знімав плаща; коли ми, ковзаючись, спускалися до краю води, він чіплявся своєю слабкою рукою за Миросове плече. Залогу порома складали раби. Коли ми відходили од берега, молода дівчина на човні, наречена, плакала і намагалася сховати обличчя під темною мантильєю.

На протилежному березі цієї ріки, великого Ільбаліну, я мав зустрітися з тілом ангела. Ріка, що облямовувала нагір'я, наче разок намиста на подолі жіночої спідниці, була для мене такою ж священною, як і для стародавніх олондрійців і горян з Тевроана, які називали її річкою Бога Даїмо. Ця вода, що виблискує м'яким світлом під сірим небом, занесе мене до Джіссавет і до свободи. Смерділо рибою й гниллю, як на морі. На палубі евменієць у чорному тюрбані продавав фігурки богів, вирізьблені з вепрячих зубів.

На іншому боці ріки лежало село Клах-не-Вій. Глиняні стіни, вітряні завулки, вози та віслюки, сидр у єдиній затрапезній кав'ярні. Стіни й підлога тут були чорні від кіптяви, сушену дичину продавали смужками, а селяни не вміли грати в *лондо*. Мирос вийняв власне гральне приладдя – шматки слонової кістки – і спробував їх навчити, але вони дивилися на нього з підозрою і продовжували смоктати свої люльки. Зрештою, він обпik собі руку, намагаючись обертати рожен над норовливим вогнем, і один з тих селян змастив йому опік соком алое.

Орем заповз в одну з тісних спалень, зробивши Миросу знак, аби йшов за ним і прихопив його скриню. За якийсь час Мирос вийшов звідти, залишивши дядька на самоті. Наступного разу я побачив Орема вже після години *кебма*: він увійшов до загальної зали, і в першу чергу кинулася в очі його перука, що відсвічувала багрянцем у світлі гасових ламп. На ньому було темно-червоне убрання з шипованим коміром і плащ на золотій підкладці. Він холодно усміхнувся мені штучними зубами. Очі йому блищали. Він був прекрасний; являв собою чудово виконану ікону для поклоніння. Цілком можна було повірити, що він ніколи не помре.

* * *

Після того, як ми поїли, Мирос одійшов і сів біля вогню. Орем потер свої воскові, витонченої форми руки; тихо клацнули персні на пальцях.

– Отже, ти почав, – звернувся він до мене. – Чи не так?

– Що почав? – перепитав я, хоча знав, про що йдеться.

– Почав говорити з нею. Бачу це по твоєму обличчю.

– Не знаю, що ви там бачите, – відповів я, сміливо зустрівши його погляд, бо знав, як змінилося моє обличчя: стало суворішим і менш прочитуваним. Але жрець і далі усміхався, наче бачив тільки те, що хотів бачити; раптом я помітив, що очі йому світяться через те, що виступили сльози.

– О! *Евнеаньї*, це велика честь – спостерігати за тобою; гадаю, ти здобув мужність Хівनावіра. Знаєш цю історію? – Він засміявся і затряс головою, аж зашурхотів чорний кінський волос, що з нього було зроблено його перуку. Розмовляючи, робив вузькими зап'ястками в тонкому мереживі манжетів такі рухи, немов ті руки переслідували власні тіні. – Хівनावір, – жрець часто дихав і блискав очима, – це легендарний персонаж, один із наших найбільших коханців. Його історія бере свій початок у велику епоху Бейна, коли клани Ідеїрі вбивали один одного на вулицях... В час, коли був побудований Квартал Зітхань з отими міцно заґратованими вікнами; тоді він ще звався Кварталом Принців. Бейн був містом розпусних вельмож і найманих убивць, так, і то саме в пору його найвищих мистецьких досягнень! Уяви собі, *евнеаньї*... карети, всіяні залізними шипами, і жінок, які ніколи не виходили зі своїх кам'яних палаців... Уяви Дервана Старого, якому пробрили око стрілою у власній оранжереї, або Бея Невинного, якому залили у вуха гарячий свинець! Хівनावір народився у тому кварталі, й про нього мало відомо, окрім місця народження та оповіді про його пристрасть до прекрасної Тор, і пристрасть ця була заборонена не тільки тому, що діва була обіця-

на іншому, а й тому, що вона була дочкою його дядька. Наші художники обожнюють цю історію: вони зображають Хівнавіра як прекрасного палкого молодика з широкими плечима, часто на коні; так чи інакше, він став асоціюватися з олеандром, і крізь цілі століття в малярстві він крокує увінчаним білими й червоними квітами. Що стосується мене, то я завжди вважав його не те що слабким і нахабним, а звичайним собі юнаком, який просто потрапив у легенду! Можливо, у нього була одвисла губа або свистіло в грудях на бігу. Але менше з тим! Богиня забороняє нам займатися святотатством! Про вроду Тор ми знаємо не більше, ніж про пишноту Хівнавіра – її портрету так жодного разу і не намалювали, незважаючи моду тих часів. Батько, справжній тиран – Ротда Лютий, замкнув її в окремому крилі кам'яних палат, як ото бідну муху в бурштиновому кулоні. Кажуть, що вона була надто вродливою, щоб чоловіки могли на неї дивитися: існує легенда про ніссіанського раба, який буцімто перерізав собі горло з кохання до неї. Нікому з чоловіків не дозволялося наблизитися до неї, навіть родичам: сам Ротда роками не відвідував дівчинку! Можеш собі уявити, яка це була ганьба для цілого міста; містяни оголосили це варварством, і кілька молодих людей було вбито або скалічено при спробах порятувати благородну дівчицю. І от невдовзі після того, як вона була посватана за одного з батькових кредиторів, її кузен Хівнавір запалав бажанням до неї.

– Кажуть, якось він проходив коридором у дядьковому палаці, коли раптом почув дівочий голос, солодкий і сумний, що виводив стару баладу. Юнак був сам, і почав шукати ті коридори, звідки лине спів, а що не міг їх знайти, то врешті погукав. І як тільки він заговорив, музика припинилася. Тоді він подумав про свою кузину Тор; він був упевнений, що опинився в тому місці, де була її в'язниця. Дізнавшись про це, він вже не міг думати ні про що інше і повертався туди щодня, приносив з собою свічку і простукував стіни, та все марно. Чим більше він шукав, тим менше знаходив і тим більше жадав зустрічі. Зрештою, він почав міркувати так: вона – моя кузина, отож не може бути жодної непристойності в тому, аби зустрітися з нею один-єдиний раз, просто щоб привітати її із заручинами! Але його рішучість була більшою, ніж та, якої можна було сподіватися при звичайних родинних почуттях кузена. Його хвилювали чутки про її небезпечну красу. Тор, у своїй встеленій килимами в'язниці, чула відголоски криків незнайомця і, тремтячи, щільніше загорталася в шаль.

– Зрештою, його наполегливість почала зводити її з розуму; холод стиснув їй серце, вона вже боялася грати на лірі, ба навіть розмовляти. Цікавість її теж почала рости, як темна квітка, так що через шипи цієї квітки вона майже переставала дихати. Її служниці бачили, як вона знемагає й втрачає через це свій квітучий вид нареченої,

який вони так ретельно плекали, годуючи її мигдалевим кремом. «О *телдамас*, – за-лементували вони, – що може задовольнити твоє серце? А вона відповіла ослабленим голосом: «Роздобудьте мені ім'я того чоловіка в коридорі».

– Так це почалося. Дізнавшись його ім'я, вона негайно захопилася думкою про свого кузена не менше, ніж кузен – думкою про неї. Поет каже, що вона запалила своє серце, торкнувшись ним його серця; після чого жоден із них вже не знав спокою. Тор напосілася на своїх служниць, вимагаючи, аби вони влаштували їм зустріч, на що ті відповіли категоричною незгодою, зойкаючи од жаху на саме припущення. Вона запала у смуток і не їла, натомість все грала на лірі й співала, через що крики її далекого коханого посилювалися, і так росло їхнє безсловесне шаленство. «Чисті сльози її котилися, як пелюстки мигдалевого квіту», – пише Ліан. Звідки в неї взялося стільки нестямної сили? Звідки ця утримувана на відлюдді дівчина здобула таку силу, щоб погрожувати вбити себе – заявляти, що розіб'є собі голову об стіну? Можна припустити, що вона успадкувала жорстокість свого батька, вкупі з його ж хитрістю торговця *тейвою*... Так само, як батько заплатив принцові, якому програв у карти весь свій статок, обіцяючи йому цю чисту і жодного разу не бачену дівчину за наречену, так Тор заплутала своїх служниць у тенета брехні й погроз, через що вони жили в страху перед небилицями, які вона могла оповісти батькові. Служниці плакали: вона була безжальною дівчиною; як так можна – погрожувати, що скаже, буцім вони злодійки, і тоді їм повиколоють очі гарячим залізом? Як вона може робити такі речі – примушувати їх ризикувати своїми життями, наражати на небезпеку свого кузена, якого любить, того нещасного молодика в коридорі? Але їй не вдалося переконати, і врешті дійшли до компромісу: вони дозволять їй зустрічатися з юнаком за умови, що обоє не побачать одне одного: служниці самі будуть тримати між ними шовковий шаль, таким чином юнакові не загрожуватиме спричинене її поглядом безумство.

Орем зробив паузу. Надворі снігова крупа шелестіла у віттях миршавих дерев обабіч дороги; зі скрипом проїхав візок, запряжений віслюком. Жрець мрійливо дивився на лампу; його нафарбовані очі глибоко сяяли, поволі наповнюючись чаром казки.

– Можна задуматися над тим, – тихо продовжив він, – як це було. Можна уявити її: що це могло для неї означати, отой голос у далекій галереї. В неї все-таки були книжки. Отож, без сумніву, її кузен став символом того, чого їй не вистачало: неба, дерев, світу. Але він... – Жрець кинув на мене блискучий, значущий погляд. – Що можна сказати про Хівнавіра? У нього було все. Все: багатство, жінки, коні, таверни,

зірки! Ось чому я сказав: «мужність Хівнавіра». Це означає – мужність вибрати не те, що зробить нас щасливими, а те, що є цінним.

Отже, кузен з кузиною зустрілися. Вони стояли навколішки по різні боки шовкового шалю, і жоден з них його не торкнувся. Вони розмовляли годинами. Зустрічі повторювалися протягом кількох днів, а далі тижнів, місяців; вони розмовляли й перешіптувалися, співали й читали вірші. Дивна ідилія: у присутності служниць, які катувалися страхами, закоханий кожної зустрічі ризикував отримати меча у свою безрозсудну шию! У кам'яній залі суворого обрисів, що маскувалися висячими гобеленами, в ароматному повітрі від мистецьки влаштованої вентиляції... Кохання голосів, природно, породжує кохання губ. Уяви, як вони притискають свої палкі уста до шовку. Поет оповідає нам, що Хівнавір окреслив долонями її силует і уявив її, як «привид туману в склянці».

Жрець замовк, роздивляючись глибокий карб на старому потемнілому столі; його обличчям все ще блукала трепетна усмішка. Поки він сидів отак, встигла припинитися снігова крупа, і з вулиці долинув крик нічного оповісника: «Сьєн с'мар», що кестеньїською означало: «Вулиці закриваються».

Врешті я не витримав і запитав:

– І що з ними сталося?

– О! – Жрець поглянув здивовано, а тоді махнув рукою, сколихнувши примарні тіні. – Низка усіляких неприємностей – невдала спроба втечі, замах на життя нареченого дівчини і, нарешті, меч у спину нещасного юнака. А Тор спалила себе у своїх покоях, вибравши такий чин, щоб зустріти своє кохання і завдати болю батькові знищенням своєї надзвичайної краси. І це жало зайшло вельми, вельми глибоко! Бо Ротда повісився в альтанці, де свого часу грав у *омі* з правителями того жорстокого міста. Чудова легенда! Вона служить застереженням од інцесту і, химерним чином, сюжетом для оздоблення літніх скатертин. Але подумай, *евнеаньї*... – Він торкнувся мого зап'ястка; блиснув зубами. – *Вони жодного разу так одне одного і не побачили.*

* * *

Село Клах-не-Вій, я пам'ятаю тебе. Пам'ятаю пошарпані вулиці та холод, тевроанських жінок у смугастих вовняних ковдрах, і одну з них, що стояла біля свого воза й продавала гарячий *одеш*, длубаючи собі у вусі терниною, і ще іншу, яка на торговлиці сміялася широко, виставивши темно-сині ясна. Пам'ятаю її розпатлане волосся і дивовижно пласке обличчя кольору міді, а ще те, як вона намагалася продати

нам разок жовтого намиста, мовляв – приворот, любовні чари. Вона показала нам шлях на овече торговище, і ми з Миросом придбали собі там баранячі кожухи й шапки, а ще шкіряні мішки до спання, щоб якимось перебути холод у корчмі.

Попід торговищем каліки просили милостиню. А ще там лежав забитий великий бик, а довкола в очікуванні стояли жінки із цеберками. Одна з них ухопила Мирос за рукав і беззубо прошамкотіла:

– Пустеля є ворогом людей, а *фередхаї* є друзями пустелі.

Дверні отвори були обрамлені грубими геометричними орнаментами з вохри, які у дійстві западання сутінків прибирали фіалкової барви. Біля храму палили довготелесі чорноволосі чоловіки, яких називають *білдірі*: це ті, у чиїх жилах тече змішана кров племен Долини і плоскогір'я.

Тільки одного разу ми побачили справжніх *фередхаїв* – їх неможливо з кимось сплутати. Вони проїхали центром Клах-не-Вія, здійнявши цілий вихор шуму та куряви. Було їх, мабуть, із семеро, і кожен чоловік скакав на окремому коні, та при цьому вони рухалися разом, наче неподільна тварина. Пси і діти приснули від них у провулки, а жінки хапали їм з дороги свої жаровні; хтось крикнув, коли перевернули його кошики, але вершники, здавалося, не помітили цього й промчали з високо піднятими головами, чоловіки і низькорослі коні однаково худі та жилаві, однаково видихали білу пару на холоді. Чоловіки були молоді, сливе хлопчаки, з довгим кошлатим волоссям, злиплим од куряви. Руки в них були оголені, а груди оперезані навхрест ремнями з піхвами й амулетами. Вони промчали дорогою і залишили нас відпльовуватися од пилюки, що обліпила зуби, а самі зникли в мальовничих сутінках над пагорбами.

Згодом ми повернулися у похмуру корчму, де босий старий чоловік, причовгавши із задніх кімнат, приніс нам медове пиво, яке тут зветься *стедлейхе*, і ми пили його так, як навчив нас Мирос, за кестеньїйським звичаєм: перш ніж пити, слід закрити очі й почекати хвилину, щоб «дати дорогу дракону». І за тим же звичаєм ми стукали кухлями по столу, аж поки старий не приніс нам сочевицю, а потім почули з кухні щось схоже на стогони й дослідили, що поміж мішків з квасолею і дзбанків з олією прив'язано волохату корову з часником на шиї, що мав одвернути хворобу. І старий, здавалося, боявся нас, отож замахав руками й почав виправдовуватися, що тримає корову всередині, аби її не вкрали *бешейді*. А пізніше ми побачили, як він нюхає тютюн за столом, де сиділи якісь тевроанці; з одного боку рота в нього бракувало зубів, причому всіх.

Темрява, задимлене повітря, брудні світильники на хитких столах; знадвору почулося тужливе голосіння і ритмічне плескання в долоні. Ми всі стовпилися у дверях і спостерігали за нареченою, як її несуть вулицею в супроводі цілої процесії смолоскипів. Вітер роздмухував полум'я; летіли іскри. Наречена сиділа на стільці, що його несли на плечах її родичі. Я припустив, що то була ота нещасна дівчина, яка подорожувала з нами на поромі, хоча її лице тепер було сховане під вишитою вуаллю.

Але я чекав на іншу, так нетерпляче, як зазвичай чекає кожен наречений. І, врешті-решт, вона прийшла. На той момент ми пробули у Клах-не-Вії шість днів. Вона прибула, але не на плечах євнухів і не прикрашеною лілеями, цими священними квітами Авалеї, а упакованою в шкіряну торбу на міцній спині якогось тевроанця. Вони покрадьки прослизнули у двері, їх було двоє, і виглядали цілком так, як і всі інші, хіба що, можливо, більш обірвані, виснаженіші, а черевики їхні перетворилися на смердючі штрипці. Вони пройшли довгий шлях, через нижні пагорби Наїна, де вже настала зима, і їхні штанки до середини литок були обліплені замерзлим болотом. І ось вони були тут, вдома, у Клах-не-Вії. Вони сіли за стіл, і той, що ніс торбу, поклав її на підлогу біля своїх ніг. Орем поклав руку мені на плече, його очі тонули в смутку. Я ковтнув слину.

– Це не вона.

– О так! О так! – прошепотів жрець.

Мені скрутило нутроці.

– Ну ж бо, – заговорив Мирос стривожено, й собі поклавши руку мені на спину.

– Випий трохи *стедлейхе*. Або, може, чогось міцнішого? Гей, ти! *Одеші кав'кеш!*

– Ні, – прохрипів я через силу. – Ні. – Торба була мала, надто мала як на людське тіло, хіба що – і мені знову підкотилася нудота – хіба що з неї залишилися самі кістки.

– Це не вона, – повторив я. А тоді, спонуканий якоюсь невідомою силою, закликав: – Джіссавет.

– Що? – здивувався Мирос.

– Цить! – засичав Орем. – Він її викликає.

– Джіссавет. Це не ти, – закликав я. Жрець завертів головою, придивляючись довкола у надії побачити тінь з-за межі живого. – Це не ти.

– Послухай, – тепер уже жрець занепокоївся, – не так голосно, нам не можна показувати, що ми їх помітили.

Він нахилився до мене, обвіяв запахами пудри і гвоздики, вчепився пальцями мені в рукав.

– Коли вони підуть, – прошепотів він. – Коли вони ляжуть спати у задніх кімнатах. Їхня кімната – в північно-західному куті. Я це знаю. Я заберу той пакет для тебе. Може... – Його язик, жадібний і непевний, мелькнув по губах. – Може... тепер, коли ти став сильнішим... може б ти знову звернувся до неї. Ще один раз... чи два. Кілька слів, кілька запитань. Це могло б дуже багато для нас означати...

Я засміявся. Засміявся щиро, чи не вперше з часу Свята Птахів.

– О, *веймаро*, – продовжуючи реготати, я потягся руками до його обличчя і стиснув у долонях. А тоді притяг до себе, так близько, що його великі очі вийшли з фокусу і стали мутними. – Ані на мить, – просичав крізь зуби. – Ані разу.

Я раптово відпустив його; він мимоволі відкинувся на спинку стільця. Принесли *одеш*, міцний трунок з ячменю, що подається з розтопленим маслом. Я ковтнув тої гідкої рідини, як заворожений вдивляючись у пошарпану торбу, яку було видно навіть у світлі пригаслого вогню. Вона так і лежала там, лише час від часу трохи посувалася, колись хтось із посланців зачіпав її черевиком. Її тіло, врятоване від олондрійських хробаків.

– Джіссавет, – пробурмотів я.

І тоді двері, як зазвичай замкнені на засув, затремтіли під градом ударів, і пролунав чийсь вигук:

– Відчиняйте, іменем короля!

* * *

Ми презирнулися, і Орем взяв мене за плече, не в паніці, а з умисною м'якістю, майже з ніжністю. Його голос теж був м'яким, але подолав шум ударів і крики за дверима та проник мені у самісіньке серце.

– Дорога за торговищем, – заговорив він, – допроводить тебе до перевалу. Коли перетнеш гори, побачиш невелику річечку – Єїдес. Іди вздовж неї, й вона приведе тебе до Саренга-Халадлі, одного зі старих маєтків принца. Залишайся там. Наші люди прийдуть по тебе.

– Що ви таке кажете? – пробурмотів я, приголомшений. Двері прогнулися до середини.

Верховний жрець засміявся, знизав плечима і обтрусив свій просторий парчевий плащ.

– Чудова подорож. Чудова і жахлива. І, можливо, ми продовжимо її разом. Але може статися й так, що це її, так би мовити, останній акт. – Він кивнув господареві корчми. – Відчини.

Старий чоловік підняв прогонич і відскочив назад; у залу ввалилися четверо вояків з Долини. Тіні плигнули на стіни. Всі мої думки були про оте тіло, про побиту негодою шкіряну торбу, в якій був ключ од мого майбутнього. Я зсунувся під стіл і поповз земляною долівкою у напрямку торби, але її вже не було там: згріб і закинув собі на спину один із тевроанців.

– Сісти, сісти, – волали вояки. Але мої товариші заступили їм шлях; Орем підняв тонку руку.

– Іменем Авалеї – не наближайтеся, – скомандував. Настала пауза, легке сум'яття з боку тих рум'яних, вгодованих воїнів Долини. Все ще стоячи на колінах, я вчепився в ремінь торби на спині тевроанця.

– Це моє! – засичав я. – Моє! Ти приніс це для мене! Віддай мені це, швидко!

Один з вояків подивився на мене, насупившись; Орем тупнув ногою, аби відволікти його увагу.

– Як ви смієте переслідувати Верховного Жерця і його людей? Яке діло королю до мене? Я є глашатаєм Авалеї. Я є достатком. А якщо час того потребує, то я – саме зло.

Навіть попри власний страх я захоплювався старим жерцем. Прямий, як молода верба, він стояв, одкинувши голову назад, тріпочучи ніздрями зі зневаги. Одну руку притис до грудей, підкреслюючи кармінову велич свого плаща. Друга рука за спиною, як я помітив, стискала ніж.

Вояки презирнулися.

– Ми не маємо наміру зневажити Авалею чи вашу особу, *веймаро*, – пробурмотів один з них, чухаючи потилицю. Ми прийшли по одного чоловіка, по чужоземця. – Він оглянув присутніх і вказав своїм мечем на мене. – Це він. Острів'янин. Ми прийшли по нього.

– Цей чоловік є моїм гостем, – крижаним тоном відповів Орем. – Завдати образу йому – це завдати образу мені, а через мене – Доглядачці Зерна.

– Нам віддає накази Телкан, – сказав інший вояк, не той, що озвався першим; його темне обличчя набрякло від нетерпіння.

Орем посміхнувся.

– Наша розмова починає ходити по колу, панове. – Він почав обертати пальцем у повітрі, а на стелі робила кола його тінь. – Коло за колом. Коло за колом. Ви

посилаєтесь на короля, а я посилаюся на богиню. Як ви гадаєте, хто з них виявиться сильнішим?

– Жерці раніше вже вчиняли державну зраду! – вигукнув темнолиций молодик. І саме тоді один з його товаришів здригнувся і випустив меч з руки. Зброя впала на долівку з глухим гуркотом, миттю – наче хтось відпустив пружину – в повітрі задзижчало, і Оремів ніж застряг в оці темнолицього вояка.

– Тікай, Джевіку, – загорлав Мирос. – Це кінець.

Він вхопив і підняв стілець таким робом, що це одразу виказало його досвід бійок у тавернах. Один із вояків ударив по стільцю мечем, і світле дерево тріснуло й розколося. Мирос ухилився, на волосся йому посипалося порохно.

Я скочив на рівні ноги і вчепився в торбу на спині тевроанця.

– Віддай мені!

Той упирався, розкарячивши ноги, від нього смерділо квасним молоком, – і так ми борюкалися, зчепившись, якийсь час, аж поки я зрозумів, що він допомагає мені, намагаючись зняти ремінь через голову. Я відпустив його, і він стягнув з себе ремінь, кинув торбу і вихопив кинджал. Його супутник сидів на підлозі, тримаючись за живіт. Один із вояків упав, потрапивши головою на черінь коминка; кімната вмить наповнилася нудотним смородом смаленого волосся.

– Миросе! – заволав Орем. Відтак вигукнув кілька слів швидкою кестеньїською, після чого Мирос підскочив до мене, прикрившись залишками свого стільця як щитом.

– Поспіши! – крикнув мені. – Через задню половину, там є двері. Я піду з тобою, я знаю цей дім. Ох...

Я саме тягся за торбою, та, почувши його стогін, обернувся до нього.

Він зсунувся на підлогу. На нас насунулася тінь, здорова й безтурботна тінь з кармазиновим позументом на мундирі. І вона наближалася, щоб бити, щоб убити. Я пірнув парубійкові під ноги, і він звалився просто на мене; його меч, весь заюшений Миросовою кров'ю, лягнув об підлогу.

Вояк забрикав ногами, намагаючись підвестися. Я перекотився набік. І тут саме нагодився тевроанець: між його вищериними сірими зубами блищав ніж. Він скочив на вояка, немов пантера. А я... Мені слід було забрати тіло ангела, ризикнути за нього всім – власним життям і життям інших. Та раптом я усвідомив, що не можу. Я подумав: *надто багато смертей через це*. Я подумав: *не те, що зробить нас щасливими, а те, що є цінним*. І я не забрав мертвого тіла з цього хаосу. Натомість

дотягся до Мироса. Обхопив його обома руками. І поволік свого товариша геть звідти.

* * *

Я схопив його попід пахви і поволік у темну кухню, де, лежачи на сіні, схлипував хлопчик-посудомийник зі всохлою рукою. Великі, м'які очі корови спостерігали за мною крізь морок; у них відбивалися промені ліхтаря з карети, що стояла зовні, у дворі. Очевидно, саме цією каретою й приїхали вояки. Мирос дихав часто, занадто часто.

– Миросе! – покликав я.

– Так, – видушив він.

– Я заберу тебе звідси. В яке-небудь безпечне місце.

Відчинив копняком двері й поволік його в провулок. П'яти його черевиків сунулися по твердій землі, підстрибуючи щоразу, як натрапляли на якусь нерівність. Від кожного поштовху він стогнав. У темряві годі було побачити, куди саме його поранено і наскільки серйозна рана, але я бачив, що він тримається за бік, і його долоні в місячному світлі здавалися чорними. Ось знову, стиснувши зуби, відкидає голову назад.

– Миросе. Чи це... чи можу я...

– Нічого, – відповів засапано. – Нічого. Бувало... гірше... на полюванні.

Його слова заспокоїли мене, хоча я знав, що навряд чи в них була правда. Озирнувся довкола: ми були на розі глиняної хатини, поміж інших подібних хатин. Завернув за ріг, тягнучи за собою товариша. Десь позад нас пролунав удар, посипалося скло. Мабуть, це вікно вояцької карети, адже в корчмі були лише віконниці. Подумав собі: мабуть, Орем. Або, можливо, один з наших мовчазних союзників з-поміж тевроанців. Дещо підтяг Мироса догори, щоб міцніше його підхопити, і викликав цим зойк від болю. Швидше. Наступний ріг, ще більше тихих будинків, іноді за товстими віконницями блимає короткий відблиск, як світлячок у сутінках. Моя мета полягала в тому, щоб залишити якомога більше таких звивистих поворотів між собою і вояками короля. Вони не могли відстежити наші пересування в темряві, і я мав надію, що і за дня не зможуть, бо земля надто тверда, щоб щось по ній відчитати.

На наступному розі я зупинився, аби віддихатися. Був лютий холод. Мирос лежав плазом на землі. Голова відкинута набік. Руки розслаблено лежать на животі. Мені стислося серце зі страху; я схилився над ним, щоб перевірити, чи він дихає. Він дихав. Я знову випростався, ковтнув холодного повітря. Ніч була тиха, небо всіяне

зорями. Та ніч, така ж сама ніч запала над усією Олондрією, і за тими горами, які я мав перейти, в Тевроані, який називають намистом, недбало кинутим богинею під час втечі. Темні коштовні камені в нічному мороці, чорний кряж на тлі зірок. Я знову став на коліна біля Мироса. Коли відвів його руки набік, кров з рани полилася, як з горнятка. Я зняв з себе камзол і сорочку, холодне повітря захопило мене своїми щелепами і струснуло; натяг на себе камзол, а сорочку незграбно пов'язав Миросові довкола пояса. Боявся, що ці маневри завдадуть більше шкоди, ніж користі; але сподівався, що принаймні залишимо менше слідів крові на вулицях Клах-не-Вія. Спробував завдати Мироса собі на плечі, але він був занадто високий і важкий для мене. Отож довелося волікти його, як раніше.

Коли ми добралися до сплячого кінного ринку, почав сіятися дрібний крижаний дощ. Усі ятки стояли темні, прикриті чохлами з козячих шкір. В розбитих на площі наметах *фередхаїв* теж було темно, лише з одного чи двох блимав крізь дощ кволий вогник. У якийсь особливо нестерпний момент розпачу я подумав було піти в один із цих наметів по допомогу; вони ж були пустельними людьми і, зрештою, традиційними ворогами латів, отож навряд чи мали зв'язки з імперськими вояками. Але побоявся. Переволік Мироса через заболочену відкриту площу і заглибився у скелі.

Замерзлий, виснажений, я тягнув його безвладне тіло стежкою, що вела вгору. Терня й гілки ялівцю чіплялися до одягу. Одного разу я впустив його, і він посунувся вниз схилом по брязкотливих камінцях; зупинився ген аж під кам'яним муром, що оточував пагорб.

– Зійти з дороги, – бурмотів я. – Зійти з дороги. Нам треба зійти з дороги. – Ця думка і обіцянка відпочинку, що в ній крилася, дали мені силу продовжувати рух до мети. Я спустився до нього і знову захопив його попід пахви. – Ще ні, Миросе. Ще ні. – Тремтячи й напружуючи всі сили, я тяг його на гору.

Ані вогню. Ані палива. Ані кресала. Я стягнув його в ривчак при стежці й ліг поруч. Дощ припинився, і зірки одяглися в запинало з крижаного туману. Моє дихання кучерявилось в темряві, біле, як піна. А за ним світло зір заливало голі складки гір. Місячний Ланцюг.

* * *

Я піднявся на перевал. Я зробив це; принаймні на це я здобувся. Піднявся на перевал, тягнучи Мироса на руках. У нього в кишені я знайшов маленький складаний ніжик і, скориставшись ним, одрізав бинду зі свого овечого кожуха. Продів ту бинду

йому попід пахви, а кінці обкрутив собі довкола зап'ястків, що немилосердно боліли. І потягнув. Тягнув під порцеляновим небом, у тіні соснових виарків, крізь темний, сліпучий і жорсткий ландшафт, крізь суворі скелі, увінчані рожевим світінням вершин; десь там, над ними, пролітали самотні гуси, наповнюючи повітря понурими ностальгійними криками. Це була непримиренна країна, батьківщина низькорослих і міцних тевроанців, які називають себе *Е-гла-гла-мі* й поклоняються вагітній богині. Перебуваючи у надто великому відчаї, аби боятися іще чогось окрім смерті Мироса і власної, я без вагань стукав у великі шматки кори, що слугували дверима до їх перехняблених хижок. У горах більше не було сіл – усі вони були зруйновані або латами з Долини, або ворогуючими кочівниками з плоскогір'я. Хижки, на які я натрапив, належали мовчазним чабанам, які випасали своїх кіз на мізерній скельній рослинності. Вони анітрохи не дивувалися, побачивши мене, і я пригадав розповіді про те, що в ці гори часто навідуються бандити, отож, подумалося, ці чабани мали б звикнути до таких відвідувачів – здичавілих і поранених чоловіків, які без зайвих розмов пожирають їхні *одаш* і козячий сир, та ще й грабують, безцеремонно відбираючи їжу, воду та сушені шкури. В одного з них я забрав кресало, в іншого – сувій евменійської бавовняної тканини. Вони сиділи довкола своїх ялівцевих ватр, що курилися густим димом, і смалили глиняні фایки на короткому цибуху. Один з них, лютого вигляду старигань зі зламаним носом, промив рану Мироса *одашем* і зашив її ниткою з кишки; пацієнт при цьому так несамовито лементував, наче до нього навідався ангел.

Нарешті, по стількох днях покинутості напризволяще і труднощів, ми були винагороджені: у пейзажі відчинилися двері чудес. З гребеня скелястого пагорба раптом перед нами розкинувся новий світ, золотаве марево, похмуре й глибоке запустіння: Кестенья, дика й безлюдна сторона, що простяглася від підніжжя гір, велике плоскогір'я, шлях до колиски драконів. Кілька окремих ліній позначалися на ній: подекуди хвилястий натяк на пагорби, ще десь висхле річкове русло, схоже на тінь од зап'ястка. Тут водилися бики, а ще міцні, порослі щетиною пустельні поні. Взимку її околицями нипали вовки. Це була така собі «форма для перетворення людини на тужливу істоту», – писав Фірдред Бейнський, коли вперше її побачив: «достоту форма оскверненого моря».

Я стояв і дивився на неї, забуваючи про вітер. Мирос, блідий, як борошно, перевернувся набік і разом зі мною вдивлявся в краєвид. «Це велика загадка, – пише Фірдред, – що людина спромоглася знайти у собі мужність увійти в настільки зловісне і суворе місце».

Вид на цю пустку з перевалу мав не меншу гіпнотичну силу, ніж вид ясної й безмісячної ночі, що сяє зірками. Він викликав таку ж пожадливість очей, те ж відчуття, що ніколи, як би довго не споглядав цю картину, ніколи не запам'ятаєш її у всій повноті. Надто грандіозно, містично, непроникно. А втім, як писав один з Телканів, це було ніщо: «Нехай простить мені богиня Сарма, – писав Нуїлас Мудрець, – за те, що я проливав кров наших синів за цю вкрай ворожу дику місцину, цю нищівну пустку сходу». Можливо, саме тому я відчував, засліплений, що ніколи не зможу втримати в собі це колосальне видовище – тому що воно було нічим, чистою ніщотою: сливе безлика пустка, золота, пронизана тілесно-рожевим, як писав Фірдред, «кольором нігтя». На півночі ланцюг пагорбів розімкнувся, і я побачив удалині місто Ур-Амакір, що драматично балансувало на кручі над пісками, і коли я стояв і дивився на його високі суворі мури, вітер раптом завив і жбурнув діамантами мені в лице. Це був сніг.

Книга п'ята

Сад Списів

Глава сімнадцята

Дім Коня, Мій Палац

Дім стояв на східному березі Єїдеса. Це був останній маєток, що зазнав кораблетрощі на межі між світом землеробства і вічністю пустелі. Він стояв ув обіймах негустого фруктового саду зі сливових і мигдалевих дерев, а свої закриті очі обернув у бік обрисів плато. Там були бібліотека, тераса з кам'яними балюстрадами, балкони, обгороджені кутими з заліза квітами. Я пам'ятаю навіть рипіння брами і тіль моєї руки на срібному світінні снігу, коли я тягнуся відчинити її.

* * *

Ми спустилися й перетнули кам'яний міст через Єїдес. Мирос чіплявся мені за шию і ненастанно спотикався, однак був занадто самосвідомий, аби дозволяти мені й надалі нести його. Ми не розмовляли. Ми наполегливо пересувалися рівниною мертвих чагарників, і виснажена худоба піднімала голови, спостерігаючи, як ми бредемо повз. Віддалік стояли три фортеці; кози шукали траву поміж їх зруйнованих бастіонів. Ще далі виднілися чорні піраміди наметів, що належали *фередхаям*. Поміж них промайнула якась червона тканина і враз зникла. Ми дісталися до кованої брами у гранітній стіні, яка оточувала землі принца.

Брама похилилася на іржавих петлях, перехнябилася наче сардонічно скривлений рот. Ми рушили, похитуючись, через занедбані сади. Вітер втишився; у непорушному повітрі стало чути голосне дихання Мироса. Схоже, дістатися до будинку займе чимало часу. Коли ми нарешті добрали туди, то побачили, що куполи даху закаляні воронячим послідом, на віконницях облущилася стара фарба, кам'яні мури потемніли й зруйнувалися на кутах, а терасу поглинула тіль голих штабрових троянд. Ми стояли й дивилися на дім. Небо над передгір'ями потемніло, і стіни зустріли нас сірим шерехатим світлом. Безгоміння мало таку глибину, немов тиша запала після удару дзвону, і відлуння завмерло, і кожен чекає настання того, що було прикликано тим дзвоном.

Двері не було замкнені. Піддалися зі стогоном. Подих затхлого повітря, холодний, як протяг з голого пагорба, пестив мені обличчя. – Почекай тут, – шепнув я Ми-

росу, опускаючи його на каміння ґанку. Він одразу ліг набік, згорнувся калачиком і закрив очі.

Я широко прочинив двері.

– Агов! – гукнув з порога.

Луна збентежила мене, аж поки я не ступив досередини, у величезний купольний зал Саренга-Халадлі; кестеньїською ця назва означає «Дім Коня, Мій Палац», бо якось принц приїздив сюди на сезон полювання. Переді мною простяглася підлога з кольорового каменю, що потьмяніла під шаром пилу і віддзеркалювалася вгорі вітражним склом купола. Із зали провадили сім арок червоного й зеленого порфіру; в кожній гніздилася непроникна темрява. Палац, як я потім дізнався, був круглий на подобу троянди, бо троянда вважається на нагір'ї сприятливим знаком. Того першого дня його позбавлені світла коридори, ледь помітно вигнуті, терзали мене зловісним знуцанням лабіринту.

– Агов! Агов! – кричав я, наосліп перебігаючи залами. В тих моїх криках було безсилля і лихоманка, а чого в них не було – це, звісно, надії. Гнітюча занедбаність тих кімнат, де гобелени розсипалися від мого дотику, була свідченням того, що в будинку не жив жоден слуга. Ані слуги, ані доглядача, ані провідника, і лише година залишається до настання темряви. Я сконцентрував думки, і рухи стали осмисленішими, не такими відчайдушними. Помітив старовинні меблі з викарбуваною печаттю – імперським гранатом: отже, дрова є. У великих підлогових лампах вітальні знайшлися залишки дорогоцінної олії. І, нарешті, з радісним вигуком я виявив підземну кухню, а в ній порцелянову піч, прикрашену в'язанками зморщеного часнику; намацав руками старе кресало, кілька погризених щурами свічок, жерстяну банку з борошном і жменьку негодящої картоплі.

Запалив свічку і поспішив наверх. Світло свічки не надто допомагало мені відшукати дорогу, якою я раніше йшов: воно радше сліпило мене, мерехтливо нипаючи стінами коридора. Його золотиста, як черевце оси, іскра вихоплювала з мороку клапті брудного паперу, розмальованого геліотропами, мереживо скам'янілої папороті, спинку різьбленого крісла.

– Миросе, – гукнув я, але голос поглинула темрява. Я поспішив повз склепінчасті проходи, звідки визирали білими очима стривожені статуї, і врешті вийшов до центральної зали, де місячне світло, що падало крізь прочинені двері, перетворило плити підлоги у примарні кристали. Підбори черевиків ковзали тією холодною мозаїкою. – Миросе.

Він лежав там, де я його залишив, при самих дверях, і спав на боці. Його щока при світлі свічки виглядала сірою, неначе стояча вода. Я затяг його усередину й причинив двері.

* * *

Кімнати були холодні, похмурі, ветхі, наповнені темрявою і затхлим смородом; ліжка заховані в шафах-альковах – такий був звичай при королівському дворі. Я затяг Мироса на одне з таких ліжок і повкривав його всім тим, що вдалося знайти: овечими шкурами, зотлілими гобеленами, важкими від пилу килимами. Вогню не розкладав: навіть ота свічечка в руках мене тривожила. Уява весь час малювала картину, як її світло просочується крізь похилий дах тераси. Чи не зуміє те світло пробитися крізь брунатні арабески трояндових пагонів куди-небудь у пустелю, де якийсь пастух упіймає його на кінчик свого ножа?

– Води, – простогнав Мирос уві сні.

Я дав йому напитися з тевроанського бурдюка; то були рештки чистої холодної води, що її ми набрали у Єїдесі. Він закашлявся, повернувся набік і заснув. Я помацав його чоло: було гаряче й сухе. Ось уже сім днів ніхто не оглядав його рану. Поки ми долали перевал, я твердив собі, що на це немає часу; тепер же усвідомлював, що просто боявся це зробити. Завтра, – постановив. Прослизнув у сусідню кімнату з великим ліжком-альковом, де впав на рипучий матрац, набитий кінським волосом.

Та сон не йшов. Не було спокою. Отож підвівся з ліжка і, загорнувшись у килим, щоб було тепліше, заходився відчиняти віконниці, що трималися на громіздких мосяжних засувах. Місяць викотився над пагорбами, немов містичне одкровення, і сотав своє тихе сяйво – аж довелося примружитись. Олондрія залишилася позаду; переді мною постала ніч у пустелі, нерухома й велична. Я перебував у тій провінції імперії, яка найбільш неохоче піддавалася впливу; Лімрос Дейнівельський з цього приводу зауважив: «У цій країні з її схильністю до демонстрації норому не знайдеш пса, що не був би вельможею, і води, що не була б замерзлою». Але Орем таки прибуде, – думав я собі. Приїде сам або пришле когось із тілом. Якщо його вбили або ув'язнили, цього не вдасться приховати. Верховна Жриця дізнається про це, або принц дізнається, а вони знають, де нас шукати, отож пошлють у гори рятувальний загін.

* * *

Але Орем не приїхав. Ніхто не приїхав.

Не знаю, як довго ми чекали в цьому домі, покинутому напрозволяще на краю безмежної рівнини. Знаю лише, що ангел приходила до мене чи не щоночі, аби крикнути: «Пиши!»; той крик відлунював як брязкіт мечів, і я щосили стискав зуби, щоб витримати те покарання світлом. Моя слабкість була милосердям: я швидко втрачав свідомість. Пам'ятаю, що приходив до тям іноді на ліжку, іноді на підлозі, з однією думкою – вижити. Пам'ятаю, як готував кілька разів огидну бовтанку з тих продуктів, що знайшов на кухні, додаючи побільше води, аби вистачило надовше. Воду витягав з криниці в саду; замерзлий ланцюг обпікав руки. Відро було тріснуте, але я знайшов на кухні ціле. Воно гучно й бадьоро грюкало об стінки криниці, поки я, виснажений голодом і страхом, докладав усіх сил, аби його підняти. Подих вітру пробіг поміж дерев, і вони колихнулися, й тіні їхні метнулися по свіжовипалому снігу. Цей тихий звук, цей рух ще більш увиразнили окремішність цього місця, такого мерехтливого і відчуженого. Нарешті я вчепився у відро, витяг його на цямриння і завмер, схопившись рукою за бік, де відчув різкий біль, та чекаючи, аж відновиться дихання. Коли згодом підніс голову, всі дерева скидалися на тіні, їхні колючки – на імлу, а сонце обсипало все довкола голками криги.

Я притяг відро у дім. Коли, похитуючись, плентався головною залою, вода розхлюпалася на кахлі, створивши на підлозі яскраві плями, і явила зору топазові квіти, що ховалися під шаром пилу, зірки розбитого скла, інкрустації з яшми та халцедону. Я попрямував до найближчої кімнати з коминком; формально це була вітальня, а насправді – холодна пуста, де зі стін звисало клоччя дамаського штофу, де гарячкове буяння квітів ховалося в мороку килимів, а віконне скло деренчало під поривами вітру. В кімнаті панував дух спустошення, властивий місцю, що його уникають живі, місцю, де трапилося нещастя чи давній злочин, але я почав учащати туди, бо звідти було близько до вхідних дверей, а ще там було подостатком тендітних меблів – саме те, що треба для багаття. Геральдичні хорти, що крокували коминковою полицею, здавалося, вищипали на мене зуби, коли я схопив елегантне крісло, що походило, вочевидь, з Долини, і розбив його об підлогу, а потім розламав ніжки, відокремивши їх від м'якого сидіння з темно-рожевого оксамиту, чим завдав непоправної шкоди тканим куріпкам. Спітнівши від надмірних зусиль, сів на старовинний *бредіс*, який уникнув мого гніву, бо його просиджену шкіру важко було б спалити. Коли я підніс кресало до уламків крісла, набивка сидіння спалахнула синім полум'ям, що шугнуло в димохід зі свистом, схожим на воання по допомогу.

Погрів долоні біля жовтого вогню. У домі більше не біло їжі. Зовсім. Ага, *бредіс*, подумав я без ентузіазму: можна зварити шкіру. На саму цю думку мої змучені нутрощі скорчило аж до ребер. Та й Миросу не вижити на вареній шкірі. Йому потрібні м'ясо, молоко, цілющі трави і, мабуть, ще багато чого. Стіни гули під напором вітру, що гнув до самої землі шпичасті дерева, і нагадували мені про крижані обшири знадвору, про нескінченність цього колосального плато, про його грандіозну незворушну первозданність, його жаску монотонність під зимовим небом. Вперше мені закралася думка: що буде, якщо Орем не прийде ніколи? Якщо взагалі ніхто не прийде? Я підхопився, щоб одігнати цю думку, і наповнив почорнілий казанок криничною водою. Тоді підвісив його над вогнем і заходився зривати зі стін дамаський штоф, що розпадався в моїх руках, наче клапті найтоншої павутини. *Якщо взагалі ніхто не прийде.* Але він таки прийде. Я зачекав, поки закипить вода, намочив тканину в окропі й розвісив на мертвих лампах, щоб висушити. Довгі смуги тріпотіли у теплих потоках, що струменіли від вогнища. Коли вода вистигла, взяв відро, штоф і поніс їх нагору.

– Миросе.

Щоразу, заходячи до кімнати, я боявся, що знайду труп, але – принаймні сьогодні – він був усе ще живий. Двері його ліжка-алькова стояли нарозтвір, він повернув до мене голову й посміхнувся. На вид тієї посмішки полегшення, яке я відчув у грудях, померло. Це не була Миросова посмішка. Це була посмішка незмірно тонша й відстороненіша.

– Гарні новини, – оголосив я з фальшивою бадьорістю. – Тушені сьогодні не буде. – Мої експериментальні страви, які жоден з нас не міг проковтнути без позивів до блювання, були джерелом похмурих дотепів протягом усього нашого скіння в цьому домі. Але тепер він не засміявся, лише посміхнувся ще м'якше, ніж досі, тонкою й неживою усмішкою, що нагадувала сніг.

– Хочу замінити тобі пов'язки, – продовжив я тремтячим голосом. – Але тобі доведеться сісти. Пробач.

– Нічого страшного, – відповів він.

Серце мені розривалося, коли я допомагав йому змінити положення, стягав його з ліжка, віддирав пов'язки, що присохли до тіла. Він жахливо схуд, до скелетоподібного стану, як оті голі дерева в саду. Його рана, зашита ниткою з кишки, мала гнітюче пурпуровий колір; це було єдине забарвлене місце на його тілі. Я обмив її водою, потім обгорнув стрічками подертого штофу. Відтак знову натяг на нього брудну сорочку та овечий кожух горянина. І заштовхнув його назад у ліжку, кленучи себе

за те, що був надто слабкий, аби зробити це обережніше; врешті, понакривав як зумів.

Він усе ще не спав. Зазвичай під час моїх грубих, невмілих спроб догляду він втрачав свідомість. Зараз очі в нього були великі й темні, прозоріші за небо.

– Джевіку, – озвався він. – Мабуть, я тут помру.

– Дурниці, – заперечив я з усією сердечністю, на яку лише був спроможний. – Наступного мисливського сезону будеш уже в Сінидре.

Він зітхнув.

– Більше ніколи не полюватиму.

– Звісно ж, полюватимеш.

– Ні.

Він поглянув на мене з погордою, на обличчі проступила якась нова відстороненість і холодність. І раптом його прорвало. Розповів мені про свої борги й невдачі, а ще про жінку: баронесу Айлін Ур-Мелінейську.

– Я – *баларин*, – зізнався з гіркотою.

Баларин означає «солодкий та вільний»: так називають молодого коханця заможної одруженої жінки. В Сінидре він двічі зачинав бійку з тими, хто насмілився назвати його цим прізвиськом; одному чоловікові при цьому вибив око; за це на нього наклали штраф, він ледь уникнув в'язниці. Та тепер визнавав, що то була правда. І... він був закоханий в неї. Та усвідомив це по-справжньому допіру під час цієї подорожі: якщо не міг писати їй чи бодай знати, що вона його пам'ятатиме, він божеволів; навіть на найпростіші дії ставав нездатним.

– Тому-то я й посварився з дядьком на Нічному Ярмарку, – казав скрушно, соваючись неспокійно по подушці, я ж стояв на колінах біля його ліжка. – Там, на ярмарку, були листоноші. Я хотів надіслати листа на захід, а він не дозволяв. Він безжальний; підозрюю, в його тілі немає жодного нерва.

Той спогад, здавалося, розпалив його кров: навіть якийсь слід рум'янцю торкнувся щік. Пальці стиснули ковдру в раптовому припливі сили. І, немов розбивши свою броню, він відкинув усілякі гальма й розповів мені про пані Ур-Мелінейську.

Його тодішня поведінка була безсоромною, ганебною. Це було безчестя для родини; всі, хто його знав, відвернулися од нього. Він познайомився з нею на великому полюванні в Келевейні; маєток її чоловіка межував із тим лісом, де відбувалися лови. До цього він ніколи її не бачив. Вона не любила міського товариства; її народ походив із західної околиці Олондрії. У своєму замиському будинку вона приймала добірне товариство: там бували актори й музиканти, влаштовувалися полювання,

танці та маскаради. Вона чудово їздила верхи. Пліткували, що в ній є дещиця ніссіанської крові. Була дуже гарна; волосся мала чорне, як у варварів. Була на десять років старша за нього, мала трьох дітей, які мешкали на той час у школі, а чоловік був дипломатом Ордену Лампи.

Все почалося як невинний флірт. Його запросили до Бровінгу, так звалася вілла баронеси; там він взяв участь в кількох її аматорських театральних виставах. Вона обрала собі його за партнера у таких трагедіях, як *Федмейлі* та *Коралі*, отож «умлівала» в нього на руках; все це діялося на очах аудиторії, що складалася з її близького оточення. Зі сцени вона казала: «Ой леле, ви так розчервонілися, немов пробігли хтозна яку відстань». На що він відповідав: «О так: ціла безодня відділяє цю годину від решти мого життя». Її чоловік сидів у першому ряду, плескав у долоні – а руки мав великі й важкі – разом з усіма, палив сигари, обговорював з видатними гостями події у Балінфейлі. Мирос планував залишитися там на тиждень; а вийшло так, що залишився на цілий сезон, щоб насолоджуватися полюванням, теплом од коминка і танцями на терасі. І коли барон поїхав на зиму до Белендурі, Мирос із кількома друзями залишився в Бровінгу.

Вони стали коханцями. Вона була для нього найспокусливішою жінкою з усіх, яких він знав: затьмарила і дружньо налаштованих повій, і знервованих дочок вельможних родин. Була дивною, сумною, свавільною, звабливою, блискуче освіченою, відвертою самітницею, яка оточувала себе друзями у своїх володіннях в дикій місцині. Не давала дозволу на ведення землеробства в Бровінгу: любила-бо первозданність лісів. Прогулювалася зарослими садами в компанії двох довготілих сірих гончаків, полювала на кролів і фазанів у чагарникових хащах посеред полів. Тисяча чуток роїлася довкола неї: буцімто її вигнали з товариства за те, що зламала віяло Герцогині Сінидрейської; що вона не з'являлася в місті, бо боялася поновлення забутого скандалу – згаслої любовної пригоди; мусувалася стара історія її варварського походження. Мирос занадто її обожнював, щоб випитувати про правдивість тих нашіптунь; та й тут, у Бровінгу, в оточенні її друзів – а всі вони були відмінними стрільцями, любили бути на свіжому повітрі, рухатися, любили дикі ліси – він усвідомив, наскільки нудним є міське товариство. Хто віддаватиме перевагу задушливим кімнатам з жаровнями під столами чи обов'язковим візитам до старих матрон – перед великою темною залою в Бровінгу, де можна розлягтися на товстому килимі перед вогнем в коминку і слухати стукіт дощу по віконницях? Хто віддаватиме перевагу будь-якому місцю на землі перед кімнатою Айлін з високим ліжком і яскравими ніссіанськими запиналами, всіяними шматочками дзеркал? Вранці вона зазвичай сідала за туалетний

столик і палила. Завжди вставала з ліжка раніше за нього. Можливо, взагалі ніколи не спала.

Так він прожив найпрекраснішу зиму свого життя, забувши про все. А потім, навесні, вона попросила його повернутися додому. – Але вже майже літо, – запротестував він. Мав-бо надію залишитися на наступний сезон. Вона не дозволила: чоловік мав повернутися, та й діти – на шкільні канікули. Він у розпачі повернувся до Сінидре. Так після тієї короткої райської зими для нього розпочався рік катувань: рік таємних листів, подарунків, ревнощів, опівнічних кінних ескапад, зустрічей у парках, у сільських корчмах, у храмових садах. Він часто скакав верхи усю дорогу від Сінидре до Ур-Мелінеї, ночуючи у високій придорожній траві, лиш на те, щоб його перестріла в селі її мовчазна, кульгава на стегно покоївка із запискою: «Неможливо. Негайно їдь додому». Щойно він був певен чогось одного, як з'являлася інша, протилежна певність: що вона його любить, що зневажає його, що хоче його, що втомилася від нього. Підозрював, що взяла собі іншого коханця. Тинявся лісами довкола Бровінгу; одного разу його мало не підстрелив єгер – стріла влучила в халяву чобота. Коли баронеса відмовилася прийняти його на наступну зиму, він зрозумів, що вона його дурить. Але розплакався і запевнила, що боїться свого чоловіка: боїться за Мироса. На той час найбільшим Миросовим бажанням було отримати нагоду вбити барона благородно, у відкритому поєдинку.

– Ти? Убити його? – вигукнула в гніві. – Ти, неотесаний хлопчисько, убив би лорда Ордену Лампи?

Мирос розлютився і забрався звідтіль. І тоді вона, порушивши усі ті численні правила, які сама ж і встановила, – приїхала, переодягнена, у Сінидре, аби побачитися з ним.

У них було два дні. Вони провели їх таємно біля доків, у кварталі Калак, серед крамарів, що торгують сирою рибою та присмаченим сіллю зеленим чаєм, в пошарпаних дерев'яних будиночках, де вхідні отвори завішено рибальськими сітями, де кричать голодні чайки, де звідусіль чути калацьку говірку. Коли ті дні добігли кінця, вона подивилася на нього, смертельно бліда, і промовила:

– Добре. Убий його.

Це було все, чого він од неї хотів. Був готовий убити або вмерти. Але тут проти нього виступили інші сили: коли він з'явився вдома, його спішно викликали на *радмаканід* – родинну раду.

На той час скандал досяг небезпечних розмірів. Батько й дядьки отримали анонімні листи; навіть дідусявому братові – Верховному Жерцю Авалей надіслали

анонімного листа на Благословенний Острів, і той прибув у Сінидре до краю розлючений. Отож усі, кого Мирос найбільше любив і поважав, зібралися в просторій вітальні з полірованою дерев'яною підлогою, з високою арфою в кутку, з вікнами на улюблений мамин сад витких рослин. Вони позатуляли ті вікна фіранками і запалили лише одну лампу, бо жрець любив, щоб його оточували сутінки. Миросова мати теж була там – сиділа, мнучи спідницю тонкими руками; були мамині брати – четверо дядьків, всі успішні та вольові; була мамина сестра, його тітка, яка, здавалося, дивилася на нього з деяким співчуттям; був також батько, троє Миросових братів і одна старша сестра. За олондрійською традицією на *радмаканіді* головував не батько, а дядьки по матері, бо Мирос належав до їхнього Дому і мав успадкувати материн рід. Головним серед них, найстаршим і найвпливовішим був Верховний Жрець. Мирос сумирно сидів перед ними, поки в обличчя йому жбурляли звинуваченнями, неначе ударами, і спостерігав за своїми братами, як ті похмуро розглядають власні черевики. Йому запропонували вибір: піти на службу до дядька Орема або піти до війська. Він обрав військо, навіть незважаючи на те, що воякам було заборонено брати участь в поєдинках. – Хочу, аби мене запроторили якнайдалі, – ридав він пізніше біля матері. – У Лелевай, в країну Броджіар...

Та спершу треба було пройти вишкіл у Сінидре, і він, на біду, не зміг стриматися, аби не написати баронесі. У відповідь отримав коротку, стриману записку, в якій вона заборонила писати їй чи з'являтися в Ур-Мелінеї; з цього він зробив висновок, що їй погрожують. Був упевнений, що це його родина попередила її, змусила так відповісти. Він написав їй знову; в своїй черговій записці вона присягалася, що діяла з власної волі. Тоді для нього настав страшний період пияцтва, бійок і азартних ігор, за що його таки витурили з війська.

Потім настав рік сливе суїцидального розпачу. Він пив просто в ліжку, цілими днями спав. Та, зрештою, його покликали ліси, і коні, і старі друзі, й інші юнаки, безтурботні, прості та легковажні. Він полював у Келевейні, роблячи виїзди все ближче й ближче до Бровінгу. Мріяв зустріти її в лісі. Але така його поведінка не залишилася без уваги: вдруге скликано *радмаканід* і наказано провинному приєднатися до дядька на Острові.

Якимось чином вона про це дізналася. І написала йому листа, одного-єдиного. Це був короткий лист, проте промовляв її власним голосом; Мирос постійно носив його з собою. Писала, що радіє його від'їзду; що їй бракує його; що в Бровінгу більше не влаштовують полювань. Писала, що якийсь час хворіла, але вже одужує. Той лист здійняв у його душі цілу бурю жаги, захвату й горя; і в цьому-от стані він почвалав

напиватися по усіх шинках Сінидре. Там-то він і вибив око чоловікові, який дражнив його, називаючи *баларином*. Тільки дядькова впливовість порятувала його від в'язниці.

– Ти навіть не уявляєш, яка вона... – продовжував Мирос хрипким голосом. – Вже одне те, що вона хворіла... Вона не така, як я. Мої брати сміються з мене, кажуть, що вона занадто витончена для мене, що я не рівня такій жінці. Можливо, вони мають рацію. Але я вірю, що вона кохала... кохає мене. Може, вона через мене захворіла! Як я вже казав, вона зовсім не схожа на мене, її почуття тонші, бурхливіші, вона нічого не забуває, вона ніколи не зможе забути свого страждання... А от я... я зліплений з грубого матеріалу. Я розповів тобі про своє нещастя, але оминув, не сказав нічого про всі свої ночі за столами для гри в *лондо*, про те, як міг вранці заприсягатися, що заподію собі смерть, а ввечері виспівувати *ванаделі* й реготатися де-небудь у таверні. Я непостійний... думаю, моїм почуттям не властива справжня глибина... А от її почуття! Та вона варта сотні, тисячі таких, як я. Як не дивно, але це єдиний пункт, щодо якого ми всі – мої брати, мої дядьки, я сам – доходимо згоди.

Його рука спочивала на ковдрі. І тонка усмішка торкнулася його вуст. Світло згасало, сонце занурювалося в пустелю. На деякий час запала мовчанка, а відтак він заспівав, дуже тихенько, кілька рядків з жартівливої пісеньки, яку я вже чув у Бейні:

*Баларине, баларине,
Загубив-єсь черевика?
О, під ліжком в мої пані...
Отака-то заковика!*

Я чув, як ця пісенька лунала з кав'ярень, як її там горлали, збиваючись на непристойний регіт і брязкаючи в такт столовим начинням. Але Мирос співав її легко, ніжно, печальним тремким голосом, який, зрештою, зірвався і потонув у проваллі ночі.

Скінчивши спів, подивився на мене.

– Більше ніколи не полюватиму. Навіть якщо виживу. Буду боротися за Авалею з усіх своїх сил, як ніколи раніше не боровся. Люди кажуть, що принц увійшов у змову проти свого батька Телкана. Дехто навіть каже, що він потай готує армію.

Я спробував зупинити той монолог, поклавши долоню йому на чоло, але він відштовхнув мою руку.

– Сподіваюся, це правда. Сподіваюся, що виживу. Приєднаюся до нього. Помщуся за Нічний Ярмарок. Якщо мені не судилося більше побачити Айлін, я намага-

тимусь стати таким, яким мав би бути поряд з нею. Тим, хто ніколи не забуває. Хто береже вірність.

Далі його слова стали плутатися, він почав марити. Я спробував охолодити йому лице клаптями вологого штофу, але зотліла тканина заплуталася у волоссі. Хав пав його за руки, коли він почав ними вимахувати, тримав його, благав заспокоїтися. Врешті-решт він перестав метатися і лежав тепер з широко відкритими очима; в зіницях стояли сльози, вабили місячне світло. Я посидів біля нього, аж поки він не заснув твердо, а тоді прикрив важкі двері алькова, щоб не проникав холод. Пішов у сусідню кімнату, ту, де я спав. Місце відчаю, втім, як і всі інші місця цього дому, затхле, як склеп.

– Джіссавет, – покликав я.

* * *

– Джіссавет.

Вона розквітла в темній кімнаті, освітивши стіни. Але вона тих стін не бачила. Тепер я усвідомив, що вона не бачить нічого, окрім мене. Нищівна й незмінна вірність, гідна стати в один ряд з ідеальним коханням чи похмурою, непохитною побожністю святого.

– Джіссавет, – прошепотів я.

Вона простягла руки. І зібралася заговорити, повернутися до історій про своє минуле, до отих безтілесних спогадів. Але цього разу я не міг їх слухати. Не час було на них.

– Зупинися, – перервав я. – Джіссавет. Вислухай мене. Мені потрібна твоя допомога. Треба роздобути їжу та ліки.

– Вислухати тебе?! Не збираюсь я тебе слухати.

Її обличчя прибрало виразу глибокої образи, скидалося на сталеву маску у відсвітах грози. Олондрійські поети говорять про смертельну силу, що криється в насупленій жіночій гримасі, але я спізнав її дію, те, що здатна вчинити ця гримаса, зсування тонких брів, вигин ніжних вуст.

– Не грайся мною! – крикнув. – Я помираю.

Світло довкола мене потьмяніло, наче лампу прикрили. Я опинився на підлозі й, стоячи навкарачки, виблював на килим воду з домішкою жовчі.

– Помираєш?! – перепитала вона.

– Так, – закашлявся, відтак продовжив. – Я помираю. Ми помираємо. Ми голодуємо. Мій товариш хворий. Мені потрібні ліки та їжа.

– Я нізащо не повернуся! І вже казала тобі про це!

– Почекай! – Я плазував по підлозі, бився, немов насаджена на рожен птаха. – Почекай-но, Джіссавет... Ти вб'єш мене, і тоді ніхто не напише твій *валлон*...

Світло знову потьмяніло. У мене не було сили підвестися, отож я, лежачи там, де впав, перекотився на спину, щоб подивитися на неї.

Вона зависла над мною, її руді пелехи майже торкалися мого обличчя. Мені навіть здалося, що я чую їх запах: цвіль і тлінь.

– То ти його напишеш? – із притиском запитала вона; її обличчя вирувало вогнем. – Якщо я допоможу тобі... тобі й твоєму товаришу... ти напишеш мій *валлон*?

– Так, – підтвердив я.

* * *

Такою була наша угода: життя за життя. Угода, в якій ми обоє страждали: вона – переходячи в мій світ, я – переходячи в її. Тієї ночі вона провела мене замерзлим садом і загадала викопати бульби волохатої виткої рослини, яку в Кестеньї звать *йом ейфер*, «рука пустелі». Пальці коцюрбли од снігу; нігті ламалися об мерзлий ґрунт. Я дер і гріб землю при світлі зір, як той розкрадач могил або шукач заритих скарбів. Вкритий колючками врожай поранив мені долоні, але я намочив ті коренеплоди на ніч, а на світанку відварив, і вони зробилися м'якими й ситними, як вершки.

Миросом вона також заопікувалася: перейшла крізь завісу між світами і придивилася до нього. Потім відпровадила мене у тевроанські передгір'я. Там, у печері, що була вирита в схилі пагорба і ховалася за сухими лозами, жила стара тевроанка з олов'яним кільцем у губі. В нас не було жодної спільної мови, аби порозумітися, отож я описав біду свого товариша жестами. Вона дала мені пучечок ароматних прутиків і плетенку з трави для припарок. Я не мав чим заплатити їй, тож спробував пантомімою пояснити про злидні й скруту, але вона помахом руки відпустила мене і сказала лиш одне слово олондрійською: – *Евнеаньї*.

А потім, коли обробив Миросові рану і він заснув, я піднявся нагору в бібліотеку Саренга-Халадлі. Втиснута у занедбану лабораторію, немов хтось запізно спохопився з її розміщенням, бібліотека мала обшиті повстю стіни й заґратований на манер клітки балкон. Тут принц зібрав колекцію кестеньїйських книжок, урізноманітнену лише кількома бейнськими романами і творами Караніса Лойського; томи стояли на

полицях, похилившись урізнобіч, і скидались на поламані зуби. Я поставив свічку на письмовий стіл і ретельно обшукав його, понишпоривши у шухлядах. Думка про те, що моє світло може хтось помітити, більше не лякала мене: надто порожньою, надто всеохопною була ця ніч, що сягала аж до гір. Я знайшов кілька пер, крихких, як старечі кістки, і півпляшки чорнила. Зняв з полиці книжку *Казки Ліхтарні*, бо у ній широкі марґінеси.

Сів за стіл, не знімаючи кожуха, вмочив перо в чорнило і внутрішньо приготувався до навали світла.

– Я готовий, – проголосив.

Так, я її покликав. Попрохав прийти. Прийди, ангеле, сказав я. Я назвав її Видимою, Дев'ятим Дивом, Імператрицею Зітхань. Прийди, кликав, і я покажу тобі магію півночі, твої власні слова, воскресені у *валлоні*. Покажу книжку, ангеле, покажу сад списів. Триматиму перо для тебе, плестиму вершу, щоб упіймати твій голос. Я зроблю те, чого ще ніхто не робив: я буду писати мовою кідеті, мовою, яка, подібно як ти і я, є приви́дом, що вагається між світами. Між зливами, ангеле, і білим світлом півночі. Між річковими дельфінами й вовками. Між крайнім півднем, землею слонів і бурштину, та цією місциною: землею кипарисів і снігу.

Отож, прийди. Заспівай мені про Кіем, розкажи про його ріки. Перелий свої спогади у моє перо. Розкажи ж мені свій *анаднедет*, своє життя, свою історію смерті так, наче ти все ще помираєш, наче смерть ще не настала. Дозволь мені зробити для тебе те, що ми робимо для тих, кого люблять боги і хто поволі помирає на островах: дозволь сісти біля твого сінника при світлі вогнища і вислухати ту історію, яку ти вже так давно хочеш оповісти. Історію життя, яка, як виявилось по багатьох роках, була з самого початку історією смерті. Як ото бува, коли живеш, продовжуєш жити, а потім умираєш, а за тобою спостерігає хижа птаха, що живиться стервом, – Недет, богиня попелу.

АНАДНЕДЕТ**(1)**

І мовила ангел:

Я вже знаю, що це таке – писання. У нас складали мапи: мапи моря, мапи вод між Тінімаветом, Седсо і Джівом. І мапи річок, власне, великих рік – Діет, Катапней і Тадбаті-Нут, рік, що створили нашу країну боліт на своєму шляху до моря, яке оточило нас звідусіль. Ми складали ті мапи на шкірах. Спершу слід було намалювати лінії розчиненим водою попелом, а потім обвести їх шматочком гарячого заліза. За багато сезонів наш дім наповнився отими мапами, порозвішуваними на стінах: зі скрученими краями, у світлі очеретяної скіпки вони скидалися на маски.

Якщо хочете почути мій *анаднедет*, то розпочати доведеться з мапи, і це має бути мапа країни Кіем. Мапа Кіема, Чорної Землі, вологої та блискучої, що її звать іще Коров'ячою Щелепою. Я описала б її наступним чином:

Є три ріки, що наповнюються й живляться сотнею приток; бурі, повноводі, вони вивергають свою ношу в море. На прюзі моря постають сяйливі гирла, лагуни, що ширять запах намулу, плаский заболочений ландшафт, що його так любляють птахи. На півночі зачаїлися дрімучі праліси; тут ріки мчать свої води серед тиші. Ближче до заходу берегова лінія переростає у блакитні пагорби, на яких облаштовано терасові сади; повітря тут холоднішає. Великий храм дивиться згори на села, розкидані подекуди у багнюці.

* * *

Це одна мапа. Але є й інша.

Хатини стоять на палях; біля них у багні лежать шкіряні човни, припнуті до жердин. Цей світ наскрізь просяк вологою. По ньому пролягли вузькі протоки, проходи поміж хатинами, і зеленкаве світло тихо відбивається проти неба. Є тут і ліс, а в ньому кишить від *джодіаму*, які ссатимуть твою кров, хіба що завбачливо прихватиш зі собою курячі кістки, загорнуті в бананове листя; таку поживу вони люблять, отож лишень почувеш у темряві дзижчання їх крихітних дзвіночків – мерщій клади цю свою офіру на коріння дерева. Ліс повен небезпек: відьми гарцюють на своїх гінах; душі померлих ховаються під личиною величезних кажанів-плодожерок; галявини, оточені

забризканими кров'ю частоколами, де приносяться жертви при настанні воєн, землетрусів, епідемій, штормів на морі. Отакий ліс, густий і урочистий. А далі – річки, що течуть собі під деревами, брунатні й мерехтливі; вагітні жінки ходять туди молитися і кидають у воду намисто Джабджабноту, гіпопотам'ячому богові з роздутою утробою і важкими жіночими грудьми. Якщо повернути від річки та повеслувати човном у котрийсь із рукавів, відкриваються розлогі замулові рівнини, що іскряться на сонці; тут полюють на вугра, а небо забарвлене легкими мазками фламінго. Тут можна надібати яку-небудь стареньку, яка занурює свій дзбанок у води священної ріки Діет; якщо у такий дзбанок зазирнеш – позбудешся очей.

Отам-то, власне, ми й жили – в Кіемі. Ми були *готан*, злидарі, без жодного статусу. Інші називали нас «людьми без *джат*». Так нас називали, поки я була малою, ще до того, як захворіла: пізніше нас почали називати іншими іменами, гіршими. Хоч би як нас обзивали, хоч би що казали, мама усміхалася до кривдників. Усмішка в неї була непевною, що зветься – усмішка ідіота. Усміхалася, заламувала руки під спідницею, дивилася тривожно і починала плакати. А потім знову посміхалася. Так тривало роками.

* * *

Але він, мій батько, не був одним з нас. Мій батько мав *джат*, і його *джат* була однією з найсильніших на півдні Тінімавету. Він був вельможею, сином керманіча, цілителем птахів, який навчався у двох *чанаві* на пагорбах. Він умів читати воду. Вмів читати з облич, дерев, громів, криків сови і мертвих цвіркунів. Скільки себе пам'ятаю, він був геть сивим. Що іще можна про нього сказати? Я любила його, та й зараз продовжую любити. І я схожа на нього, завжди була схожа на нього, а не на матір.

Коли я була зовсім малою, він не жив з нами. Був тоді у вчителів-*чанаві*. Мати часто про нього розповідала. Коли інші діти мене дражнили, вона казала: почекай-но, ось прийде твій батько... Тоді матимеш *джат*, найкращу *джат* у світі. А хто мій батько? – питала я. Вона відповідала: річковий король. Людина з місяця, принц, зірка, що скотилася з неба. Отож я навіть не здивувалася, коли одного дня він устроїв голову в двері, і я побачила його сиве волосся і таку ж бороду, що скидалися на світло зорі чи дощ.

Отже, це вона, – промовив батько. То він так про мене сказав, і очеретяна скіпка освітила його усмішку. Не міг дочекатися, коли вже мене побачить. Він зайшов до

кімнати, а я застерегла: уважай на бабусю. Він спочатку здивувався, а потім засміявся: яка бистроока дівчинка!

Бач, на той час ще була жива мати моєї матері; її загортали у шкіру, щоб вона не дряпала себе брудними нігтями. Вона так всохла, що зробилася маленька, як дитина, всохла до такого стану, якого, здавалося б, не могла сягнути жива істота: була зовсім скоцюрблена і німа. Можна було уявити собі, що підносиш її і трусиш, як гарбуз, і запилюжені нутрощі торохтять у неї всередині. Часто я сама, маючи заледве шість років, брала її на прогулянку: піднімала, заносила на свій човен і веслувала. Отака вона була крихітна. Батько переступив через неї та сів біля нас. З'їж щонебудь, з'їж, – припрошувала мати. Були *датчі* в кокосовому молоці, рис, буйволячий сир, дзбанок просяного пива, що його мати сама варила. Цілий дім пахнув щастям і їжею.

За хвилику, – відповів батько. Я спостерігала, як він одкрив свою торбину і витяг щось червонувате, схоже на глину. Він з такою любов'ю торкнувся того предмета своїми тонкими долонями, що я зрозуміла: це була *джат*. Він обережно поклав її під стіною.

* * *

Я веслюю; бабуся біля мене в човні. Її маленьке обличчя задерте до неба. Ми уникаємо великого каналу, який провадить до моря. Я поволі гребу посеред очеретів, повз зелені обшири рису, в сонячному світлі й в теплі, наді мною ширяють бабки. Вода мутна і бура; обличчя моєї бабусі стає ще темнішим проти сонця, ще більш поморщеним, але її ніщо не засмучує, ніщо їй не заважає. Я співаю їй:

Мій батечко – це пальма,
а матуся – жакаранда.
Я пливу з Ілавету до Прева
в моєму човнику, малому шкіряному човнику.

Кієм відомий своєю магією. Навіть ви, безбожники з Тіому, кличете нас, коли вам треба вилікувати хвороби або вигнати привидів. У нас є потужні хірурги, цілителі леопардів, цілителі крокодилів і цілителі птахів, як мій батько; так звані «люди туману». Можна побачити, як вони дім за домом відвідують хворих людей: статечні, урочисті, сидять випроставшись у своїх човнах, за спиною звисають мавпячі шкури, в руках маленькі торбинки з жаб'ячої шкіри; їхні помічники виють і б'ють у мідні дзвони. Крім лікування, вони також благословляють музичні інструменти, позбавляють від

бородавок, прикликають місяць. Вони борються з відьмами, які поночі гасають лісами. Якщо ти раптом втрапиш душу, вони можуть, одягшись у сіре чаплине пір'я й закривши очі, перенестися на сяючу землю і пошукати тебе там.

Вночі вони пропливають повз наші доми, б'ючи у дзвони. Ми спостерігаємо за ними, поприсідавши навпочіпки у дверях. Їхні човни плывуть, низько занурившись у воду, обтикані смолоскипами. Звідусюди чути звуки шемрання: то люди підкрадаються до дверей, піднімають запинала, вдивляються у відблиски на воді. Човен зупиняється, швартується до стовпа, до нього спускається мотузьяна драбина, і вони піднімаються в дім. Це не наш дім. Тепер уже звідусіль чути зітхання, співчутливі бурмотіння і... таємний триумф. На Кіемі завжди радієш з чужого нещастя.

* * *

Так, вони всі такі, окрім моєї матері. Вона нічого не розуміє; вона занадто дурна, щоб навчитися поводитися як слід. Її співчуття справжнє. О! як жажливо! – стогне вона, заламуючи руки, а іноді навіть ридає над горем інших. Вона плаче над людьми, яких ми навіть не знаємо, ба гірше – над людьми, яких ми знаємо, як, наприклад, ота потворна Деб-Нін з очима-щілинками і задертою губою, що ото щоразу плює у воду, коли ми пропливаємо повз, і дозволяє своєму синочкові розгойдувати мій човен, а сама дивитися, шкіриться і нічого йому за те не каже. Деб-Нін захворіла, коли мені було тринадцять, – раніше, ніж захворіла я. Вона кашляла і лежала на підлозі з опухлим стегном. Всі зітхали, а насправді раділи з того, бо ненавиділи Деб-Нін; я впевнена, що хворобу на неї наслала відьма. А моя мати рюмсала. Ой, бідна жінка. Уяви собі, який ідіотизм. Я сказала матері: та якби ти захворіла, вона б тільки зраділа з того. Мати витріщилася на мене, і знову їй на очі навернулися ті нікчемні сльози. Сльози були її багатством, тим єдиним, чого вона мала подостатком.

* * *

Батько не плакав. Перед лицем страждання він завше був спокійний, гідний. Він знав, як це – бути сумним. Думаю, він був сумніший за матір, незважаючи на всі її нещастя, тому що розумів більше. У нього не було того захисту, що дається невігласством. Він не міг плакати через смерть якоїсь там страшної жінки, такої як Деб-Нін, але був з того приводу ще сумніший, тому що всі були в жалобі за істотою, яку ненавиділи, тому що світ був огидний і просотаний брехнею. Він забрав мене на свій чо-

вен. Ми спустилися потоком від Тадбаті-Нат у напрямку великого каналу, подалі від похорону, від грифів, що кружляють поблизу, від смороду вогнища, від диму, що заповзає до лісу, від бамкання дзвонів і виття численних голосів. Ми попливли у відкрите море. Батько веслував, аж поки ми не досягли місця, де повітря було чистим і не чути було похорону. Вода синіла, а сонце так гріло, що ми повідкривали свої солом'яні парасольки і вместилися під ними і дрейфували, щасливі, на високих хвилях. Довго грали у *в'єт*, і одного разу мені навіть вдалося перемогти. Потім ми розгорнули взятий з собою обід, поїли й попили. Повернулися аж тоді, як сонце занурилося у хвилі, в селі запалили вогонь у хатинах, а Деб-Нін перетворилася на попіл.

* * *

Я знаю, що люди помітили нашу відсутність на похороні та що це дало їм ще більше підстав наговорювати різне на нас. Нас підозрювали в чаклунстві, в нацькуванні *джат* на людей. І, можливо, вони мали рацію, принаймні щодо мене. Батько був занадто добрий, щоб завдати комусь шкоди, а мати була занадто дурна для цього; але я... я не була ані святою, ані дурепою. Часто замислювалася над цим, запитувала себе – чи я часом не відьма? Вертіла цією думкою так і сяк, відчувала піднесення й страх. В Кіемі часто викривали відьом та відьмаків, які самі не підозрювали своєї природи, тих, у яких сиділо зло і діяло без їхнього відома, звичайних людей, селян, рибалок, бабусь, ба навіть дітей; вони вищали зі страху, коли їх вели в ліс, аби очистити. Очищення полягало в тому, що цілителі вбивали їх, вбивали в них зло, нищили їхні *джат*. З лісу вони поверталися простими й лагідними. Ходили нерішуче, мали слабку пам'ять, весь час боязко усміхалися і врешті губилися десь або ставали жертвами крокодилів.

І тоді я вперше запитала себе: а раптом я чаклунка? Може, це я вбила Деб-Нін? Звісно ж, я раділа з того, що вона померла, я зловтішалася, тріумфувала: це змусило мене почуватися сильною й щасливою в оточенні світла й води. Я була щаслива з того, що пробула на морі з батьком цілий день, поки та страшна баба шкварчала у власному жирі. Та потім злякалася, що цілителі викриють мене і заберуть у ліс, щоб позбавити мене моєї сили. Але ще пізніше подумала: я не відьма, не можу я нею бути. Принаймні, я не настільки сильна, щоб завдати аж такої шкоди. Бо якби я була відьма, то ой як багато було б у Кіемі мерців. Дим поховальних церемоній заступив би сонце.

Поки ми були на воді, батько розповів мені про смерть. Я досі пам'ятаю його голос, його м'який погляд; пам'ятаю те, як його волосся й обличчя поцяткувалися світлом, просіяним крізь солом'яну парасольку, і те, як він оперся спиною на облявок і розповів таку історію:

Перший чоловік, на ім'я Че, був ідеєю, породженою зливою.

А перша жінка, на ім'я Киомі, була ідеєю, породженою слоном. Цей творець не просто був слоном: він був винахідником слона, і зробив його як форму, аби самому в ній вміститися. Він був винахідником самого себе.

А злива зробила чоловіка Че. Вона взяла свій маленький кістяний ніж і вирізала фігуру чоловіка з оленячої шкіри. А потім розшила її геть усю шматочками коралу, бурштину та слонової кістки, і коли закінчила – отримала найвродливішого в світі хлопця. І відтоді жоден парубок не міг зрівнятися вродою із тим першим, хоча ми й любимо казати: «красивий, як Че». І ніхто відтоді не міг зробити з оленячої шкіри нічого такого, що дорівнялося б йому красою. А в його третій хребець злива заклала Смерть.

А слон зробив Киомі. Він зробив її своїм бивнем, бо ніколи не використовував жодної іншої зброї. Він вирізав її фігуру з бананового листка і розшив її геть усю шматочками нефриту й мушлями, а ще взяв перо крука, щоб зробити волосся. Коли він закінчив, то отримав найвродливішу в світі дівчину, і відтоді жодна інша дівчина не мала навіть десятої частки її краси. Слон подарував їй чудову здатність: він дмухнув їй в очі сіль, і так вона отримала зір, властивий богам, отож могла бачити світ таким, яким він є насправді.

Все це відбувалося далеко, в Нижній Частині світу, коли та ще була зеленою землею, ще перед великою пожежею.

Че та Киомі були собі в різних частинах лісу, кожне у своїй, і тільки те й робили, що дивувалися, раділи й лякалися всього того, що бачили.

Але тепер слон і злива дуже ревно оберігали свої творіння, і найбільшою їх турботою було те, що ці двоє можуть зустрітися десь у лісі. Отож творці зійшлися на розмову посеред хмар на вершині високої гори, і слон заявив: я не хочу, щоб моя Киомі побачила твого Че. Оскільки в неї зір богів, то його врода вразить її, як удар грому, отож якщо вона побачить його, то неодмінно покине мене. А злива відповіла: не варто боятися. Прецінь я заклала Смерть у третій хребець цього гарного хлопця. І я розповім йому про це, а ще розповім йому про страшну могутність Смерті, отож якщо

дівчина захоче торкнутися його, він так тікатиме, наче вона збирається його вбити. І слон схвалив: от і добре. А ще дівчина мусить знати, що не можна любити смертного і водночас володіти зором богів.

Тоді злива увійшла до лісу і знайшла хлопця, що сидів під деревом; там він знайшов собі притулок, бо ж була злива. І вона сказала йому: послухай, сину мій; те, що я скажу тобі, надзвичайно важливе. У своєму третьому хребці ти носиш Смерть, яка тільки й чигає, аби схопити тебе. Мусиш пильнувати, щоб ніщо не торкнулося твого третього хребця, а особливо жіноча рука, бо це стало б для тебе фатальним!

А що таке жінка? – запитав хлопець.

І злива пояснила: це таке ж створіння, як ти, але потворне й незграбне, та ще й вкрай підступне.

І хлопець промовив: – О! Яке жахливе створіння ти описала! Щойно таке побачу, втечу не озираючись.

І він продовжував своє нове життя: розважався в лісі, плюскався в річках, робив човни, списи і красиві стріли, полював з ними на квіти, бо нічого кращого не знав, і спав на животі, щоб не турбувати Смерть.

А слон пошукав Киомі і знайшов її на краю моря за збиранням водоростей, з яких вона мала намір приготувати вечерю. І він сказав їй: вітаю, доню моя. Що ти думаєш про це море?

І Киомі відповіла, зблиснувши очима: воно чудове, як вогонь, що горить і не згоряє.

І тоді слон сказав: – А! Це тому, що ти знайома лише з богами. А от якщо полюбиш смертного чоловіка, все стане геть іншим! Оце море, яке для тебе й для мене схоже на вогонь або на велику мату, виткану не з очерету, а з блискавиць, – здаватиметься тобі сірим і пласким та мертвішим, ніж болото.

Як жахливо! – вигукнула Киомі. Але що таке чоловік?

Це таке ж створіння, як ти, відповів слон, але дуже потворне, з великим паже-рливим ротом і диким норовом.

І Киомі промовила: – О! Що за жахливе створіння! Дякую, що попередив. Щойно таке побачу – втечу не озираючись.

І Киомі продовжила прогулюватися високими лісами і берегом моря, збирала морські водорості й пила росу з квітів, щасливіша за будь-кого, хто жив після неї, бо ж бачила світ зором богів. Одного пополудня вона побачила хлопця Че, і Че також її побачив, а слона і зливи поблизу не було. І Киомі подумала: це не може бути чоловік, про якого казав слон, бо він прекрасний, як один з богів. Що стосується Че, то він та-

кож подумав: злива не могла мати на увазі цю істоту, коли оповідала про жінку, через яку я помру. І вони посміхнулися одне до одного, і Киомі дала хлопцеві трохи водоростей, а він дав їй убитого в лісі зайця. Ніхто не знає, як так сталося, що вони зійшлися; можливо, цьому посприяв От Ошуканець, цей бог у подобі хамелеона. Але вони були щасливі. І обнялися, як чоловік і жінка, сховавшись глибоко в лісі втраченої країни.

Киомі дивилася вгору, на небо, і раптом воно потемніло, і всі дерева згасли, наче хтось задмухнув ряди сколоскипів: вона-бо втратила зір богів, як передрік слон, і ні вона, ні її діти ніколи вже більше його не мали. Вона зрозуміла це. І подумала: це – чоловік. І заплакала, і пригорнула його до себе, і провела долонею по третьому хребцю. А Че скрикнув і в розпачі подумав: це – жінка.

І тоді Смерть вистрибнула і пішла, торохтячи, по світу.

(2)

Дім, де народився мій батько, видно з багатьох місць, але найкраще можна роздивитися його з моря у погідний день. Якщо лежиш на дні човна, який поволі просувається уздовж краю пустельної лагуни, то, звернувши погляд на захід, бачиш високі пагорби. На їх схилах, порізаних терасами, немов сходами, розкинулися городи, свіжі й прекрасні: можна помітити поля кукурудзи і помідорів, сади з гуайявами, темно-зелені зарості шпинату й маніюки, квітучі латки бобів, і все те таке спокусливе і сповите блакитним маревом відстані. Якщо дивитися звідси на дорогу, вона видається рікою білості з маленькими фігурками, що метляються по ній: чоловіки з кошиками деревного вугілля, віслюки з візками, а один раз на день – стара жінка йде, щоб наповнити дзбан у Діеті, і дзвонить при цьому в дзвіночок, аби відлякати людей. Місце, де вона набирає воду, розташоване неподалік храму Джабджабнота; побудований над джерелом храм оточує собою з двох боків потужний водоспад. Непроступний прямовисний струмінь, пробиваючи схил, височіє посеред пелехів туману. У храмі багато вікон, через які ніхто не визирає.

Тепер переводимо погляд вище, вздовж дороги. Там починаються будинки, криті черепицею, на різьблених опорах з ебенового дерева. Шукаємо поглядом серед них найспокійніший, найелегантніший: ото і є будинок, в якому народився мій батько. За дня рейкові жалюзі у ньому підіймають, аби впустити досередини вітер з моря; весь будинок відкритий, прохолодний, погідний, несказанно приємний. Вночі вони

опускають жалюзі, а по кутах даху засвічують висячі ліхтарі – скляні лампи, які сві-
тять завдяки ув'язненим в них світлякам.

* * *

А тепер поглянемо на жінку, заради якої він покинув той дім: ось вона, незгра-
бна і перелякана, веслує у своєму човні так, що врешті сідає на мілину просто в баг-
но; іноді вона віддає перевагу ходінню пішки, навіть якщо доводиться по щиколотки
вгрузати в мокру землю, бо з човнами не дає собі ради – ніяк не може навчитися ке-
рувати ними. Та якби ж то тільки про човни йшлося! Вона не вміє грати у *в'єт*, і на-
вчити її просто неможливо. Лишень сміється і махає руками: ну от, я знову збилася!
Вона не здатна прослідкувати за чужою грою; вона сидітиме і дивитиметься, як ви
переміщуєте шматочки кістки, і їй бракує розуму навіть на те, щоб відчутти заздрість
або сором за власну недолугість. Вона вміє приготувати кілька страв, і готує одне й
те ж знову й знову. Рис із арахісом, *датчі* в кокосовому молоці. Вона розповідає про
приготування їжі, про те, як бачила змію, про дитинча крокодила або про ніщо: про-
сто сидить і мрійливо усміхається.

О, я знаю, що вона була красивою. Навіть більш ніж красивою: славилася вро-
дою, навіть попри те, що була дівчиною з *готан*, не мала *джат*. Коли я була малою,
ще побутували складені про неї пісні; був один чоловік, який співав їх, веслуючи по-
ночі повз наш дім. *Небесне дитя, з волоссям кольору ночі, звинне як рибка. Дівчина
з меду, що тане під променем сонця.* Отакими були ті пісні, що їх співали для моєї
матері: безкінечні порівняння її очей із зірками, а волосся – із сіттю, в яку вона ловить
серця, щойно розпустить кучері на вітрі. Єдиним, хто все ще співав їх, був той чоло-
вік, теж із *готан*, старший за мого батька чоловік із сумними очима. Він мені не по-
добався. Але він був лише одним із залицяльників матері – люди казали, що колись
їх було аж двадцять. О, в це я вірила. Чому б їм брехати? Люди в Кіемі ніколи не
брехали заради лестощів. Тому я вірила, що вона була справжньою красунею, хоча
для мене – не більше ніж кульгава незграбна істота зі шрамом на чолі, куди їй колись
зацідили веслом під час зіткнення. Так, для мене вона була тим шрамом, тими не-
змінно заплаканими, заляканими очима, тим запахом збродженого проса, тією рукою,
на якій бракувало пальців – їх затисло в капкані на леопарда, коли вона була ще ди-
тиною, – суцільним немислимим нещастям. Для мене вона була тим нестерпним
безталанням, тою безоднею напастей. І тому, хоч я й вірила в розповіді про її красу,

та не могла втямити, яким чином сама лише краса так привабила батька до неї, з усією її бідністю, тупістю і ненастанними стражданнями.

* * *

Якось я запитала його про це. Власне, не один раз питала. Чому ти взяв заміж *таті*? І він на це сміявся: та я вже багато разів розповідав цю історію. Або ж казав: маленьким дівчаткам не годиться таке запитувати. Але я починала наполягати, і він завжди поступався.

Поки ми пливли водами лагуни, він розповідав: якось вона веслувала на своєму човні, а я – на своєму в протилежному напрямку. Ми черкнули одне одного облавками... весла затріщали... Вона мало не знесла мені голову своїм веслом, відчайдушно намагаючись проскочити, бо ж застрягла в каналі! І, далєбі, мала при цьому таку серйозну міну, а ситуація була такою комічною, що я розреготався. Я нічого про неї не знав. Я не знав, наскільки вона бідна; просто мені сподобалося, як вона засміялася, коли я вибухнув реготом. Вона була така щира, така невибаглива...

А в лісі, коли ми після збирання грибів сіли відпочити в прохолодній тіні, він посміхнувся і сказав: розумієш, вона жила іншим життям, не таким, як я. Мені подобалося слухати про те життя. Подобався її голос, її стримана манера говорити. Подобалося, як вона піклується про свою матір. І я подумав, що хотів би жити з ними. Можеш це зрозуміти, моя жабко? Не можеш? Мені здавалося, що в них щасливий дім, що в них панує мир... Твоя мати має в собі мир, він її наповнює, як світло наповнює лампу.

А коли запали сутінки, і ми сиділи в дверях, звисивши ноги й спостерігаючи за мерехтливими вогниками з сусідніх домів, він сказав: знаєш, жити так, як заведено на пагорбі, не завжди було приємно. Усвідомлюю, що в це важко повірити. Але ми там страждали. Звісно ж, страждання є скрізь, але на пагорбі в нас був той тип страждання, якого я не хотів. Я волію те страждання, що є тут.

Отже, ти оженився на *таті*, щоб страждати? В моєму запитанні бриніла недовіра.

Його обличчя застигло, немов дерево в тіні. Не знаю, відповів він.

Якщо батько оженився, щоб страждати, то він обрав правильну жінку. Страждання переслідувало матір, мов той коханець. Її батько помер просто в човні від нападу лихоманки, і його тіло поглинула ріка, щоб воно само знайшло собі шлях до мо-

ря, зогнило там і було пожерте кальмарами. Її брат помер од укусу змії, геть почорнілий; нога йому так набрякла і так страхітливо смерділа, що він не міг залишатися в домі. Тому спав у човні, аж поки не помер, співаючи пісні смерті та знову й знову намагаючись зірвати місяць з неба. А ще ж була сестра. Востаннє її бачили, коли вона прогулювалася біля підніжжя пагорбів. Один з її сандалів прибило до берега через два дні. Знайшовся також її кошук, де все ще лежав загорнутий у бананове листя обід, але так ніхто і не дізнався, чи вона впала у воду, чи навмисно стрибнула.

Всьому цьому можна знайти пояснення. В Кіемі страждань було подостатком, особливо серед нас, *готан*, нижчих верств. Не було такої родини, яка б не зазнала тієї чи іншої трагедії – як не нападу акул, то набігу піратів, які жили в печерах. Падіння, зустріч з крокодилом, рана, яка не хотіла гоїтися. Згвалтування, божевілля, річкова сліпота, *куїтна*. Можна сказати, що моя мати не була якоюсь незвичайною серед цих людей: усіх їх терзали нещастя.

* * *

Коли я була малою, в мене було все. Багно, гуайяви, запах моря. Ми цілі дні проводили на своїх човнах, і нічого нам не бракувало. Зривали на узліссі помаранчі, а іноді *тиело*; їх ми розбивали об камінь і видобували середину, що мала колір молодого листя. Робили собі гарпуни, полювали на вугрів та рибу в лиманах; плавали й борюкалися, шукали мушлі й корали, а тоді знову веслували до лісу, робили собі гойдалки з ліан, верещали, плакали, забували про все і сміялися, сміялися. Ми, діти *готан*. Всі ми були народжені в Чорній Землі, але стигма відсутності *джат* відокремлювала нас од інших. Старі, що сиділи вздовж каналу, цмулячи вино з цукрової тростини, плювали на воду нам услід, коли ми, проклята флотилія, пропливали повз них.

Ми – це Чод, Мінікі, Джіссавет, Аїнут, Надні, Пиев. Були й інші: Кеді, що помер од лихоманки, Джот, що помер від катару. Вони зникли, а ми продовжували гратися, навіть не згадуючи про них, відчуваючи їх тільки в холодному повітрі, що віяло нам по спинах у лісі. Ми робили рогатки, щоб убивати дрібних птахів з барвистим оперенням. Якщо вдавалося упіймати рибу, пекли її, настромивши на зелене гілля. Ніч у Кіемі западала стрімко, як тільки сонце опускалося за пагорби й тіні, метнувшись по землі, досягали нас.

Я пам'ятаю їх усіх. Найбільше любила Аїнут за її м'яке волосся і стриманий погляд. Зазвичай вона плавала разом зі мною біля дому. Батько називав нас «двома жабками». Спускав нам на мотузках кошечки з рисом. Ми любили цю гру: нібито тяг-

лися за кошичками, а самі розгойдували свої човни і робили вигляд, що це ріки довкола нас так вирують, а батько гукав нам, щоб ми стереглися, і показував на уявних крокодилів, на що ми відповідали вереском. Іноді ми пускалися вдвох у дальші виправи, до пляжів, де робили курені з пальмового листа. Аїнут була зі мною, коли я побачила продавців індиго з Седсо, морців з Прева і людей *киїтна*, що жили в печерах.

* * *

Коли хвороба дуже мучить мене, коли важко дихати, батько сидить поруч зі мною. Він залишається при мені так довго, як я того хочу, цілий день, цілу ніч. Він співає мені, розповідає якісь історії, знову й знову промацує кожен мій палець. Великий, вказівний, середній. Розповідає мені все, що спаде на думку, допомагає мені сісти і лягти, вигадує сто ігор, аби приглушити біль. Він дозволяє мені лежати обличчям до дверей, щоб я могла дивитися назовні, отож ми разом рахуємо птахів, що пролітають повз нас, і вигадуємо різні байки про них. Я бачу його обличчя у тьмяному світлі, замкненому в стінах хатини, у світлі, такому делікатному навіть у розпал дня, світлі кольору сірої молі, заслоненому. Я бачу, що він страждає, що зморшки біля вуст стають глибшими, він старіє; для мене це нестерпно, і я плачу. Від плачу стає ще гірше. Для нього нестерпно те, що відбувається зі мною. Заради нього я перестаю плакати і роблю вигляд, що нічого не сталося, мовляв, не переймайся. Я посміхаюся йому і підношу руку, щоб витерти сльози, що затекли в його ріденьку борідку. Обтираю йому лице своїм волоссям, і ми сміємося.

У ті дні, що так довго тягнуться, найменших речей вистачає, щоб дати нам надію. Ми відкриваємо для себе цілі світи у відтинках неба, які споглядаємо через дверний отвір. Мій батько грає на флейті; її звук солодший, ніж шурхіт дощу, а іноді дощ доповнює його гру і ховає нас за своєю завісою.

Десь позаду чути, як кипить вода, совається начиння: то мати. Ходить тихенько, щоб нам не заважати. І от я засинаю, і бачу сон, іще солодший, ніж голос флейти: що ми живемо на пагорбі, зніжені й багаті, а вона – тільки служниця.

* * *

Прошу, аби розповів мені про пагорб.

Він ні в чому не може мені відмовити Він зітхає, печально смикає себе за жмути борідки. Наш дверний отвір виходить на північний захід, звідси можна побачити частину пагорба, але не видно храму й дому зі скляними ліхтарями, наповненими світляками. Я хочу слухати про той дім, хочу, щоб продовжувався мій сон; сон, що пахне ясином і навертає мені сльози. Він не хоче говорити про це. Я тисну на нього, і мене не обходить його небажання. Бо я вважаю, що заслуговую на щось більше від цього життя.

Він розповідає: уяви собі велику світлицю. Набагато більшу, ніж наш дім, може у п'ять чи й шість разів більшу. Підлога викладена гладкими кахлями. Оту підлогу глянуть двічі на день, ба навіть втирають у неї віск, а ще втирають віск у всі рейки дерев'яних жалюзі. В тій світлиці нічого немає, окрім *дженат* всієї родини, вишикуваних під однією стіною. Так, моя теж була там, крайня зліва. Батькова *джат* була прикрашена золотим листям, що отак звисало, а на матиному були маленькі ґратки, зроблені зі срібла... Оце в тебе зараз такі витріщені очі, як у справжньої жабки. Але що нам було робити в тій світлиці? Одні-єдині на пагорбі; звідти нічого не було видно, окрім моря; нічого було робити, окрім як сваритися між собою, чекати невідомо чого та померати з нудьги.

Та ніщо зі сказаного ним не може зруйнувати мій сон. Я пересіваю його слова в голову: вибираю лише ті, які живлять мою фантазію, а всі скарги на нудьгу, батькову тиранію, материну обмеженість і нескінченну брехню – ігнорую. Я ледве чи помічаю ті речі, які він оповідає найбільш наполегливо: бійки поміж братами, лупцювання слуг, холодність усіх розмов, які тільки й мали на меті, що дошкульніше ранили; хитрощі, нещирі усмішки, улеслива жорстокість. Ні. Я беру ті речі, які хочу, і складаю їх для себе. Пані в золотих і помаранчевих шатах. Їх струнка постава, коли вони сидять на сяючій підлозі, їхня пружна від змащування кокосовою олією та насичена ароматом кориці шкіра. У кожної – затемнена нижня губа, татуйована таким способом, як це прийнято в кіемських аристократок. Вони граційні, неквапливі, елегантні. Вітер з моря залітає й підіймає кілька пасем їх заплетеного в коси волосся; наповнює рукави їхніх шат, аж вони стають схожими на великих метеликів... Вони мені сняться: їхні прекрасні тарелі й філіжанки, їхня вишукана їжа, устриці, імбир, горіхи кеш'ю, їхні виправи з візитами одна до одної, виїзди в екіпажах, прикрашених нагідками, під солом'яними парасольками. Уві сні бачу їхні ліхтарі, ба навіть чую звук, з яким вночі опускаються жалюзі. Жалюзі можна налаштувати так, щоб впускали досередини місячне сяйво. Зараз це сяйво падає на підлогу, саме там, де сидить пані з блискучим, намащеним олією волоссям: вона палить фіміам, аби відігнати меланхолію.

* * *

Іноді Кієм здавався мені завжди однаковим, нестерпним. Не знаю, чи Тіом теж таким здається. Дощ, або без дощу, або туман, рис і просо, буйволи по коліна у воді, той самий образ ріки, похмурий, одноманітний. Іноді Кієм здавався країною, де нічого не відбувається, а цього досить, щоб людина ладна була втопитися. Не витримаю цього, сказала я до Аїнут. І ми вирушили на пошуки пригод, задихаючись від спеки, прагнучи скинути з себе саван затяжних дощів.

Випливли своїми човнами. Повітря було тихе, жодного вітерцю, навіть шелюги не ворухилися. Ми повільно веслували на захід, бо світ лежав на захід од Кіему, а ще на південь: на сході-бо не було нічого, крім океану, населеного акулами, богами і привидами потопельників. Веслували під прекрасними синьо-зеленими пагорбами, що здіймалися над нами, нагромаджені один на одного, немов масивні хмарні скупчення, водночас повітряно-легкі й монументальні; їхні скелі виступали над морем і ховали від нашого зору дім зі скляними ліхтарями. Попід скелями тягся пляж, подекуди обтиканий нашвидкуруч зліпленими хижками, де тимчасово отаборювалися морці та рибалки або ж Чініт, моряцька дружина, яка спала щоночі в іншому місці, аби кіємці не знайшли її та не спалили на вогнищі. Ми так ніколи і не побачили тієї моряцької дружини, хоча одного разу подумали, що знайшли місце, де вона зупинялася: там був розламаний гребінець з кількома довгими волосинами. Ми спалили ту знахідку на пляжі, причому робили те у великому збудженні: проголошували найжахливіші закляття, які лиш могли згадати або вигадати. Можливо, дім Чініт був одним з тих, що похилилися і впали під навалою зливи. Був там іще дім коваля Іпи, який завжди виглядав так, наче ось-ось розвалиться, але так цього й не зробив; у ньому той самотній каліка клепає браслети з мідного дроту. Ми повеслували далі. Нас вабили найбільш далекі, найпустельніші пляжі. Там ми одного разу зустріли продавців індіго з Седсо; вони дали кожній з нас по квадратному відрізу бавовняної тканини, пофарбованої в непевний колір, що нагадував синець. А далі ми втекли від них, хихочучи, коли вони запросили нас полежати на їхніх матах. У пагорбах, що височіли над тими пляжами, були печери, де жили пірати. Нам забороняли запливати аж так далеко, на той берег. Про тих піратів побутовали різні страшні історії, буцім вони мають роти на долонях і мавпячі хвости, а живляться виключно людським м'ясом.

Ми повеслували далі. Я втомилася, сказала Аїнут. Я теж втомилася, але чекала, щоб вона сказала це першою. Добре, пристаньмо до берега, відповіла я. Ми шубовснули в тепле море і виволокли свої човни на пісок.

На пляжі було тихо. Ми назбирали пальмового гілля й переплели його, зробивши сякий-такий дах: наші човни, перевернуті набік, складали стіни цього куреня. Один його бік був відкритий – той, що обернений до моря. Там ми поспали, відтак повставали з каламутними од спеки головами і, аби повністю прокинутися, пішли у воду, на довгий заплив. Як же ж це було солодко – почуватися вільними, самотніми, бути там, де ніхто не назве нас *готан*, ніхто не плюватиме у воду при нашому наближенні, де ніщо не нагадуватиме нам про нашу бідність, про нашу ганьбу – бути дітьми тих істот, що не кращі за тварин. Ми поводилися дедалі дикіше, сміливіше, запливали усе далі, спокушаючи акул. Врешті взялися змагатися, хто швидше допливе до берега, а там впали на пісок. Ми танцювали й співали, робили хитромудрі головні убори з пальмового листа, вчилися трепетати віями на вид якихось туманних уявних хлопчаків... Не знаю, як я, а от Аїнут ставала на пляжі геть іншою, в ній прокидався стрімкий дух пустотливості й радості – вона дуріла, верзла казна-що й сама істерично реготала з власних дурниць; здавалося, їй самій ставало страшно від власної зухвалості. Ми створювали собі танці, нові танці: виконували ті рухи точно в унісон, під власний спів, а з вбрання на нас були лише наші спідничини, зав'язані довкола бедер. Потім з нами ставався раптовий напад голоду, як це буває внаслідок плавання, отож ми надягали свої короткі камізельки і йшли шукати їжу.

На пляжі завжди була їжа. Там були кокосові горіхи й сонні ящірки, жирні слимаки мріли у водоймах, залишених припливом; вище по схилу виднілися дикі банани і *датчі*, хоча було в тому місці й дещо таке, чого ми боялися, – пірати та дикі пси. Але того дня, а я добре той день пам'ятаю, – ми були занадто запаморочені щастям, аби думати про такі речі, отож піднялися аж до печер, базікаючи і сміючись, брели високою травою й збирали зелені банани, щоб потім посмажити їх, вимочивши попередньо в морській воді. В Аїнут були мокрі коси, на щоці відбився солоний слід. Імітуючи когось, вона вишкірила зуби й закотила очі. А тоді я побачила якогось чоловіка, і мій сміх завмер так раптово, немов його вибили з мене ударом. Все, на що я спромоглася, – це зробити вдих.

Він стояв під скельною стіною, по коліна в траві. Впер руки в боки і дивився просто на нас. Над ним з'явив отвір печери; звідти до того місця, де він стояв зараз, вів щебінчастий схил. Вочевидь, печера належала тому чоловікові. Зодягнений був у лахміття, а волосся стирчало, немов дротяне, і мало рудий колір, так, жахливо, рішу-

че й кричущо руде, немов занурене в кров, а очі – пригадую, це було ще гірше за волосся – очі, здавалося, взагалі не мали жодного кольору, якісь срібні чи, може, кольору шкірки гуайяви. Проти цих кольорів його шкіра виглядала дуже чорною. Він був пофарбованою людиною. Аїнут стежила за рухом моїх очей. Вона перестала сміятися, а тоді я поворушилася: піднесла руку і міцно схопила її за плече, так сильно, що мої нігті увіп'ялися їй в тіло.

Саме її слабкість зробила мене сильною. У перший момент, коли я побачила чоловіка *киїтна*, мій інстинкт звелів мені впасти, перестати дихати, померти – і, можливо, якби я була сама, то могла б зомліти від абсолютного жаху, і вони занесли б мене у свою печеру. Але Аїнут мене врятувала; вона врятувала нас обох. Ми витріщилися на чоловіка, і при цьому помітили якийсь рух вгорі, якусь тінь в лоні печери, і та тінь рухалася до світла, і стало видно шкарлатне волосся й таку ж бороду, що звисала аж до куряви під ногами, і Аїнут закричала... Вона кричала й кричала, кричала не зупиняючись. І тоді перший чоловік, що стояв ближче до нас, підніс руки і помахав ними, так ніби підкликав нас, і рушив до нас по траві; ось тут сила до мене повернулася, і я смикнула Аїнут за плече і почала тікати, тягнучи її й гукаючи до неї, аби бігла, аби припинила кричати й бігла. Ми бігли, спотикаючись, вздовж пляжу. Чоловік нас наздоганяв. Тоді все до мене повернулося, все. Материні застереження, тривожні тиради, що так мене дратували, не запливай так далеко, Джіссавет, обіцяй мені, не наближайся до того берега при печерах. Я почала молитися до батькової *джат*. Якщо виберуся звідси, то слухатимусь її, любитиму її більше, ніколи більше не буду неслухняною їй. Якимось дивом ми таки добігли до човнів. Я розвернула Аїнут до себе, примусила її випростатися і з цілої сили зацідила їй ляпаса. Сідай у свій човен, звеліла їй. Я тебе залишаю. Чуєш мене? Я залишаю тебе позаду. – Ридання, крики і яскраво-синє море. Ми зіштовхнули човни у воду, видерлися на них, налягли на весла і поволі відійшли від того проклятого берега.

Навіть коли ми вже геть далеко відпливли, того чоловіка все ще було видно. Він стояв посеред прибою, крихитний, і махав руками. Нам все ще було видно пляму його волосся, і ми плюнули в океан, аби очистити свої серця від того видовища, такого нечистого. Такого огидного.

(3)

Якось, коли я була вже достатньо дорослою, запитала: звідки береться *джат*?

Був вечір; ми сиділи на сінниках, світло мигтіло і вихоплювало з сутіні наші шкіряні мапи, що ними були позавішувані усі стіни; батько нахилився вперед, – очі йому розширилися, як два темних басейни, – і сказав:

У найдавніші дні *джат* жила в морі. Кожна окрема *дженат* і уся *джат*, все було там, і всі були одно. Під час молитви люди оберталися у бік моря; вони знали, що в ньому живе щось потужне, а тому вони ніколи не дратували його та не ображали. Та одного дня прийшло мале дівчатко, десь отаке як ти, і заявило: хочу піти й поговорити з *джат*. А народ на те відповів, що, мовляв, не людське це діло – бесідувати з *джат*, а дівчинка на те: ну добре; але в глибині серця не покинула свого наміру. І коли настала ніч, вона вислизнула з дому й пішла до моря, видряпалася на скелю й загукала звідти у море: *Джат! Джат!* – і стояла там вперто, і волила з усієї своєї сили: *Джат!* Озовися до мене, *Джат!*

І *Джат* озвалася.

* * *

Думаю, я є отією дівчинкою. Я схожа на ту дівчинку, що кликала *джат*. Завжди десь збоку, завжди окремо від інших людей. І справа не в тому, що я інша; справа в тому, що я не хочу бути іншою, але попри те пишаюся, майже пишаюся тією своєю інакшістю. Я не збираюся мінятися. Коли Аїнут виросте, вона вийде заміж за кіємського робітника, людину бідну, але не позбавлену *джат*. Я лежатиму обличчям до дверного отвору і спостерігатиму за весільною процесією, що пропливає повз: буду вже дуже хвора, занадто хвора, аби підвестися. На той час, коли відбуватиметься весілля, я вже два роки не буду спілкуватися з Аїнут; та оскільки процесія пливе повз наш дім – вона буде думати про мене, бо така вона є, навіть після того, як все поміж нами померло, і вона знає, що я дивитимусь на неї. І я дивлюся. Вона стоїть на носі човна, на шиї гірлянда з нагідок; красуня. Довкола неї розлягаються крики, панує розгубленість, чути звук зударяння остенів. Вона не обертається до мене. Вона ковзає повз мене з одверненим обличчям, відсторонена. А потім все заступає натовп, і я її більше не бачу.

* * *

У ті перші рази це стається зненацька. Я біля дому, відв'язую свій човен. І раптом нічого не бачу. Вірніше, те, що я бачу, – це не те, що є насправді: я бачу щось на

кшталт мушиного рою, білі й чорні мухи, що заповнюють все поле зору. І голова при цьому стає важкою. Я нахилиюся вперед, хапаюся за жердину. Десь далеко, за мушиними роями, бачу власні руки. Так само раптово, як з'явилося, все воно щезає, і я бачу, як мати дивиться на мене, вчепившись у кошик. Джіссі, ти зле почувашся?

То пусте, буркаю я.

* * *

Врешті якогось дня Аїнут каже: в тебе руде волосся.

Що?

Подивися, ось тут, каже вона. І відвертається од дерева. Ставить кошик на землю і дивиться на мене якимось дивно, а я тим часом стовбичу, тримаючи тичку, і сонце заливає все довкола яскравим світлом.

Поглянь. Підносить руку і показує мені. На відстані, не торкаючись мого волосся.

Може, то папайя, сміюсь я; мені перехоплює дихання. Може, я розчавила папайю тичкою, от вона й бризнула на мене. – Підношу руку і обмацую волосся там, де вона показала. Воно не липке.

Не думаю, що це папайя, розважливо каже вона. Вона завжди була така, як ось зараз: розсудлива, повільна, неромантична, жодної винахідливості. Дивиться на мене тверезими очима.

Ми що, розчавили папайю? – питаю я, нишпорячи очима по землі й продовжуючи обережно торкатись волосся.

Я пробую подивитися на свою косу.

Воно значно вище, каже вона. Сумніваюся, що тобі вдасться його побачити.

Ну то чого тоді казала мені подивитися? – У мені вже закипає лютя, відчай, жадоба життя – будь-якого, аби життя. Торкаюся свого волосся. Почуваюся так, наче вже знаю, що має статися, що відтепер кожна буде сама по собі, вона та я, що вона увійде в життя, одружиться, матиме дітей і постаріється, а я проведу кілька пір року, простягшись у дверному отворі. Дихання мені так неприродно пришвидшується, ніби збираюся заплакати.

Може, тобі варто повернутися додому, варнякає Аїнут.

Може, тобі варто перейматися власними справами, відповідаю я, тіпаючись од раптової люті. Яка ж ти тупа. В кошику аж кишить від мурах.

* * *

Втім, я таки пішла додому. Я швидко, вправно пропливла крізь плавні. Завжди вміла добре дати собі раду з човном. Мати сиділа під домом, плела накривку на великий кіш; батькового човна на місці не було, поплив кудись. Я витягла свій човен на схил, руки мені трусилися, лице спаленіло. Мені було лише п'ятнадцять, та прецінь я знала. Мій розум метлявся спогадами по моїх хворобах, моїх лихоманках, по випадках блювоти й слабкості, після яких мені швидко ставало краще. *Tami*, в мене що – руде волосся? – питала я подумки. Але вимовити те вголос не могла. Так і стояла при човні, переводячи подих. Не могла вимовити те вголос. Мати усміхнулася, не перериваючи плетіння свого коша. Я не наважувалася зруйнувати її вісткою про чергове нещастя.

* * *

Доброго ранку, доброго ранку, повторює вона раз за разом, вітає кожного, нездатна дати людям спокій, киває їм головою, доброго ранку, а вони обертаються до неї спиною або сміються з неї, обсипаючи лайкою, чи плюють на воду. Деякі з них, якщо вони в групі, роблять вигляд, що відповідають їй. Доброго ранку, Хіанот, кричить їй Деб-Нін. Її голос розлягається понад водою, твердий і рівний, вона стоїть в очеретах разом з іншими жінками і глузує з нас. Інші жінки хихочуть. Одна з них піднімає руку на знак протесту, не певна, що хоче брати в цьому участь, але не наважується, бо це ж так кумедно, що ота дурепа з *готан* ганяється за ними, мов той пес. Благословення *джат!* – вигукує нарешті Деб-Нін. Жінки вибухають сміхом: це вже занадто кумедно, щоб стриматися. Тобі також, відповідає мати. Деб-Нін продовжує шкіритися до нас, мати продовжує вітатися з усіма, а на воді погойдуються острівки з плювків.

* * *

Під домом розлягається стукіт товчачика в ступці: це мати товче зерно. В домі повно брунатних, розжарених тіней полудня, і я лежу в кутку під тим місцем, де солон'яна стріха прогнила, і тому на лице мені лягає візерунок з крихітних світел. Спочатку мені здавалося, що кожен удар товчачика вдаряє мене в череп. Але потім мати

починає щось мурмотіти, підспівувати. Вона співає тільки собі, отож вкладає у свій голос усю свою довіру і вільно видобуває його смуток, його темний колір.

Маленька моя, ніжна моя.
 Та, яку я відчула вже здалеку.
 Так, та, зі швидкою, терпкою усмішкою
 і з волоссям, запнутим білими флейтами.
 Ти, що ловиш і приносиш у кошах
 рибу з нефриту і скла.
 Ти, що сиплеш довкола стрічки зі світла,
 коли твій сміх розгортається понад полями.
 Навіщо ведеш того соловейка
 на нитці своїх кучерів довгих?
 Чому вони кажуть, що ти нікого не любиш?
 Чому твої світанки такі сумні?
 Чи то твоя смерть так лякає тебе,
 коли ворухиться під серцем?
 Ніжна моя, солодка моя крихітко,
 помаранчеве древо, вогню і попеле.

Це вже пізніше з чиїхось вуст впаде слово: Олондрія. Але навіть тоді, у перші місяці моєї хвороби, вони мусили розглядати цю можливість, вони мусили перешіптуватися про це в темряві, розпачаючи з приводу страшних витрат. Я чула про Олондрію, землю віддалену, фантастичну, на протилежному боці величезного північного моря, землю холоду, землю *валлона*, де люди високі, не мають кольору і розмовляють мовою, придуманою привидами. Для мене вона була абсурдно далека, настільки недоступна, що залишила мене байдужою, на відміну від торговищ Аканека. Коли мати сказала мені, що я попливу туди, я розреготалася. Вона опустила очі, тремтячи усім тілом. Не треба, попрохала.

* * *

Я не обітну волосся, нізащо. Мати нарешті помічає це – я два дні стирчу в хаті, боячись вийти. Рудявість розповсюджується від коренів волосся, так наче на тім'ї мені розбито яйце упереміш з кров'ю: розповзається так само повільно й огидно, як вміст яйця. Я кажу, що недобре почуваюся, що втомилася від човна, вибріхуюся як можу. Сиджу похмура, вдивляюся в наші мапи вод. І ось мати помічає. Вона запалює свічку, незважаючи на те, що свічка при денному світлі – на невдачу, і підносить її до моєї голови; вона тремтить.

Ми обмінюємося словами. Вона трусить, її накриває горем. Тулить одну руку до серця, іншою стискає очеретяну свічку. Ні, ні, ні, повторює. Я дивлюся на неї, пог-

ляд у мене безжальний і зарозумілий. Чому ні? – запитую знущально. Я сплітаю руки, аби не було видно, що я також тремчу, і дивлюся на неї задержавши голову, напружено і виклично. Мати запихає до рота кулак і гризе його. Сльози течуть їй по щоках. Я кажу їй: плачем тут не зарадиш.

Але якою ж невимовною полегкістю було б заплакати, кинутися їй в обійми, змочити їй сльозами сукенку на грудях, ридати від жаху та відчаю – щоб вона заколисала мене, наспівуючи ледь чутно, щоб дозволила мені зламатися у неї на очах, а тоді зібрала мене до купи, повторно мене поглинула.

Я не знаю, чому така капітуляція здавалася мені гіршою, ніж смерть.

Отож, мати тремтить, хитається, ридатиме. Ставить свічку на долівку, відкриває горщик, в якому ми тримаємо інструменти, й виймає стару бритву, загорнуту в клаптик бавовни. Вона думає, що нам потрібно обтяти те моє волосся, просто зараз, і тоді, можливо, воно відросте знову нормальним. Я відмовляюся. Вона стоїть, вражена моєю відмовою. Бритва в її руці схожа на ворога моєї долі: мого волосся, яке є прийняттям невідворотного.

* * *

Коли батько тієї ночі повертається додому, в хаті нема що їсти, окрім холодних *датчі*. Мати сидить в кутку і плаче. А я лежу на спині, втупившись у схил солом'яної стріхи, сувора, з сухими очима, волосся заплетене у дві коси. Моє волосся, наслана богами кара. Шкура орангутанга. Наш дім вже перетворився на сцену кораблетрощі. Страх перебігає батьковим обличчям, але відразу мерхне; батько кладе заплечну торбу на долівку й опускає заслону на дверях.

В міру батькового наближення материні ридання стають голоснішими. Він стає біля неї на коліна, шепоче щось заспокійливе, гладить її по волосся. Він, мабуть, думає, що я чимось її образила. На цю думку мене розбирає сміх. Але я не сміюся, бо не хочу врешті розплакатися.

Вона розповідає йому, вона вимовляє це слово – *квітна*. Вона плаче, аж корчиться. Світло рухається стріхою, стає все ближче. Коли він клякає біля мене, йому тріщать коліна; світло стоїть у мене над головою. Вітаю, моя жабко. Його голос не твердий.

Вітаю, *Чіму*. – Я уникаю його погляду, дивлюся просто вгору. Він легенько проводить долонею по моєму волосся. Потім підводиться, знову тріщать коліна, світло пересувається геть. Я люблю його, він такий спокійний, незворушний, стриманий.

Він нахилиється до матері й розмовляє з нею тихим голосом. Вона ридає ще сильніше. Він бере листок з купи, наскладаної біля дзбанів в воду. Загортає в нього трохи *датчі* й кладе собі до заплечної торби, тоді спускається сходами і відв'язує човен.

Його немає цілу ніч. Він ловить сім жаб. Убиває леопарда. Веслує на захід і будить коваля Іпу. На нічному пляжі батько, обливаючись потом, помпує шкіряні міхи, полум'я палахкотить, коваль клепле. Згодом батько покидає пляж; прямує в ліс. Ловить цвіркунів на галявині. Ріже собі вени. Спливає кров'ю. У темряві, за іржавим частоколом запеклої крові довкола смертного місця. Пугукає сова: він ігнорує це страшне знамення.

Вранці наш дім оточений берегами – неймовірно могутніми. Мідні дзвіночки дзеленчать на вітрі. Шириться сморід сечі й обгорілих кісток, а на всіх дерев'яних паллях, що підтримують хату, яріє кров. Мати готує вівсяну кашу на жаровні, що всередині дому. Батько, дуже блідий, сидить під стіною. На руці в нього примочка, і коли я відкриваю очі, він усміхається мені, гордий і рішучий: ми цього дому не покинемо.

* * *

Мені багато разів снився той чоловік, що його ми бачили на пляжі, біля піратських печер, чоловік з темним лицем, волоссям кольору лисиці та вицвілими очима. Не знаю, скільки разів я ним снила; мабуть, сотні, і щоразу той сон закінчувався однаково – непередаваним страхом. Аїнут завжди була зі мною, завжди важка, завжди треба було її волікти. Дуже важливим було, що я її захищаю. Вона була мною, була світом, вагою дорівнювалася всім дітям села вкупі, мала забагато ніг і рук. І той чоловік нас наздоганяє. Його ноги приминають траву, дуже виразно відчувається природа його дихання й тіні. Море, до якого ще так далеко, видніється стрічкою синяви понад краєм сліпучого пляжу. Відстань була занадто велика. Ми б ніколи цього не зробили.

* * *

Тепер я не знаю, чого він хотів. Мені шкода його. Те, як він махав руками, немов благав нас про щось. Та іноді я думаю, що зовсім він не благав, що ми неправильно зрозуміли: він намагався нас попередити, навіть порятувати.

Отже, батько нас замкнув. Це все, що в нас було: його надзвичайно велика мужність. Нічого подібного Кієм ще ніколи не бачив. Цей навіжений цілитель птахів, цей божевільний, що мав *джат* вождів, не криючись проживає в селі зі своєю донькою-*киїтна*. Проживає перед усіма, з берегами, що сушаться по всьому дому, так що ніхто не наважувався наблизитися, навіть з вогнем; ото сидить собі під хатою й плете мати, у всіх на виду, з абсурдною безтурботністю схибнутого. Почекай кілька днів, сказав він матері, тоді й ти знову зможеш виходити. Спочатку показувався лише він, спокушаючи до нападу. А ми підглядали крізь шпару в соломі і бачили оточений дім, потворні пики, іржаві мотики й багри.

Поглянь, шепотіла я матері. Там Айо Уд. А он там, зі смолоскипом, старий Недові. – На долонях нам виступав піт, ми не могли їсти, навряд чи змогли б підвестися, та я почувалася ближчою до неї, ніж за череду минулих років. Я навіть дозволила їй стискати мою руку і раділа з того, що роблю її щасливою цією своєю добротою, знаючи, що вона її не очікувала. Поглянь, це Айо Киет, прошепотіла вона, нажахана, і відсунулася набік, аби я могла зазирнути крізь ту діру в соломі, що була її місцем спостережень.

Це був Айо Киет. Сільський цілитель леопардів. Стояв у човні, схрестивши руки на грудях. Виглядав не так, як тоді, коли сидів під своїм великим будинком біля каналу, з білою опаскою довкола талії – ні, він увесь блищав, волосся свіжопомащене маслом, з плаща звисали хвости шістьох блакитних мавп, шкіряний пасок оторочений кількома сумками з леопардової шкіри, і від довгого човна здіймалися цілі хмари трояндових пахощів. Обличчя покреслене червоними лініями. Виглядав чудовим, статечним і сумним. Поки я розглядала його, з тих широких грудей прогрімів голос. Джедіне Кіємський! – рикнув він, підносячи руку. Ти накликав на нас цю скверну, нехай впаде на тебе прокляття *джат*.

Голос батька сполохав нас, зазвучавши просто з-під наших ніг. Доброго ранку, Киете! – гукнув він. Благословення *джат*!

З натовпу почулися приглушені голоси. Айо Киет виглядав сумнішим, ніж будьколи. Ох, Джедіне, скрикнув він вельми схвильованим тоном. Минулися ті дні, коли ти міг називати мене Киетом. Ти протиставив себе, і ти це знаєш так само добре, як і я, у своєму серці. Твоя *джат* знає. Забери своє прокляття і йди геть, Джедіне Кіємський.

Моя донька невинна, гукнув батько.

Шум у натовпі став голоснішим. Проклятий через язик! – крикнув хтось. Скрізь люди плювали у воду. Дехто піднімав грудки болота і тулив собі до губ. Лише Айо Киет не ворушився, був задумливий. Рідко коли доводилося мені бачити когось настільки засмученого. Він продовжував бути все таким же сумним, блискучим і красивим, коли заговорив і ознаймив батькові своїм гучним голосом, що прокляття йому посилають самі боги, так само як благословляти можуть тільки боги. Він сказав батькові, що настане час, коли його *джат* стане нечинною, і обереги на домі стануть не чим іншим як купкою попелу, і люди знатимуть це, і вони прийдуть з вогнем і зброєю і знищать останній слід по нашій хаті. Він сказав: батько мав би знати, що йому слід було вислизнути геть разом з нами під покровом ночі замість того, щоб чинити цю наругу, проливаючи власну кров, замість того, щоб подавати знак усьому селу, мовляв, ось вона, *киїтна*, скверна, захищена магією. Моральна скверна, так він це назвав. Він був красномовний, благородний, величний. Ми невинні, крикнув батько.

Айо Киет похитав головою. Невинність не може існувати в нечистому тілі, проголосив він.

(4)

Я тисячу разів обіцяла собі змінитися, стати терплячою, доброю. Після того як вона доводила мене до сказу своєю простотою, після того як я вдосталь познущала-ся з неї, поглузувала чи накричала, тоді я воліла йти геть, веслувати човном світ за очі. Воліла плисти куди-небудь сама, прихопивши лиш глиняний кухлик з водою. Море заспокоювало мене, так само як і небо кольору багна. Веслючи тим важким, темним морем, я мурмотіла сама до себе, сперечалась із собою, ставала в її обороні. Вона була простодушна, була добра. Вона не зробила нічого злого. От тільки висловила свою жалість до першої дружини Уда. А коли я вивчала від батька пісню *чаві*, вона втрутилася зі своїми запитаннями, мовляв, як міг падати дощ, якщо вже були апельсини.

Вона казала: якщо було так багато фруктів, то на той час дощі вже мали скінчитися. – Сиділа ото під хатою і розкладала вогонь, аби зготувати їжу. А я сиділа поруч з батьком на одному з вистелених травою стільців. Ну звісно, дощі натоді вже мали скінчитися, відрізала я. Саме це він намагається сказати.

Ну, протягла вона невпевнено. Але ж він каже, що дощило годинами.

Та знаю я. Він має на увазі... він показує, як шукав *чаві*. Це такий спосіб... І тут я зупинився, безпорадна. Не було жодного сенсу щось їй пояснювати.

Може, фрукти того року достигли швидше, промекала вона.

І те, як саме вона те промекала, – ніби заспокоювала мене, мовляв, нічого страшного, просто помилка в пісні, а сама тимчасом сиділа навпочіпки, роздмухуючи вогонь тростиновим віялом, а батько сидів, зовсім спокійний, не кажучи нічого, тільки чекав, щоб вона закінчила патякати і навіть не намагався її виправити, – а ще те, як вона була задоволена собою невідь чого, не хотіла знати взагалі нічого поза своїми заняттями, лишень сіяти, копати, мати чисту воду, залишатися дурною назавжди, – я врешті завоплала: ні, я цього не витримаю! – і кинулася відв'язувати човен, і потягла його вниз до води.

Джисі, промовив батько. Він розчарувався в мені. Він часто казав: твоя мати – одна з покірних. Покірні є невинними; вони не заслуговують на приниження.

Я повеслувала в море. Навіть не озирнулася на них.

* * *

Але тепер я ніколи більше не веслуватиму морем, не буду одна. І ніколи більше не ходитиму просяними полями, наслухаючи, як вітер виливає свою тугу посеред високих волотей. Ніколи не розкладатиму там вогонь, щоб посмажити крадену рибу. Ні, всьому кінець, відтепер мені нікуди не подітися від неї, від її зітхань, від того, як вона сидить навпочіпки, спершись на свої тлусті стегна, від докучливого нічного звуку плюскання, коли вона полоче свої сукенки, від її запаху, що відгонить старими речами й мороком. Вночі я чую, як вона обертається з боку на бік, іноді хропе. Вона завжди втомлена, вона засинає водномить, як дитина. Той звук її сну, її дихання невимовно гнітючий. Наша хатина така мала, в ній бракує повітря, і я плачу, бо потрапила в цю пастку разом з нею. Я плачу, бо хочу на свій човен, я хочу на сонячне світло, я хочу знову дивитися на море, на гори; це жахливо, коли я чую, як люди розмовляють там, на воді, а я одна, ніколи не звільнюся від них і в той же час завжди одна. Вчора – це завжди відбувається вчора – прибула група людей, людей мого віку; вони стояли на протилежному березі й дражнили мене. Поміж ними були Чод і Мінікі. Викинь материні ганчірки, співають вони, хіба ти не знаєш, що від поїдання тих лахів стається *киїтна*?

* * *

У найглибших глибинах ночі перебувала велика злива Хед-хадет.

То був початок світу. Хед-хадет почала набухати. Ставала все більшою й більшою, такою великою, як гора Двадцяти Тисяч Квітів, такою великою, як місяць. Ні, більшою, ніж він, такою великою, як океан, і ще більшою, такою великою, як найбільше нічне небо в часі сухого сезону. А потім вона луснула, і народився світ у гігантській зливі, в супроводі великого вибуху світла, і сміху, і сліз.

Відтак народилися сонце й місяць, а ще гранатове дерево, дерево олійної пальми і голуб. Народилася чапля, або те, що зробило чаплю, і вечірня зоря, і дзвін, і барабан, і те, що зробило цвіркуна. Хед-хадет народила винахідника слона і винахідника бегемота, і бритву, і мотику, і *датчі*, і стебло проса, а також тих, хто мали створити жабу і осла.

А тоді настала велика тиша. Злива припинилася: вона запалася назад в околиці ночі.

По всьому світу речі дивилися одна на одну.

Здалеку, женучи своїх собак, надійшов вітер.

* * *

Ми саме видиралися на скелі, шукаючи слимаків, коли побачили морців з Прева. Наші човни були на пляжі внизу, а вони зі своїми човнами зупинилися з іншого боку скель, палили темні сигари і варили рибну юшку. Ми зачули запах диму, підповзли ближче і залягли в скелях. Розглядали згори їхні голови, гладке волосся, яскраві шалики. У кожного чоло над бровами було перев'язане тканиною стрічкою, зав'язаною ззаду на волоссі: щоб затримувати піт, як пояснили вони нам пізніше. Я зиркнула на Аїнут. Ні, беззвучно промовила вона самими губами, затрясла головою і почала обережно відповзати назад. Сонце пражило згори, різкий запах сигарного диму перекривав усі інші. Доброго дня! – гукнула я тим людям внизу.

Для нас стало несподіванкою, як швидко вони зірвалися на ноги і вихопили ножі. Я чіплялася за скелі, запаморочена страхом і піднесенням водночас. Коли вони побачили, що це всього лиш ми, напруженість поступово облишила їхні тіла, вони засміялися, почали жестикулювати один до одного та перемовлятися своєю мовою. Що ви там робите? – запитав нас один з них. Ходіть сюди, з'їжте що-небудь. Їхня мова кідеті була гладкою, текучою як вода, так ніби їхні язики були м'якшими і пружнішими за наші. Це була плинна говірка, ласкава, незабутня.

Давай не підемо, зашепотіла Аїнут.

Але я вже почала спускатися зі скелі. Краще для вас, щоб ви були самі! – гукнув один з морців, виставивши ніж у попереджувальному жесті. Я помітила, що це була жінка. На ній була така ж блакитна туніка й штани, як і на двох чоловіках.

Ми самі, запевнила я її. Просто дві дівчинки. Ходи вже, додала я в бік Аїнут, яка спускалася геть повільно, бо тремтіла усім тілом. Один з чоловіків подав мені руку й допоміг зіскочити на пісок, охололий в тіні. На обрії світло миготіло хвилями.

Боже мого батька, промовив жартівливо той морець. Та ти *чахет*. Знаєш, що означає *чахет*?

Ні. А що це?

Чахет... Він окреслив рукою в повітрі щось хвилясте, ніби намагався вхопити слово. Двоє інших ховали свої ножі.

Чахет – це сміливець, проголосила жінка-морець.

Ні, це хтось кмітливий, наполог інший чоловік.

Ні-ні, заперечив їм обом той, що допоміг мені зіскочити зі скелі. Він підніс руку і допоміг Аїнут зістрибнути й стати поруч зі мною, а тоді закусив губу і звузив очі в пошуках потрібного слова. Ні... *Чахет* – це коли робиш щось таке, чого не треба робити. Коли видираєшся на дерево лише тому, що воно високе. Коли плаваєш там, де водяться крокодили, або відповідаєш зверхникові зухвало, просто щоб довести, що можеш це зробити. Ось що таке *чахет*.

Коли лякаєш людей без жодної на те причини, сказала жінка, піднімаючи з-під ніг сигару і здмухуючи з неї пісок. І коли їм через тебе гаснуть сигари, а обід пригорає...

Не слухайте її, порадив нам морець, що допоміг зіскочити зі скелі. Такою вже вона вродилася.

Ми сіли разом з ними в тіні скелі, довкола вогнища. Запах деревного диму змішався із запахом диму від сигар. А з глиняного горщика на вогні теж линули запахи – риби, перцю й імбиру, що вкупі творили гострий, апетитний аромат. Рот наповнився слиною; надто рідко мені пропонували таку багату їжу. Морці мали з собою імбир і перець. Той, що назвав мене *чахет*, сів поруч і показав мені свій слоїчок з прянощами, діставши його з-під туніки. Він ніколи не подорожував без нього. На морі, як він пояснив, завжди потрібно класти на язик вогонь, і ніякої спраги це не викликає, то вигадка. Прянощі роблять людину щасливою, живою, звільняють її від монотонності. На Преві ми всі подорожуємо з прянощами, похвалявся він. Поки він отак просторікував, інший чоловік, старший за віком, з обличчям, немов витесаним з твердого дерева, помішував юшку тонким прутиком, а жінка палила, позирала на нас глузливо і по-

сміхалася. Мала кругле лице, з-під туніки виразно випиналися груди. Морець зі спеціями почав нас розпитувати – як нас звать, чим займаються люди в нашому селі. Йому відповідала я, а він намагався залучити до розмови Аїнут. Ти лиш почни, далі піде легше, заохочував він її; інші тільки посміювалися, а Аїнут дивилася перед собою порожнім тупим поглядом і затискала губи. Та за деякий час їй попустило: неможливо було залишатися переляканою серед цих морців, таких безтурботних, таких незворушних, з отим їхнім легким сміхом і лінощами, адже вони зупинилися у Кіемі просто аби вбити час на шляху до Дініволіму, Дженнету й Ілавету. На шляху «куди треба». Вони заходилися розповідати нам про чорні пагорби Дженнету, про квіти, що росли у внутрішніх районах острова і сік яких цінувався королями, про торговища Аканека, де продавалися кавалки слонячого м'яса, золоті гребінці, годинники і бабки в клітках. А де ваш корабель? – запитала я. І вони розповіли нам, що корабель стоїть біля узбережжя в природній гавані Піена, серед пагорбів, і не могли повірити, що ми ніколи не бували на Піені, ніколи не чули про нього, а це ж так близько від нас; вони дивилися на нас із жалем. Бідні малі задрипанки, нічого крім свого проса не бачили, промовила жінка. Вона дивилася на нас з висоти своїх років, подорожей, витривалості й знань, поглядом, в якому були іронія й мудрість, сум і втіха заразом; вітер куйовдив їй волосся, як це робили досі тисячі морських вітрів.

Юшка зготувалася. Вони поставили горщик на пісок, і старший морець розклав згорток з бананового листа, а там були тонкі скибки кукурудзяного хліба. Ми брали пальцями по шматочку хліба і вмочали в юшку. Вогонь на язиці. На морі спалахувало світло, немов знак попередження.

Ми були чудовими дітьми, незвичними, жвавими, ми їх розважили. Вони не могли знати джерела нашої сліпучої енергії, того, що ми були сп'янілі від таємниць і сорому, від прихованого нещастя, від невисловленого знання про те, що ми належимо до людей *готан*. Увага й схвалення з боку старших довели нас до шалу: ми співали, блискали очима, були дотепними, поривчастими, сміливими, ми давали їм все, показували їм власні пляжні танці, реготали і навіть дозволяли собі говорити з ними нахабно, бо знали, що це їм сподобається. Особливо відзначалася я. Це зовсім неважко, коли перед тобою морці з острова Прев. Я відчувала, що можу вгадати кожне їхнє бажання, і коли вони сміялися й презирилися між собою, я бачила, що так воно і є, і ця думка, ця влада наповнювали мене радістю. Аїнут йшла моїми стопами; від їжі та схвалення вона аж сяяла. Вони ще ніколи не бачили таких чарівних дітей. І, огорнений нашою променистою вітальністю, напоєний гарячковою сутністю, зродився наш крик: не йдіть, не залишайте нас, заберіть нас із собою.

Заберіть нас із собою. Візьміть нас подивитися торговища Аканека. Візьміть нас на Прев, у місто Вад-Вон-Пой. Візьміть нас жити у те місто веж, коловоротів, криниць і фонтанів, бути морцями, носити штани і сині туніки. Відвезіть нас туди, де жінки підставляють волосся вітру, мружаться і палять сигари, де вони вирощують квіти гібісуса, квіти, з яких роблять вино, що його ви носите в старовинних скляних флаконах, прив'язаних до талії, під одягом.

Вони пили. Вони співали. Ми спробували вина – випили по боязкому, нерішучому ковтку. Балакучий морець закликав нас не бути такими сором'язливими. Жарини у вогнищі почервоніли, а повітря стало блакитним, завмерло, тихе, впадаючи у безвітряні сутінки. Зрештою вони повставали, закидали жарини піском і сказали, що повертаються на Піен. Мені хотілося благати їх, плакати... А жінка завдала собі на плечі торбу з глиняним горщиком, що випинався звідти, подивилася на нас сумно і сказала нам те, що дізналася про чоловіків і про пори року.

Потім вони звернули голови у бік моря, до червоного призахідного сонця, і Аїнут, яка боялася залишатися надворі після того, як западала темрява, почала видряпуватися на скелі. Морець із прянощами обернувся до мене і схопив мою руку, посміхаючись в сутінковому повітрі, що чимраз більше повнилося тінями.

Самотній пляж. Інші морці обернені до нас плечима. Темні скелі. Сіль, дим сигар, імбир, піт. Він нахилився і поцілував мене, тим поцілунком, що зупиняє час... А потім знову усміхнувся.

Прощавай, *чахет*, – промовив.

* * *

Я не пам'ятаю його обличчя. Це єдине обличчя, яке я не можу собі повернути; єдине обличчя, яке я втратила одразу. Решту я пам'ятаю: Деб-Нін, Айо Кіета, Аїнут та інших дітей, чоловіка *куїтна* з печер. Я пам'ятаю їх усіх, я перебираю їх, немов мушлі або бісер, лежачи на спеці перед відкритим дверним отвором або пізніше – лежачи в хатині під стіною, а вгорі дірява стріха зі слабким і сумним запахом прілого зерна. Я зупиняюся на тому чи іншому, роздумую про подробиці: ось морець із жорстким обличчям, його зарозумілий ніс стирчить над губами; ось подовгасті очі жінки, її лискучі щоки і те, як її уста розтягуються в усмішці, ось її сумний погляд. А його – ні, не можу його згадати, він знищив своє обличчя, той дотик його губ і язика узурпував місце всіх інших спогадів. Залишається лише слід диму, усвідомлення синіх тіней, відчуття тривоги і шум хвиль, що б'ються в берег.

* * *

Після того, як натовп розійшовся, після того, як човен Айо Кіета відплив – повільно, печально, волочачи за собою хмари фіміаму, тоді простір довкола нашого дому відкрився, і аж у вухах дзвеніло від його неприступності: отоді-то, на той єдиний вечір ми були переповнені щастям. Можливо, це й не було щастям, але для нас почуття тих годин нічим не відрізнялися від істинної радості. Батько піднявся в хату, очі мав дикі, обличчя потемніле від триумфу, і волосся на цьому тлі виглядало ще яскравішим, блискучим. Ми сміялися й обіймалися, усі троє. Вони не прогнали нас. Їм не вдалося знищити нас. Та й я не почувалася дуже вже хворою; сіла й поїла те, що зготувала мати на жаровні – шпинат і смажені банани. Ми їли похапцем і жадібно, не опускаючи заслону в дверному отворі, аби денне світло могло освітити хату, отож могли бачити здалеку, як по сяючій воді снують човни: життя села триває, незважаючи ні на що. Батько снував плани. По-перше, сказав він, лікуватимемо тебе квітом *гавету*, а потім гарбузовим квітом, коли настане його сезон. І рисове вино, щодня. І м'ясо, коли вдасться щось вполювати в лісі, а як ні – купуватиму в Пато, це щоб згустити тобі кров. Ну і будемо виходити в море, коли зможемо, туди, де повітря чисте, тобі треба купатися. Він підтакував собі головою, жуючи; і сявав од задоволення.

А всі оті амулети, озвалася мати. Чи матимуть вони силу на постійно?

Я буду додавати ще, відповів батько, з такою впевненістю, що межувала з легковагою. Я їх заміню. Їж, звернувся до мене, їж досита, скільки зможеш. І раптом затрясся від нестримного сміху. О, той товстий кнур, задихався від реготу. Яка в нього була мармиза, коли я побажав йому благословення *джат*.

Тиша: в хатині ледь потемнішало.

* * *

І Аїнут: я більше ніколи з нею не розмовляла. Останні слова, які я їй сказала: Яка ж ти тупа. В кошику аж кишить від мурах. Можливо, останні слова завжди бувають такими – беззмістовними, невідповідними. Моїми останніми в житті словами були такі: Тримай світло.

Що б я сказала їй, якби мені дали таку нагоду? Можливо, я б сказала їй про її зграбність, її чудову врівноваженість, її красу, не забруднену марнославством, про вираз її обличчя, дещо урочистий, але завжди готовий променитися усміхом. Але ні:

мені було всього п'ятнадцять, і надто ще свіжими були пригоди на човні. Можливо, я б сказав просто: пам'ятай. Пам'ятай, Аїнут, той час, коли ми бачили морців, продавців індиго, пам'ятай, як ми знайшли сліди леопарда...

Я можу мати тільки ті спогади. А вона може мати багато інших. Просто зараз, працюючи на своєму рисовому полі в Кіемі, вона має перед собою на вибір ціле віяло спогадів: може згадати свою шлюбну ніч, народження сина, розширення свого невеличкого господарства. Вона може пригадати, як їй вперше посміхнувся чоловік, за якого вона потім вийде заміж. Навіщо їй витратити на мене свої думки, витратити свій час на тих кілька уривчастих спогадів про дівчину, з якою колись гралася і яка згодом померла від *куїтні*?

І все ж я вірю, що Аїнут час од часу думає про мене, можливо, коли падає дощ або вночі, коли її обсідає страх. Не думаю, що вона лестить мені у своїх думках. Вона має пам'ятати, як я гнобила її, мою невгамовність, мою нетерпимість. Має пам'ятати, що я ніколи не визнавала якої б то не було слабкості, має пам'ятати мою владну манеру дочки керманічів, і те, як у разі, коли вона сумнівалася в мені або бралася суперечити, я могла карати її цілими днями холодного мовчання. І врешті їй доводилося підлещувати мене, аби я повернулася; іноді в хід йшли подарунки, *тиело*, банани. Не думаю, що вона забула мене. І ще – не думаю, що вона забула ті три роки, що я пролежала у дверному отворі, де мене можна було побачити у блиску призахідного сонця.

(5)

Я завжди вірила, що ми побуваємо на пагорбі. Спершу подумала, що підемо туди пішки, спинаючись хребтами, і будемо ночувати просто неба, при дорозі. Потім думала, що поїдемо на мулах, а пізніше надумалася, що Тіпав і батько понесуть мене туди в гамаку. А далі, вже не думаючи про спосіб, яким дістанемося, зосередилася на пригодах, що нас там чекають. Зоряні ночі, таборіві вогнища, роса. А потім перед очима вперше постане дім, завжди в ореолі сонця; його крилатий дах блищить у бездоганно чистому повітрі.

* * *

Одного дня, після того, як всі перестали розмовляти з нами, з'являється він. Він вже старий. Стукає в одну з паль, на яких стоїть наша хата. Ми не можемо в це

повірити, ми презираємося. Це пес, каже батько, і ми продовжуємо їсти, вірніше вони продовжують, а я дивлюся на них. Стукання повторюється знову, стримане, але наполегливе. Таки хтось прийшов, каже мати. Її очі наповнені страхом. Батько лається. Тепер він частіше лається: тепер, коли йому довелося відмовитися од свого відстороненого існування і стати героєм. Я роблю спробу піднести заслону. Батько випереджає мене, хапає і шарпає нею. Надворі темна вечорова синь, річка відсвічує голубизною. І посеред вечора стоїть цей старий чоловік, високий і худий, з пучечком вусів, кусає губу й дивиться на нас.

Ні, каже батько. Що ти тут робиш?

Старий переступає з ноги на ногу. Недавно падав дощ; він стоїть в болоті. Продовжує кусати губу. Я бачу, що камізелька й штани в нього хоч і чисті, але дуже зношені; в руці він тримає пару чистих сандалій. Виглядає нещасним і обтяженим всією безнадією Кіему; можливо, це в нього старече, бо він, так чи інак, дуже старий. На очеретяній маті біля його ніг лежать два напханих мішки. Із сусідніх хатин за нами покрадьки спостерігають.

Отак, тримаючи сандалі й звівши очі до неба, старий промовляє. Каже, що прийшов, щоб знайти Екаві. Каже, що не має повідомлень, що прийшов з власної волі. Особливо наголошує: зі своєї власної волі. Каже, що завжди хотів приїхати, але до сьогоднішнього моменту вважав це неможливим, що багато років жив із почуттям сорому, і що єдиним його бажанням є жити в служінні своєму господареві, якщо господар пробачить йому зраду. Слова ллються безперервним потоком; скоріш за все, заздалегідь завчив, що казатиме. Весь час він не зводить очей з неба й притискає сандалі до серця. Коли він закінчив, батько знову почав лаятися, дивлячись на нього згори, з дверного отвору.

Я не тримаю слуг, каже батько. Він розлючений, аж тремтить од гніву. А старий дивиться собі в темно-синє небо й кліпає. Я покінчив із усім цим, наполягає батько. Слово *екаві* вигнано з мого життя. Я не хочу його чути.

Мати підходить до дверей. Дозволь йому зайти хоч води напитися, шепоче вона. Батько опускає драбину, не каже ані слова. Старий видирається по ній, тягнучи один мішок, потім інший. Мати хоче підняти один з тих мішків, але не може той тягар втримати.

Це Тіпиав. Він залишиться з нами, допомагатиме матері й спатиме в гамаку, підвішеному до паль під хатиною. Він ніколи нас не покине. Я не знаю, звідки в нього взялася така вірність; може, просто у відповідь на відчай. Він буде нашим товаришем, нашим недоумкуватим дядечком, нашою довіреною особою, засобом отриман-

ня новин з села, нашим посланцем, нашим постачальником, спиною носильника для мене, хребтом для всіх нас, терплячим, невтомним. І він буде слугою матері. Багато що вирішилося ще тієї першої ночі. Ну то забирай його собі, кричить батько. Хочеш його – то забирай. А я нічим *екаві* не буду.

І спускається мотузяною драбиною в темряву.

* * *

Тієї ночі батько відплив геть своїм човном, отож не був присутній, коли ми відкривали оті важкі міхи. Перший міх нам відкрив старий; при світлі очеретяної скіпки його великі, з чорними нігтями руки незграбно плуталися в шнурах, вміст мішка розсувався і клацав. Раптом горловина роззявилася, і ми побачили, як рука старого шарпнулася, аби втримати якийсь предмет від падіння, та він не встиг, отож оте щось з дзенькотом брязнулося об підлогу. Ми, мов зачаровані, дивилися, як воно котиться. Мати скрикнула. Це була чаша, темна і важка, зроблена зі щирого золота.

Дай мені її потримати, вигукнула я. Дай її мені. Та мати не поспішала, підняла чашу й почала розглядати, відкривши рота. Я не могла стерпіти виду цієї прекрасної речі у її куцїй, скаліченій руці. Я ляснула долонею по підлозі. Віддай мені!

Мати покірно вклала її мені до рук. О, яка ж вона була чудова, лискуча, важка. Я притисла її до щок: вона була холодна, як вода. Від мого дихання травлений орнамент з трикутників та зірок затуманився, і я ретельно витерла ці сліди сорочкою. Мати принесла бритву й перетяла шнури на іншому мішку; потім я завжди згадувала той момент як незвичайний, бо, незважаючи на те, що ми такі різні за своїм духом, обоє незвично швидко закліпали, обоє намагалися стримати сльози радості. Звісно, ти можеш запитати мене, чим ті сльози викликані, адже ти ніколи не бачив нашої крихітної хатини з глиняними стінами і солом'яною стріхою, нещасних шкіряних мап, латаних каучуком горщиків на воду, вузьких сінників і тьмяного світла, а ще ти ніколи не бачив, як оте світло виглядає, коли падає на золото. Це були не просто золоті чаші й кубки, бурштинові коралі, намиста з нефриту й коралу, флейти зі слонової кістки. Це була чарівна паличка, яка змінила нашу кімнатку блиском цих розкішних предметів, і світло стало схожим на сяйво тисячі світлячків... Раптом ця хатина, наша хатина, така задушлива, така безмірно сумна, стала схожою на місце, де завжди щось відбувається, стала місцем чарів, різких поворотів долі, сварок між закоханими, імпрізованої поезії, місцем, де повітря просякнуте вишуканим, хвилюючим запахом фіміама. О, поглянь, ти лиш поглянь, шепотіли ми, сміючись і плачучи. А в Тіпіава на

обличчі застигла вельми сумна й вимучена усмішка, коли він оповів нам у своїй сором'язливій та плутаній манері про сестру мого батька, його молодшу сестру на ім'я Джетнапет. Джетнапет – таке гарне ім'я, навіває згадки про перші дощі, про запах свіжості після того, як всю куряву змити. Я ніколи не чула про неї. А тепер тримала в долонях її нефритовий браслет і цілувала його зі словами: Джетнапет, о Джетнапет, моя тітонько! Я любила її, я знала про неї все, про її красу, її тонкі, як і в мене, зап'ястки, такі несхожі на товсті зап'ястки матері. Я знала, як вона сумувала, думаючи про мого батька, адже те, що вона йому послала, було настільки цінним, що вартувало цілої спадщини.

Це моє, це мій спадок, прошепотіла я. Відтак: дай це мені, різко звернулася до матері, клацаючи пальцями з нетерплячки. І простягнула руку, – відчуваючи, як вона чудово обважніла від багатих прикрас, – з вимогою дати мені ту чашу, котру мати піднесла до світла й розглядала в захопленні. Що це? Що це ти одягла?

Вона глипнула на мене злякано, збентежено, присоромлено, її рука потяглася до бурштинового намиста на шиї.

Зніми-но це, *mami*... О боги, щоб оце та на *тобі*...

Ми не чули, як батько увійшов до хати: після побаченого він дивився на мене так вражено, немов я його вдарила.

* * *

Як жилося на пагорбі.

Вишуканий лакований посуд, чаші з нефриту, декор, байдики. Батько більше розповідає мені про це тепер, коли я дуже слабка, тепер, коли я помираю, хоча ми цього слова не вимовляємо. Впродовж останніх прожитих у селі місяців ті історії впливають з нього разом зі сльозами, він жаліється мені. Він більше не грає на флейті, натомість п'є просяне пиво; я чую від нього пивний запах, коли він розплітає мені коси й розчісує волосся.

То було нестерпно, каже він неслухняним язиком; голос у нього постарів, став тремкий, як світло очеретяної скіпки. Моя мати... Я ніколи тобі про неї не розповідав. Боже мого батька, Джіссі, це була жінка, через яку хотілося вбити себе, або її, або себе й її. Ну, таки дещо я тобі розповідав. Пам'ятаю, розповідав, що вона ніколи не кричала і не виказувала гніву, а лишень манірилася й посміхалася. Вона отримала добре виховання, те, що сама називала «пагорбовою гідністю», була дівчинкою з прибережних гір, відданою заміж зовсім юною. Але послухай, розповім тобі дещо. В

неї був цілий гурт челяді, це завжди були молоді дівчата, залякані як кролі. Як тільки котрась звикала до неї, виказувала ознаки приреченості, мати міняла її на іншу. Їй потрібно було, щоб вони її боялися, розумієш, вона таким чином привносила розваги у своє усамітнене життя: потрібен хтось, аби його лякати. Їй треба було, щоб у домі чулися звуки плачу – з-за ширми, де спала служниця... Це її заспокоювало, допомагало заснути... Вони завжди були нерозлучні, моя мати і її тремтяча покоївка. Могли навідуватися інші жінки, члени нашого клану. Мати виробила спеціальний тон, який надавала своєму голосу для розмов зі служницею – він вганяв у дрож, пронизував до кісток, і при тому був таким м'яким... Дівчата жили в постійному страху, це було непередано. Одна з них втекла. Робітники її вистежили. Так, вони б її вбили. Але їй таки вдалося врятуватися: мабуть, сіла на облявок якогось корабля з Прева. Сподіваюся, що вона десь оселилася, що зустріла любов.

Любов, Джіссавет. У тому нашому домі її не було. Так само, як і будь-де на пагорбі. Любов була для цих людей синонімом ганьби. Це було щось таке, чого слід було уникати, що приховувалося, чавилося... Вони говорили про неї, стихивши голос: розповідали про мою кухню, яка закохалася в чоловіка, з яким їй заборонено було знатися, і втопилася; не схвалювали мого батька, який оточив піклуванням свого молодого сина, казали-бо, що нащадок виросте зіпсованим, буде слабким. У такому разі я не хочу бути сильним, сказав я матері, перш ніж піти з дому. Саме на це вона скаржилася – що я, мовляв, слабкий. Я не хочу мати те, що ти вважаєш силою, відповів я їй. І знаєш, що вона мені відповіла? Шкода, що я, виношуючи тебе, не зажила корінь *тама*, аби скинути плід.

Він ніжно погладжує моє волосся, мій знак хвороби, моє вогненно-червоне волосся. Повір, тут краще, шепоче він, попри все. Я розумію, що він має на увазі: попри те, що ти вмираєш молодою. По моїй щоці спливає сльоза. Вона не моя.

* * *

Але ж вона любить тебе, кажу я. Твоя сестра.

Я думаю, що це правда, незважаючи на все те, що він розповів, на його ненависть до її подарунків, на його переконання, що вона таким чином намагається отруїти його дім. Вона була зовсім молодою дівчиною, коли він утік, мала заледве шістнадцять років. Він, мабуть, був для неї богом: цей добрий, сумноокий старший брат. Вона, мабуть, заплакала, коли побачила, що його *джат* зникла з вівтаря, що він пішов з дому. Вона пам'ятала про нього довгі роки, переховувала своє весільне золо-

то, імітувала зникнення тих чаш і браслетів, можливо навіть звинуватила якусь служницю. Її скарб поволі накопичується в буфеті. І якось одного дня вона вирішила, що зібрано достатньо, знайшла тепер уже старого слугу, який найбільше любив його, і наказала старому: знайди мого брата. І старий Тіпиав завдав собі на плечі ті мішки, а вона стала при дверях у сутінках і дивилася на нього, її серце повнилося гордістю й любов'ю, а ще невідомістю – як він сприйме її подарунок.

Джетнапет, моя тітонька. Я леліяла сотні мрій про неї; я думала про неї, коли лежала у відкритому дверному отворі. Я прикипала поглядом до холодного, прекрасного силуету пагорба й думала: зараз, моя тітонько, ти розчісуєш своє довге волосся. Ділиш його на пасма, закріплюєш кожне пасмо золотою застібкою. А зараз запускаєш на нитці свою улюблену бабку. Твоє гладке обличчя, твої глибоко посаджені, співчутливі очі. Можливо, ти чула про мене, можливо, ти навіть знаєш, що я ношу твій браслет.

Батько скривив рота. А потім голосно засміявся; звук того сміху налякав мене. Він надпив просяного пива з брунатного калабаса і промовив уривчастим голосом: Джіссавет, не роби мені цього. Ти не маєш права.

Він прикрив очі: ти не маєш права.

* * *

Пізніше, однієї спекотної ночі, мати бідкалася і робила підрахунки, щό саме нам доведеться продати, аби вибратися до Олондрії, а батько сидів під стіною, затиснувши між колінами калабас із пивом; раптом він різко засміявся. Від того його сміху я прокинулася. Я бачила його скуйовджене волосся, що обрамляло обличчя, його дикі очі, піт, що стікав на шию. Ну, ось вона й показала, скільки вартує, промовив він. Зробив це занадто голосно, і мати винувато зиркнула на мене зі свого кутка.

Вона перемогла, не вгавав батько. Моя дружина риється в її церемоніальному посуді, моя дочка спить з її браслетом на руці. Він підніс калабас до рота і надпив, а рука ходила ходором, так що, здавалося, всю кімнату наповнили войовничі кочові тіні. Його зуби мокро блищали, коли він знову засміявся. Ось так, Джетнапет! Гарних тобі снів на м'якенькій постелі, гадюко!

Джедіне, застережливо прошепотіла мати.

О, моя мала жабка прокинулася, так? Мала жабка... Він замовк і обтер спітніле обличчя рукавом. Мала жабка, пробурмотів знову.

Але нам потрібні ці речі, відізвалася мати. На подорож. Вона встала, тримаючи в руках оздоблену ебонітову скриньку

О, я знаю, застогнав батько. Відчини її, кохана, і побачиш – вона повна крові.
Але скринька була наповнена коралами.

(6)

Його рука гладить мене по чолі, з тремтінням торкається знищеного волосся. Його дихання відгонить просяним пивом. Місячне світло падає крізь тонкі шпари у стрісі, а з іншого боку плавнів долинає звук барабанів: там свято. Твоя мати, каже він.

* * *

Так, врешті він розповів мені правду.

* * *

Ось іще одна мапа. Мапа обличчя, батькового обличчя. Тонкі риси, гостре підборіддя, пласкі вилиці, точнісінько як у мене. Дві риски поміж бровами, точнісінько як у мене. Коли замислюється, підтискає губи; я роблю так само. А коли супиться, зморшки на чолі поглиблюються так само, як у мене. Швидка посмішка, незмінно благородна постава, блиск розуму в очах – все таке ж, як у мене, точно таке ж.

* * *

Твоя мати, сказав він.

Де вона? – запитала я, раптом злякавшись. Де вона, *Чіму?* Чому вона не повернулася?

Вона не хотіла, щоб ти знала, мовив він, хрипко, ласкаво, його пальці продовжували пестити моє волосся. В кімнаті було зовсім мало світла, лише колючки місячного саява. З вулиці долинали звуки барабанів, далекі голоси, валування псів. Йди вже спати, *Чіму*, ледь видушила я із себе, бо страх перехопив горло. Ти втомився.

Ні, відповів він. Ні.

Він розповів мені все. Наполягав на тому, аби розповісти мені. Сказав: правда сама по собі є чеснотою, незалежно від її змісту. Сказав: це остання історія, Джіссавет, остання. І це була правда. Більше жодних історій я від нього не чула.

Отож, була собі дівчина, розпочав він, дівчина *готан* з дуже бідної сім'ї. Її батько помер, коли вона була ще дитиною. Ні, не запитуй нічого. Надто все складно й без запитань. Вона виросла. Вона була вродлива, як... не підберу слова. Прекрасна, як сон, який неможливо згадати, огорнена такою ж таємницею, такою ж безформністю й силою... і тотальним невіданням. Вона ніколи нічого не знала, незважаючи на всі життєві випробування... ну, годі про це. Отож ця дівчина, доню, коли була приблизно твого віку, а точніше на рік молодша за тебе, у шістнадцять років, разом із сестрою пливла вздовж піратського узбережжя; гадаю, вони шукали равликів. Так ось, її сестра... загинула.

Її сестра загинула. А вона... вона жива. Це її триумф. І це великий триумф, Джіссі, повір.

Він тихо, судомно засміявся. Чому я не можу сказати все як є? – пробурмотів він. Вже ж постановив собі, та ніяк не перестану вагатися... Бачиш, дитино, те, що сталося – це така річ, яку боги не повинні допускати. Не повинні такого допускати. Але допускають. Хіанот упіймали пірати з узбережжя. Вона жила з ними в печерах більше року. Шістнадцять місяців. Її сестра зістрибнула, – це ще одна правда, – її сестра скочила зі скель і загинула. Але вона – ні. Чи відчуваєш ти чесноту, що походить з цієї правди? Ти маєш знати, яка хоробра в тебе мати. Її мужність, її завзятість просто неймовірні, навіть неймовірніші, ніж краса, яку досі оспівують в селі. Вона жила в печерах, була поранена – під час викрадення вони причмелили її ударом по голові, в неї досі є шрам. Вона тікала три рази. Після кожної з перших двох спроб вони відтинали їй по одному пальцю правої руки. З третьої спроби вона таки втекла. Вона зійшла з пагорба і повернулася в село, немов привид. І була при надії. Розумієш?

Він погладив мене по волоссю, ніжно-ніжно. Засмерділо просяним пивом. *Чіму*, ти п'яний, почала було я, але слова застрягли. Промінь місячного світла ліг на срібло його волосся, а обличчя ховалося в темряві. Опівнічна пора. Туга. Пси.

* * *

Отже, ти мені не батько, врешті озвалася я.

А він на те: звісно ж, я твій батько... Але я чула, як тремтить його голос. О, це тремтіння, я його знала: це був дроз, породжений страхом.

Ні, заперечила я. Ви мене обдурили, ти і *тати*. Ви казали мені неправду.

Так, прошепотів він. Сидів під стіною, звисивши голову. Місячне світло спливало по його безсилим пальцях.

Ви мені взагалі не батьки, процїдила я. А потім додала: *Киїтна*, в мене ж вона від нього, так?

Він закрив обличчя руками.

* * *

Коли виявлено рану, яка є джерелом болю, то це не спричиняє болю, бо біль вже був од самого початку. І це для мене найбільша несподіванка. Я й сама не можу повірити, що лежу спокійно в темряві, поки він плаче. Думаю про людей на святі, там, за плавнями. Вони танцюють, п'ють просяне пиво з калабасів. Старі чоловіки, вже п'яні від кокосової самогонки, плентаються подзюрити в бур'яни. Звідусіль чутно розмови, вигуки. Якась жінка кружляє на місці. Музики спливають потом над своїми барабанами й дзвонами. Співак видобуває хрипкі крики; він виглядає одержимим. Під деревом дві жінки допомагають третій укласти й закріпити коси. Юнаки та дівчата танцюють, вишикувавшись в лінії, місячний сміх і пси, відблиск на воді, страх натрапити на змію, пиво, що розлилося на землю, суперечки, таємне кохання серед пальм, плескання в долоні, дитячий плач. Все це там є, у всій повноті, та для мене просто недосяжне. Розкриття правди спустошило мій дух і зробило мене легкою. Тепер я можу ширяти понад світом, тепер я нікому не належу. І всі речі приходять до мене за власним бажанням.

* * *

І мати також. Повернулася додому. Провела ніч у лісі, а може в гамаку під хатиною: влаштувала учту москітам. Я так і не заснула. Дивлюся, як вона піднімається по драбині, яку ми залишили спущеною, і починає накладати вугілля в жаровню.

* * *

Я так ніколи й не говоритиму з нею про це. Я не можу. В цьому я схожа на неї, а не на батька, який більше мені не батько. Я не вірю, що в правді є чеснота. Так само, як мати, я боягузлива, я ховаюся, я не здатна віднайти слова. Що я могла б їй

сказати? Я знаю, що тебе з'валтував пірат, хворий на *куїтну*. Навіщо їй це казати? Вона вже знає, що я знаю. Тож про що мені з нею говорити? Питати, як їй жилося в печері, питати про смерть її сестри? Ні, немає в цьому правди, і ніякої чесноти нема. Отож, ті слова ніколи не будуть промовлені: ані тоді, коли батько припинить розмовляти і лише Тіпиав озиватиметься до нас; ані тоді, коли ми, нарешті, приймемо рішення й вирушимо на річку Катапней, щоб знову сісти на тихий човен, вантажений олією; ані дорогою на північ; ані на кораблі чи у повозах, що везтимуть нас все далі на північ до забарвлених у рожеве пагорбів; ані в горах, ані в похмурому Притулку молодих жінок при лічниці, ані навіть у час страху й хвилину смерті. Ніколи, ніколи. До самого кінця ми продовжуватимемо жити так само. Зерно, вогонь, час на купіль, час на сон. Отак ми спілкувалися, отакими порожніми жестами. Вівсяна каша, потім *датчі*. Відтак знову вівсяна каша.

* * *

У якийсь момент вона зривається і мчить, зупиняється, біжить, тремтить, затримує дихання. Спускається зі скель, долає піски, купи дерев. Біжить по шорсткій траві, яка ріже її ноги, крізь густі чагарники, крізь терня, просковзує під низькими гілками, прокладає собі шлях через ліани. Оминає всі стежки, не спокушається на легкі переправи. Вона біжить. Іноді ховається на якийсь час, серце їй шалено калатає. Обидва її серця. Вона спотикається, оббиває ноги, страждає від голоду, від спеки, від ненастанного дошкульного страху.

Я не знаю, навіщо вона біжить. Чому б їй не зупинитися, не лягти й поспати? Навіть вночі вона пробирається крізь ліс. Чути її голосне сапання, у темряві запах листя панує над усіма запахами, а в річці Діет така висока вода, що надто небезпечно їй переходити. Вона просувається вздовж ріки, збираючи помаранчі, щоб висмоктувати на ходу. Тлумить у собі надію, щоб не піддатися слабкості через це почуття. Зрештою, певного ранку вона бачить на воді перших рибалок; заходить у село кровотоливими ногами.

* * *

Отож, як бачиш, у мене не було *джат*, від жодної зі сторін я його не отримала. Це була лише фантазія мого дитинства. Ліхтарі, що світять світляками, доброзичлива Джетнапет, нефритові чаші: до жодної з цих речей я не мала стосунку. Ну, гаразд,

сказала я йому. Я тобі вірю. Все це схоже на правду. Я задоволена з того, що не належу до пагорба. Так я йому сказала. Сказала: я завжди знала, що не є однією з вас.

Невдовзі по тому він втратив бажання говорити.

* * *

Тіло псуття. Це те, що я собою являю, Джевіку; чи вважаєш ти мене також тілом псуття? Ні, ти так не вважаєш: ти розмовляв зі мною на кораблі, і я відразу помітила у тобі відсутність страху, відсутність забобонів. Чи знаєш ти, що це означало для мене – розмовляти зі своїм однолітком після всіх тих років? Бо це тяглося роками, понад три роки. Три роки туману, спеки, лихоманки, ізоляції в тілі, яке Айо Кіет проголосив скверною.

Мій батько сказав тоді, що я невинна. Але боги з цим не погодилися. Зрештою, я була дочкою пірата. Я була дитиною печер, жорстокості, страждань, принижень. Несла на собі прокляття зла того темного узбережжя.

* * *

Натяки, підшепти. Я пам'ятаю їх, особливо тепер, коли знаю правду. Жорстокість в очах, презирство. Ти й уявити собі не можеш усієї розбещеності Кіему, та й ніхто не зможе уявити – для цього треба жити тут, у цій мерехтливій та виснажливій спеці. Хвора, нездатна рухатися, я пам'ятаю, як жінки перешіптуються, ковзають по мені очима, відводять погляд і перешіптуються, мовляв, матері дуже не щастить, так так, вже стільки років відтоді минуло, а потім тітка, це мусить бути *джат*. Натхненна злоба Кіему сягає такої глибини, що вони допомагатимуть приховувати від мене правду, роблячи вигляд, що мене треба від неї захищати, і все це лиш на те, аби отримувати більше задоволення від слів, вишептаних там, де вже їх не почуєш: згвалтування, піратське узбережжя, її пальці, її дитина.

* * *

Пізніше, в нашій хатині, ми опановані страхом. Ми кличемо Тіпіава, аби він піднявся всередину й сидів разом з нами, просто сидів під стіною. Це через батька: він лякає нас, ми думаємо, що він може померти, і ми не знаємо, як зможемо витримати, якщо це станеться. Мати і я – ми вже не можемо дивитися одна на одну: так склало-

ся, відколи я дізналася правду; якщо наші очі випадково зустрічаються, лунає якийсь звук, що змушує нас здригтися, звук убивства, яке десь відбувається. Матері заби- ває подих. Ми обоє боїмося промовити хоч слово. Вона ще більш незграбна, ніж завжди – впускає з рук ложки, заплутується ногами в батьковій ковдрі, навіть зашпор- тується об його ноги, а він все лежить нерухомо, худий, сивоголовий старець. Раптом він став старий, як Тіпав, ба навіть старший. На обличчі жодного виразу. Мати об- миває його, мовчки, щоночі. Губка, порожні очі – це як повернення у ті часи, коли ще була живою бабуся. Вона опускає запону, щоб роздягти й обмити йому нижню поло- вину тіла.

Вона робить це, але за собою доглянути не в стані. В неї брудне волосся, і во- на плаче, бо в борошні замножилися довгоносики. Я знаю, в чому причина: це той чоловік, що з'явився, як тільки батько перестав розмовляти, брутальний рудий чоло- в'яга з піратського узбережжя. Здається, мати бачить його в прогнилій частині даху, куди затікає дощ, і в бананах, що кишать мурахами, і в усьому, що потворне, зіпсуте й переслідує її: в непристойних жестах і гримасах долі. Я також бачу його всюди. Йо- го обличчя з бляклими очима рептилії перемогло мої мрії про пагорб, про щедрю ті- тоньку. Я думаю про його стрункі зап'ястки, він мав би бути ставний, він посміхається мені. Припини! – кричу на матір. Я через тебе з глузду з'їду.

Вона припиняє. Складає намисто назад у мішок. Вона отак годинами рахує ті намистини, наразі це її єдина думка у ці дні. Нам треба плисти в країну привидів, там Джіссавет вилікують. Вона, мабуть, думає, що боги згублять наш слід. Ідіотка, яка ж вона несосвітенна ідіотка, та ж я не хочу покидати батька, але таки попливу, хоча б заради того, щоб вирватися з цього дому, з цієї недогнилої халупи, з її стійким смо- родом поту, що забиває геть усе, з її темрявою, де всі ми поволі божеволіємо. Я поп- ливу з нею; мені вже все одно. Але того дня, вдосвіта, я обійму батька й притулюся щокою до його щоки. І я сама виплутуватиму своє волосся з його стиснутих в кулаки пальців, коли мене опускатимуть в човен.

* * *

Отака мапа Кіему, Джевіку: намальована в зірках і безсмертна. Вона зогнила, розклаталася вже, але ніколи не вмирає. Це тіло псуття, в якому щогодини невинність зустрічається зі своєю долею – швидким і безгомінним згасанням. Я бачила цю мапу, бачила, як ми простували її шляхами, моя мати й я, як ми співпрацювали в абсолют- ній гармонії; усвідомила, що Кіем завжди потребує отаких двох – тієї, що псує, і тієї,

що підкорюється, що ми були створені одна для одної в цьому одвічному плані. Це одкровення явилось мені в усій своїй неунікненній, кришталеві стрункій величі, й була в ньому така краса, що на очі мені навернулися сльози. Ти зруйнувала моє життя, прошепотіла я. Ти знищила все, що в мене було. Через тебе я ніколи не зазнала чистого щастя...

Це відбувалося в Притулку молодих жінок. Вона нахилилася над мною, викручуючи воду з мокрої ганчірки мені на волосся, обтираючи мені чоло. Губи мала розтулені від зосередження. Я закрила очі, оточена важким запахом її подиху, п'яна від огиди й відчаю. А коли відкрила очі, то побачила зблизька пори в її шкірі, її величезні променисті очі, і раптом – не знаю, з чого це почалося – побачила ще й *киїтну*, те, як ця хвороба переслідувала її все життя, те, як завжди поставала перед нею знаком її згубника. Спочатку це був чоловік з печер, а потім – її дитина, її власна дитина: ми завжди були поряд, нещадні, як боги. На кожному кроці ми б'ємо її, насміхаємося з неї, нищимо її щонайскромніші мрії, її надії. Я розуміла свого батька, розуміла чоловіка з печер, ті дикі почуття, які охопили його на вид її слабкості й невпевненості – тих нещасних вад, які часто доводили мене до межі шаленства: Кієм не терпить присутність невинності. Ми ненавидимо тих, кому вдалося уникнути того знання, яким ми володіємо, – знання тіла псуття. Саме її невинність позбавляла мене задоволення, і саме моя жорстокість позбавляла її будь-якої приємності. Коло повністю замкнулося. Вже покликали санітарів, поки мати намагалася утримати мене в ліжку. Я відштовхувала її, але не мала певності, чи то штовхаю, чи чіпляюся за неї, бо її сукня, здавалося, якимось незрозумілим чином весь час застрягала в моїх долонях... Звідкись здалеку долинув голос, божевільне виття, якийсь моторошний, порожній, сливе нелюдський звук, немов глас з потойбіччя. Я – Джіссавет Кіємська, повторював той голос знову й знову. Я з Кіема.

* * *

Можна сидіти в кутку. Оце й усе, що можна робити, коли починається дощ. Сидіти в сухому кутку й спостерігати, як вода розтікається підлогою. Врешті-решт вона знаходить свій шлях до дверей і приєднується до решти дощу, десь там, зовні. Там повсюдно грім, темрява, холодний туман.

Але іноді... Хіба ж не бувало так, що, дочекавшись, коли очиститься небо, можеш вийти на вулицю – і бігати, кричати, стрибати, щоб струшувати краплі дощу з листя? Хіба ж не правда, що запах намулу був таким підбадьорливим, приємним, аж

надміру... що жовте світіння намулових рівнин затьмарювало небо? І скрізь можна було почути свій власний голос, що дзвенить в холодному повітрі, і можна було продиратися крізь очерет, що випростувався й розсівав бризки. І море, все ще бурхливе, розгніване, яскраво фосфоресціювало. З ним можна було бавитися: його сяйво чіплялося до тіла.

* * *

Це правда, я торкнулася того сяйва, але тоді чому я постійно відчуваю голод, чому я завжди прагну більшого, більше світла, більше життя? Цього життя, в якому в мене немає нічого, окрім цієї хвороби, жакливної, невиліковної, хвороби, яка поволі стає мною. Залишаючись сама, я думаю про свій поцілунок, свій єдиний поцілунок, але обережно, боюся-бо затерти його занадто частим згадуванням; я обмежую себе, постановивши, що думатиму про нього лише раз на тиждень, раз на місяць. Це мій найбільш приватний спогад. Коли мені дозволено по нього думати, я закриваю очі й концентруюся; важко знову віднайти той момент. Я починаю з шуму хвиль, потім додаю гострий дим сигар. Я лижу собі зап'ясток, щоб відновити смак солі. Ось він надходить. А тепер він вже тут. П'яний смак імбиру на його губах, губах цього незнайомця, цього чужинця. Але кожного разу він стає слабшим, аж поки зусилля пригадування не стирає його цілком, і я відчайдушно намагаюся відслідкувати його незворотно втрачений обрис.

* * *

Корабель відпливає од берега. Він надто великий, щоб відчувати на ньому море. Тільки у полудень ми наважуємося виходити з каюти. Потім, коли палуба порожніє, лежимо під тентом, заспокоєні вологим повітрям. Довкола, куди не глянь, блищить океан.

* * *

Ми спалили тіло бабусі на схилі пагорба.

Я пам'ятаю ту мандрівку. Ми всі розмістилися в батьковому човні, батько плавно веслував довгими, вправними рухами, а мати плакала, затулившись бавовняною ганчіркою. Я почувалася важливою особою, бо мала відповідальне завдання: махала

очеретяним віялом над маленьким сухим трупом. Його вкривало тонке простирadlo нещільного ткання, немов на те, щоб старенька не задихнулася від спеки.

Кієм, мабуть, ніколи ще не бачив такого мовчазного похорону. Батько почерпнув цю ідею в *чанаві*. Не було ані інших плакальниць, ані блакитної крейди, ані вереску рогів та голосінь; на мій превеликий жаль, не було й таць зі смачними наїдками. Нічого такого – лише цей одинокий простий човен, цей чоловік, ця жінка, ця дитина, що йдуть випаленою травою, минають ліс, плентаються до відлюдного місця на пагорбі, голому в цей посушливий сезон. Мати несла тіло на руках. Батько запалив гілку, яка змусила мізерну фігурку зашкварчати на погребовому вогнищі, а я тим часом спостерігала за тим, як комахи тікають від вогню. Це Ханадіт Кіємська, промовив батько приємним, рівним голосом. Ось ми відпускаємо її на Острів Достатку.

Гадаю, він намагався щось сказати мені: щось заспокоїливе про смерть, про те, що тіло повертається в обійми вітру. Але мені було нудно, мені докучали спека й голод, я шкрябала комашині укуси і жодного жалю не відчувала, отож і втішання не потребувала. Трава на пагорбі, висхла й жовта, швидко почорніла. Я почала скиглити, що в диму якийсь дивний запах. Повертаймося вже, канючила я, мене щораз більше брала нетерплячка, а батько на те лиш хитав головою. Мати на мене навіть не глянула.

Моя мати: вона була невітшна, горе цілком заволоділо нею. Так вона побивалася за тією істотою, за тією шкіряною лялькою, що смерділа сечею. Можна було подумати, що ніколи не було на світі жінки більш чудової, обожнюваної й оточеної любов'ю, ніж Ханадіт Кіємська. *Tami, tami*, стогнала вона. Довгі роки, скільки я себе пам'ятаю, бабуся не могла розмовляти, майже не могла рухатися, була порожньою оболонкою, яка нічого не давала своїй дочці, лишень стирчала в куті, як старий калабас. Так я й заснула там, на тій траві, а потім прокинулася раптом, перелякана чужим оточенням, темним задимленим небом над пагорбом і огидними, спазматичними материними криками.

Tami! Tami! – репетувала вона.

На моїх очах вона спіткнулася і увігналася обома руками в розжарені вуглини.

* * *

Такою вона залишалася до самого кінця – ні на що не здатною, незграбною, розгубленою. Бубніла щось і плакала при світлі малого каганця. Цікаво, що вона бачила, коли дивилася на мене: може, моє лице здавалася їй лицем рудоволосого му-

чителя з печер. Я хотіла взяти її за долоню, але не змогла поворухнути руками. Вона перехилила каганець, не помічаючи того. Крихітний вогник ще змалів і захилитався. Я почула, як вона гукає в бік коридора мовою кідеті, все така ж дурна аж до кінця, така дурна, що аж плакати хотілося. Тримай світло, сказала я.

Глава вісімнадцята

Весна

Я писав цілу зиму. Писав, зупинявся, виходив і йшов ген далеко засніженими рівнинами – покинутим уламком суші, загорнутим у килим. Стара тевроанка покинула схил і перебралася на зиму в село, куди я не міг піти, бо боявся викриття, отож довелося шукати допомоги деінде. Ангел миготіла у мене над головою за завісою снігопаду. Вона показувала мені, як сховатися, підказувала, коли слід повзти рівчаками, підтягуючись на ліктях, як не потрапити на очі тим, хто у фортеці, де тим часом в'язні, закуті в дерев'яні кайдани, латали тріщину в мурі. Вона привела мене до кочових стоянок *фередхаїв* – ефемерних селищ з міцно закріплених проти вітру наметів, населених жінками, дітьми й старими. Чоловіки та юнаки були далеко: погнали худобу на схід. Коли я подав голос, одна з жінок обережно припідняла полог намета, прикриваючи рукою каганець. Вони ніколи не сахалися похмурого чужинця зі снігом у довгій бороді, навпаки – з цікавістю розглядали мене своїми бистрими чорними очима і затягували досередини, в намет, перегукуючись пташиними голосами, давали мені лікарські трави й ділилися, чим могли, зі своїх запасів масла і рису. Діти спостерігали за мною; загорнуті в хутра, вони сиділи на припіднятих над землею лежаках і бавилися ляльками, зробленими з сала. Іноді господині робили спроби змусити мене залишитися, штовхаючи мене на долівку твердими пальцями.

– *Калідох, калідох*, – повторювали при цьому. Я запитав Мироса, що воно означає, і він пояснив, що це слово мешканці гір вживають на означення *евнеаньї*.

Я посміхнувся:

– Отже, вони знають.

Він кивнув; був зайнятий тим, що, схилившись над мискою, напихав до рота рис.

– Це неважко помітити, – промурмотів.

– Згоден, неважко.

Він коротко рохнув; це могло означати, що засміявся. Його долоня, що стискала краї миски, була такою блідою, що аж здавалася синюватою, проте хватка була

тверда і впевнена. Він їв так, як їв усю цю зиму – немов хтось збирається відібрати їжу, немов кожне трапезування є справою життя й смерті. Насправді це було недалеко від істини. Я ж бачив, як він тижнями висів на невизначеній території ангелів.

Нарешті він підібрав останні зерна рису і передав порожню миску мені, шукаючи очима мого погляду:

– Дякую.

Я кивнув.

– Виглядаєш, як справжній кестеньєць. Себто як бандит.

Він посміхнувся; його обличчя майже загубилися між обвислими віхтями волосся і кошлатою бородою.

– Мій дядько мене б не впізнав.

Ці слова пронизали холодом моє серце. Я забрав миску й ложку і пішов од нього. Я знав, що він зник до моєї дивної поведінки, до моїх раптових появ і зникнень, моїх криків, що долинали ночами з бібліотеки нагорі, до того, що я часто не озивався, коли він заговорював до мене. Ангел ближча мені, ніж він: я всюди брав її з собою, подібно до героя *Роману*, який носив у кульчику духа. Я пізнав її через голос – близький, нетерплячий, мінливий, голос, що дихав ніччю; через історії, що їх вона розповідала; через її пісні із сіллю по краях. Вона нашіптувала мені, клала руки мені на плечі, вона притискалася щочкою до моєї щоки – і через те немислима температура східної зими, той холод, якого я досі ніколи не знав, шокуючий, дивний, тривожний, – сприймався мною як тіло ангела. Як і вона, цей холод іноді оживляв мою кров прохолодними ранками, коли світанкове світло дробилося в бурульках; а ще, так само як і вона, цей холод змушував мене ціпеніти, коли я надто засиджувався в темній бібліотеці, забуваючи про себе в наших потойбічних розмовах.

Ось і тепер я піднявся сходами до цього темного й занедбаного приміщення, де килими, що лежали перед балконними дверима, блищали від паморозі. Крізь двері сочилася світло, невблаганний металевий відблиск зимового плато, і це буде єдине світло в кімнаті, аж поки я не покличу її. Я сів у крісло за столом, що на ньому були розкидані поламані пера, стояв каламар, наповнений розчиненим водою попелом, лежав стосик книжок з її історією, записаною на маргінесах. Моя посіріла від холоду рука лягла на тверді шкіряні палітурки, моя тінь тьмяною плямою лягла на стіну. Вдихнув крижаного повітря.

– Джіссавет, – покликав я.

Її голос. Ця тоскна рапатість, ця шерехатість шовку.

– Джевіку.

Її світло, низка загадкових жестів поміж книжкових полиць. А ось і вона сама, боса, в сорочці: чорні насторожені очі, по-дитячому зачесане на проділ волосся бурштинової барви.

– Ну ти й витріщився, чисто відьмак, – дорікнула мені з посмішкою. – Якби зробив отак на Кіемі, я би вже сплюнула.

– Ти б не сплюнула, – заперечив я. – Ти не забобонна.

– Справді, – промовила з тихим смішком, намотуючи пасмо волосся на палець. – Я не забобонна. І ніколи забобонною не була.

– То це мій *валлон*? – запитала вона за хвилину, зиркнувши через моє плече; бо вона, як і я, була тепер адептом ходіння поміж світами.

– Так, – потвердив я, поклавши руку на книжки захисним рухом, бо не міг не пишатися тими рядками, немов видобутими з глибини серця. Я відкрив першу з них, *Казки Ліхтарні*. – Це олондрійська, – сказав я, показуючи на друкований текст, – а з боків – кідеті.

– Але ж ніхто не може читати мовою кідеті, – засміялась ангел.

– Я можу, – заперечив. І показав їй, яким чином використав олондрійські символи для передачі звуків, спільних для обох мов. Подекуди використовував ту чи іншу літеру, аби передати близьке звучання на кідеті: наприклад, наш звук «дж» передав олондрійським «ш». А деколи змінював написання літер, щоб створити нові: наш звук «ч» передав усе тією ж «ш», але додав над нею дужку, схожу на пір'їну.

– Послухай, – попрохав її. Сонце заходило, затоплюючи пустелю загравою. Здавалося, що воно якимось неприродно розжарене й відкидає загрозливий відсвіт на книжку в моїх руках. Я шукав потрібну сторінку. Раптом стисло в грудях; огорнуло передчуття біди. Та я все ж почав читати вголос ті рядки, що розгорнулися переді мною:

Я вже знаю, що це таке – писання. У нас складали мапи: мапи моря, мапи вод між Тінімаветом, Седсо і Джівом. І мапи річок, власне, великих рік – Діет, Катапней і Тадбаті-Нут, рік, що створили нашу країну боліт на своєму шляху до моря, яке оточило нас звідусіль...

– Зупинися, – прошепотіла вона врешті у якийсь момент.

Я ще не закінчив читати *анаднедет*. Мій голос невпевнено завмер у повітрі.

– Пробач, – озвався я. – Я завдав тобі болю. І знову відчув тривогу, ще сильніше, ніж досі. Пальці мимоволі стиснули сторінку.

– Ні, – промовила хрипким голосом. Здалеку, з-поза меж моєї досяжності долинув її невтішний плач. Біль, якого мені це завдало, і відчуття безпорадності були такими гострими, що я заплющив очі.

– Це страшна історія, – ридала вона.

– Ні, – запевнив я. Ні. Це чудова історія. Джіссавет! Ти мене чуєш? Ти її прегарно розповіла.

– Мені його не вистачає, – заговорила вона. – Думаю, що він помер, але ніде не можу його знайти.

– Ти його знайдеш, – запевнив я. – Ти знайдеш його, я допоможу тобі його знайти...

Вона не припиняла плакати, спустошувала мене потоком горя. Отож я став розмовляти з нею, бажаючи втішити. Я вихоплював свої слова звідусюди, з поезії пустелі й Долини, з пісень Тінімавету. Я уявляв, що зустрів її у себе вдома, на півдні. Розповідав їй про цю зустріч, про те, як вона веслувала на своєму човні сонною приотокою Тадбаті-Нут. Викликав в уяві образ теплого світла, наїжаченої нерухомості листя. – А я їхав на білому мулі, – продовжував, – віз перець, аби продати на пагорбі...

А ти, Джіссавет, увігнала весло в мілкий потік, затримавши рух свого човна, і дивилася на мене здивованими очима, тими очима, що мають незбагненну силу проникнути куди завгодно: в камінь, у серце. Я різко зупинив мула. Чи ж можу я заперечити, що остовпів під чаром тих очей, прикутий їх тьмавим блиском, їх незглибною темрявою? Під чаром того плеча, худорлявого і гнучкого, тієї бездоганної шкіри, що на неї спадало маслянисте світло, крапля по краплі, мов мед? Ми були оточені лісом, важко було дихати тим непрозорим повітрям. Вираз твого обличчя змінився – злегка, але явно. Ти більше не дивувалася. Ти випросталася, швидко прибравши сяйво свого погляду, і зиркнула на мене з виглядом ображеної зарозумілості... Тоді я подумав, що своїм витріщанням образив доньку вождя. Але що ж це за донька вождя, якщо вона сміливо й безтурботно веслує на своєму човні через ліс сама-самісінька, не дбаючи про те, що її врода має привертати небажану увагу її нижчих за походженням підданих? І я привітав тебе, підбадьорений тим фактом, що ти не відпливла від мене чимскоріш. І тоді вираз твого обличчя, такий несталий, знову змінився. Тепер у ньому були водночас ледь стримуваний сміх, іронія і розум – якому ти, врешті, вперше дозволила сяйнути...

Її страждання вляглося. Тепер вона з гіркотою перервала мене:

– Це все – дурниці. Ти й гадки не маєш, про що кажеш.

Але я відповів, що знаю, про що кажу.

– Я пам'ятаю це. Я все це бачив того дня, на облавку *Ардоньї*.

* * *

Я розповів їй також про дні, що передували відплиттю на *Ардоньї*, про своє життя на Тіомі. У закостенілому блиску занедбаного саду, де нерухомість дерев була такою ж глибокою і нездоланною, як сама зима, я розповів їй про своїх батьків, про брата, про метра. Дихання клубочилося хмарками туману, неначе мої слова конденсувалися в повітрі; коли ж промовляла ангел, її дихання ставало світлом. Я сказав їй, що погоджуюся з її батьком – смуток є скрізь, і описав дощ, і відчай, і дружину мого батька. Думаю, тоді вона справді побачила Тіом. Невиразно уявила собі будинок з жовтого каменю на пагорбі, що вивищувався над густо-зеленими полями. Уявила собі мого батька, як він споглядає свій тихий фільварок – монументальна постать на терасованому схилі, прикрита очеретяною парасолею.

– Він, мабуть, був схожий на Джабджабнота, – зауважила вона. У замерзлому повітрі пролунав мій сміх, що аж змусив затреміти сині дерева.

– О так, – підтвердив я. – Він був такий... Справді схожий на бога. Ми жили у постійному страху перед ним. Він був розчарований нами, і це тривало аж до дня його смерті.

Вона промовчала. Тоді я помітив, що залишився сам.

– Покажися мені, – прошепотів.

Ось вона знову тут, сидить на краю фонтану. Виникла, як виникають літери, написані магічним північним чорнилом, що їх можна побачити лише тоді, коли наблизиш їх до полум'я. Сперлася руками на край фонтанової чаші, бовтала ногами.

– Не так, – попросив я. – В чомусь іншому. В якомусь... платті. Не можна сидіти на вулиці отак, напівголою.

Вона підвела очі й подивилася на мене серйозно.

□– Я знаю, – продовжив я з різким сміхом. – Ти не відчуваєш холоду. Але чи не могла б ти виконати це маленьке прохання, просто аби зробити мені приємність? Чи не могла б ти... просто показатися...

Вона дозволила мені говорити, аж поки я не замовк, усвідомивши глупоту власних слів.

– Отже, я геть самотній, – промовив нарешті.

Вона усміхнулася, мудро й сумно.

– Розкажи мені більше про свого *чаві*... Лунре, так?

– Гарна вимова як на острів'янку, – пробурмотів я. – Моя мати вперто кликала його «Лунле».

– І він справді походив з Бейну, того страшного міста?

– Того прекрасного міста, – виправив я. Задер голову, вдивляючись у простір понад деревами. Тоді знову глянув на неї, на її розжарену темряву на тлі мармуру.

– Розповім тобі історію його кохання.

* * *

Я розповів їй історію Тіалон та Лунре; вона заплакала. Я розповів їй усе, всі свої таємниці. Я відчував, що розпадаюся, зникаю, перетворююся на дим, стаю чистою думкою, чистою енергією, стаю схожим на неї. Я хотів цього розчинення, прагнув його з нетерпінням. Але цього ніколи не було досить. Ніколи, хоча ми чіплялися одне за одного, немов двоє сиріток у лісі.

– Тепер ти вже не боїшся мене, – прошепотіла вона, здригаючись.

– Не боюся. – Заплющився і потягся до неї, але торкнувся мармуру.

Я не міг її торкнутися. І все ж вона видавалася такою близькою – я бачив сяйво її шкіри навпроти моєї руки, її голос лунав у моєму вусі таємною музикою. Я знову й знову читав її *анаднедет*. Мені теж хотілося бути там, хотілося вписати себе на ці сторінки десь поміж слів олондрійською і кідеті. Моя власна нестримна поезія розкидана там, немов зерно. Я думав про те, як вона бавиться з іншими дітьми, і міг уявити її дуже чітко: оксамитові очі, владна поведінка. Схоже, вона була створена для того, щоб задовольнити те бажання, яке я проніс крізь усе своє життя, сам про те не знаючи.

Темні ночі в Кестенї. Години, проведені в освітленій лампою бібліотеці. І той голос, розсміяний, збуджений, сповнений гордоців і безнадії. Голос, що мешкав у вітрі й дзвенів у сонячному промінні на закутих льодом деревах; голос, що зайняв порожній простір у моєму серці. Я не знав раніше про цей порожній простір, але тепер розпізнав його, і він кривавив; і я був нікчемний, розгублений і щасливий. Я бігав по снігу, кричав, ламав бурульки на воротах в стіні, проштрикував її туманний образ тими блискучими подобама ножів.

А у ліжку плакав.

– Припини, – казала вона. – Припини, Джевіку, все вже скінчилося.

– Надто пізно, – душився я словами. – Я ніколи не пізнаю тебе.

– Ти мене вже пізнав.

– Але я не можу нічого зробити. Не можу нічого зробити для тебе. Якби я знав, то міг би щось зробити... знайти тебе...

– Цить, – перервала вона. – Сядь, негайно. Запали свічку. – І загадала мені відкидати тіні на стіну, а сама заходилася вгадувати їхні форми. Такі були правила гри у *чой*, гри в тіні, що нею розважались по ночах на Тінімаветі. Але мій ангел, моя кохана... вона не відкидала тіні.

* * *

Мирос повертався до життя. Він блукав садом, спочатку спираючись на ціпок, потім випростаний, самотужки. Його обличчя все ще було вихудлим, і борода надавала йому розбишацького вигляду, але в очі повернувся блиск, а в тіло – сила, щоб носити воду й рубати дрова. Щоб відновити м'язи, він почав вправлятися в *канкельде*, вояцькому мистецтві, на горизонтальній гілці сливового дерева в саду. Я злякався, натрапивши на нього, коли він гойдався головою вниз, із побуряковілим обличчям: це була поза під назвою «вагадло Гарди».

Вечорами ми сходилися в сплундрованій вітальні та доїдали все, що там залишалося. Вогонь кидав відблиски на його кошлате волосся. Якось він сказав:

– Цієї зими ти врятував мені життя. – І додав: – Я не знаю, як ти це зробив. Це якесь чудо.

Я посміхнувся й м'яко відповів:

– Ти й справді не знаєш, як я це зробив?

Він зиркнув на мене винувато.

– Ну добре. Так, я знаю. Але я... Я не такий, як мій дядько. – Він смикнув себе за кульчик і повільно продовжив: – Усвідомлення того, що тут присутня ангел, якось відбиває мені охоту задавати запитання. Це виглядає недоречним.

Я підібрав рукою рештки *йом ейфер* у своїй мисці та обливав пальці.

– Ти говориш, як острів'янин.

Він знизав плечима й посміхнувся в бороду.

– Можливо. Не знаю.

Покінчивши з їжею, ми підвелися, і він поплескав мене по плечу, і на коротку хвилину я, сповнений вдячності, потрапив у його грубуваті чоловічі обійми.

* * *

Після цього я піднявся нагору, аби почитати ангелу.

Вкотре відкрив *Казки Ліхтарні*, старі історії нагір'я, переказані Етен Ур-Фанлейською. Цього разу я читав не розповідь ангела, а надруковану в книжці історію. Її кучерявий стиль нагадував давні часи, ще до війни на сході. Етен при вікні своєї кімнати над річкою, де вона провела кілька років у якості гості Герцогині Тевласької, високі підлогові лампи на балконі по настанні темряви, куриться ароматний *нес*, що захищає від москітів, Етен босоніж, масажує свої постійно розпухлі щиколотки. *Цю казку мені розповів Карт, кістлявий прислужник з лінивим оком, який запевняє, що на власні очі й неодноразово бачив Білу Ворону.* Я читав уголос, роблячи паузи, аби перекладати в міру просування текстом. Кожного разу, підводячи очі, я бачив, що ангел дивиться на мене, підперши щоку рукою.

Я читав. Я прочитав їй *Мій ланцюжок ночей* відомого митця Даміоса Бешейда, Елетуїдову *Подорож до Дуоронвея*, *Пісню дракона* авторства Фанлеро. А ще – Лімросову працю *Соціальна організація кестеньїйських кочовиків*, у якій схід названо «великим театром жалюгідного існування». Вона слухала, як метелик, що тупиться до вікна. Я читав *Рослинний світ пустелі* великого ботаніка Ейлокі, який загинув од спраги в пісках, читав усі ті описи павутинних акварелей пустельних квітів, таких як *трас*, «чії жовті колючки вкриті темними волосинками, схожими на вії». Іноді вона зупиняла мене запитаннями. Я створював нові слова на кідеті: олондрійський водяний годинник називав «тим, що слідує за сонцем навіть після смеркання». Деякі книжки вона слухала уважніше, ніж інші. Вона так ловила слова, що майже розтанула в повітрі, коли я читав Кахаллу Безстрашного:

Що вони розповідають про пустелю? Те, що вони розповідають про неї, не є правдою. Що вони кажуть про дюни, про солончаки, про міста, засипані кришеним гравієм, про поля кварцу й халцедону, вивергнуті величними вулканами Іви? Нічого. Вони нічого про це не кажуть. Вони розповідають про фередхаїв, при цьому посміхаються і сиплять у чай ще більше товченої гвоздики. Вони не випробували на собі спеку й холод, їм цілковито чужа смерть, вони говорять як люди, які навіть коней ніколи не бачили...

Я підвів погляд. Вона все ще була тут, її блідий відсвіт нагадував опале листя.

– Доведеться припинити, – пробурмотів я. – Надто змерз, щоб продовжувати.

Вона кивнула, зітхаючи.

– У цьому валлоні велика магія.

Коли я усміхнувся їй, відчув, як тріскають губи; присмеркове світло розпрозорювалося від холоду. Дихання відділялося від мене білою субстанцією й відносилось силою протягу. Його спливання я відчував наче біль, наче рвалася тканина. Підійшов до балконних дверей і за мить до того, як затягти фіранки, побачив, як зірки пустелі розгалужуються подібно до канделябрів.

* * *

Поза тим, я читав їй дещо з Фірдредових *Vizumiv*: ми разом блукали серед пахучих дерев Шелемвейну і зустріли на узліссі Нованніс на прізвисько Фальшива Граффиня, що курила поміж акацій інкрустовану бісером трубку. Ми обідали при дворі Ломі, де жінки носили високі, оздоблені мальвами зачіски, і скуштували там, в тьмяній зелені дубових лісів, страву з вепрячого мозку, смаженого з цикорієм у тому ж таки вепрячому черепі – делікатес люб'язного Дімаї. Ми тремтіли, коли читали про безіменну пустелю в центрі плато, яку *фередхаї* називають не інакше як *суамід*, тобто «місце», де з неба не падає ані краплі води, навіть у вигляді снігу, що випадає в околицях гір, «де доводиться жити під тиранією криниць». А ще ми читали про наші власні острови, про місто Вад-Вон-Пой, «місто кошів з водою». Пальці Джіссавет спалахнули над сторінкою. Пізніше, коли я вже майже спав, вона раптом заговорила до мене з темряви.

– Я знаю, що таке *валлон*, – промовила схвильовано. – *Валлон* – це *джат*.

* * *

Боги, мабуть, любили її, тому й забрали.

У Пітоті кажуть, що слонячий бог, Старий Дід, дуже вже заздрісний. Краде дітей, краде дружин. Він каже: от стільки – і не більше. Він – Обмежувач, контролер людського щастя. Він, мабуть, помітив її; та всі вони, мабуть, дивилися на неї, навіть коли вона була дитиною, коли веслувала на своєму крихітному човні, зробленому зі шкіри. Вони, мабуть, помітили її сміливі очі, її плечі, темні, лискучі на сонці, що відбивалися в брунатних дзеркалах озер. Ця дівчинка, така мала, а вже така вперта, з лискучо-чорним на той час волоссям. А ще з очима, вустами, виразом обличчя, норавливістю й зухвалістю, що їх я так покохав, коли було вже надто пізно, коли боги забрали її собі.

Всі оті роки, що вона пролежала у дверному отворі: кожен з них ранить мене, і кожна година спричиняє окремих біль. Втрачені години, безповоротно втрачені, ті години, які мені так хотілося б хапати і леліяти, мов скарб, – усі вони були викинуті в болото. Години, коли вона лежала самотня, покинута друзями. Але якби я був одним з її друзів, якби їв ту крадену рибу на полях, якби мені так неймовірно усміхнулася доля, як їм, – ніщо не могло б розлучити мене з нею. Ані *куїтна*, ані те волосся кольору отруйних ягід, з якого я б ізсукав мотузку, щоб прив'язати себе до неї, ані ненависть усього світу, ані загроза хвороби, зараження, яке я вітав би зі сльозами радості. Так, я б обхопив це волосся, цю талію, вдихнув би її злякане дихання у надії, що прокляття набрякне, аби створити місце для мене, щоб ми могли бути разом, безпечні, віддалені від усіх завдяки тій честі та перевазі, що її показала нам смерть. Щоб бути, подібно до неї, аристократом смерті, яка заховала б нас під своїм шкарлатним цвітінням. Щоб потерпати, як вона, від тропічної лихоманки. Щоб стискати її долоню, борючись за життя, щоб чути її заспокійливі слова, що збирають прозору прохолоду по той бік зірок.

Вперше за багато місяців я помолився богові з чорно-білим хвостом; це були плутані та недоладні молитви. Я молився за те, аби хоч раз, один-єдиний раз можна було зупинити закони часу, щоб я міг би знайти себе самого у Киємі десять років тому. Я молився за те, щоб вона залишилася зі мною назавжди, щоб ми якимось чином увійшли в магічні, сокровенні обшири її книжки. А ще я прикликав страшні кари на товаришів її дитинства: щоб вони могли спочатку полюбили спогад про неї, а потім загинули. – Нехай вони помруть, – благав я, – але тільки після того, як настраждаються так, як я страждаю. Мені здавалося, що весь світ має знати про неї, має визнати, що з її смертю світ змінився, що поля, ліси, ріки наповнилися попелом.

Чи справді *куїтна* є знаком ненависті богів? А чи не є вона знаком їх любові?

Дедалі слабша, виснажена, лежала у дверному отворі. Здавалося, її тіло не в стані витримати того важкого світла, що падало їй на живіт, немов велика хвиля. Тендітна: така тендітна й нетривка, як сіль. Як сіль, мала би розчинитися, втратити свою субстанцію. І, як сіль, мала би наситити все смаком, гострим, амніотичним, тривожним та безпомилковим. Боги бачили. Вони бачили те, що бачив я на обклавку *Ардоньї* – цю дівчину з її пікантною, милою самотністю, її вуста, з яких падали такі дивні висловлювання, як-от коли вона сказала матері: «У нього довге риб'яче обличчя». Вони бачили темні сяючі очі, в яких концентрувалося все її життя; вони знали її мінливі настрої, її містичну силу волі, її самотність, яку вона нікому не могла пояснити, її непогамовний гнів, який завдав мені стільки болю. І ще багато чого вони знали.

Вони проникали їй у мозок, у серце. Дослідили ті невловні сади, ті нічні дороги. Пізнали чорні зловісні криниці, лабіринти, раптові пастки – і п'янки, прозорі, недосяжні вечори. Може вони просто розпізнали в ній одну з-посеред себе? Ту, що в силу якого космічного випадку оселилася на острові Тінімавет, загублену зірку, яка раптом опинилася далеко від інших зірок. І тоді з Острова Достатку долинув крик. І вони скорчилися, стражденні, спостерігаючи за тією, котра чомусь упала з небес. А відтак повільними й обережними жестами, аби не злякати, повели її назад, на своє місце, і вона пішла з ними.

* * *

– Коли була жива... навіть коли була жива, – прошепотіла вона мені, – я не хотіла жити так, як зараз.

Ми вийшли через іржаві ворота в сад; велика рівнина блищала перед нами, здіймався вітер. О, цей вітер, цей кестеньїський вітер! Я називав його «чотирма сотнями колісниць з колесами-ножами», а для Джіссавет ті вітри були «воїнами короля Ята». Вони гнали поземок понад потрісканою рівнинною землею і розгойдували молитовні дзвони на наметах з козячої вовни.

– Ось там. – Вона вказала рукою. – Вони щойно виміняли трохи сочевиці, і на місці тільки старша з сестер, та, що з найдобрішим серцем.

Я наблизився до полога намета і погукав хрипким голосом проти вітру; визирнула пара здивованих очей під зрослими бровами, схожими на острівний мисливський лук.

Жінка загукала щось кестеньїською, посипалися громохкі звуки. Я показав жестом, як метляється на мені кожух.

– Змилуйся, – заговорив я олондрійською. – Змилуйся, моя пані, я голодний.

– *Калідох!* – видихнула вона і затигла мене досередини; в центрі шатра на підлозі блимало низеньке багаття, поширюючи солодкавий різкий сморід кизяків. – Сідай, – заговорила каліченою олондрійською і штовхнула мене на плетене кріселко. Всі її жести були спритні, а довгі, з грубими кісточками руки перебували в ненастанному русі. Вона закинула собі на плече полу накидки, аби до вишитого бісером подолка не сягав вогонь, присіла і заходилася помішувати кипляче вариво в казанку, прилаштованому поміж вуглинами. Відтак збуджено заговорила кестеньїською. Я почув у тій тираді слово *калідох*.

– Тут є ще інша, – озвалася Джіссавет. – Поруч з тобою. Її бабуся.

Я придивився уважніше до купи шкір, що лежали на долівці. Звідти на мене дивилися прозорі очі на худому обличчі, оточеному тонким сивим волоссям.

– Доброго вечора, – привітався я.

– Ні, – застерегла мене внучка. – Ні олондрійська.

Бабуся й далі лежала без руху, дивлячись на мене.

– Подивись на її очі, – прошепотіла Джіссавет.

– Я розумію.

– Вона не помирає. Вона тільки виглядає як вмируща. А насправді ні. Вона ще довго проживе.

Внучка простягла мені шкіряну миску з сочевицею та в'яленим м'ясом. Я з'їв половину і вказав їй на свою порожню торбину:

– Мені треба щось для товариша.

Коли я зробив рух, збираючись покласти решту їжі в торбу, вона обурено сплеснула руками, вихопила торбу мені з рук і вщерть насипала туди сушеної сочевиці.

– Ні, – заперечив я. – Це забагато.

Вона відкинула будь-які заперечення рішучим жестом руки, відвернула обличчя.

– Для *калідох*. Для *калідох*. Не забагато.

Бабуся стежила за мною з ліжка враженими, пильними очима. Золотий кульчик, розкішний, як весна, тулився їй до щоки.

– Хвора? – запитав я внучку.

Вона похитала головою.

– Ні, не хвора, – сказала Джіссавет майже пошепки.

– Джіссавет.

У повітрі зависла загроза, наелектризованість. Скруха.

– Джіссавет.

Вона палала обіч мене, ув очах ряхтіло по блискучій сльозині.

Я впав колінами на долівку, її біль прошив мене, як вогонь суху траву.

– Джіссавет.

– Скажи їй, що він помер, – душилася вона словами. – Її хлопець. Він не повернеться.

Я звів на неї очі; полум'я пригасло. Внучка прикипіли до мене поглядом, відкривши рота, в руках все ще тримала мою торбину.

– Мені шкода, – видихнув я. – Хлопець не повернеться. Він мертвий.

Торбина випала їй з рук.

– Міма! – зойкнула вона. Відтак виповіла щось кестенійською і заголосила. Прикрила собі голову накидкою.

А стара не заплакала, не закричала. Продовжувала лежати так нерухомо, що здавалася закостенілою, немов у мене на очах перетворювалася на камінь. Світло багаття відбивалося од її щоки, і через страшну твердість, що скувала її тіло, той відблиск набув відтінку перламутру.

– Бабусю.

Переляканий, я підповз до неї і взяв за худу долоню. Її незмигні очі були як уламки бурштину. За якусь хвилю я, не керуючись жодною думкою, прошепотів їй мовою кідеті:

– Спокійно, доню. Ось він і пішов. Легка і холодна, мов змійка.

Ангел, десь поза межами мого зору, знерухоміла. Онука, не припиняючи плакати, також заклякла; хоч вона й далі лементувала, в її криках більше не було суворості.

В наметі, здавалося, дещо посвітлішало. Я чув легке потріскування вогню, та ще вітер пробігав брижами вздовж стін намету. Як тільки мої напружені м'язи зм'якли, стара з лютою силою стиснула мені пальці та зайшлася ревним плачем. Онука, ковтаючи сльози, зайняла моє місце обіч неї й заходилася витирати їй очі накидкою. Вони обоє тихо плакали, і довгий час тривав той плач.

Врешті я підвівся, намагаючись не заважати їм, і взяв свою торбу.

– Зачекай – гукнула онука, поманивши мене рукою.

Стара зупинила на мені погляд своїх великих світлих очей. Вона дотяглася до землі й ретельно нашкрябала нігтем ряд ліній. Це був силует вовка, що поставав просто на моїх очах: морда й кінцівки сповнені життя, живіт вкритий чітко окресленою шерстю. Ще кількома спритними рухами вона зобразила йому зуби й відкинулася, склепивши очі.

Онука вказала рукою на малюнок.

– В дар, – проголосила вона. – Для *калідох*.

* * *

Я дав їй змійку, яку вона не могла зрозуміти, а вона дала мені вовка, якого я не міг забрати з собою. Це справедливо, – подумав я, завдав собі торбину на плечі й рушив рівниною. Вітер втишився; засніжена земля була світлішою за небо, а її тьмянний полиск нагадував монету.

– Джіссавет, – покликав я, і вона з'явилася відразу, зі сліпучою гірляндою усмішки. Ми поволі рушили додому, а вгорі над нами темнішало небо.

Коли відчиняв ворота, здалося, що їх рипіння подвоїлося луною.

– Що це? – запитала Джіссавет. А я задивився вгору, відчуваючи, що в повітрі настала якась зміна.

– Гримить.

* * *

У пустелі п'ятихвилинний дощ схожий на карнавал.

Зливи ринуть короткими ґвалтовними спалахами, і на плоскогір'ї виникають ефемерні луки; сніг топиться, залишаючи по собі великі голі латки лискучої землі, що поростають ніжними квітами кольору збагаченого золота, які замерзають і помирають уночі. Пагони *йом ейфер* зазеленіли й рясно вкрилися квітами шафранового кольору з прісним запахом, пелехатими, немов гарбузові; химерна рослина під назвою *ладдісі* розпукла квітом, схожим на гострі білі зірки, та зеленими, непристойно роздутими мішечками, що в них визрівало огидне до дрожу блакитне молочко. Дощі поливали мармурову терасу Саренга-Халадлі; я слизгався по ній босоніж, регочучи й наздоганяючи ангела, а трояндові кущі шарпали мене за сорочку. Вода виповнила собою чашу фонтану, немов покинуте кимось дзеркальце, і всі дерева вкрилися бруньками, схожими на крихітні мосяжні булави.

За місяць або й швидше все це буде здмухнуто розжареним піском, що прийде на заміну цьому краєвиду, а дерева за скількись посушливих днів всохнуть і набудуть вигляду тернових кущів; та поки що вся ця краса була нашою, і ми насолоджувалися нею, захоплені неочікуваними пахощами й скороминущим килимом лук. *А ще – пагорбами Тевроану, що їх вона носить як намисто.*

– З'явись-но, – попрохав я, і вона повернулася до мене, немов засвітилася лампа у дзвінкоголосих полях. Вітер проникав крізь неї, свіжий і приголомшливий, насичений пахощами плато, живильним ароматом, що нагадував товчений перець. І коли я казав їй, як я її кохаю, яка вона шовковиста й поривчаста, і як вона схожа у своїй величі на чорну квітку, – її сміх танцював поміж іскор світла. Її руки обіймали мене, сповнені самою сутністю весни. І такою вона була живою, такою живою, що я й забув, що оте життя, яким вона жила, звалося смертю.

* * *

– Ти мусиш повернутися додому, – сказала вона якось.

– Не зараз. Ще ні.

– Вже скоро, – прошепотіла. Ті її слова пронизали мене холодом, я відчув їх відлуння у своєму третьому хребці.

Дощ застукав у шибки, заблищав, діткнутий світлом. Було чути, як унизу Мирос, горлаючи якусь пісню, рубає меблі на дрова.

– Мусиш повернутися додому, – повторила вона. – Власне, і я теж. Коли прийде час, ти мене відпустиш. Свій *анаднедет* я вже розповіла. Я втомилася від цієї країни духів. Я стара.

Вона зависла обіч лампи. В її словах була дещиця правди: вона постаріла. Очі відбивали тугу столітнього життя.

– Прошу тебе, Джевіку. Це моє останнє прохання.

Внизу, в саду, зродився якийсь рух. Я заляк.

– Невже це воно? – прошепотів, вдивляючись. – Тіло... Воно тут.

Її сльози забриніли, як весна над великим плато.

Я припав до шибки. Орем, Верховний Жрець Авалеї, наближався стежкою.

Книга шоста

На південь

Глава дев'ятнадцята

Вогнище

Але збережіть свою недовіру до сторінки, бо книга – це фортеця, місце плачу, ключ до пустелі, річка без мосту, сад списів.

* * *

Ніщо не могло підготувати мене до тиші, яка мала настати. Якби мені розповіли про це, я б не повірив. Такої тиші, такого горя ніхто не може передбачити; вони приходять, як перші червоні зблиски *квітни*, яких неможливо собі уявити, аж поки вони не з'являться несподівано.

* * *

Ранок був ясним і тихим. Край неба висіли кілька білих хмар, над пагорбами залягла тонка запона туману. У тріснутих чашах фонтанів лежав сніг, але дерева відкидали вже щільніші тіні, що щетинилися нерішучим листячком. Я розчистив од снігу ділянку фруктового саду, поскладав на купу поламані стільці й поставив нагорі рожеву скриньку – осуарій, що його Орем привіз із собою: це був вишуканий виріб із дерева, прикрашений різьбленими розетами, і саме в ньому спочивали кістки моєї коханої, укладені, немов музичний інструмент. Всередині осуарію щось зміщувалося й калатало, і той звук немов стукав мені у самісіньке серце; долоні спітніли, й коли я врешті прилаштував труну, мусів витерти їх об камзол. Дім спостерігав за мною, мовчазний. Мирос з Оремом були там, але навіть з вікон не визирали; вони залишили мене, аби я звершив цей ритуал на самоті.

Я – останній, кого ти побачиш, промовив я у своєму серці. Я – останній, я взяв тебе на руки й приніс додому.

– Це – Джіссавет Кіемська, – проказав напруженим, якимось чужим голосом. – Ось ми відпускаємо її на Острів Достатку.

Я присів навпочіпки біля стоса погребового вогнища і торкнувся його вогнем каганця, спершу ліворуч, потім праворуч, на північ і на південь. Стос загорівся не від-

разу. Чорне пір'я диму закручувалося довкола рожевості делікатного осуарію, і я стиснув зуби з нетерплячки, очікуючи справжнього вогню. Очікуючи нищівної трансцендентності, подібної до смерті, що її відчувають закохані. Вона також чекала на неї, палала абсолютним бажанням, і те її бажання спричинилося до спустошення саду, перетворило іскристі дерева на попіл, закоптило мармур фонтанів. Книжки, що в них було списано її *анаднедет*, лежали поруч на землі. Якщо книжка – то її *джат*, тож нехай іде разом з нею. Нехай горить, як ми палили *дженат* на островах.

– Гори, палай, – шепотів я. – Гори, спали цей сад, нехай мерехтить язиками полум'я...

Дим ставав усе густішим: він клубочився на вітрі, виїдав мені очі, пахнув пилом, мороком бібліотек, паленою тканиною. Відтак стало видно невеликий вогник, що в сонячному світлі набрав блідо-помаранчевої барви. Я метнув свій каганець у погребове вогнище, олія з нього зашкварчала й шугнула вгору ярою стрічкою.

Почувся оглушливий тріск – розкололася деревина. Поповз сморід паленого лаку, сірувато-сині та зелені іскри побігли вздовж осуарію. Позолочені троянди почорніли. Ще оглушливіший тріск змусив мене відскочити. Фарба плавилася, спалахувала й перетворювалася на сажу. А тоді вирвалося полум'я, жадібне, тріскотливе, всепоглинальне. Ринули сльози. Вогонь добувався до надр осуарію. До того, що там залишилося, Джіссавет, любове моя. До твоїх понівечених тонких кісток. До тендітних пальців, до щиколоток, схожих на мушлі каурі. І до клубка волосся; можливо, це саме з нього виникла та куля полум'я, яка раптом вибухнула, мов зірка, супроводжувана грубим, трагічним, огидним смородом. Були й інші запахи, які нищили свіжість дня: щось на зразок смоли, спецій, якоїсь гнилуватої нудотної солодкавості. Я прикрив очі долонею й заривав, сидячи на землі, притиснувши однією рукою цю сумну колекцію томів, помережаних чорнилом, немов кров'ю забризканих. Вона відходить, думав я у паніці. І вона справді відходила. Здіймаючись у небо, вона виборсалася з мого серця, шматуючи його. Її стопа, що сплелася з моїми венами, розривала їх, вивільняючись. Вона спиналася по темній тремкій драбині, сплетеній з диму. Я загорлав: – Джіссавет! А тоді схопив книги й притис до грудей: я просто не міг спалити їх зараз. Вдивлявся у небо. Туди, де дим розсіювався. Де небо було найчистішим, незворушно-синім. Туди, куди вона пішла зовсім сама, бо жодна *джат* не тримала її за руку. Пішла, легша за сніг чи попіл. Врешті перейшла через оті вічні двері, залишивши мене невітшним у тиші.

Тиша. Кінець усієї поезії, всім почуттям. Ще раніше ти, наляканий, почав цей кінець передчувати: так багато сторінок було перегорнуто, книжка щораз більше важчала ув одній руці та настільки ж легшала в другій – у міру наближення до кінця. Тим не менш, ти себе втішав. Мовляв, ти ж іще не дійшов до кінця історії, до того жахливого чистого аркуша в кінці, порожнього, як замкнута віконниця: ще було кілька сторінок під твоїм великим пальцем, які ще належало поглинути і якими належало насолодитися. О, а чи не можна читати повільніше? – Ні. Кінець наблизився, невблаганний, у сталому відміряному темпі. Остання сторінка, останнє з осяйних слів! Ось він – кінець книжки. Тверда обкладинка; перевернеш її – там лише шкіра, з витисненими на ній трояндами й щитами, що встигли затертися.

І тоді настає тиша, схожа на відсутність звуків наприкінці світу. Ти підводиш погляд. Бачиш себе у кімнаті в старому домі. Або, можливо, сидиш на лавочці в саду чи навіть на площі; можливо, ти читаєш на вулиці й раптом бачиш, як проїздять повози. Життя повертається, рухомі тіні від листя. Хтось наближається, аби запитати, що б ти хотів з'їсти на обід, або два малих хлопчиська пробігають повз тебе, шалено репетуючи; або ж це просто вітер надимає фіранку, так що вона має по кімнаті своїм білим полотнищем і пробігає по паперах на столі. Таким є звучання світу. Але для тебе, читача, все це лише тиша, незаселена і спустошлива. Це туга, яке настає, коли нас полишають ангели: тиша, з усіх боків, незворотна.

Глава двадцята

Звучання світу

Коли погребове вогнище перетворилося на тліюче шатро, я пішов геть.

Перейшов крізь принцеву браму й заглибився далеко у простори рівнини. Вже не було ангела, який не дав би мені збитися з дороги. Але за спиною в мене був сигнал – стовп чорноти, що здіймався до неба. А ще я знав, що в сутінках там буде проблиск світла. Йшов, застромивши руки в кишені, вслухаючись у власні кроки та дихання. Так звучить світ. Коли, нарешті, повернув назад, будинок принца здіймався переді мною на тлі щедрого розсипу зірок.

У трапезній горіли свічки. Поверхню столу ширше розчистили від пилу, що її вкривав. Коли я увійшов, Орем підвівся і зняв плащ. Відтак вклонився і знову випростався, піднісши високо голову з тріумфальним і строгим виразом. На зап'ястку в нього виднілася якась примарна пов'язка.

– *Евнеаньї*, – заговорив він.

Мирос, що сидів поруч нього, теж підвівся.

– Вочевидь, я більше не заслуговую на цей титул, – відповів я.

– Ти заслуговуватимеш на нього завжди, мій друже! – не погодився Орем. – Але ж прохось, сідай. Маємо вино, і мій слуга приготував їжу.

Я зиркнув на Мироса.

– Ні-ні, то не про мене! – вигукнув той, силувано усміхаючись і звівши руки. – Я змінив заняття. Йду до війська.

– До війська, – повторив я за ним. І на якусь мить розгубився; а тоді згадав його слова, сказані в маренні, згадав його мрії про таємну армію принца.

– Сідай, – знову запросив Орем, роблячи жест здоровою рукою. Аж тоді я помітив, що на столі лежать якісь папери. Бейнські газети. Я підійшов і торкнувся дешевого паперу, потьмянілого від друку; фарба прилипла до кінчиків пальців, немов пилки з крилець нічного метелика. Спочатку не міг осягнути сенсу написаного: літери видавалися надто жирними, надто контрастними, надто грубими після тижнів споглядання витончено написаних книжок у бібліотеці. Та зрештою вони склалися у щось значуще, як ото мозаїка, коли на неї дивитися здалеку; я сів поруч з Миросом і схилився над ними.

Ми читали про Нічний Ярмарок. Були повідомлення про пожежу, про напад гвардії на беззбройних *зув'ялхі*, про затоптані тіла. Було повідомлення про *евнеаньї*, спростоване в наступному номері газети, а потім, наступного тижня, поновлене. Я читав: «Десниця Жерця Каменю вже надто довго стискає праведне горло Долини». Я читав: «Свобода віровизнання». Я читав: «Ганьба». Були сторінки з гнівними листами, з такою силою люті, що папір здавався гарячим на дотик. Було зрозуміло, що вітри обернулися проти Жерця Каменю.

Я підвів погляд. Орем сидів, схожий у своїй непроникній личині на якусь коштовність, на екзотичний збудник з колекції Морських Королів. Він посміхнувся.

– Ось бачиш, *евнеаньї*, ти дав принцові та його союзникам те, чого вони найбільше хотіли.

– І що ж такого я їм дав? – запитав, раптом відчувши страх.

– Війну.

Мирос схилився над газетами, поглинутий читанням. Вогонь сичав та сипав іскрами.

– Війну, – повторив я.

– Так, *евнеаньї*. Війну за Богиню Авалею. Війну як помсту за тих, хто загинув на Нічному Ярмарку, за *фередхаїв*, за всі бідні й завойовані народи Олондрії.

Він гордо підніс голову. Мирос відірвався од читання і також дивився на нього.

– Жрець Каменю надто довго керував Олондрією, – виголосив Орем. – Наш народ не може далі цього терпіти. Він більше не може зносити тих перешкод, які накладають заборону на всі неписані форми духу. – В його голосі додалося криці. – Це буде велика війна, *евнеаньї*. Ти маєш залишитися тут задля неї. Аби побачити, як падуть бібліотеки.

Мені стислося серце.

– Чи обов'язково їм падати?

Він низав плечима, очі відсторонено зблиснули.

– Що вдасться врятувати, те буде врятоване. Ми не злочинці, а захисники тих, хто не має сили захиститися.

– Тих, хто не має сили захиститися, – повторив я. Кров застугоніла гарячою хвилиною; я підвівся. Я міг би вдарити його в обличчя просто тут, у цій погребовій трапезній. Я міг би схопити його за потилицю і раз за разом товкти цю красиву безкровну маску об дубову стільницю. Я міг би позривати зі стін портрети проклятих принцових предків, що крізь шар пилу усміхалися своїми пухкими червоними варґами. – Але ж це ти підбуриш. *Ти*. Ти знав, що Гвардія прибуде на Нічний Ярмарок. Ти влаштував пастку, а за приманку взяв тих, кому начебто зібрався служити. І мене.

– Саме так, – спокійно відповів він.

Мирос підвівся, торкнувся моєї руки і впівголоса закликав:

– Джевіку.

– Саме так, – повторив Орем, пронизуючи мене гострими, як ніж, очима. – Я це зробив. І мені не соромно. Ти, мабуть, не знаєш про школярів з Вейну, на яких напала гвардія майже п'ятнадцять років тому.

– Я знаю про них, – відказав я, тремтячи од гніву.

Він відкрив і закрив рота, на мить втративши рівновагу. Відтак продовжив:

– Добре. Якщо знаєш, то маєш знати, що за цих дітей так ніхто і не помстився. Ніхто не був покараний за їхню смерть. Отаке-то воно, правління того м'ясника, Жерця Каменю. І далі я такого не потерплю. – Його вузькі груди ходили ходором під парчевою тунікою; очі мав жахливо нерухомі, повні люті, як чаша з отрутою. – Далі я такого не потерплю. Тепер уся Олондрія знає правду. Нічний Ярмарок оприявнив її для всіх. Я плачу кривавими сльозами за тими, хто там загинув, але не більше, ніж я плачу за вейнськими школярами. Не більше, ніж я плачу за цією провінцією, де ми

зараз сидимо, за цією окупованою і плюндрованою впродовж століття землею, не більше, ніж я плачу за народом Авалей – *зув'ялхі* з Долини. І не забудь, що я ризикував власним життям, щоб розпочати війну, яка їх врятує. І твоїм, – додав він, перш ніж я встиг нагадати йому. – І твоїм теж.

Я сів і закрив обличчя долонями. Почув, як Миросове крісло зарипіло під його вагою, відтак зашелестіли газети. Я підвів голову і подивився на нього.

– І ти, Миросе, з усім цим згоден.

Його обличчя мало впертий вираз, хоча відповів він тремтячим голосом:

– Я вірянин Авалей.

Я знову підвівся. Обійшов довкола стола. Тіло ніяк не могло заспокоїтися. Полум'я свічок кидало на стіни багряні відблиски. Я повернув голову в бік жерця.

– Але бібліотеки, Ореме... вони ж вам теж потрібні! Книжка Лейї Теворової, *Настанова з благодаті*, – ви ж врятували її від Жерця Каменю! Якщо бібліотеки запалають...

– Так, – погодився він. – Багато з того, що ми любимо, буде втрачено. Але народ Авалей, як ти знаєш, здатен запам'ятовувати надовго. І вибір, який зараз стоїть перед Олондрією, є простим: холодний пергамент чи жива плоть? Я свій вибір зробив.

Я заперечливо похитав головою.

– То не вибір. Ніхто не повинен опинятися перед таким вибором.

– Згоден. Але нам цей вибір нав'язали, і сталося це у той момент, коли Телкан став на бік Жерця Каменю. У той момент, коли Олондрія вибрала книжку і відкинула голос. Тепер ми маємо зрівноважити шальки терезів.

– Ціна занадто висока.

Він посміхнувся.

– Послухай. Розповім тобі історію.

Я знову заперечливо похитав головою. Відчув, як тремтять губи.

– Досить з мене твоїх історій.

Він заусміхався ще м'якше, ще більш захопливо. Поплескав долонею сидіння стільця обіч себе.

– Ну ж бо, ще лиш одну. Це історія про ціну. Не можеш її знати, бо її дуже рідко розповідають. Казка про Наймара, чудового юнака...

Історія розквітала у ньому, наповнювала собою його тіло чимось на кшталт саява. Я бачив, що ніщо не владне зупинити його в бажанні розповісти її. Впродовж

усієї моєї подорожі його історії падали на мене, мов сніг. Він був переповнений ними, як бібліотека з нумерованими полицями. Він сам був усною книжкою.

– Наймар зростав у палаці глибоко в лісі, – розпочав він своїм гортанним голосом, – і був єдиною дитиною – плодом єдиної любові свого батька. Мати померла, народжуючи його; палац був присвячений їй і називався Палацом Дрібних Крапель. Тими краплями були сльози, що їх вона пролила на новонароджене чоло єдиної своєї дитини, коли взяла її потримати за мить перед смертю. Хлопчик зростав серед печальних картин і зображень матері: навіть статуї в саду всі були схожі на неї. Скульптори зобразили її в різних іпостасях: як вона сидить, тче, ходить, веде улюбленого жеребця, пестить каптури улюблених яструбів. Хлопчака був напрочуд схожий на матір: ті ж великі очі, розтулені уста, чорне волосся і анемони на щоках! З цієї причини почав він часто роздумувати про неї та про смерть – адже наближався до того віку, в якому скінчила своє життя пані в саду.

Я повільно обійшов довкола столу й повернувся на свій стілець між Оремом і Миросом. Жрець повернув голову і говорив, не зводячи з мене очей. – Отоді-то світ і втратив для нього смак, – продовжив, зітхнувши. – Не знаходив він у ньому задоволення: ні в полюванні, ні у вині, ні в музиці, ні в наложницях... Батько вже втратив надію на те, що щось його захопить, і Наймар блукав лісом, дикий і зарослий, з лютим виразом на обличчі. Одного дня він пішов купатися в струмку, і коли він там купався, перед ним постала якась Пані, зодягнена в шати кольору шафрану, прекрасна, як троянда. «О юначе, – озвалася вона, – вийди-но з води, щоб достеменно роздивитися тебе могла я, бо майже закохалася у тебе вже». – «Не вийду, – хлопець відповів. – Що даш мені за те?» – «А що б хотів ти?» – запитала. І відповів він їй: «Смерті уникнути хочу, хочу безсмертним стати!».

– Пані ж у відповідь: «Це легко зробити». І він вийшов, і вода стікала з нього струмками. І Пані залюбувалася ним понад усяку міру, і рум'янець розлився її щоками; але Наймар сказав: «А тепер дай мені те, що обіцяла». – «Охоче», – відповіла Пані. Відтак вирвала із землі жменю лілій, що росли біля струмка, відірвала цибульки, помила їх у воді й звеліла юнакові з'їсти. Юнак, взявши ті цибульки в обидві руки, так і вчинив.

– «І що, тепер я стану безсмертним?» – запитав. «Звісно, станеш», – відповіла Пані. І щойно вона це промовила, як юнак скрикнув і впав; і Пані – а була то сама Авалея – поглянула на прекрасний труп, що лежав на березі, та посміхнулася. «Ось ти й безсмертний», – проголосила.

Отаким був кінець жорстокої казки; я витріщився на жерця, нажаханий. А його червоні губи розсунулися в найбільш дитинній з його посмішок. Я випростався і з грюкотом розвернув свій стілець від жерця до Мироса, так, щоб обидва бачили моє обличчя, коли говоритиму.

– Скажу вам правду, – заговорив я, – і якщо ви вважаєте мене мудрішим за себе чоловіком і дослухаєтеся до мене – так тому й бути, а якщо ви цього не зробите – то й нехай. Ваш принц буде тираном. Без вагань палитиме чи то бібліотеки, чи то палаци, чи то *радху*. Підпалить всю Олондрію.

Орем злегка нахилив голову в жесті згоди.

– Можливо, ти маєш рацію. Але він врятує майбутнє, сам наш спосіб життя. Він врятує світ для тих, хто не вміє читати.

Я знав, що це правда. Певний світ був би таким чином врятований, але у ньому більше не було б тієї Олондрії, яку я знав.

Досить уже битв, подумав я, досить жбурляння аргументами. І простяг руку жерцеві; той вклав у мою руку свою – подобизну вибіленого водою й викинутого на берег сучкуватого шматка деревини, оброслого перснями. Така ж крихка, така ж холодна, лиш пов'язка на зап'ястку.

Його темні очі запитально вдивлялися в мене.

– Прощення? – запитав урешті.

– Ні, – відповів я. – Прощання.

* * *

Ніч пустельних зірок і тиші, щемкої, як дихання. Я сидів на ліжку й дивився у відчинене вікно. Жоден ангел не розтинав повітря. Небо над запалими в сон горами було нерухоме, досконале й гладке, як скло. Я не заплющував очей, бо досить було це зробити, як мені ввижались Мирос, що заходиться криком у шалі битви, перемащені кров'ю кобили, Олондрія на погребовому вогнищі. Я бачив війну, що наближається, а ще бачив самого себе десь далеко, у патію з жовтого каменю, і не було нікого, хто приносив би мені послання від померлих.

Небеса оберталися. Темно-синій відблиск ліг на підвіконня. Предмети у кімнаті поволі проступали у темряві, наче виринали з моря. Он там коминок, а там – двері. А ось стіл з кованого заліза і стос книжок, що в них міститься *анаднедет*. А ще – моя торбина, врятована жерцем, і в ній всі мої книжки: *Олондрійська Лірика*, *Роман Доли-*

ни. Книжечка для записів, що в ній я описав свої страждання у Бейні. І згортки з листами Тіалон, важкі, як дві каменюки.

Він усе це мені dopravив. Коли його тевроанські союзники убили вояків у Клахне-Вії, йому стало самовладання на те, щоб зібрати мої речі, оцю дорогоцінну торбину враз із тілом ангела, після чого він найняв слугу і дозволив місцевому лікареві перев'язати свій зламаний зап'ясток. Коли він вийшов з крихітної глинобитної лікарні, на нього вже чекала ватага вояків. Орем посміхнувся їм; його зневага була сірою й крижаною, як небо. Вони відвезли його до найближчого міста Ур-Амакір, де його мали судити за зраду і вбивство вояків. На що він сказав: буду дуже радий прислужитися. Тим часом новини про події на Нічному Ярмарку вже сягнули міста; цілі натовпи з молитовним співом на вустах збиралися під мурами в'язниці, де його утримувано. Герцог Ур-Амакірський, розуміючи, що виголошена ним на суді промова може викликати заворушення, пристав на його версію подій – мовляв, мала місце дозволена законом самооборона – і звільнив його з-під варти.

І він рушив до Саренга-Халадлі з тілом, як і обіцяв. Зрештою, він справді був людиною честі.

Я підвівся. Кості мені нили від смутку, старшого за мене самого. Підійшов до столу і поклав руку на книжку, щоб відчутися щось тверде. Це були *Казки Ліхтарні*, в яких слова Джіссавет туркотіли, мов голуби. Я згадав, як вона розповідала мені: *Я знаю, що таке валлон*. Валлон – це джат. Тепер вона допомогла розпочати війну в далекій країні, щоб звільнити тих, хто не вмів читати – олондрійських *готан*. Забувшись на якусь хвилину, я задумався над тим, що б вона на це сказала. Але я знав, що це не її війна. Та й не моя.

Я зібрав книжки, взувся в чоботи і закинув на плече ремінь торбини. Було вже достатньо ясно, щоб бачити сходишки. Внизу, в трапезній, де тіні трояндових кущів мережали вікна, евменійський слуга Орема варив каву. Невдовзі з'явився Мирос, підтримуючи під лікоть жерця, що сховав обличчя під капюшоном, та демонструючи в його бік новонабуту чулість і благоговіння. Ми сіли усі разом; довкола дедалі більше розвиднювалося. Слуга подав мені склянку кави, що її поверхню затуманювали віяла білої пари. Мала смак землистий, пекучий, грубий: справжній смак Тіому.

Важко, важко, важко!
Важко носити ці ковдри
і ці сири, нитки, шкури й іншу пишноту
в Країну Червоної Вівці.
Маскіша, що пряде твою вовну,
впрядає сонце в ковдру для мене.

Усю ніч я лежу тепер сам,
в тіні невидимих аралій.
Я йду туди, де вода солодка,
а персики сердолікові.
Хтось скаже мені, чому моя дорога
незмінно посипана попелом?
І чому в дверях неба
стоять дівчата, чиї долоні є молочними ріками,
що вибухають, і струменіють, і тануть немов сніжинки
над Країною Червоної Вівці?

Мирос співав, поки ми подорожували путівцями жерцевою каретою; краєвид поволі мінявся, оживав од блиску квітучих садів. Невдовзі дорога стала ширшою й рівнішою, узбіччя було викладено битою цеглою, а на полях видніло більше овець і менше корів. Далеко на південь мріли блакитні узлісся. Повітря повнилося птахами, гуси й лебеді купчилися довкола водойм. Пишна зелень козолисту оповивала балюс-тради сільських садиб, а поселення *білдірі* курилися хмарами алебастрової пилу.

Сонце повернуло Миросові здоровий колір обличчя; завдяки їжі, яку ми їли по селах, він ще й погладшав. Коли ми доїхали до південного Тевроана, Мирос майже досяг свого колишнього молодечого виду. Коли ми проїздили під древнім акведуком на в'їзді у місто Ташуеф, він виспівував такий *ванадель*, що аж змусив жерцевого слугу хихотіти в рукав. І коли ми того вечора пішли в таверну під назвою Лебідь, він справляв враження людини, що цілком відновила свої сили – ставний, бадьорий. Повечеряли традиційною їжею Долини: *кебма* зі сметаною й гірськими оливками, а відтак страва з перепелів з абрикосами. Після пляшки водавого вина взялися до гарячої *тейви* з пляшки, що в ній густо плавали цілі плоди інжиру, та слухали евменійських музик, які грали на своїх видовжених гітарах і скрипках серед вуличних ламп і тіней від дерев. Все це було схоже на вечір у Долині. Лишень сухість повітря, своєрідне відлуння звуків, а ще відчуженість та урочиста поважність гостей за іншими столами давали зрозуміти, що ми все ще перебуваємо серед гір. Ми зняли скатертину й розмітили стільницю крейдою; по цих приготуваннях Мирос навчив мене елементарним правилам *лондо* і швидко виграв шість *дроїв* з гаманця, що його дав мені жрець, після чого гукнув подавальнику:

– Іще пляшку! І принеси нам трохи курячих потрухів.

Обернувшись до мене, посміхнувся й мовив:

– Я знаю, що завдячую тобі своїм життям. Але ти винен мені шість *дроїв*.

– Отримаєш свої дрої, – відповів я, – за умови, що дбатимеш про своє життя.

Його обличчя набрало задумливого виразу; у світлі ламп помітно було новонабуту твердість – ознаку дорослішання.

– Я дбатиму. І про тіло, і про дух, – пообіцяв він.

Пізніше ми йшли мощеними пресованою цеглою вулицями міста, минали двері, над якими висіли мосяжні таблички з іменами власників, та співали *ванадель* під супровід гавкоту припнутих на ланцюги мастифів і бамкання дзвону в храмі Іви. Ми не бачили жодних помийних ям або позначених слідами розпаду завулків. Все було доглянуто, чітко, змістовно. Тіні були різко окреслені й чорні. Ми порівнювали це місто з таборами кочовиків, де сміття валялося будь-де, чекаючи, аж поки його засипле пісок.

Проходячи старим пасажем, він сказав:

– Це місто – справжня пустка. Поглянь, на всенській площі немає жодної живої душі. Жодного запізнілого гульця, ба навіть жодного вояка. Поглянь на ці лавочки: вони всі порожні. Або отой дім: усі віконниці на засувах. У це місце можна привести жінку – і мати повну свободу дій, не боятися, що хтось дізнається. Вона могла б носити на вулиці кестеньїську накидку. І ніхто б, гадаю, нічого не запитав, та навіть не помітив би нічого...

– А чи могла б вона приїхати сюди з тобою?

– Та ніколи, – зайшовся сміхом.

Більше він про неї не згадував. Врешті ми опинилися перед готелем; світло ламп падало на побілені сходи, на сонну герань. Він рвучко обійняв мене за плечі й розцілував ув обидві щоки, назвавши своїм *бремаро бейларе*, тобто «бідним другом». Я вже почувався пригніченим від думки про те, що далі доведеться подорожувати без нього. На стук у двері з'явився буркотливий слуга. Коли ми розходилися по своїх кімнатах, наставав світанок, і Миросова постать, здавалося, мерехтіла у попелястого кольору повітрі.

* * *

А вранці я покинув місто Ташуеф, покинув Кестенью. Зробив це на облявку річкового корабля під назвою «Вона лежить, плачучи»; спершись на поруччя, мружився на причал, на купців і вояків, які ляялися поміж собою, на ящики з рибою, що гойдалися над їх головами на линвах. А ось і знайома карета: Мирос сидить на передку поруч з візником і обидва махають мені. Мирос обгорнув собі голову шалем на кестеньїський манер. Його прощальні слова я скоріш бачив, ніж чув, – спостерігав, як він широко відкриває рота у крику. Від жерця я дочекався лише єдиного прощального жесту виставленою кризь вікно костистою долонею.

– Прощайте! – гукнув і я, хоча знав, що вони мене не почують. Річка бурунилася під кілем, широка, повновода, молочно-голуба на обрії. По обох її боках здіймалися пагорби, густо порослі травами й квітучим терням, а над зеленню, блискучі, мов піна, сяяли вкриті снігом вершини.

Ми пропливли крізь Країну Каучуку, Країну Верб, Країну Мишей. Далеко на примарному сході лисніли Солодкі та Гіркі Озера. Села на нашому шляху звалися Вім, Лілаву, Елвіанаб – евменійська силабіка, округла й плинна, мов мед. Південніше від Вуну зустрічалися верблюді, що їх переганяли з пустелі Ваоб; у Велавіоні я вперше побачив слонів. Але ніякого захоплення це в мене не викликало; я відчував радше втому, бо країна ця була незмінно сірою, із землею кольору багна й під гнітом солоного вітру. Часто я бачив людей, що спали у своїх човнах, і губи їхні були геть білі від солі. На прибережних пасовищах апатичні вівці скубали вигорілу траву. Далеко на сході узлісся Дімавейну тріпотіли на кшталт прапорів з темно-синього шовку; ці ліси випромінювали не меншу спокусу свіжістю, ніж гори.

Помаранчеві дерева, фінікові пальми, гіркі гарбузи – колоцинти, що їх Фодра називає «квітами сну». В Ур-Броумі я сів на корабель до Тінімавету. Моя торбина, мій гаманець, що побрязкував монетами, і моє зболене серце. І це серце робить спробу знову жити, воно пульсує у мені, як пурпуровий синець. В Ур-Броумі смерділо димом і гноївкою; навіть прямі сонячні промені якимось загадковим чином не могли пробитися зі своїм світлом крізь тьмаву імлу, що залягала на сповнених нудьги площах. Коли ми відчалили од берега, з натовпу на набережній до нас все ще долинав слабкий гамір, і якась жінка поруч зі мною все плакала, прикрившись парасолькою.

Незбагненна північна країно – чудова Олондріє! Коли ми вже сягли відкритого моря, ти раптом явила нам усю красу того узбережжя, послугувавши прозорим жестом світла, який, здавалося, містив у собі водночас скромну й чуттєву посмішку. Хвиля блакиті залила море, яке досі було важким і сірим, – блакиті, сповненої сліпучої, невимовної ніжності. А місто вдячно прийняло на себе делікатні кольори ложа з троянд на порозі смерті, всі оті вишукані відтінки рожевого й білого. На його мурах запалала барва слонової кістки, властива витертим часом мушлям, і старе золото гобеленів, і безліч інших, невловимих кольорів, а ще крейдяна сірість – тонкий вичахлий колір, цінніший для мене за усі інші, бо він немов містив у собі засадничу олондрійську печаль. Жінка обіч мене ридала з неослабним одчаєм, відкидаючи голову назад, опустивши у знемозі парасольку; з-під повік їй спливали два лискучих ручаї. А тим часом понад хвилями Солоне Узбережжя ставало все білішим, крихкішим, світлішим – і врешті стало лише світінням у морі.

Глава двадцять перша

Абетка Джіссавет

– Ох! – засмутилася моя мати. – Що це? Та ти геть худий. І лице в тебе якесь зовсім інше.

Ми сиділи в патіо, оточені м'яким вечірнім повітрям. Небо набуло темно-лазурової барви, на ньому виринули перші зорі, поодинокі й бліді, немов були не справжніми зорями, а лише їх відбитками. Так закінчувався цей день, що його я провів на спині кістлявого й понурого віслюка, придбаного мною в Дініволімі; на тому-то віслюкові я проїхав через ліси і каучукові плантації, після чого опинився в мерехтливій країні чаю, а відтак добрався до скель Тіому. На господі ніхто не сподівався мого приїзду; першим мене побачив Джом у передньому дворі, проревів щось незрозуміле, кинувся до мене й притиснув до свого серця; моя мати вибігла назустріч мені з переляком у погляді, з розпатланим волоссям та лискучими від жиру долонями, замащеними на кухні. Вислано слугу, аби побіг по Лунре, що був поза домом; інші кинулися спішно готували для мене урочисту зустріч, наповнюючи патіо квітами. І ось тепер ми сиділи у плетених кріслах, огорнуті невимушеною святковою атмосферою, яку я означив для себе як відсутність мого батька.

– Бачу, я знову погладшаю, і то дуже скоро, – усміхнувся я, демонструючи порожню тарілку. Слуга забрав її й натомість подав миску з водою та рушник, щоб умити руки.

– Ой, знову погладшає! – вигукнула мати. – Та ти ніколи не був грубший за мишку. Весь свій жир ти носив на вусах...

– Таки-так, маємо тебе підгодувати, – озвалася дружина мого батька, витираючи вузькі долоні в поданий слугою рушник, відтак заходилася розгладжувати свою довгу спідницю. Довкола неї густішала темрява, а вона сиділа дуже прямо, не спираючись на спинку крісла. Останні призахідні промені підсвічували її високо запнуті лискучі коси. Обличчя являло собою худу тінь. – Бо як ми інакше знайдемо тобі наречену? – Її сміх задеренчав, немов стара ложка, що впала у мидницю. – Хоча, слід визнати, це не завадило твоєму чужоземному вихователю. Він і надалі худий, мов цвіркун, проте у Дні Моря ми відсвяткували його весілля!

Я обернувся до Лунре, глибоко вражений. Він видушив збентежену, сором'язливу усмішку; я міг лиш уявити, наскільки він вдячний довколишній темряві.

– Це правда, – тихо промовив він мовою кідеті, перевівши погляд на дерева.

Я витріщився на нього.

– Але де ж вона?

Він потер щелепу.

Моя мати лагідно відповіла:

– Лунре живе тепер у власному будинку, на Писаній Горі.

– То ви виїхали геть, – протяг я розгублено, перейшовши на олондрійську. Він відповів мені теж олондрійською; ворушив долонями у темряві, немов листям на вітрі.

– Я не міг тут залишитися назавжди, бо кого ж я тут вчитиму. Хотів сказати тобі про це пізніше, але... – Він знизав плечима і красномовно замовк. Слуги принесли з кухні дві жаровні, і в їх червонуватому світлі оприявнилась вдавано скромна гримаска на обличчі дружини мого батька.

– Мої вітання, – звернувся я до Лунре знову на кідеті.

Він подивився на мене; обличчя мав серйозне, сповнене вдячності, і темрява їй не завадила.

– Дякую, – відповів він. А тоді потягся до моєї руки, взяв її у свої долоні, поплекав, немов хотів переконатися, що я справжній, що я тут, поруч із ним. – Джевіку, – промовив упівголоса. Його голос забринів у сутінках, той самий голос. Я вже й забув, яким тонким він був, яким ламким у верхньому регістрі. Якби мені ще вчора треба було описати його голос, я б не сказав, що то був голос зношений, наче його тканина розтяглася і готова роздертися. Я б описав інший голос, гладший, шляхетніший, спокійніший; але коли він заговорив, це був саме той упізнаний мною голос: битий штормами, розшарпаний вітрами, схожий на голос старого морця, і це він за одну сліпучу мить наблизив учителя до мене. Я упізнав його саме через його голос, незважаючи на те, що волосся його було тепер довше і вибілене сіллю, ще й зав'язане на потилиці згідно з острівною модою, і попри те, що на ньому була камізелька тіомського крою, підперезані шнурком штани і шкіряні сандалі – вбрання рибалки зі скель. Його голос був той самий, колишній, як і його довготелесе тіло, його спосіб сидіти, спершись ліктями на коліна, його сумні очі некроманта. Він бавився знічев'я листочком: підпалював, підносячи до жарин так близько, що червінь пронизувала його пальці й підсвічувала укриту кров.

Ми розмовляли. Ми розмовляли про абищицю – про рибу й фруктові дерева, тіомські плітки, про смерть якогось старого чоловіка, про численні заручини. Дружина мого батька, вірна своїй прикрій натурі, лишень коментувала, ховаючи за невинною формою тих коментарів присутню їх жорстокість. Вона була мов той кинджал у тонких

пихвах, за своїм звичаєм; лише трохи її стримувала думка про те, що я як екаві можу відіслати її геть. І тільки цей гнітючий страх, що було знати з напруженої та настороженої пози, робив її жалюгідною, а отже стерпною. Її сміх звучав так неприродно, що Джом, розтривожений, запхинькав, і мати з побоюванням зиркнула на свою «співдружину». Моя мати, нездатна на будь-який злий намір чи вчинок, навіть задля самооборони, вдалася до самоприниження, аби лиш заспокоїти першу дружину.

– Поглянь-но, як твій син убраний, – сказала мати жартома, але дружина мого батька, не добачаючи, що робиться це з доброти душевної, згорда шморгнула носом.

– Смішне вбрання, – постановила. – Навіть його вихователь так не одягається. – Місяць освітив облудну усмішку, що перекривила її залізне обличчя.

У цьому полягав геній моєї матері – в цій пристрасній чутливості, яка робила її здатною пізнавати інших краще, ніж вони самі себе знали. Коли Лунре зібрався йти, ми пішли відпровадити його до арки патію; за нами йшов слуга, присвічуючи тіомським каганцем, що являв собою мисочку з оливою. Каганець цей давав червонясте колихке світло, що ніяк не надавалось би до читання, бо той неспокійної барви вогник стрибав у всіх напрямках, то висвічуючи усмішку мого метра, то, відбившись од стіни, – міцно затиснуту в його руці палицю. Це був *болкієт*, кийок, у якому ховалося вузьке лезо. Він крутнув ручку, демонструючи білуватий жолоб.

– На випадок, якщо трапляться грабіжники, – посміхнувся, заклацнувши ручку на місце, і мати схвально сказала:

– Так, Писана Гора неблизько.

Я подивився на неї й побачив з серйозного виразу очей у миготливому світлі, з тонкого вигину кутика вуст, що її думки співпадають з моїми: вона знала, що Лунре ніколи не матиме нагоди скористатися *болкієтом*, хай там як гордо він на нього спирається. Будь-який острів'янин, наштовхнувшись у темряві на мого метра, бодай навіть найбрутальніший і непередбачуваний злочинець, утік би від цього обличчя, що пасувало б привида, від цього надприродного зросту та від блідості, що вказувала на брак крові в цих жилах. Але в мене склалося враження, що відколи метр переселився, мати взяла собі за звичай вихваляти його за неабияку відвагу, з якою він ходив лісами озброєний; а сам Лунре, який ніколи не був помічений у порожньому марнославстві, тепер радів з того, що його вважають за чоловіка, з яким варто рахуватися. Цей побіжний епізод з їхнього нового життя, сповнений люб'язності та зичливості, вплинув на мене як вид прекрасної картини, схожої на одну з тих темних і меланхолійних олондрійських картин, на яких лише крихітний куточок насичений світлом. Отак вони стояли, оточені темрявою, що її пронизував лиш далекий місяць, освітлені

миготливими відблисками каганця – біловолосий чоловік з ясними ласкавими очима, мінливими, немов вода, і жінка, чорноволоса, боса, з променистою усмішкою. Відтак він поклав вільну руку мені на плече і розцілував мене в обидві щоки, кажучи олондрійською:

– Вітаю тебе, друже мого серця.

Тоді востаннє стиснув мені плече і відвернувся; слуга присвічував йому дорогою до воріт, і кутапта тінь поковзала стежкою.

– Гарна він людина, – проголосила моя мати, коли метр пішов. – Ти маєш бути радий з того, що він знайшов собі дружину.

– Я радий, – запевнив я.

Вона взяла мене під руку з наміром повернутися разом до крісел.

– Моя мала мишко...

Ці слова раптом зворушили її; видно було, що вона сама цього не сподівалася. Голос їй заламався, і вона замовкла. А тоді засміялася, хоча в очах стояли сльози:

– Яка ж я дурна! О, поглянь-но, Джом зняв камізельку... А вже холоднішає, він змерзне...

Джом і справді зняв з себе камізельку та стояв перед помаранчевими деревами; потужні груди й плечі огортало місячне світло. Дружина мого батька наблизилась до мене своїми жвавими дрібними кроками і опустила колінами на кам'яні плити, щоб отримати дотик моєї руки. Я торкнувся її монументальної зачіски, колючої, як морський їжак, після чого вона підвелася, пробурмотіла «надобраніч» і штивно відбула у свою кімнату. Було чути, як вона там лає когось зі слуг. Прозвучали швидкі кроки, зблиснуло світло. Після чого дім занурився у темряву й тишу.

– Джомі, – озвалася мати. – Старший сину, що ти зробив зі своєю камізелькою? Ні, облиш його, – продовжила, звертаючись до мене і торкаючись моєї руки. – Він любить так робити. Це він так радіє, що брат повернувся додому. Чи не так, Джомі? Чи не так, моя маленька вивірко?..

Її маленька вивірка, її маленька мишка... Коли вона говорила до нас, її голос переповнювався любов'ю, тією любов'ю, що світиться, нага, прозора, тим самим чистим запалом, що струменів з її очей, коли вона дивилася на нас, запалом, що сяяв на вигині її щоки, невичерпний, неослабний. Ця любов існувала лише для того, щоб дарувати себе: такий правічний фонтан. В мене склалося враження, що тепер, коли батько помер, вона може вільно дарувати свою любов, не боячись його насмішок та не наражаючи нас на його ревності. Місячне світло лилося у патію, немов білий дощ, нерухолий, прозорий. Джом зачерпнув його руками і потер собі обличчя. А тоді по-

вторив усю процедуру купання: вишарував волосся, потім пройшовся виразними, опуклими контурами свого м'язистого «мулярського» тіла. З уст йому виривалися тихі покректування, а ще сміх, спокійний і на диво одноманітний, позбавлений всіх емоцій, окрім найбільш приватних. Сміх, що нагадував вуркотіння голуба. Він був далеко від мене, дуже далеко: білів у місячному саяві, немов статуя.

* * *

Наступного ранку я вирушив верхи на віслюку до Писаної Гори.

Мати описала мені те відлюдне місце, де вирішив оселитися Лунре. Я просувався крізь яскраву й різноманітну зелень Тінімавету – від темно-зелених дерев манго до жовто-зелених кавових кущів. Лілії канни, які ще не розквітли, мали листя прохолодного і непрозорого зеленого відтінку; натомість папайї, що підносили до неба свої білі стовбури, були увінчані зеленню настільки насиченою, що аж впадала у синь. Житло Лунре стояло самотою в кінці курної стежки, його солом'яну стріху захищав величезний делонікс – вогненне дерево.

Я спішився у тиші, притримуючи на плечі важку торбину. Будиночок був невеликий, відособлений, розвернутий вікнами у бік долини, оточений з усіх боків деревами і видавався ще меншим у порівнянні з могутнім гіллям вогненного дерева, що запалило в тіні безліч своїх квітучих смолоскипів. Дивно було бачити мого метра, як він виходить, посміхаючись, з дверного отвору і низько схиляється, щоб не зачепити навислу стріху. Він потиснув мені руку і привітав олондрійською; за денного світла стало ще помітніше, як він засмаг і наскільки біле у нього волосся.

– Чудовий ранок, – промовив він. – Зрештою, як завжди тут, на краю долини! Часто я стаю отут і дивлюся, просто дивлюся... – Він вперся руками у вузькі стегна і, примружившись, озирав долину, де сонячне світло струменіло на туманну зелень фільварків. – Чудово! – повторив. – Іноді мені звідси видно весь шлях до Слимакової Гори. Але ж заходь... заходь. – Він зробив запрошувальний жест у бік відчинених дверей, при чому на обличчі в нього з'явилася несмілива, нова для мене усмішка. Я схилився й увійшов досередини, він – слідом за мною, прикривши двері з необробленої кори.

– Шкода затуляти такий краєвид, – виправдовувався він. – Але Ніагет жаліється, що мухи залітають.

Кімната була тьмяною й прохолодною, вікна затулені сітками з плетеного очерету; але навіть у цьому скупому світлі я перехопив тривожний погляд, кинутий мет-

ром у мій бік, і несподівану рішучість, з якою було вимовлено ім'я «Ніагет». Я не знав, як поведеться, отож стовбичив, тримаючи перед собою торбину; Лунре знову й знову припрошував мене сісти і, зрештою, сам всівся на одну з плетених мат, що ними було встелено метену земляну долівку, згорблений і незграбний, лиш руки й ноги стирчали. Було зрозуміло, що він ще не звик сидіти на підлозі, але якось йому вдалося влаштуватися зручно, коли сперся на стіну. Я сів на мату навпроти нього, спиною до дверей, торбину поклав поруч.

– Ось тут я тепер живу, – сказав він.

Метр посміхнувся мені, зуби забіліли в темряві. Плями сонячного світла обсіпали сітки на трьох вікнах золотим пилом. Окрім мат, із меблів у кімнаті була лише стара моряцька скриня під стіною, вкрита облізлого синьою фарбою. На віковій скрині лежало кілька книг, а ще я із трепетом у серці побачив там просту *джат*, вкриту вуаллю до талії, з розкаряченими мідними ногами. Вочевидь, вона належала його дружині. Вона головувала над книжками мого метра – посаджена навпочіпки, у загадковій тиші: одна зовнішня душа спостерігає за іншими.

– Ласкаво просимо, – промовив Лунре, потріскуючи суглобами тонких пальців за старою звичкою, але аж з надмірною запопадливістю, з насилу стримуваним хвилюванням, з чого я розумів, що він нервує і шукає мого схвалення, що для нього цей мій візит має надзвичайно велике значення. Яскрава зелень його очей була поцяткована тінями непевності, уламками кораблетрощі, що каламутили миготливі води. І погляд його вже не був більше спокійним і прямим: він бігав, перескакуючи туди-сюди, блукав голими стінами й тонкими смугами світла.

– О, Ніагет, – раптом озвався він. Сказав це голосом незвично гучним. Вона увійшла, відсунувши завісу плечем; тримала в руках дерев'яну тацю. Не була ані красунею, ані дуже молодою, хоча й років на двадцять молодшою за нього. Уклякнула переді мною з вправною грацією.

– Гарячий фініковий сік вранці, – проголосив Лунре, все ще тим чужим гучним голосом, однак перейшовши на свій кідеті з акцентом. – Знаю, що це незвично, але мені здається, що... мені це дуже подобається.

Я не піднімав очей. Обличчя мені палало.

– О, дякую, – сказав він, коли жінка обернулася і стала на коліна перед ним, і він взяв з таці своє горнятко з соком. Я сидів, тримаючи своє: той запах був важкий, темний, ностальгійний, він нагадував мені про дитячі лихоманки й сни. Жінка підвелася. Я пригадав собі, що знаю її, хоча тільки з вигляду, як кожен в Тіомі знає майже всіх: вона була дочкою дрібних фермерів, повненька, тиха. Її брат працював ключни-

ком у сусідньому маєтку. Звісно, вона не заговорила до мене, хоча Лунре дивився на неї з надією, а ще, я помітив, з ніжним замилюванням. Вона вийшла, тримаючи спину прямою, впевнено ступаючи своїми масивними босими стопами, а її п'яти мелькали, мов жовтий мильний камінь.

– Чудова, – поспішив сказати Лунре. Голос мав охриплий і не надто впевнений. Відтак прочистив горло. – Чудова жінка, – закінчив думку.

Я ковтнув липкого напою. Моя хоробрість мало не покинула мене; подібно до Лунре, я не знав, куди подіти очі. Отакий він: одружений з неписьменною острів'янкою, спізнав багатство тіомських ґрунтів. *Як тільки ти щось побудував, – щось таке, в що вклав усю свою пристрасть і волю, – воно стає для тебе ціннішим, ніж власне щастя.* Я не знав, з чого почати, отож почав незграбно:

– Дякую вам за книжки, позичені мені у подорож. Шкода, що не було серед них автобіографії Лейї.

Він підняв брову, все ще зберігаючи усмішку на обличчі, хоча погляд вже знерухомів.

– Що?

Мій сміх пролунав надто голосно.

– Жартую. Звісно, ви не могли дати її мені з собою. Ви знали, що ця книжка заборонена, як і інші її книжки. *Настанови з благодаті*, наприклад. У мене була нагода прочитати її, поки я був там.

Він поставив своє горнятко на тацю й сидів, похнюпившись і спохмурнівши. Коли звів очі, у них був такий біль, що вразив мене просто в серце.

– Я чув од Стена, що з тобою щось трапилося, – заговорив тихо. – Щось таке, до чого я не зміг тебе приготувати. Мені дуже шкода.

– Нічого страшного, – відповів я. – Я не мав на увазі... не хотів скаржитися. Просто не знав, як би це сказати... Я декого там зустрів. Вона дала мені дещо для вас. – Я схопив торбину, рвучко її розкрив і витяг два рожевих пакунки, перев'язаних шворкою. – Вона дала мені це. Просила передати їх вам.

Лунре втупився у пакунки. Покліпав на них. Торкнувся їх. Якусь хвилину здавалося, що він не розуміє, що вони означають. Понад те, здавалося, що він взагалі не знає, що це таке – листи, що собою являє письмо; що він забув, як це воно – читати. Та раптом йому сперло дихання, обличчя зблідло аж до самих губ. Він обхопив пакунки слабкими пальцями. Я спостерігав, і серце мені гупало в грудях; розлігся його стогін, низький і страшний звук, моторошний і скрипучий, звук, від якого кров холоне в жилах.

Він стогнав і стогнав. Вхопився за груди, так наче я вдарив його ножом, скрутився, лігши головою на мату обіч тих фатальних листів. Його зойки осквернили домашню невинність малої хатини, зневажили зелений спокій пагорба. Вони були потворні, звірячі, огидні; страждання, що крилося в них, нищило всю доброзичливість, всю пристойність. Його волосся розметалося по листах, руками прикрив обличчя. Коли я підсунувся до нього й обхопив за плечі, він почав шарпатися.

– Ні! Ти вже досить зробив! – гукав він, вириваючись мені з рук.

– Шшш. – Шшш, – заспокоював я. І не відпустив його, аж поки не минула перша мука. Потім обережно опустив його на земляну підлогу. Жінка, Ніагет, не з'явилася; я уявляв, як вона ходить взад-вперед по скромній кухні, гинучи зі страху.

– Шшш, – повторював я. Він лежав на підлозі, все ще тремтячи, і я поклав руку йому між лопатки у вияві тихої влади. Я звелів йому знести біль, застосувавши мудрість, народжену пустелею, зимою, вечорами у спілкуванні з мертвою. Але сльози котилися мені по щоках, і серце розривалося. Мені здавалося, що я став слугою смерті, що всюди, куди б я не йшов, спустошення йде за мною назирці. Я згадав мужній відчай Тіалон, згадав тіла, що горіли на Нічному Ярмарку, згадав, як Олондрія опинилася під загрозою війни. Це ж я простяг цю лінію руйнування через північ, а тепер приніс її з собою додому, на Тіом, до будинку Лунре. Це прокляття, подумав я собі. Прокляття. І тоді мені здалося, що чую голос ангела. *Припини, Джейвіку. Вже все. Скінчилося.*

– Я ніколи не зможу говорити про це, – прошепотів Лунре.

– Розумію. – Блискучі сітки на вікнах загойдалися; я закліпав, щоб прояснити зір. – Вам і не треба про це говорити. Але листи ви прочитаєте.

– Я не можу. Не можу повернутися.

– Знаю. Але ви їх прочитаєте.

Він сів, поволеньки, як старигань, і підтягнув коліна під бороду. На обличчі проступив забобонний страх. Розширеними очима дивився на листи, що лежали перед ним на землі.

– Я ніколи й помислити не міг, що зі мною щось таке трапиться. Наче дивишся на мотузку з петлею...

– Ні, – заперечив я. – Це двері.

– Двері, – повторив він. Нові сльози скотилися з вій і поповзли по щоках, але він, мабуть, навіть не відчув, що плаче. Куди він дивився зараз своїми зазвичай ясними очима, які тепер, у темряві, позбулися кольору, зате набули твердого, відстороненого полиску? Дивився у свій старий світ. Туди, де в дні тріумфу і впевненості він

походжав у темному хітоні блискучими залами, несучи скриньку для письма, а дощ усе падав поміж деревами садів, влаштованих на даху, і розчиняв світло ламп. Дивився туди, де прогулювався поряд з ангелом. А тепер він подивився на мене. – *Чаві!* – промовив він. Одне слово, напівшепіт, напівкрик. Слово те містило в собі зачудування і болісне благання. Взяв мою руку, схилився над нею, притис її до свого чола. – *Чаві. Чаві.*

* * *

Я уявляю собі його відбуття з палацу. Він перебуває у якійсь кімнаті, одній з тих маленьких чистих кімнаток Вежі Мирри, на підлозі лежить постіль, кілька грубих, напівоплилих свічок, у розчинені вікна видно оповиті сном поля. Вже озиваються перші птахи, в полях голубіє туман, а в нього все ще горить свічка, прилаштована на стільці, і при її світлі він ретельно перебирає книжки одна за одною, після чого пакує їх у високі потерті шкіряні міхи. Він ще не розжився легендарною моряцькою скринькою; придбає її щойно в Бейні, а можливо на Бакалійному Торговищі. Світло свічки пестить його срібне волосся, потім зіслизає донизу і губиться у складках об'ємного темного хітону.

Це той самий хітон, що просяк дощем під деревами, коли донька жерця спостерігала за ним з високого вікна; тепер він заводить руки за спину, хапає тканину обома руками і плавно стягає хітон через голову. Хітон лежить на постелі, зім'ятий, як скинута шкіра. Він пахне землею, диким корінням, використаним як барвник, зимовим дощем, що падав, коли Лунре ткав його, пахне ґнотами ламп, запилженими запиналами у храмі Каменю. Він стоїть голий, ребра освітлює мерехтлива свічка. Дивиться на поля, де поглиблюються тіні. Потім нахилиється, щоб розв'язати вузол м'якого полотняного клунка, що пилюжився в кутку цілих дев'ять років.

Вузол не хоче розв'язуватися. Лунре шарпає його крижаними пальцями. Наостанок рве шворку зубами. У роті залишається присмак попелу; врешті, добувається всередину клунка і витягає звідти одяг: білу сорочку, завужені донизу штани. Він все такий же худий, як і багато років тому, тож одяг досить добре йому підходить, але сам він не підходить тому одягу: його тілу незручно. З дна клунка він дістає прикраси, незграбними рухами нанизує собі на пальці перстені й закладає у вуха кульчики з блакитними каменями в прожилках.

Поки він дістанеться до південного причалу, пагорби залле світлом, а відвиклі од прикрас мочки вух болітимуть. Але тепер, коли він обережно торкається кульчиків,

то відчуває вже не біль, а лише важкість – через неживу вагу, притаманну будь-якому каменю. Незабаром він взагалі не помічатиме їх, як тоді, коли стоятиме в нашому патіо, і острівне сонце наповнить ті прикраси текучим сяйвом, а хлопчик, який розмовляє з птахами, раптом нагадає йому про їхню присутність, бо покаже на них пальцем і вигукне: «*качімта*», що означає «блакитний».

* * *

Я також змінив одяг. Зняв бейнський костюм і натяг на себе свої кідетські штани й камізельку. А ще плащ від дощу, хоча на вулиці було сонячно й гаряче. Отак спорядившись, пішов до вітварної кімнати і простягнув руку до своєї *джат*. Дрож страху пробігся по мені, перш ніж я її торкнувся; наступної миті я вже сміявся, прецінь раніше мене ніколи не обходила ота моя *джат*, маленька фігурка з кігтями на ногах і нефритовими рученятами. Я ніколи її не чистив, не змащував олією, не молився над нею.

– Ходи-но, – покликав її, усміхаючись, і припідняв однією рукою. Вона була важча, ніж я сподівався, немов набита зсередини мокрою глиною. Обернувшись, побачив маму, що стояла в дверях. Вона охнула, затулила рота обома руками, очі їй наповнилися слізьми.

– Не йди! – крикнула.

Я притис *джат* до боку й сховав під плащем.

– Добре, що ти прийшла. Я хотів побачитися з тобою, перш ніж піду. Я знаю, що тобі бракувало би моєї *джат*, навіть якщо ніхто інший не помітив би її зникнення.

Вона не слухала мене, не могла мене почути.

– Не йди. – Вона гладила мені плече, щоки блищали від сліз.

– Я повернуся, – запевнив. – Скоро. Може, за два тижні. Я завжди йтиму, але завжди повертатимусь.

– Не треба було мені дозволяти тобі йти. – Вона схопила мене за комір, очі палали. – Я знаю, з тобою там щось сталося. Я не дурна. Коли Стен повернувся... сказав, що ти захворів. Що це за хвороба була? Він не захотів мені того розповісти... сказав, що не знає...

Я обійняв її і поцілував у волосся.

– А тепер ти знову йдеш. Ще й *джат* забираєш. Знаю, я повинна пишатися... Мати в родині *чаві* – це благословення...

Її сльози всякали в мою камізельку. Я чекав, знаючи, що вона врешті-решт підведе голову, відкине волосся з лица і спробує посміхнутися. І коли вона так і зробила, я посміхнувся їй у відповідь і знову запевнив, що повернуся як тільки зможу, і це буде скоро, може ще до тривалих дощів. І я вийшов, несучи свою *джат* під плащем. Перетнув фільварок, вітаючи робітників, які махали мені з полів. Ця щаслива земля, подумав я, ця щаслива земля. Пройшов уздовж ряду комор, що ховалися під ебеновими деревами; їх двері були закуті ланцюгами. Я продовжував йти, віддаляючись од села, до скель, де ми колись ходили разом з Лунре; солоне каміння під сандалями стирчало, немов хребці. Моя *джат* упала безгучно – море було занадто далеко, аби сплеск міг сягнути моїх вух. Довкола мене гори здіймали свої вершини, схожі на хмарні палаци.

* * *

Тепер вони називають мене *чаві*. Не екаві, ні. Більше не екаві. Коли я сходжу з гори, вони йдуть за мною через село. Діти, дорогоцінні як вода по тих місяцях, що їх я провів серед вершин. Задихані жінки уклінно просять мене зайти до їх домівок і почастуватися. *Чаві, чаві*. Обшарпана процесія суне за мною по дорозі; люди презираються між собою і кажуть: – Він іде до своєї *джат*. А інші кажуть: – Він не має *джат*. Але ніхто не знає напевно. Я крокую до жовтого дому, спираючись на свою патерицю. Там я зупинюся на короткий час. Вдома. Сиджу зі своєю родиною, прогулююся, читаю. Замінюю книжки, що носив їх у гори, на нові. Відвідую Лунре й Ніагет, його дружину. Розмовляю з багатьма людьми, «цілими» та *готан*. І згадую Джіссавет.

Ні, вона не повернеться.

Я шукаю її на вечірніх стежках кольору туману, в кутку будинку, де стікає волога. У цьому кутку, за кущами, куди ніколи не падає пряме сонячне проміння, кутку непроминальних тіней, цвілі, занепаду. Я дихаю густим нічним ароматом ямину, поєднаним із запахом просяклої дощем стіни. «*Осінь надходить, шепоче і пахне камінням...*» Але тут немає жодної осені, й немає ані ангела, ані темного метелика на даху, ані проблеску непоясненого світла.

Я прогулююся під деревами, що з них скрапує роса. Поперек неба бризнула кров мого серця й набрала форми її прекрасних слідів, що відступають вдалину. Як двері вогню, що відчиняються і зачиняються. Тимчасом у тіомських патіо запалюються жаровні, і старі люди то кречуть, то сміються.

Я спираюся на огорожу і виглядаю її. В сусідньому домі запалюють лампу, і якась темна постать рухається по траві до вузької стежки з битої цегли: в руках у неї глиняний дзбан, вона проходить повз мене, ось ступає одна нога, потім друга. У неї королівської постави спина, похиле світло падає їй на п'яту. Я готовий крикнути; роблю рух – і вона обертається. Із сутінків проступає її заскочене обличчя, їй не більше восьми чи дев'яти років. Звісно ж, я впізнаю цей будинок; отже, це молодша дочка Павіта, старшого над челяддю. Завжди знав оті вікна, затулені листям.

Пополудневі години в Тіомі. Після годинного відпочинку я підводжуся, п'яний від спеки, у голові пульсує, в роті сухість. Плентаюся в патіо, вже починаю непевно виглядати її у дзбані з водою, в горнятку, що підношу до вуст, у палючому світлі, що лягло на каміння. Мухи дзижчать довкола мене, чутки про неї чаяться в тіні під стіною. Мружачись, дивлюся на сонячне світло; ряхтіння й піт на віях змушують мене повірити, що бачу, як помалу проступає її постать, випромінюючи сяяння поміж гібіскусів. Але вона не приходить, вона ніколи не з'являється. Вона завжди перебуває на порозі буття, але ніколи не переступає цього порогу назад у життя. Коли з моря накочуються шторми, я сідаю в дверях коридору й спостерігаю, як дощ спускає з ланцюга своїх демонів у потемнілому патіо.

Який же я радий тепер з того, що не спалив цей стос книжок, цей вбогий залишок по ній, жалюгідний, як сплутана волосина! Бо я схожий на тих коханців, які зберігають загадкові й ексцентричні амулети, як-от качан кукурудзи, обгризений коханою, чи виколупаного з її щиколотки кліща. Таким амулетом є *анаднедет* ангела. Я стою на колінах за столом у кімнаті для занять і читаю при тьмяному світлі олійного каганця, бо світла, що падає з саду, не досить: воно майже зникає за завісою дощу. Під відлуння зливи досліджую її пристрасну мову. «Там повсюдно грім, темрява, холодний туман». Бідність слів не позбавляє їх значущості: іноді я думаю, що їх майже, майже достатньо... майже достатньо, щоб викликати її знову, реальну, до мене, з усім її блиском очей, з розкішною, недосяжною шкірою. Так ото коханець вигадує власну релігію, молячись до свого скарбу – купки обтятих нігтів. Влада, що її має в собі *анаднедет*, не більша, ніж у такій купці, а може й менша. Але я обожнюю його; торкання до його сторінок дає мені радість. Ось тут, на ріжечку, пляма чорнила показує, де саме я скочив на рівні ноги, коли вона раптово заговорила до мене у розпал гарячкового писання. Чудова пляма, шпичаста, як зірка. І всі ці пом'яті та брудні сторінки, сухі й пористі у світлі моєї лампи. Я схиляюся ближче: вони пахнуть димом і водночас розповідають мені про храм на воді, про мапи «зі скрученими краями», про «величезних кажанів-плодожерок». Джіссавет не живе в цих словах, вона не містить-

ся в них. Що б вона сказала про цей дощ, якби була жива? Ні, я ніколи не дізнаюся, як би вона зреагувала на цей удар грому: чи зірвалася би зі сміхом на рівні ноги, чи вибігла би в сад. Я продовжив читати. Коли дощ припиняється, я чую шелест перегортання сторінок, чуттєвий звук, немов жінка повертається у ліжку. Шепіт, укритий за падінням води з мокрого листа живоплоту та за відлунням криків стурбованих какаду.

Жодного іншого *чаві* походженням з островів, окрім мене, історія не знає. Коли я відвідую Тіом, діти приходять до мене в стару кімнату для занять. Кожне приносить з собою перо, виготовлене з дерева тедіет, чорнило з квіту гібіскуса у шкіряній пляшечці та шорсткий папір з листяної маси. Робить усі ці приладдя жовта людина, що живе на Писаній Горі, божевільний старий дивак; він роздає їх кожному, хто попросить. А просять лише діти. У кімнаті для занять вони показують мені написані за час моєї відсутності слова, ба навіть цілі історії мовою кідеті та зародкові вірші. Я розповідаю їм, що цей алфавіт розробили в Олондрії, але він і нам належить, адже його було використано для написання першого твору письмової літератури мовою кідеті. Цей твір – *Анаднедет* авторства Джіссавет Кіемської. Ось чому ми називаємо його Абеткою Джіссавет. Наприкінці кожного уроку я читаю вголос уривок з цієї фундаментальної праці. Звісно, я знайомлю їх і з іншими книжками, які я переклав з олондрійської в найбільш відчайдушній і блюзнірській формі читання. Я кажу їм: це подорож до *джепнатоу-хет*, землі тіней. Не плутайте її з країною реальності.

Може бути навіть таке, що земля, згадувана в книгах, не є більше реальною. Жахливі чутки доходять до нас з півночі: палають бібліотеки, ревнителів Каменю виволікають на вулиці. Можливо, одного дня Тіом стане останнім прихистком для книжок. Не знаю. Я читаю. Беру тіомських дітей на полювання з Фірдредом – прохромлюємо списом вепра у засніжених олондрійських лісах. Ми разом заходимо в замок Біл з темними віконницями. Ось Фодра веде нас до Бейна, до білих стін з видом на море, до одвічного аромату олив. Потім я підводжу погляд: освітлення змінилося, діти неспокійні, бо голодні, ми всі втратили ще один пополудень нашого життя, не здобувши нічого окрім загадкового світіння: адже чаша, що я її зараз підношу, – це не просто чаша, бо на своїй глазурованій поверхні вона несе тіні вітрил. А цей одвірок – він раптом якось потемнішав, наче магічним чином постарівся. А квіти в патіо, виснажені спекою, звисають на стеблах немов хусточки, забуті після опівнічного балу, або шалики, загублені під час романтичних побачень. Можливо, таким самим чином я все ще перебуваю під впливом ангела, невловимим, невиразним, як-от приплив реагує на місяць навіть у пору молодика. Іноді вона приходять до мене у снах, і буває це так, наче мені дозволено зайти у величезні щезлі двері дитинства.

Моя втрачена трояндо, мій далекий дзвоне! Чим було те почуття щастя, яке неочікувано збурювалося під габою смутку? Якось після уроку я був у кімнаті для занять; моя мати теж була там; у кімнаті було гаряче і ясно, стіни жовтіли від світла, що падало з відчинених дверей. Я підвівся, бо мене струснуло від радості, й зосередився на тому відчутті, ніби хотів проаналізувати новий чудовий смак. Це був ангел: чисте тепло, туркотіння голубів у сонячному саду, обличчя матері, золотаве у відблисках од стін.

– Що це, молодший сину? – запитала вона, сміючись.

Що це? А й справді, що це? Це причина, чому я ходжу горами після заходу сонця, не в змозі витримати навіть свого пошарпаного куреня з сухої трави, чому вдивляюся у світляків, що пульсують понад лісом. О, невже вона не прийде? А чи не можуть вони її покликати, оті мандрівні вогники? Ні: я зовсім один, оточений цим спекотним повітрям, ледь фіолетовою темрявою, запахом вологого листа. Але я все ще чекаю на неї. Я все ще шукаю її.

Подяки

На написання цієї книжки мені знадобилося два роки, а на доопрацювання – десять; неможливо подякувати всім тим людям, які допомагали мені на цьому шляху. Та особливу подяку я складаю:

Анні Джин Мейх'ю, за її корисні коментарі. «Усміхненим авторам»: Керрі Данн, Шеріл Данн, Річарду С. Хайну, Марлі Менденхолл, Джаруції Джейкоккс Нірулі, Дуайту Окіта, Штефану Пайперу та Роберту Л. Тейлору за конструктивну критику, поради й моральну підтримку.

Гейвіну Дж. Гранту та Келлі Лінк зі Small Beer Press, за те, що зробили це можливим, і за магічний дотик редагуванням.

Кет Кьолер, моїй партнерці по злочину.

Моїм батькам, які передали мені свою любов до слів.

І Кіту, – першому читачеві, відданому критику, картографу і натхненнику, – котрий був поряд, коли все почалося.

Переклад здійснено за виданням:

Paperback, 299 pages

Published April 24th 2013 by Small Beer Press (first published September 11th 2012)

Original Title A Stranger in Olondria

ISBN 1931520763

Edition Language English

Series Olondria

Literary Awards

Nebula Award Nominee for Best Novel (2013), Locus Award Nominee for Best First Novel (2014), World Fantasy Award for Best Novel (2014), IAFA William L. Crawford Fantasy Award (2014), British Fantasy Award for Best Fantasy Novel (the Robert Holdstock Award) (2014)

Автор перекладу: mirabel.lv